

Plan da management Parc Adula

Capitel C

Emprema fasa da gestiun da 10 onns (2018—2027)

Roveredo, ils 15 da settember 2016

Parc Adula
Residenza al Mai, Strada Cantonale
CH-6535 Roveredo
Tel +41 (0)91 827 37 65
info@parcadula.ch, www.parcadula.ch

PARCS
PARC
PARKS
PARCS
SVIZZERS
CANDIDATS
PARC NAZIUNAL
CANDIDATO
PARCO NAZIONALE
KANDIDATUR
NATIONALPARK

Impressum:

Auturs:

Uniun Parc Adula
Strada Cantonale
Residenza al Mai
6535 Roveredo
info@parcadula.ch
www.parcadula.ch

En cooperaziun cun:

ZHAW – gruppa da perscrutaziun per in turissem ed in svilup persistent
Birgit Reutz, Simone Gruber, Stefan Forster
Center da Capricorns
7433 Vargistagn
wergenstein.lsfm@zhaw.ch
www.iunr.zhaw.ch/tne

Sustegn ed engraziament:

Al plan da management present ha ina retscha da representants d'interess (gruppas da lavur, proprietaris pertuccai ella zona centrala, organisaziuns, uniuns, corporaziuns, instituts da perscrutaziun, eav.), specialists ed ils dus cantuns Grischun e Tessin contribuìu grondamein cun lur ideas, cumpetenzas e concepts.

In grond engraziament era a tut quels che han susteniu il project per la fundaziun d'in secund parc naziunal en Svizra naven dall'empreda idea: iniziants, anteriurs commembers dil team e dalla suprastanza, gruppas da lavur, cumissiuns, sponsurs e fautors.

Correcturas dapi l'exposiziun da cooperaziun 2015:

Dallas correcturas ch'ei vegnidas fatgas suenter l'exposiziun da cooperaziun 2015 el capitel C san ins prender envesta tiel center da gestiun dil Parc Adula nua ch'ins sa era retrer ellas.

Frontispezi: Vrin – © Parc Adula

Plan da management, versiun dil 15 da settember 2016

CUNTEGN

Prefaziun	9
Muossavia per il plan da management	11
1 Resumaziun	12
1.1 Presentaziun cuorta dil parc	16
1.2 Tiarms impurtants duront la fasa da fundaziun.....	17
1.3 Visiun dil Parc Adula	23
1.4 Resumaziun dall'orientaziun strategica	24
2 Biodiversitad e cuntrada	27
2.1 Analisa dalla situaziun.....	28
2.1.1 Cefras distinctivas dallas vischnaucas dil parc	28
2.1.2 Survesta dil perimeter dil parc.....	29
2.1.2.1 Valetaziun dalla qualitat dalla natira e dalla cuntrada el Parc Adula	30
2.1.2.2 Tips da cuntrada	32
2.1.2.3 Flora e fauna	33
2.1.2.4 Colligiazion ecologica enteifer il perimeter.....	36
2.1.2.5 Cuntradas e biotops protegi.....	39
2.1.2.5.1 Cuntradas e monuments natirals d'impurtonza naziunala (territoris che fan part digl IFC)	42
2.1.2.5.2 Territoris da protecziun e biotops d'impurtonza naziunala	45
2.1.2.5.3 Territoris da protecziun e biotops d'impurtonza cantunala e communal.....	52
2.1.2.6 Uaul	52
2.1.2.7 Potenzial per la creaziun da novs reservats d'uaul natural.....	59
2.1.2.8 Zonas da repaus per selvaschina ed asils da selvaschina naziunals e cantunals.....	60
2.1.2.9 Habitadis inventarisai, maletgs dil vitg e vias da traffic e da transit.....	65
2.1.2.10 Objects singuls inventarisai.....	67
2.1.2.11 Utilisaziuns caracteristicas e fuormas da cultivaziun	70
2.1.3 Incommodaziuns gravontas existentas e planisadas	72
2.1.4 Mesiras currentas e relevontas per il parc arisguard la protecziun e la revaletaziun dalla natira e dalla cuntrada: survesta dallas sorts e dil stadi dallas mesiras	77
2.1.5 Mesiras per la protecziun da muntaneras e per il management d'animals da rapina gronds	79
2.1.6 Populaziuns da selvaschina e corridors da selvaschina	81
2.1.6.1 Populaziuns da selvaschina.....	81
2.1.6.2 Corridors da selvaschina.....	82
2.1.7 Regulaziuns valeivlas per la catscha e la pesca	84
2.2 Zonaziun	87
2.2.1 Carta da survesta dil perimeter dil parc e da sia zonaziun	87

2.2.2	Argumentaziun dalla zona centrala	88
2.2.2.1	Surfatscha dalla zona centrala sut il cunfin d'uaul	90
2.2.2.2	Descripziun dil potenzial dalla dinamica dalla natira sin fundament dalla protecziun dil process natural	94
2.2.2.3	Argumentaziun e mesiras per colligiar las parts dalla zona centrala.....	94
2.2.2.4	Activitads ed utilisaziuns existentas e lur regulaziun ella zona centrala.....	95
2.2.2.4.1	Catscha.....	96
2.2.2.4.2	Pesca.....	99
2.2.2.4.3	Temps liber, sport, sport d'unviern – cumpatibladad da rutas existentas dil parc e selvaschina.....	99
2.2.2.4.4	Economia forestala.....	101
2.2.2.4.5	Alpicultura	105
2.2.2.5	Construcziuns e stabiliments existents ella zona centrala.....	111
2.2.2.6	Divergenzas ella zona centrala tenor art. 17 al. 2 OParcs	112
2.2.2.6.1	Cavar cristallas	112
2.2.2.7	Survista dallas activitads ella zona centrala ed adattaziuns per la fasa da menaschi.....	114
2.2.2.7.1	Regulaziun dils capricorns.....	115
2.2.2.8	Ordinaziuns da protecziun per segirar il svilup liber dalla natira.....	115
2.2.2.9	Cumprova che las utilisaziuns violeschan buca las pretensiuns tenor art. 17 OParcs, cun risguardar las divergenzas	118
2.2.2.10	Mesiras per comunicar las ordinaziuns da protecziun ella zona centrala	119
2.2.3	Argumentaziun dalla zona circumdonta	121
2.2.3.1	Descripziun dalla zona circumdonta ed explicaziun dalla funcziun da moderaziun.....	121
2.3	Analisa dallas fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas.....	125
2.4	Finamiras strategicas biodiversitad e cuntrada	127
3	Promover l'utilisaziun persistente da resursas naturalas	130
3.1	Analisa dalla situaziun.....	130
3.1.1	Situaziun socioeconomica	134
3.1.1.1	Diember da habitonts e structura dalla populaziun.....	134
3.1.1.2	Populaziun cun activitad da gudogn e statistica dils pendularis	136
3.1.1.3	Structura d'urbarisaziun	138
3.1.1.4	Secturs economics.....	140
3.1.1.4.1	Sectur 1: agricultura	140
3.1.1.4.2	Secturs 2 e 3: il sector industrial ed il sector da survetschs.....	144
3.1.1.5	Turissem.....	146
3.1.1.6	Economia forestala, utilisaziun digl uaul ed economia da lenna	151
3.1.1.7	Agricultura ed utilisaziuns agricolas	153
3.1.1.8	Ulterius secturs economics ch'ein particularmein relevonts per il parc	157

3.1.1.9	Valurs culturalas – tradiziuns e fiastas.....	158
3.1.2	Visitaders.....	159
3.1.2.1	Descripziun dallas gruppas en mira prioritaras e dallas purschidas gia existentas	159
3.1.2.2	Auters visitaders dil parc potenzials.....	159
3.1.2.3	Potenzial plausibel per visitaders.....	161
3.1.3	Mobilitad, avertura e traffic, currents da traffic	169
3.1.3.1	Avertura existenta	171
3.1.3.2	Avertura existenta per il traffic plaun.....	172
3.1.3.3	Frequenzas e capacitads dil traffic public e dils indrezs da transport turistics ...	173
3.1.3.4	Conflicts da mobilitad el parc	177
3.1.3.5	Mesiras currentas e planisadas per la repartiziun dils visitaders.....	179
3.1.3.5.1	Repartiziun dils visitaders ella zona centrala	180
3.1.3.5.2	Repartiziun dils visitaders ella zona circumdonta.....	183
3.1.4	Rauba, survetschs e situaziun dil marcau.....	185
3.1.4.1	Singularitad dalla rauba e dils survetschs dil territori dil parc	186
3.1.4.2	Marcaus per rauba e survetschs dil territori dil parc	186
3.1.4.3	Rauba e survetschs sco era cadeinas da valorisaziun distinguidas ni che savessen vegnir distinguidas cun in label da products	187
3.1.4.4	Canals e cooperaziuns da vendita	193
3.1.4.5	Partenadis existents cun menaschis da produenziun e da survetschs	194
3.1.4.6	Partenadis potenzials cun menaschis da produenziun e da survetschs	194
3.2	Analisa da fermezias e fleivlezias e da schanzas e rescas	196
3.3	Finamiras strategicas e l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas	198
3.3.1	Biodiversitad e spazis vitals.....	198
3.3.2	Economia forestala ed agricultura	198
3.3.3	Economia regiunala.....	198
3.3.4	Produenziun d'energia ed utilisaziun – energia regenerabla.....	198
4	Sensibilisaziun ed educaziun ambientala.....	200
4.1	Analisa dalla situaziun.....	201
4.1.1	Accents tematics.....	203
4.1.2	Gruppas en mira	204
4.1.3	Instruments	204
4.1.4	Structuras e purschidas existentas.....	205
4.1.5	Mesiras planisadas	208
4.2	Analisa da fermezias e fleivlezias e da schanzas e rescas	210
4.3	Finamiras strategicas per la sensibilisaziun e l'educaziun ambientala	212
5	Perscrutaziun.....	214
5.1	Analisa dalla situaziun.....	214

5.2	Situaziun da partenza	214
5.3	Principis dalla concepziun da perscrutaziun dil parc	215
5.3.1	Caracteristicas exclusivas dil Parc Adula per la perscrutaziun	215
5.3.2	Accents da perscrutaziun	216
5.3.2.1	Accent da perscrutaziun 1: Diversidad dall'axa nordsid biogeografica e culturala	217
5.3.2.2	Accent da perscrutaziun 2: Nova veta ellas Alps – societad, economia, cultura	219
5.4	Organisaziun e coordinaziun da perscrutaziun.....	221
5.5	Concept da monitoring.....	224
5.5.1	Incumbensas e finamiras.....	224
5.5.2	Finamiras ed indicaturs	224
5.5.3	Indicaturs da monitoring	224
5.5.4	Implementar il concept da perscrutaziun e da monitoring.....	227
5.6	Analisa da fermezias e fleivlezas e da schanzas e rescas	228
5.7	Finamiras strategicas dalla perscrutaziun.....	229
6	Management, comunicaziun e garanzia territoriala	230
6.1	Analisa dalla situaziun.....	230
6.1.1	Management.....	230
6.1.1.1	Management ella zona centrala	230
6.1.1.2	La rolla dil parc ella regiun e prestaziuns da management	231
6.1.1.3	Iniziaziun da projects da tiarzs e participaziun a tals	231
6.1.2	Collavuraziun dad acturs locals e regiunals	232
6.1.2.1	Process ed instruments per garantir la collaboraziun – participaziun	232
6.1.2.2	Ils acturs ils pli impurtants el territori dil parc e lur rolla presenta	232
6.1.2.3	Cunvegns da cooperaziun	235
6.1.3	Collaboraziun cun partenaris ordeifer il territori dil parc	241
6.1.3.1	Collaboraziun cun marcaus e vischnaucas ordeifer il territori dil parc.....	241
6.1.3.2	Collaboraziun en projects da parc e cun parcs en Svizra ed egl exterior.....	241
6.1.3.3	Collaboraziun tematica cun instituziuns.....	241
6.1.4	Comunicaziun	241
6.1.4.1	Canals da comunicaziun existents per las purschidas dil parc.....	241
6.1.4.2	Contribuziun dil parc alla comunicaziun ed all'enconuschientscha dils parcs svizzers	243
6.1.4.3	Accents dalla comunicaziun.....	243
6.1.4.3.1	Comunicaziun interna.....	243
6.1.5	Garanzia territoriala	250
6.1.5.1	Basas da planisaziun ed instruments relevonts.....	251
6.1.5.2	Projects cun effect sin il territori el perimeter dil parc	258
6.1.5.3	Instruments da planisaziun per la garanzia territoriala enteifer il concept dil parc	261
6.2	Analisa dallas fermezias, fleivlezas, schanzas e rescas.....	263

6.3	Finamiras strategicas dil management, dalla communicaziun e dalla garanzia territoriala.	264
7	Facit e posiziunament	265
7.1	Facit e realisaziun dallas finamiras strategicas	265
7.2	Posiziunament	265
8	La purtadra dil parc e la structura d'organisaziun dil parc	268
8.1	Ilis iniziants ed il svilup dalla purtadra dil parc tochen ussa	268
8.2	Fuorma giuridica	270
8.3	Commembradi	270
8.3.1	Posts d'informaziun/ centers da visitaders	274
8.4	Incumbensas e rollas dils singuls organs	274
8.4.1	Organigram	275
8.4.2	Incumbensas, cumpetenzas e cumposiziun digl organ directiv strategic	276
8.4.3	Incumbensas, cumpetenzas e cumposiziun dil center da gestiun	276
8.4.4	Ulteriurs organs impurtonts	276
8.4.5	Proceduras enteifer la structura organisatorica Parc Adula	277
8.5	Enragischaziun ed acceptanza dil parc	278
9	Planisaziun	280
9.1	Stimaziun dils cuosts per l'entira fasa da menaschi	280
9.2	Budget total planisau per l'emprema fasa da menaschi	283
9.3	Contribuziuns materialas	283
9.4	Cumposiziun da tut las expensas finanzialas per camp d'acziun duront l'emprema fasa da menaschi da diesch onns	284
9.5	Investiziuns pli grondas previdas	285
9.6	Tiarms impurtonts e termins per l'emprema fasa da menaschi	285
10	Controlla dil success	287
11	Register dallas basas da planisaziun e concepts	288
11.1	Basas da planisaziun	288
11.2	Concepts per ils temas clav dalla zona centrala	289
12	Litteratura e fontaunas	290
13	Register dallas illustraziuns	294
13.1	Cartas	294
13.2	Tabellas	294
13.3	Illustraziuns	296
14	Annexa	298
14.1	Annexa A: Concept da perscrutaziun e da monitoring	298
14.2	Annexa B: Gliestas da specias dalla flora e fauna; inventari da beins culturals e da geotops	298
14.2.1	Annexa B I: Gliestas da specias dalla flora e fauna	298
14.2.2	Annexa B II: Inventari da beins culturals	298

14.2.3	Annexa B III: Inventari da biotops.....	298
14.3	Annexa C: Definiziun e potenzial diils cunfins d'ual ella zona centrala dil Parc Adula.....	298

Prefaziun

"Cun la natira, mit der Natur, con la natura!"

Jeu sesel davon il monitor vid e setschentel adina puspei la medema damonda: ei l'idea da stabilir entuorn il massiv digl Adula / Péz Valrein in secund parc naziunal svizzer interessanta mo per mia generaziun da quels da sur tschunconta ni setracta ei d'in project, per il qual pliras generaziuns san s'entusiasmar? Mia feglia Paola, ella ha bunamein vegn onns, gida mei ord il dilemma: nus entschevin a paterlar sur dil project che vul survir alla protecziun digl ambient ed ultra da quei contribuir al progress social ed alla carschientscha economica – e quei ellas 17 vischnauncas gia participadas sco era en autras vischnauncas che han mussau interess e che savessen vegnir tratgas en consideraziun durant l'emprema fasa da menaschi da diesch onns.

Paola ed jeu decidin da mintgamai scriver si nossas spetgas. Nus cumpilein dus texts, cumpareglein els e fusiunein els. La finala resulta questa prefaziun.

Igl ein vargai quendis onns, dapi ch'il project Parc Adula ha priu si'entschatta precauta. Dapi lu han ils iniziants fatg avanzar el cuntinuadamein cun participar vasts cercchels. Igl emprend han ins involviu ils presidents dallas corporaziuns regiunalas ed entgins politichers communalas. Suententer haver anflau in emprend consens, han ins presentau il project allas suprastonzas dallas regiuns pertuccadas. Cun lur sustegn finanziel han ins saviu far in studi davart la realisabladad. Quel ha consolidau il consens dall'executiva. El proxim pass han ins involviu activamein las vischnauncas igl emprend via lur presidents e lu via las suprastonzas. Cun elavurar in skizza da project generala han ins contonschiu la fasa da projectaziun – numnada aschia dil legislatur. Quei ei stau pusseivel grazia alla finanziaziun entras il program Regio Plus dil Secretariat da stadi per l'economia (SECO). Il project ha priu pli e pli fuorma ed aschia han ins fundau la finala l'uniun Parc Adula cun tschun regiuns e 20 vischnauncas pertuccadas sco commembras. Entginas havevan gia involviu lur cussegls communalas per saver separticipar alla fasa da fundaziun (projectaziun definitiva) dil project.

Cun la charta entscheiva uss ina nova fasa, durant la quala ei setracta da contonscher il sustegn e la participaziun dalla populaziun. Las cundiziuns da basa per parcs nazionals futurs ein regladas legalmein. Igl onn 2006 han las duas Combras federalas approbau la revisiun dalla Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria ed igl onn 2007 ha il Cussegl federal relaschau l'ordinaziun davart parcs d'impurtonza naziunala.

Il project Parc Adula ei schinavon in "parc naziunal dalla nova generaziun", perquei che las prescripziuns dalla lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria ein quei che pertucca parcs nazionals mo applicablas per parcs novs. Il Parc Naziunal Svizzer ell'Engiadina suttastat vinavon ad in'atgna lescha (Lescha federala dils 19 da december 1980 davart il Parc Naziunal Svizzer el Grischun).

Ella charta pretendida dil legislatur che vegn ussa presentada allas vischnauncas han ins fixau ils cuntegn e las finamiras dil parc naziunal risguardond sias particularitads e ses basegns. L'uniun Parc Adula ha elavurau quei document per incumbensa dallas vischnauncas. Suententer che las proceduras da consultaziun necessarias ein terminadas vegn pia la cunvegna denter las 17 vischnauncas (cantuns Grischun e Tessin) e la Confederaziun ad esser presenta. Il menaschi dil parc naziunal vegn reglaus aschia per diesch onns. Perquei appelleschan ins allas vischnauncas da decider, sch'ellas ein d'accord cun las finamiras definidas per il territori dil parc e cun las cundiziuns numnadas.

La lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria intenda buc ina fundaziun "definitiva" d'in parc naziunal, mobein in process da svilup. Quei s'exprima el fatg che las vischnauncas ston confirmar mintga diesch onns lur consentiment al parc naziunal. Cura ch'il contract scada, han ins pia la pusseivladad da valetar danovamein la situaziun sin fundament dallas experientschas fatgas e risguardond ils basegns communal e regional e d'adattar ella el rom dalla lescha e dall'ordinaziun federala. Las sfidas, cun las qualas l'uniun Parc Adula e tut las vischnauncas participadas ston seconfruntar ein multifaras: la protecziun dalla natira sto esser cumpatibla cun in svilup economic persistent; ins sto migliurar ed extender infrastructures turisticas risguardond la protecziun dalla cuntrada; ins sto promover activitads economicas ch'ei in medem mument ecologicamein cumpatiblas e che surveschan al marketing dil parc. Quei pretenda lavur da qualitat che nezegia resursas territorialas ed ina purschida turistica che tegn quen dall'impurtonza dalla protecziun dil ambient, denton era in'agricultura che recuora a sia tradiziun, che seposiziunescha da niev e che operescha sco garanta per la biodiversitad. Naven dall'entschatta ei il project vegnius mess en moviment "da sutensi" e naven dall'entschatta eis el sebasaus sin consens. Mo cun in vast consentiment san ins contonscher il label da parc – la renconuschientscha sco parc naziunal. Cun l'entschatta dalla fasa da menaschi sto quei consens aunc vegnir consolidaus ella populaziun e tier tut ils ulteriurs acturs e tut las ulteriuras gruppas d'interess ellas regiuns dil parc. Da quei sto crescher la voluntad dalla populaziun da reveletar comunablamein cun l'uniun Parc Adula la regiun, ella quala ella viva. En connex cun il label sto ei reussir all'uniun da perschader ils carstgauns dalla necessitad da products cun in ferm connex regional; products che rinforzeschan il giavisch da turnar aunc ina ga en quei liug. Il territori dil parc ha ina surfatscha da 1250,74 km² e cumpeggia tschun regiuns e 17 vischnauncas. Ella fasa da menaschi vul ins eruir las particularitads da mintga singula regiun per saver nezegiar e far dad ellas in'attracziun. Tut quels che visetan il parc – tuttina tgei val ch'els exploreschan igl emprem – duein vegnir perschuadi ch'ei vali la peina da visitar las autras regiuns dil parc. Pertgei mintgina dallas regiuns participadas ha sias atgnas valurs autenticas ch'ei vala da scuverer. Il parc ei pia ina pintga Svizra el cor dallas Alps, nua ch'il romontsch, il tudestg, il talian e la tradiziun gualsra ein uni. Las biaras fassetas da quellas culturas creeschan el sid ed el nord dallas Alps ina rihezia culturala incumparabla.

Las finamiras dil project ein e restan ambiziusas: crear ina zona centrala ed ina zona circumdonta, elavurar in model per in svilup persistent, fundar ina structura per l'educaziun ambientala e culturala ed in management professional che garantescha il manteniment dallas valurs, sin las qualas il project sebasea. Quellas finamiras gagliardas san ins mo contonscher cun il consentiment dallas vischnauncas participadas. En ina tiara, nua che la democrazia directa vegn vivida, ston tut las habitontas e tut ils habitonts da tut las vischnauncas anflar in consens. Alla fin vegn mintgina e mintgin da nus confruntaus cun la damonda: daco duei jeu sustener cun mia vusch in menaschi da diesch onns dil parc naziunal Parc Adula? La charta duei contribuir ad ina decisiun sapientiva e bein ponderada dallas burgheisas e dils burgheis dallas vischnauncas. La risposta ei en nos cors che battan per ils cuolms e per quei bellezza toc tiara che nus astgein numnar nossa patria, la quala nus vulein proteger e far valer.

Fabrizio Keller, president dall'uniun Parc Adula, e Paola Keller, sia feglia

Muossavia per il plan da management

Il plan da management Parc Adula present fa part sco capetel C dalla damonda per survegnir il label da parc. La structura dil document corrispunda allas directivas digl Uffeci federal d'ambient dil 2014 e presenta il Parc Adula sco in'unitad territoriala. Il plan da management secumpona da diesch capetels principals. La prefaziun e la resumaziun tractan ils camps d'aziun biodiversitad e cuntrada; utilisaziun persistenta da resursas naturalas; sensibilisaziun ed educaziun ambientala; perscrutaziun; management; communicaziun e garanzia territoriala; facit e posiziunament; purtadra dil parc e structura d'organisaziun; planisaziun e controlla dil success (capetels 2 – 10). Il plan da management vegn cumpletaus d'ina annexa A (Concept da perscrutaziun e da monitoring) e d'ina annexa B (Gliestas da specias dalla flora e fauna; inventari da beins culturals e da geotops). Ellas explicaziuns vegn differenziau punctualmein e specificamein per il tema denter zona centrala e zona circumdonta.

Per migliurar la legibladad e la capientscha dil plan da management vegnan introducidas en quella part noziuns tscharnidas. En pli vegnan certs fatgs declarai.

Ei setracta dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala, dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs), la charta, las basas da planisaziun ed ils concepts per ils temas clav dalla zona centrala.

Il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala ei in document che tracta specificamein la zona centrala. El plan da management vegn adina puspei renviu a quel. El definescha la regulaziun d'utilisaziuns ella zona centrala per tut las vischnaucas e fuorma l'annexa dil contract dil parc (damonda per survegnir il label da parc: capetel B).

L'OParcs sebasea sin la lescha davart la proteczion dalla natira e dalla patria revedida il 2007. Ella reglescha la procedura e las premissas per promover la fundaziun, il menaschi e la garanzia dalla qualitat da parcs d'impurtonza naziunala.

La charta vegn elavurada duront la fasa da fundaziun dil parc dalla purtadra dil parc ensemen cun la populaziun e las differentas gruppas participadas. La charta ei igl instrument da planisaziun fundamental per il menaschi dil parc e secumpona dil contract dil parc e dil plan da management.

Las basas da planisaziun ein expertisas externas. Lur cuntegns ein integrai el plan da management Parc Adula. Ellas ein disponibals sco documents sin la pagina d'internet www.parcadula.ch. Ils concepts per ils temas clav dalla zona centrala ein medemamein expertisas externas che serefereschon explicitamein – en cumparegliaziun cun las basas da planisaziun – sin la zona centrala. Els ein medemamein disponibels sin la pagina d'internet www.parcadula.ch. Las basas da planisaziun ed ils concepts ein vegni elavurai duront la fasa da fundaziun. Sebasond sin quellas lavurs han ins sviluppu vinavon ils cuntegns per il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala e per il plan da management.

Il project parc naziunal Parc Adula ei singulars arisguard sia entira genesa, sia extensiun territoriala, la collaboraziun da tut las gruppas participadas e siu svilup futur. Ils cuntegns dil plan da management ed ils documents aschuntai serefereschon sin il stadi dallas enconuschientschas da tut ils cooperaturs il 2015. Sche informaziuns ni fatgs fan buca part dil plan da management, han ils auturs en mintga cass buca fatg quei intenziunadamein. Igl ei plitost in indezi ch'il Parc Adula ei oz e vegn ad esser el futur in project fetg dinamic ed ina plattaforma per in brat intensiv cun tut ils cooperaturs.

1 Resumaziun

Situaziun da partenza

Il Parc Adula ei cun ina surfatscha totala da 1'250.53 km² il pli grond parc naziunal dalla Svizra. Participadas ein 17 vischnauncas dils dus cantuns Grischun e Tessin che dumbran ver 16'000 habitantas e habitonts. Il parc naziunal sedistingua entras sia zona centrala e sia zona circumdonta. 142.35 km² dil territori ein part dalla zona centrala, 1'108.18 km² dalla zona circumdonta.

Il Parc Adula ha autras finamiras ch'il Parc Naziunal Svizzer ell'Engiadina. El Parc Naziunal Svizzer stattan la protecziun dil process natural, il monitoring ed activitads da perscrutaziun el center. Gronds territoris protegi dalla nova generaziun, sco il Parc Adula, han duas finamiras: garantir il svilup liber dalla natira ella zona centrala e promover in svilup persistent ella zona circumdonta. Tenor l'OParcs dalla lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria ein utilisaziuns ella zona centrala da principi scumandadas e permessas mo sut certas cundiziuns. Utilisaziuns ella zona centrala e lur regulaziuns ein definidas ell'annexa dil contract dil parc el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. Cun far part d'in parc naziunal seresultan ella zona circumdonta neginas novas disposiziuns legalas en vesta a novas utilisaziuns ed ei dat buca restricziuns en connex cun singulas pusseivladads d'utilisaziun. Il svilup dalla zona circumdonta sedrezza tenor las finamiras fixadas ella Charta per mantener e sviluppar las valurs dalla natira e dalla cuntrada (mira cap. 1.4). Cantun, regiuns, las vischnauncas dil parc sco era la purtadra dil parc drezzan lur activitad cun effect sil territori sin quellas finamiras.

Il plan da management present descriva ina selecziun dallas valurs naturalas e culturalas las pli impurtontas dil Parc Adula. Ei vegn presentau la situaziun da partenza socioeconomica ed a basa da quella deduciu ils potenzials da svilup. La finala vegnan la structura d'organisaziun e las finamiras strategicas definidas. Da quella basa resultan mesiras concretas (fegls da project dallas periodas da program respectivas) e la formulaziun dalla planisaziun dallas finanzas.

Valurs naturalas

Il territori dil Parc Adula cumpeggia parts dil sidost dallas Alps Centralas e dallas Alps dil Sid. Enormas differenzas d'altezia da bunamein 3'000 m procuran per ils differents climas che tonschan da cundiziuns mediterranas ellas vals dil Tessin e dil Grischun dil Sid tochen ad in clima aultaplin criu el territori dil Péz Valrein. Quei semanifestescha en ina gronda varietad da cuntradas naturalas e cultivadas sco era da spazis vitals – la premissa per ina flora e fauna multifara. Ell'entira Svizra mauncan gronds territoris coherentes che possibiliteschan ina protecziun dalla natira efficienta. Il Parc Adula sa contribuir bia alla protecziun ed al manteniment, denton era al svilup liber dalla natira ella regiun alpina.

Il Parc Adula sedistingua entras ina gronda biodiversitad, ina gronda varietad da systems ecologics e cuntradas naturalas e cultivadas intactas. Ella zona centrala vala la protecziun dil process natural sco finamira suprema. Quella sedefinescha sco garanta per il svilup liber dalla natira. Ils spazis vitals dalla zona centrala ein colligiai fetg bein in cun l'auter. La zona circumdonta ei marcada d'ina varietad da cuntradas cultivadas en accord cun la natira e da systems ecologics intactes e secumpona d'in mosaic da tips da spazis vitals fetg differents. Ella ha igl intent da proteger cun sia funcziun da moderaziun la zona centrala d'influenzas negativas e da promover in svilup regional persistent.

Svilup economic

Las vischnauncas el perimeter dil Parc Adula s'audan tier ils spazis cun ina structura fleivla dils cantuns Grischun e Tessin. Tendenzas sco in turissem debel ni in turissem stagnont, paucas

plazzas da lavur novas el sector da survetschs, ina digren dils beins agricols, ina reducziun dil provediment da basa ed ina depopulaziun simultana che ha per consequenza ina sminuziun dalla habilitad d'innovaziun ein claramain visiblas. Tuttina ei il sector primar dall'agricultura cun ver 30% buca mo ina fontauna da gudogn impurtonta per l'economia locala, mobein surpren era ina rolla centrala per il manteniment e la valurisaziun dalla cuntrada alpina e dall'agricultura periferica. Il sector primar ha ina pli gronda muntada ellas regiuns dil parc periferas e pauc populadas che en quellas situadas pli datier dils centers urbans Cuera e Bellinzona. Tendenzialmein ei il diember dils menaschis agricols denton regressivs, il 2014 vegnevan 476 menaschis agricols menai. Dils menaschis che han il dretg da vegnir pagai directamein ein 51% certificai sco menaschis biologics. Il manteniment da plazzas da lavur e cunzun il rinforzament dil sector primar ein finamiras impurtontas dil parc, pertgei mo aschia san la biodiversitad e la qualitad dalla cuntrada cultivada ella part periferica dil parc vegnir protegidas.

Ultra dall'agricultura gioga il turissem ina rolla impurtonta. El ei in dils motors centrals per il svilup economic-regional el perimeter dil parc naziunal. Per puspei utilisar meglier, reanimar ed era sviluppar vinavon infrastructures turisticas existentas sustegn la purtadra dil parc intenziunadamein il svilup turistic.

Entas las cooperaziuns cun interpresas industrialas regionalas, la promoziun da cadeinas da valurisaziun regionalas, il svilup dalla purschida per in turissem en accord cun la natira e la cultura e la colligaziun dallas regiuns partecipadas era arisguard temas culturals, socials e da formaziun sa il parc far ina contribuziun impurtonta per garantir a liunga vesta la basa agricola dallas vischnauncas dil parc e per augmentar la qualitad da viver.

Valurs culturalas

Il Parc Adula ei multilinges ed ha ina gronda varietad culturala. Ellas 17 vischnauncas repartidas sin ils dus cantuns vivan cuminanzas tudestgas, talianas, romontschas e gualsras. Il dialect gualser discuoran ins oz en parts dalla Surselva ed el territori dil Rein Posterior. Il romontsch ch'ins discuora sisum la Surselva cumpletescha ils dus lungatgs dil Parc Adula, il talian (discurrius oravontut ella Val Mesauc, Val Calanca e Val Blegn) ed il tudestg (discurrius en Surselva ed en Valrein). Mintgina da quellas cuminanzas contribuescha cun sias atgnas tradiziuns, cun sia atgna litteratura, architectura, musica, gastronomia e cun siu agen art ed artisanadi alla varietad culturala dil parc naziunal. En tut las regiuns dil Parc Adula vegnan tradiziuns vivas tgiradas sco part dall'iarta culturala immateriala. Ellas giogan ina rolla impurtonta per l'identitad locala e regionala. Singulas tradiziuns ein enconuschantas lunsch sur l'atgna regiun e survegnan aschia era in'impurtonza turistica.

Marcau e posiziunament

Las vischnauncas, la populaziun e l'economia vesan il project da parc naziunal sco schanza per mantener e per promover la natira e la cuntrada sco era l'iarta culturala el territori dil parc. Ina regiun survegn cun la marca da parc naziunal in image singular che fuorma e promova l'identitad dalla populaziun e ch'ei in'attracziun per ils turists. La zona centrala protegida ei ina purschida da vendita exclusiva marcanta e l'impurtonza dil label parc naziunal vegn valetada sco fetg aulta. La branscha turistica, denton era products dall'agricultura e dalla gastronomia san profitar d'avantatgs da concorrenza grazia al label parc naziunal. Cun duvra il parc naziunal sco marca e cun organisar activitads accumpignontas (marketing, accumpignament dils visitaders, branding da products, eav.) sa la qualitad dalla purschida haver effects positivs. Cun stabilir in territori da protecziun san ultra dils secturs economics pertuccai directamein era secturs economics anteriurs e posteriurs profitar ed ins sa augmentar en general l'attractivitad dallas regiuns el parc naziunal sco loghens economics e

da habitar. Cun il parc naziunal san las vischnauncas participadas era vegnir fatgas enconuschentas sco destinaziuns turisticas singularas, ils products regiunals san vegnir commercialisai meglier, la collaboraziun dils menaschis inidigens sa vegnir promovida ed ins sa far accessibels novs canals da vendita.

Per siu posiziunament accentuescha il Parc Adula dus aspects: esser il pli grond parc naziunal dalla Svizra e mantener la varietad culturala.

Formaziun

L'educaziun ambientala ei in'incumbensa impurtonta che la Confederaziun ha surdau al Parc Adula. La finamira ei da contribuir ad ina distribuziun da savida ella populaziun aschi vasta sco pusseivel davart la natira, la cuntrada ed igl ambient e da rinforzar la capientscha per la persistenza. Il Parc Adula surpren duas incumbensas centralas el sector dalla sensibilisaziun e dall'educaziun ambientala. D'ina vart offrescha il parc purschidas da sensibilisaziun e da formaziun. Da l'autra vart ei el ina plattaforma per insituziuns ed acturs activs el sector da sensibilisaziun e da formaziun. En collaboraziun cun instituziuns da formaziun etablidas elavuran ins novas purschidas, sviluppescha vinavon purschidas existentas e realisescha ellas el perimeter dil parc.

Perscrutaziun

Il Parc Adula porscha sco spazi natural e cultural el center dallas Alps ina buna premissa per la perscrutaziun, era per damondas che risguardan buca specificamein la protecziun dalla natira. Cunquei ch'il territori dil parc ei situaus en spazis economics alpins e pervia dalla varietad culturala sefan ultra da temas dallas ciencias naturalas pli e pli era valer damondas arisguard l'economica, la societad e la cultura. Ins focussescha dus aspects da perscrutaziun centrals: la varietad biogeografica e culturala dall'axa dil nordsid e la nova veta ella Alps – societad, economia, cultura.

La purtadra

La purtadra dil Parc Adula ei in'uniun el senn d'art. 60ss. CCS. Las commembras dall'uniun Parc Adula ein las vischnauncas participadas al parc. Las responsablads per ils singuls secturs sco la planisaziun directiva e la planisaziun dall'utilisaziun, il manteniment dallas vias, las construcziuns ordeifer la zona da baghegiar, l'agricultura e l'economia forestala ni la catscha e la pesca, denton era tut ils dretgs politics, restan tuttina. Ils organs dall'uniun ein la radunonza dils commembers, la suprastonza, il post da revisiun sco era las cumissiuns d'experts permanentas. La radunonza dils commembers ei igl organ suprem dall'uniun. Ella secumpona dallas delegadas e dils delegai dallas vischnauncas dil parc; mintga vischnaunca vegn representada dad ina delegada ni d'in delegau ch'ella tscharna sezza. La suprastonza eligida dalla radunonza dils commembers secumpona d'in president, dil vicepresidente e da treis tochen tschun ulteriurs commembers. Ella ei igl organ executiv dall'uniun. Las differentas regiuns geograficas ed ils differents territoris linguistics dil parc naziunal ein representai commensuradamein ella suprastonza.

La cumissiun scientifica e la cumissiun economica ch'ei activas ella fasa da fundaziun vegnan organisadas da niev sco cumissiun da perscrutaziun e quei naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi. Sco organs dall'uniun lavuran la cumissiun da perscrutaziun e la cumissiun da label cun atgnas cumpetenzas. La suprastonza sa convocar per temas specials ni per singuls projects cumissiuns accumpignontas. Ultra da quei san plattformas vegnir endrizzadas tenor basegn sco p.ex. els secturs mobilitad persistente, commerci, cultura ni formaziun.

Il territori dil Parc Adula fetg heterogen quei che risguarda il spazi natural e la politica sociala drova ina structura d'organisaziun cunvegna. Naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi han ins

per quei preüv treis centers dil parc: numnadamein en Surselva, en Val Mesauca ed en Val Blegn. Treis posts exteriurs supplementars el sector dil svilup regional garanteschon ina cooperaziun optimala cun ils acturs locals e regionalis per realisar projects ellas regions. Il svilup dallas purschidas turisticas vegn realisau en stretga cooperaziun ed en relaziuns da mandat cun las organisaziuns turisticas e da management da destinaziun responsablas ellas regions dil parc. Ils differents loghens d'interpresa ein colligai stretgamein cun il sistem d'informaziun per ils visitaders: ils centers dil parc, ils posts exteriurs ed ils biros da turissem participai ein il medem mument posts d'informaziun per visitaders dil parc e posts da consultaziun per la populaziun indigena.

Finanziaziun dall'empresa fasa da menaschi da diesch onns (2018 – 2027)

Mintga quater onns fa la purtadra dil parc ina damonda agl Uffeci federal d'ambient per igl agid finanziel global. La cunvegna da program definescha prestaziuns e mieds finanziels per projects suenter ch'il program ei vegnius tractaus cun success dalla Confederaziun e dils cantuns. Per l'empresa fasa da menaschi han ins planisau ils emprems dus onns in budget annual da mintgamai 5,2 miu. francs che secumpona da contribuziuns dalla Confederaziun (60%), dils cantuns (20%) e d'agens mieds (20%: vischnaucas, sponsurs e fautors). Naven dil tierz onn da menaschi han ins planisau in aulzament sin annualmein 6,1 miu. francs, naven dil 6avel onn da menaschi sin annualmein 6,5 miu. francs. Il budget detagliu vegn mintgamai fixaus ellas tractativas da program.

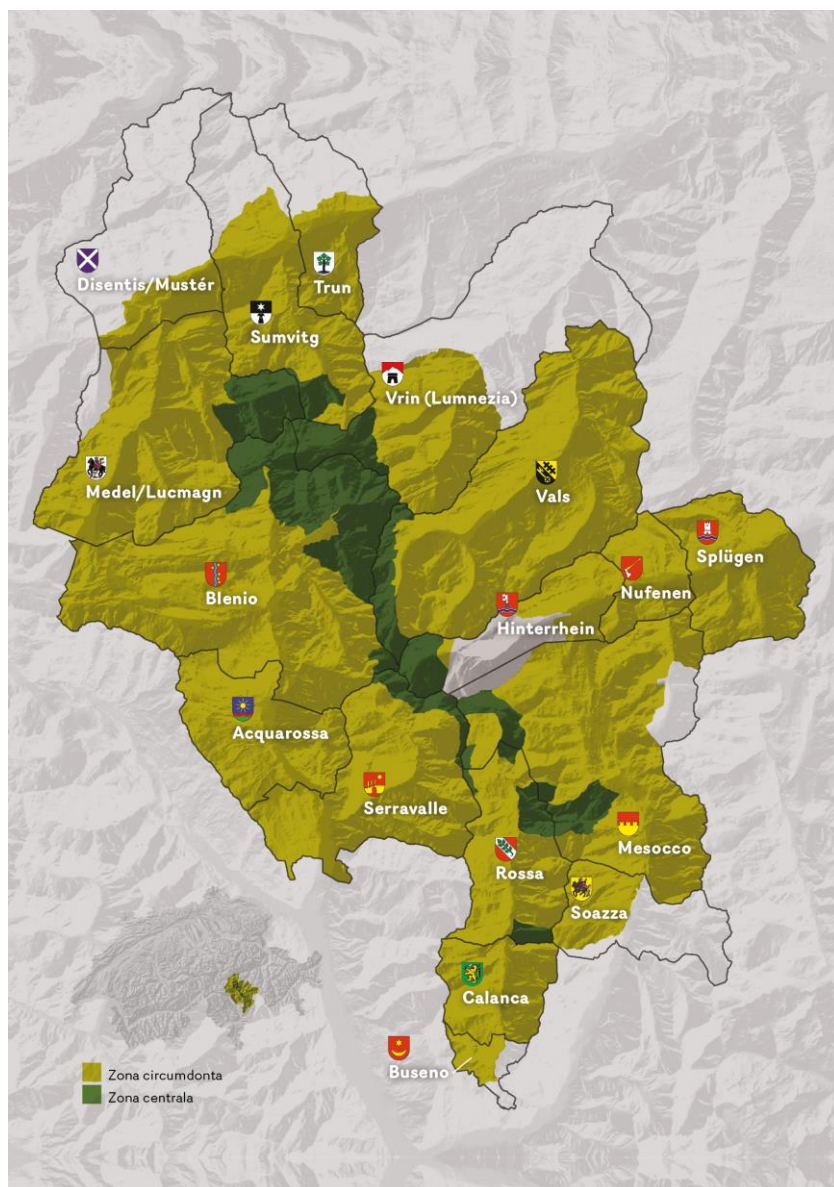
Finamiras

Per l'empresa fasa da menaschi da diesch onns ha il Parc Adula tschentau a sesez las suandontas finamiras strategicas. Quellas finamiras fuorman il rom surordinau per ils differents camps d'acziun biodiversitad e cuntrada; utilisaziun persistenta da resursas naturalas; sensibilisaziun ed educaziun ambientala; perscrutaziun; management; comunicaziun e garanzia territoriala.

- a) garantir il svilup liber dalla natira ella zona centrala (protecziun dil process natural)
- b) mantener e sviluppar las aultas valurs culturalas e naturalas sco era tgirar la cuntrada cultivada risguardond la funcziun neutrala dalla zona circumdonta
- c) promover l'attaschadad cun las regions e la cunscienza da lur valurs
- d) sustener la perscrutaziun da basa e la perscrutaziun applicada ella zona centrala ed ella zona circumdonta
- e) sustener e realisar mesiras per augmentar la valurisaziun regionala (energia, commerci, agricultura ed economia forestala, turissem)
- f) promover in'agricultura innovativa ed orientada viers il futur
- g) valurisar il territori dil parc cun products e survetschs specifics per il parc sco purschidas turisticas en accord cun la natira e la cultura
- h) sustener la commercialisaziun da beins e da survetschs che derivan dil territori dil parc
- i) sustener e realisar cooperaziuns ed innovaziuns enteifer ed ordeifer il parc
- j) sviluppar vinavon e realisar l'educaziun ambientala
- k) promover l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas ed ina relaziun persistenta cun l'energia e la mobilitad

Las vischnaucas dil parc drezzan las activitads da lur cumpetenzas sin in svilup regional persistent e motiveschan la populaziun, interpresas ed instituziuns da medemamein s'engaschar per quei svilup. Cun il principi da possibilitar egualmein la protecziun e l'utilisaziun surpren il parc nazional Parc Adula ina rolla da pionier ella cuntrada da parcs svizra.

1.1 Presentaziun cuorta dil parc

Carta 1: carta da survesta Parc Adula (atgna illustraziun)

Tabella 1: presentaziun cuorta dil Parc Adula (atgna illustraziun 2015)

surfatscha totala	1'250.53 km ²
surfatscha dalla zona centrala	142.35 km ²
surfatscha dalla zona circumdonta	1'108.18 km ²
cumpart dalla zona centrala alla surfatscha totala	12%
diember da vischnauncas	17
diember da habitontas e da habitonts	16'311
punct il pli bass	349 m s.m.
punct il pli ault	3'402 m s.m.
diember da specias prioritarias	535

Il territori entuorn il Péz Valrein – il Péz Adula – ei in dils territoris ils pli gronds dalla Svizra senza intervenziuns humanas. Ina caratteristica centrala dil Parc Adula ei sia cuntrada e natira multifara da gronda qualitat. In exempel ei la planira aulta dalla Greina. Il Plaun la Greina ei ina cuntrada naturala multifara ed ina cuntrada cultivada nezegiada dapi tschentaners. Cun ina lunghezia da bunamein sis kilometers ed ina ladezia d'in kilometer se presenta el sco ina specia da tundra alpina sin in'altezia da varga 2'000 meters sur mar. Il Parc Adula sesanfla egl intschesch hidrografic dil Rein. Il Rein Posterior nescha el parc sin il Gletscher dil Paradiso, il Rein Anterior buca lunsch naven dil cunfin dil parc el Lag da Tuma. Numerus ulteriurs affluents han lur origin el Parc Adula. Denter la Val Mesauc e la Val Calanca s'extenda il territori digl asil federal da catscha Trescolmen. La gronda part dil territori secumpona da vastas pastiras d'alp, da cavas da crappa, da greppa e d'uaul. El territori natural protegiu Trescolmen sesanflan numerus biotops essenzials per la selvaschina e l'utschleglia. Il medem mument representan las 17 vischnauncas dil parc la varietad linguistica e culturala e porschan biaras pusseivladads da promover e far avanzar in svilup regiunal persistent. In parc naziunal cun ina zona centrala ed ina zona circumdonta porscha ina piattaforma adattada per quei intent.

L'idea dil parc naziunal Parc Adula ei naschida dil basegn da harmonisar la protecziun ed il nez. Ella zona centrala va ei en emprema lingia per il svilup liber dalla natira (protecziun dil process natural) ed ei dat reglas per l'utilisaziun minimada ed optimada entras il carstgaun. Ella zona circumdonta che surpren era ina funcziun da moderaziun per la zona centrala, vegnan numerus projects per in svilup regiunal persistent realisai, ils quals duein dar impuls economics allas parts dil territori dil parc e quei a termin mesaun e liung. Il pli grond project da parc naziunal en Svizra colligia cun respect ed harmonia il principii da mantener ina cuntrada alpina grondiusa e da proteger sias resursas naturalas cun la finamira da possibilitar allas regions partecipadas in progress socioeconomic. Las culturas e tradiziuns variadas ed ils differents lungatgs s'uneschan ad in mosaic multifar e fan dil Parc Adula in simbol naziunal singular. Il parc cumpeggia buca mo dus cantuns, tschun regions e 17 vischnauncas, mobein era gruppas socialas talianas, romontschas e gualsras. Mintgina da quellas cuminanzas contribuescha cun sias atgnas tradiziuns, cun sia atgna litteratura, musica, gastronomia e cun siu agen art ed artisanadi alla varietad culturala dil parc naziunal.

1.2 Tiarms impurtonts durant la fasa da fundaziun

Ils 7 d'uost 2000 ha liug a Malvaglia igl emprem inscunter informal coordinaus da Stefano Wagner. Quella ga s'entaupan ils presidents communal da Malvaglia (Luca Baggi), da Val (Alfons Jörger) e da Rossa (Arnoldo Papa, permiert). Ins decida d'organisar in inscunter cun ils representants naziunals da Pro Natura, per quei che Pro Natura ha lantschau ina campagna naziunala cun il tetel "Lein crear ensemen in niev parc naziunal".

Igl inscunter cun ils responsabels da Pro Natura ha liug ils 31 d'uost 2000 a Malvaglia en in ravugl slargau. Aschia prendan era il representant uffical dalla Regiun Surselva (Sep Cathomas) ed ils representants dall'Organizzazione Regionale del Moesano (Ormo), Fabrizio Keller e Giulio Belletti part.

Ils 30 d'october 2000 inoltreschan la vischnaunca da Malvaglia e l'Organizzazione Regionale del Moesano a Pro Natura la damonda per elavurar in studi davart la realisabladad, e quei per incumbensa dallas vischnauncas da Malvaglia, Olivone, Aquila, Campo Blenio, Ghirone, Lottigna, Torre, Dongio, Rossa, Mesocco, Valrein, Val, Vrin, Sumvitg e Medel, dalla vischnaunca burgheisa da

Malvaglia e dalle regions Tre Valli, Viamala e Surselva sco era dall'Organizzazione Regionale del Moesano.

Il studi realisaus dils biros da planisaziun Studi Associati SA a Lugano, GIS Plan AG a Cuera e Hartmann & Sauter a Cuera vegn conclusius il 2003. Il resultat muossa ch'igl ei necessari da slargar il project sin las vischnauncas da Mustér, Trun, Spligia, Nufenen, Soazza, Arvigo, Braggio, Buseno, Cauco e Selma. En collaboraziun cun differents representants dallas regions ed en gruppas da lavur tractan las personas responsablas per la planisaziun a moda pli approfondada entgens temas centrals sco la catscha, l'agricultura e l'economia forestala. Ils resultats da quellas lavurs cun acturs regiunals e locals ein gia integrai el studi davart la realisabladad ed el plan da management per la fasa da fundaziun. Tut las executivas communalas approbeschan il studi davart la realisabladad, aschia ch'ins sa instradar la candidatura ufficiaala per il parc naziunal planisau.

La Confederaziun pretenda entginas completaziuns digl'emprems studi davart la realisabladad, il qual ei vegnius finanziaus cun ina contribuziun Regio Plus dil Secretariat da stadi per l'economia (SECO) da CHF 400'000. Il project vegn plinavon sustenius dil cantun Grischun cun CHF 150'000, dil cantun Tessin cun CHF 100'000 e da Pro Natura medemamein cun CHF 100'000. Il 2007 approbescha igl Uffeci federal d'ambient UFAM il studi davart la realisabladad suttemess dil Parc Adula. Igl atun 2007 entscheiva la fasa da projectaziun cun la reorganisaziun dalla direcziun strategica ed operativa. Ils 16 da schaner 2008 survegn il project ina basa legala segira cun la fundaziun dall'uniun Parc Adula el senn d'art. 60ss. CCS. Commembras da fundaziun ein las regions partecipadas. Enstagl dalla semplia societad fixescha ussa l'uniun Parc Adula la projectaziun dil parc naziunal el territori digl Adula tenor art. 23 dalla Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria (LPNP). L'emprema grupp directiva dall'uniun Parc Adula seconstituescha ils 16 da schaner 2008. Da quella fan part: Fabrizio Keller, president, Sep Cathomas e Gion Michael sco representants dil cantun Grischun e Luca Baggi, vicepresidente, Nello Bruni e Sandro Vanina sco representants dil cantun Tessin.

Grazia allas contribuziuns finanziaias dils cantuns Grischun e Tessin, da Pro Natura e dil Secretariat da stadi per l'economia (SECO) sesviluppescha il project coordinaus da Riccardo Tamoni cuntinuadamein.

Igl onn 2009 approbeschan las vischnauncas pertuccadas dil project la damonda da stabilir il parc naziunal Parc Adula. Per la fundaziun d'in parc naziunal prevesa la Confederaziun ina fasa da fundaziun dad otg onns. Il 2016 decida la populaziun sur dalla fundaziun dil parc naziunal. Sch'ella vegn approbada, inolteschan ins alla Confederaziun la damonda da survegnir il label da parc il 2017. Igl onn 2018 entscheiva ufficialmein l'emprema fasa da menaschi da diesch onns.

Ils 27 d'uost declara igl Uffeci federal d'ambient UFAM ufficialmein il project Parc Adula sco candidat per daventar in parc naziunal. Igl ei l'emprema damonda da quei tip dapi la fundaziun dil Parc Naziunal Svizzer igl onn 1914.

Il schaner 2011 daventa Stefano Quarenghi directur dil Parc Adula. Ils suandonts meins sefuorman il team dil Parc Adula a Roveredo e biros regiunals ad Olivone, Spligia e Curaglia. Ils proxims onns suondan ils biros a Val ed a Rossa (naven digl october 2015 era a Mesocco). Igl'emprems appartegnan al team: Dunja L. Meyer, Sascha Pizzetti, Julia Lüscher, Rico Tuor, Sara Widmer, Mauro Ryser ed Alexandra Peduzzi. Pli tard vegnan vitier: Patrick Walser, Denis Vanbianchi, Dorothea Rigonalli e Sandra Koch.

Il zercladur 2012 cumpara l'emprema ediziun dil magazin dil Parc Adula ed il settember 2013 edeschan ins las sis newsletters regiunalas dil Parc Adula. Omisduas publicaziuns vegnan distribuidas a tut las casadas dallas vischnauncas participadas al project.

Il mars 2014 publicheschan ins ils resultats d'ina enquesta davart il project Parc Adula realisada digl Institut federal per la perscrutaziun d'uaul, neiv e cuntrada (WSL) indepent: quels muossan che la populaziun dallas tschun regiuns dil parc ha ina tenuta relativamein positiva enviers il parc, cunzun ellas vischnauncas talianas. La regiun romontscha semuossa sco la pli critica.

L'entira fasa da fundaziun survescha ultra dalla realisaziun d'emprems projects parzials visibels e dil stabiliment d'ina structura d'organisaziun allas lavurs preparatorias dalla charta. Igl onn 2013 han ins priu per mauns las lavurs concretas vid il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala ed il plan da management sco parts integralas dalla charta dil parc. Ella survescha sco basa per la votaziun dil pievel: la Scola auta turitgesa per ciencias applicadas ZHAW sustegn il team dil Parc Adula tecnicamein. Il fenadur 2014 pren igl Uffeci federal d'ambient per l'emprema ga posiziun davart las lavurs vid la charta e pretenda retschercas pli detagliadas en connex cun ina retscha da damondas che pertuccan la zona centrala dil parc. Quellas retschercas complementaras han dau gronda lavur. Perquei refieran ins la votaziun dil pievel planisada per igl onn 2015 sin igl onn 2016.

Igl uost 2014 vegn Martin Hilfiker nominaus sco niev directur dil project Parc Adula.

Duront la fasa da fundaziun ha il center da gestiun dil Parc Adula realisau numerus projects che reflecteschan ils cuntegns d'in parc naziunal dalla nova generaziun: dil svilup da purschidas turisticas en accord cun la natira e la cultura e d'empremas iniziativas per la valorisaziun dallas vias historicas che meinan atras il parc naziunal futur, sur projects arisguard la qualitat dalla cuntrada e las relaziuns entretschadas tochen ad activitads en connex cun l'educaziun ambientala e la sensibilisaziun. Duront la fasa da fundaziun han ins sviluppau intenziunadamein basas da planisaziun per la zona centrala e la zona circumdonta. Ellas muossan sligiazions e svilups pusseivels per realisar ni reglar temas centrals duront la fasa da menaschi. Cheutier s'audan il management da visitaders per la zona centrala, la mobilitad persistenta, la cultivaziun dallas alps ella zona centrala, il concept da pasculaziun per las alps, la protecziun dallas muntaneras, igl uaul, l'educaziun ambientala e la perscrutaziun ed il monitoring.

Sutvart suondan exempels da projects gia terminai ni aunc currents (stadi 2015).

Svilup economic e turissem
Contribuziun finanziala al project Tourismuszukunft Rheinwald: CHF 46'000, current
Contribuziun finanziala all'Associazione Sentieri Alpini Calanca per installar in implont fotovoltaic sin la Capanna Buffalora: CHF 5'000, terminau
Contribuziun finanziala al post da coordinaziun parzial el Center sursilvan d'agricultura (Mustér) e sorprendida dallas incumbensas dalla tgira: CHF 10'000, current
Contribuziun finanziala alla restauraziun dil vegl bein puril da muntogna dall'Associazione Pro Mèdra a Ciavasc (Serravalle) per duvrar el pli tard per il turissem: CHF 27'000, current
Contribuziun finanziala al Project en favur digl uaul sin l'Alp Puzetta en Val Medel per recuperar pastiras futuras: CHF 30'000, current
Contribuziun finanziala e sponsoring dalla cuorsa da velos Sanbike/Greenhope Day (San Bernardino) il 2013, il 2014 ed il 2015: CHF 10'000, current
Contribuziun finanziala agl engrondiment ed alla migliuraziun digl access alla Camona dil Terri – senda da viandar Clavaus – Camona dil Terri: CHF 6'000, current
Sponsoring dil tir cun artg 3D a Selma: CHF 4'000, terminau

Parc Adula sco incumbensader dil project ViaLucmagn, in pachet turistic ellas regions Blenio e Surselva: CHF 33'000, terminau
Contribuziun finanziala al project Via Calanca, in pachet turistic ella region Calanca: CHF 10'000, current
Contribuziun finanziala alla sanaziun dalla senda da Zapport (Valrein): CHF 15'000, terminau
Contribuziun finanziala alla sanaziun dalla senda Motterascio (Blenio): CHF 20'000, terminau
Parc Adula sco sponsur ufficial dall'etappa dil Tour de Suisse 2015 ad Olivone (Val Blegn): CHF 10'000, terminau
Parc Adula sco incumbensader dil project da geoturissem Pass Soreda en cooperaziun cun Cristian Scapozza (SUPSI): CHF 45'000, current
Contribuziun finanziala alla purschida Greina Alta en cooperaziun cun il CAS: CHF 8'000, current
Contribuziun finanziala e sponsoring dalla Società cooperativa per la promozione e lo smercio di prodotti regionali del Moesano: CHF 6'000, current
Contribuziun finanziala al svilup dalla purschida agroturistica e da sendas da gianellas en Valrein en collaboraziun cun Turissem Viamala: CHF 5'000, terminau
Formaziun
Contribuziun finanziala all'exposiziun davart glatschers Ghiacciai a San Bernardino (27-12-2013 – 16-03-2014) ed a Lottigna (13-04-2014 – 02-11-2014): CHF 17'280, terminau
Contribuziun finanziala e sponsoring dil workshop monoplotting en Val Blegn: CHF 5'000, terminau
Parc Adula sco incumbensader dils dis tematics dil Parc Adula en scolas dallas tschun regions dil parc: CHF 5'000, current
Parc Adula sco incumbensader dil concept d'utilisaziun Academia Vivian ella vischnaunca da Medel/Lucmagn: CHF 18'500, terminau
Contribuziun finanziala als cuors da cuschinar cun products locals, menai atras dil Center sursilvan d'agricultura : CHF 3'000, current
Parc Adula sco incumbensader dil program davart la biodiversitad ella scola media ad Acquarossa: CHF 10'000, current
Contribuziun finanziala alla jamna dils mirs schetgs en cooperaziun cun la Fondazione Calanca delle Esploratrici (Calanca): CHF 4'000, current
Parc Adula sco incumbensader ed organisatur dil di dalla revaletaziun dalla zona alluviala da Cauco (Calanca), organisada per las scolas medias a Roveredo: CHF 500, terminau
Sponsoring dil Swiss Energy Podium 2015 a Mustér: CHF 3'000, terminau
Natira
Contribuziun finanziala alla fundaziun d'in reservat d'uaul sin l'Alp Nadéls (vischnaunca da Trun): CHF 12'500, terminau
Contribuziun finanziala alla fundaziun d'in reservat d'uaul en Val Madra (vischnaunca da Serravalle) en cooperaziun cun il Patriziato di Malvaglia: CHF 4'000, current
Contribuziun finanziala al project per recuperar las selvas da castagners ella vischnaunca da Buseno CHF 20'000, current
Contribuziun finanziala alla tgira dallas selvas da castagners a Soazza en cooperaziun cun Umwelteinsatz: CHF 15'000, terminau
Contribuziun finanziala al project d'uaul da larischs Predasca ella vischnaunca da Blenio en cooperaziun cun il Patriziato generale di Olivone-Campo-Largario: CHF 20'000, current
Contribuziun finanziala alla regeneraziun dalla paliu aulta Bosch de San Remo a San Bernardino en cooperaziun cun la vischnaunca da Mesocco: CHF 43'000, terminau

Parc Adula sco coordinatur e promotur finanziel dil project per reveletar la cuntrada a Scatta (Calanca): CHF 40'000, current
Contribuziun finanziala per il Project en favur digl uaul a Vrin, Trun, Sumvitg e Rabius: CHF 10'000, terminau
Parc Adula sco incumbensader dil concept da pasculaziun Alpe di Motterascio e Prealpe Garzott en cooperaziun cun il Patriziato generale di Aquila, Torre e Lottigna: CHF 24'160, current
Parc Adula sco incumbensader dil concept da pasculaziun Alp Greina en cooperaziun cun il Patriziato generale di Aquila, Torre e Lottigna e la vischnaunca da Sumvitg: CHF 21'850, current
Parc Adula sco incumbensader dil concept da pasculaziun Arbea, Arbeola, pascoli comunitari en cooperaziun cun la vischnaunca da Mesocco: CHF 26'000, current
Parc Adula sco incumbensader dil plan d'acziun per cumbatter neofitas invasivas en Val Blegn en cooperaziun cun las vischnauncas: CHF 31'000, current
Parc Adula sco incumbensader digl allontanament dallas caglias sin l'Alpe di Prou (Serravalle) en cooperaziun cun Naturnetz: CHF 32'000, current
Parc Adula sco incumbensader digl allontanament dallas caglias silla pastira "Ai Tic" (vischnaunca Calanca) per incumbensa dall'Azienda forestale Calanca: CHF 25'000, terminau
Promozioni dalla cultura
Contribuziun finanziala e fundraising per il project da mirs schetgs sin l'Alp Amperfreila (Val): CHF 10'000, current
Contribuziun finanziala al project per la reveletaziun dalla cuntrada Castello di Serravalle (recuperaziun da selvas da castagners e sanaziun da mirs schetgs) en cooperaziun cun la vischnaunca da Serravalle: CHF 20'000, current
Contribuziun finanziala e fundraising per il project da mirs schetgs l'Ang Brand sin la Leisalp (Val): CHF 20'000, current
Contribuziun finanziala al project da mirs schetgs digl lert dallas olivas (vischnaunca da Sumvitg): CHF 20'000, current
Contribuziun finanziala al project Sguards el spazi ed el temps (Surselva): CHF 21'600, current
Contribuziun finanziala agl Archivio Regionale Calanca, cunzun per publicar in calender d'occurrentas ed ina gliesta dils restaurants e dallas ustrias ella Val Calanca: CHF 6'000, current
Coordinaziun, publicaziun e sustegn finanziel dalla brochura d'informaziun "Tra castello e castagni – Sentiero cultura e natura Mesocco/Soazza": CHF 14'900, terminau
Contribuziun finanziala e sponsoring dil toc da teater "Ein Russ im Bergell"; contribuziun el rom d'ina retscha d'occurrentas cun il tetel Cultura Parc Adula en cooperaziun cun il Center sursilvan d'agricultura: CHF 2'000, terminau
Contribuziun finanziala e sponsoring dil Festival Demenga 2014 en cooperaziun cun il Centro ricreativo culturale La Cascata (Augio): CHF 3'000, terminau
Contribuziun finanziala per restaurar il fresco da Visconti ella vischnaunca da Serravalle: CHF 1'800, current
Sponsoring dil cudisch da Dalmazio Ambrosioni "Gioachimo Galbusera – tra Milano, Lugano e San Bernardino": CHF 3'000, terminau
Sponsoring dil cudisch dad Aurelio Ciocco davart ils toponims da Mesocco "Mesòcc e i so sitt": CHF 3'000, terminau
Sponsoring dil cudisch dalla Società apicoltori del Moesano "Cento anni di storia desunti dal Protocollo della Società Mesolcinense di Apicoltura" – editur Marco Guidi: CHF 400, terminau
Contribuziun finanziala per restaurar sis maletgs sin teila ella baselga Santa Maria del Castello (Mesocco): CHF 30'000, terminau
Contribuziun finanziala per metter si tablas els carauns dil Pass dil Sogn Bernardin dalla vart da

Valrein: CHF 4'000, terminau

Contribuziun finanziaria als chischners en Val Medel en cooperaziun cun la fundaziun Cuntrada Cultivada Val Medel: CHF 6'000, current

1.3 Visiun dil Parc Adula

PARC ADULA –

il parc naziunal da gronda varietad

Las vischnauncas, la populaziun e l'economia vesan il project da parc naziunal sco schanza per mantener e per promover la natira e la cuntrada sco era l'ierta culturala el territori dil parc. Cun il parc naziunal san las vischnauncas partecipadas era vegnir fatgas enconuschentas sco destinaziuns turisticas singularas, ils products regiunals san vegnir commercialisai meglier e la collaboraziun dils menaschis indigens sa vegnir promovida. L'uniun Parc Adula ei ina plattaforma per tut las activitads dil parc promovidas dil Cantun e dalla Confederaziun. Ella garantescha il svilup natural dalla zona centrala e coordinescha ensemen cun las vischnauncas, las regiuns, la populaziun e l'economia il process da svilup prius en mira, il qual duei cunzun era promover in svilup equilibrau dalla populaziun e contribuir alla prosperitad sociala ed economica digl entir territori dil parc.

Il territori dil Parc Adula secumpona sco parc naziunal dalla zona centrala e dalla zona circumdonta.

Ella zona centrala stat la natira el center

La natira ha in'atgna valor. El Parc Adula porscha la zona centrala spazi per il svilup liber dalla natira (proteziun dil process natural), q.v.d. per ina proteziun extendida e spaziusa dallas plontas e dils animals indigens e da lur spazis vitals. Sin ina reit da sendas e da rutas dil parc definida e marcada san ins viandar ella zona centrala atras ina cuntrada selvadia. Ils visitaders anflan ruaus ed ils perscrutaders cundiziuns singularas per intercurir process natural. La proteziun dil process natural e l'utilisaziun tradiziunala dallas alps vegnan harmonisadas. Quella avischinaziun che risguarda il medem mument dinamicas naturalas e culturalas ei colligiada cun restricziuns. Sche necessari discuteschan ins e negozieschan ins danovamein ensemen cun ils acturs reglas arisguard las finamiras dil parc. La zona centrala posiziunescha il Parc Adula sco emprem parc naziunal dalla nova generaziun dapi la fundaziun dil Parc Naziunal Svizzer ell'Engiadina avon 100 onns: ella ei la purschida da vendita esclusiva ed aschia igl instrument da comunicaziun il pli impurtont per il svilup digl entir territori dil parc.

Ella zona circumdonta stat il svilup persistent el center

Ella zona circumdonta ein las finamiras essenzialas da dar novs impuls all'economia regiunala e da haver in effect da moderaziun per la zona centrala. Quei vegn contonschiu cun promover cadeinas da valorisaziun regiunalas, cun sviluppar la purschida per in turissem en accord cun la natira e la cultura e cun colligiar las regiuns partecipadas era arisguard temas culturals, socials e da formaziun. Aschia san ins segirar la basa economica dallas vischnauncas dil parc a liunga vesta ed augmentar la qualitad da viver. Ella zona circumdonta vul ins mantener e promover l'ierta cultura e la qualitad dalla cuntrada. La declaraziun dalla vischnauncas dil parc en favur d'in svilup regiunal persistent ei visibla cun il label da parc d'impurtonza internaziunala e vegn realisada activamein cun differents projects. Las mesiras per il svilup persistent sviluppeschan ins a moda partecipativa e democratica ed evaluescha lur effects periodicamein. Ils systems ecologics variats e las cuntradas cultivadas en accord cun la natira dalla zona circumdonta surprendan ina funcziun da moderaziun per proteger la zona centrala.

Il Parc Adula sco piattaforma per formar colligaziuns

El Parc Adula s'entaupan divers acturs da differentas culturas che secolligian e che creeschan activamein lur futur. Ins sa distinguer trends ad uras e nezegiar els communablamein. Il Parc Adula ei ina piattaforma per innovaziuns che contribueschan era al manteniment da valurs tradiziunalas. Cun ils resultats dalla perscrutaziun da basa e dalla perscrutaziun applicada construeschan ins in fundament da savida e da basa solid. Quei possibilitescha da deducir damondas da perscrutaziun e projects che surveschan al svilup cuntinuau dil Parc Adula. La purtadra dil parc surpren l'incumbensa impurtonta da sensibilisar e d'intermediar denter las differentas gruppas d'interess e gruppas en mira el parc e colligia ellas. En pli involva la purtadra dil parc acturs existents e gruppas d'utilisaders sco cautebias, organisaziuns da sport da muntogna e cultivaturs dad alps ellas activitads da sensibilisaziun e da colligaziun. Il Parc Adula sestenta d'entusiasmar acturs, indigens ed era hosps per il parc e da realisar las finamiras da svilup communablamein.

La stabilisaziun dalla zona centrala che sebase sin la curvegna da protecziun e d'utilisaziun e la pretensiun d'in svilup persistent egl entir perimeter dil parc fuorman la basa per la verdeivladad e per il success economic-regiunal dil Parc Adula.

1.4 Resumaziun dall'orientaziun strategica

Parc naziunal: protecziun ed utilisaziun

Sco secund parc naziunal dalla Svizra ha il Parc Adula autras finamiras ch'il Parc Naziunal Svizzer ell'Engiadina fundaus avon varga 100 onns sco secund grond territori protegiu dall'Europa. El Parc Naziunal Svizzer stevan e stattan la protecziun dil process natural e dalla natira intacta sco era il monitoring e las activitads da perscrutaziun en quei connex absolutamein el center. Gronds territoris protegi dalla nova generaziun, sco il Parc Adula, han duas finamiras: numnadamein procurar per la pli gronda protecziun pusseivla dil process natural ella zona centrala e veser il parc sco motor per in svilup regiunal persistent da spazis cun pauc potenzial. Perquei vul ins promover prioritarmein l'utilisaziun persistenta dallas resursas dalla zona circumdonta. Ord il punct da vesta dalla purtadra dil parc munta quei pia che las regiuns periferas ston vegnir mantenidas e rinforzadas. Activitads innovativas sco era mesiras per rinforzar l'economia locala duein gidar a retener la depopolaziun, la digren da plazzas da lavur ed il regress da surfatschas agricolas ellas regiuns dil Parc Adula: scenaris da retratga per contonscher in engrondiment dalla zona centrala e dalla protecziun dil process natural ein buc ina finamira dil parc naziunal. Il Parc Adula ei anzi in territori che vegn protegius tenor sia zonaziun per part severamein. Las autras parts duein vegnir nezegiadas a moda adina pli persistenta.

Finamiras strategicas per l'emprema fasa da menaschi

Per l'emprema fasa da menaschi da diesch onns – ella quala il Parc Adula vegn ad esser activs sco piattaforma – han ins tschentau a sesez differentas finamiras strategicas che fuorman il rom surordinau per ils differents camps d'acziun biodiversitad e cuntrada; utilisaziun persistenta da resursas naturalas; sensibilisaziun ed educaziun ambientala; perscrutaziun; management; comunicaziun e garanzia territoriala (cump. capetels 2 – 6):

- a) garantir il svilup liber dalla natira ella zona centrala (protecziun dil process natural)

- b) mantener e sviluppar las aultas valurs culturalas e naturalas sco era tgirar la cuntrada cultivada risguardond la funcziun neutrala dalla zona circumdonta
- c) promover l'attaschadadad cun las regions e la cunscienza da lur valurs
- d) sustener la perscrutaziun da basa e la perscrutaziun applicada ella zona centrala ed ella zona circumdonta
- e) sustener e realisar mesiras per augmentar la valurisaziun regiunala (energia, commerci, agricultura ed economia forestala, turissem)
- f) promover in'agricultura innovativa ed orientada viers il futur
- g) valurisar il territori dil parc cun products e survetschs specifics per il parc sco purschidas turisticas en accord cun la natira e la cultura
- h) sustener la commercialisaziun da beins e da survetschs che derivan dil territori dil parc
- i) sustener e realisar cooperaziuns ed innovaziuns enteifer ed ordeifer il parc
- j) sviluppar vinavon e realisar l'educaziun ambientala
- k) promover l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas ed ina relaziun persistenta cun l'energia e la mobilitad

Las vischnancas dil parc drezzan las activitads da lur cumpetenzas sin in svilup regiunal persistent e motiveschan la populaziun, interpresas ed instituziuns da medemamein s'engaschar per quei svilup. Cun il principi da possibilitar egualmein la protecziun e l'utilisaziun surpren il parc naziunal Parc Adula ina rolla da pionier ella cuntrada da parcs svizra.

Las mesiras necessarias per segirar la zona centrala ein menziunadas el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala (annexa dil contract dil parc). Las disposiziuns ed ils scamonds enumerai leu (p.ex. il scamond da bandunar vias e sendas, cavar cristallas, ni il scamond da catscha sco era la lubientscha da construcziuns ed autras reglas da secuntener) vegnan mintgamai realisai tut tenor camp d'acziun dils posts responsabels (p.ex. determinaziun digl asil federal da selvaschina entras la Confederaziun, determinaziun dalla reit da vias tras ils uffecis cumpetents sco cantun e vischnancas). Cugl intent da saver observar e garantir sistematicamein il liber svilup dalla natira ella zona centrala, s'oblighescha il Parc Adula da realisar ell'emprema fasa da menaschi in monitoring adattau al territori, quei en concordanza culs uffecis cantunals e la confederaziun.

La registraziun indispensabla tenor l'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) els plans directivs cantunals dil Grischun e dil Tessin garantgescha che las autoritads da tut ils scalems resguardien las finamiras dil parc naziunal e sustegnien quellas activamein en lur sector da cumpetenza.

Finamiras strategic-territorialas per l'emprema fasa da menaschi

Per precisar vinavon la direcziun strategica dil parc naziunal Parc Adula han ins definiu finamiras strategic-territorialas. Quellas sebasan sils treis scalems d'altezia dil Parc Adula: Cuntrada alpina cun territoris d'alpeggiaziun, territoris d'uaul e mises sco era spazi habitau e cuntrada culturala. Leutier han ins risguardau finamiras existentas dil territori els plans da master, projects per la qualitat dalla cuntrada, projects da colligiaziun, plans da svilup digl uaul sco era las finamiras specificas per la zona centrala (p. ex. reducziun dallas surfatschas da pascular, augment dalla ausfatschas d'uaul, protecziun da processar) e per la zona circumdonta (d. a. funcziun neutrala, svilup persistent) eav. La formulaziun dallas finamiras han ins sviluppu en concordanza cun experts

locals ed en collaboraziun cul center da gestiun dil Parc Adula. Per sustener han ins risguardau ils segns characteristics specifics dil territori sco era ils basegns dalla populaziun. Las finamiras strategic-territorialas vegnan realisadas duront las periodas da mintgamai quater onns dils programs (emprema perioda da program 2016-2019). Ella tabella che suonda ein indicadas las finamiras strategic-territorialas.

Tabella 2: Finamiras strategic-territorialas (atgna grafica)

Unitad territoriala	Finamiras strategic-territorialas	
Cuntrada muntagnarda cun territoris d'alpegiazun	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Las tegias ein reveletadas ed integradas el concept da management dils visitaders dil Parc Adula. ➤ Sin fundament dils concepts strategics regiunals vegnan las alps mantenidas e sustenidas. ➤ Ils pass alpins historics dil Parc Adula ein reveletai. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Las vias culturalas ed ils monuments dil Parc Adula ein enconuschents, reveletai e visitai. ➤ Ils producents locals enconuschan las pusseivladads ed ils avantatgs dil label dil parc. ➤ Ils products e las purschidas regiunals vegnan reveletai cul label dil parc ➤ Novas purschidas turisticas vegnan creadas, colligiadas e vendidas. ➤ Il territori dil parc ei enconuschents ella perscrutaziun naziunala ed internaziunala. ➤ L'attractivitat dalla regiun vegn augmentada tras novas plazzas da lavur. ➤ La repartiziun dils visitaders ei optimada.
Territoris d'uaul e cuolms/mises	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ils reservats d'uaul potenzials vegnan promovì. ➤ Surfatschas aviartas da special interess ecologic e dalla cuntralda vegnan manteni e promovì. 	
Territoris habitai e cuntrada culturala	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Las cuntradas natirals e culturalas vegnan mantenidas e reveletadas. ➤ Il potencial d'utilisaziun dad energias regenerablas ei enconuschent. ➤ L'educaziun ambientala vegn promovida ella scolas ed els centers da formaziun regiunals. ➤ La qualitat dallas purschidas turisticas vegn promovida. ➤ Surfatschas aviartas da special interess ecologic e dalla cuntrada vegnan mantenidas e promovidas. 	

2 Biodiversidad e cuntrada

Il Parc Adula sedistingua entras ina vasta biodiversidad, ina gronda varietad da systems ecologics e da cuntradas naturalas e cultivadas intactas. Ella zona centrala ei la protecziun dil process natural, q.v.d. possibilitar il svilup liber dalla natira, la finamira suprema.

Cultivar las alps a moda tradiziunala, perscrutar e scolar, far experientschas ella natira e serecrear – quellas activitads ein pusseivlas e giavischadas, aschilunsch ch'ellas restrenschan buc il svilup liber dalla natira ella zona centrala. Per garantir a liunga vesta la protecziun dil process natural han ins definiu el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala tut las regulaziuns relevontas che tangheschan denter auter il camp d'acziun biodiversidad e cuntrada.

La zona circumdonta sedistinuga entras cuntradas cultivadas multifaras ed ecosystems intacts. Cun sia funcziun da moderaziun ha ella igl intent da proteger la zona centrala d'influenzas negativas e da dar impuls economics allas regiuns. Quei che risguarda il svilup dalla zona circumdonta el sector dil camp d'acziun biodiversidad e cuntrada vul ins en emprema lingia proteger, tgirar, revaletar e colligiar ils spazis vitals per la flora e la fauna.

Per quei capetel han ins consultau ultra dils inventaris, dallas bancas da datas naziunalas e cantunalas, dallas basas e dallas datas davart la flora, la fauna e la cuntrada era il Centre Suisse de la Cartographie de la Faune (CSCF), il Center naziunal da datas e d'informaziuns davart la flora svizra, gliestas da specias dall'IUCN, il biro Trifolium, la Staziun ornitologica svizra da Sempach, igl Uffeci da catscha e da pesca dil Grischun, igl Uffeci per la natira ed igl ambient dil Grischun, igl Ufficio della natura e del paesaggio Ticino, igl Ufficio della caccia e della pesca Ticino, il Museum dalla natira dil Grischun ed il Museo cantonale di storia naturale. Las indicaziuns serefereschon sin il stadi disponibel il pli actual dallas retschercas. La basa dallas datas ei il mument buca completa. Ei drova retschercas cuntinuontas e complementaras. Gliestas actualas dalla flora e fauna anflan ins ell'annexa 14.4.1, gliestas d'objects singuls inventarisai (habitadis, maletgs dil liug e vias da traffic) ell'annexa 14.4.2 e gliestas davart geotops ell'annexa 14.2.3.

Ils suandonts temas ein attribui sche pusseivel alla zona centrala ni alla zona circumdonta. Mintgaton han ins differenziau denter il perimeter dil parc tessines e grischun ni denter las regiuns. Sch'igl ei buca stau pusseivel da differenziar en quella maniera, serefereschon las constataziuns sin igl entir perimeter dil parc.

2.1 Analisa dalla situaziun

Il territori dil Parc Adula cumpeggia cun sias 17 vischnauncas ina surfatscha totala da 1'250,74 km², 149,04 km² da quels fan part dalla zona centrala e 1'105,70km² dalla zona circumdonta. Suandontamein vegnan las regiuns partecipadas cun lur vischnauncas presentadas a maun da lur cefras distinctivas.

2.1.1 Cefras distinctivas dallas vischnauncas dil parc

Tabella 3: vischnauncas el Parc Adula (*populaziun totala Lumnezia 2'139) (atgna illustraziun 2015)

		zona centrala	zona circumdonta	surfatscha totala	surfatscha dalla vischnaunca	regiun biogeografica UFAM	habitonts
vischnaunca	m s.m.	total	total	km ²	km ²		
Val Calanca		9.58	94.09	103,66			
Buseno	706	0	7,06	7,06	11,15	flanca sid dallas Alps	94
Rossa	1088	9,58	49,31	58,88	58,88	flanca sid dallas Alps	120
Calanca	820	0,15	37,72	37,72	37,72	flanca sid dallas Alps	207
Mesolcina		16.38	153.94	170.32			
Mesocco	769	16.38	133.89	150.27	164,76	flanca sid dallas Alps	1'260
Soazza	623	0	20,05	20,05	46,42	flanca sid dallas Alps	352
Surselva		46.96	450.13	497,10			
Mustér	1142	0	18,50	18,50	90,99	Alps Centralas Orientalas	2'045
Lumnezia (Vrin)*	1448	13,19	58,05	71,25	165,47	Alps Centralas Orientalas	242
Medel/Lucmagn	1350	17,31	112,49	129,80	136,22	Alps Centralas Orientalas	400
Sumvitg	1044	5.02	68.78	73,80	101,88	Alps Centralas Orientalas	1'247
Trun	852	0	28,19	28,19	51,90	Alps Centralas Orientalas	1'221
Val S. Pieder	1266	11,45	164,11	175,56	152,73	Alps Centralas Orientalas	986
Tre Valli		60.99	299.58	360,57			
Acquarossa	430	0	61,78	61,78	61,78	flanca sid dallas Alps	1'856
Blenio	900	53,92	148,08	201,99	201,99	flanca sid dallas Alps	1'690
Serravalle	389	7,07	89,72	96,80	96,80	flanca sid dallas Alps	2'045
Viamala		8.44	110.44	118,88			
Valrein	1625	8.44	21.92	30,36	48,30	Alps Centralas Orientalas	66
Nufenen	1569	0	28,03	28,03	28,03	Alps Centralas Orientalas	157
Spligia	1475	0	60,49	60,49	60,49	Alps Centralas Orientalas	406
Total km²		142.35	1'108.18	1'250.53			16'289

2.1.2 Survesta dil perimeter dil parc

Igl entir territori dil Parc Adula ei situaus ellas Alps Centralas e cumpeggia parts dallas Alps Centralas Orientalas e dallas Alps dil Sid. Enormas differenzas d'altezia da bunamein 3000 m procuran per ils differents climas che tonschan da cundiziuns mediterranas ellas vals dil Tessin e dil Grischun dil Sid tochen ad in clima aultalpin criu el territori dil Péz Valrein. Quei semanifestescha en ina gronda varietad da cuntradas naturalas e cultivadas sco era da spazis viduals – la premissa per ina flora e fauna multifara. Ell'entira Svizra mauncan gronds territoris coherentes che possibiliteschan ina protecziun dalla natira efficienta. Il Parc Adula sa contribuir bia alla protecziun dil process natural ed alla protecziun digl ambient el territori alpin.

Ella zona centrala anflan ins vastas cuntradas naturalas cun glatschers, surfatschas da neiv perpetna e surfatschas da neiv cun avonglatschers, plauns da gera e pastgets alpins. Ultra dallas cuntradas naturalas ei cerca in quart dalla zona centrala marcaus dall'utilisaziun dall'alpicultura tradiziunala (pastiras d'alp). Las pastiras d'alpegiazion ein resultadas dall'economia a treis scalems – bein habitau permanentamein el vitg, scalem intermediar (acla) ed alp. Ei dat territoris cun fuormas da cultivaziun plitost centralas e tals cun fuormas plitost decentralas. Els territoris cun fuormas da cultivaziun plitost decentralas ein ils nuegls da pavlar ed ils clavaus da fein reparti per il funs. Tochen sin ver 1600 m s.m. dat ei loghens habitai permanentamein. Aunc pli aultsituai ein loghens da habitar temporarmein: las aclas ed ils cuolms circumdai dils uauls che vegnan nezegiai dall'economia forestala.

Caracteristic per la zona circumdonta digl entir territori dil parc ein las cuntradas cultivadas en accord cun la natira cun praus schetgs e pastiras che fuorman era englars en uauls. Elements characteristics dalla cuntrada cultivada ellas vals meridiunalas Val Blegn, Val Malvaglia, Val Calanca e Mesolcina ein ils rustici, el Grischun era cascade ni stallas. Ei setracta da construcziuns agricolas (nuegls, clavaus ni era parts da habitar) da crap, da lenn ni d'ina cumbinaziun dad omisdus ordeifer il habitadi principal, per regla sin il scalem dallas aclas. Egl entir perimeter dil parc dattan tochen sin ver 1600 m s.m. terrassas perdetga d'ina cultura agricola interalpina che ha cuzzau tochen suenter la Secunda Uiera mundiala. Ulteriuras perdetgas dall'economia da garnezi ein ils garners ed ils irals els clavaus. Ils chischners che marcavan oriundamein la cuntrada en Surselva ed en Val Blegn ein svani pli e pli, dapi ch'ins ha calau da cultivar garnezi. Singuls chischners stattan p.ex. aunc a Malvaglia per liung dall'ascensiun sin il Monte Greco ni ella vischnaunca da Medel/Lucmagn. Singuls indrezs per seccar garnezi pusai encunter clavaus ein denton semanteni. Era ils uauls da rendita s'audan tier la cuntrada cultivada en accord cun la natira. Els uauls da discharina muntagnards creschan cunzun pégn e larischs. Uauls da castagners e faua prospereschon els loghens pli bass dil perimeter tessines e dallas vals meridiunalas grischunas. Bostgam da salischs flanchescha ils cuors dall'aua situai pli bass.

2.1.2.1 Valetaziun dalla qualitat dalla natira e dalla cuntrada el Parc Adula

Igl instrument per valetar la qualitat dalla natira e dalla cuntrada sviluppaus digl Uffeci federal d'ambient UFAM gida a valetar, schebein in territori ei adattaus sco parc natural regiunal ni sco parc naziunal. El possibilitescha per exempel da risponder allas suandontas damondas:

- Ein la natira e la cuntrada dil territori communal d'aulta valur?
- Tgei incommodaziuns reduceschan la valeta dalla cuntrada?
Con gravontas ein ellas e tgei mesiras savess ins prender per eliminar ellas?

Las basas metodicas generalas per valetar cuntradas sefundan sin lavurs e documents gia elavurai digl Uffeci federal d'ambient UFAM e d'auters uffecis federals. Lur utilisaziun pratica meina alla finamira – quei ei examinau ed approbau. Las treis basas las pli impurtontas ein il raster da cuntrada, la gliesta da referenza, il manual per las relevaziuns campestras e per l'evaluaziun (UFAM 2009). Il proceder per valetar la qualitat dalla natira e dalla cuntrada consista da pliras parts e d'ina cumbinaziun da duas avischinaziuns:

- Retscherca, analisa ed evaluaziun da fontaunas, da datas e da basas existentas sco inventaris, cartas geograficas 1:25 000, datas da SIG, cartas geograficas ni plans da zonas.
- Lavur al liug ellas vischnauncas e regiuns: cartaziun che registrescha las differentas qualitats dalla cuntrada ord vesta dalla geografia fisica, definir empremas mesiras.

Ellas vischnauncas dil Parc Adula han ins luvrau culla metoda dalla valetaziun dalla cuntrada. Cun ina valur contonschida da 43 puncts ella media vegn il territori proponiu classificaus sco adattau per in parc naziunal. Igl atun 2010 han ins fatg diever dil coaching tras Hintermann e Weber ch'igl UFAM haveva offeriu. Las inventarisaziuns campestras ein vegnidas fatgas ils onns 2011-2014. Tras la determinaziun definitiva dil perimeter dil parc ein stadas necessarias il 2014 valetaziuns supplementaras da natira e cuntrada. Tala lavur ei vegnida exequida il settember 2014. La tabella che suonda muossa ina survesta dils resultats dalla valetaziun dalla cuntrada. Leutier vegn sereferiu silla clav directiva digl UFAM: Vischnauncas cun ina valur finala da 0 tochen 28 puncts corrispundan buca als criteris dalla LNP ed adempleschan cunquei buca las premissas per in parc naziunal. Vischnauncas cun ina valur da 28 tochen 42 puncts ein adattadas mo da maniera limitada. Vischnauncas cun 43 e dapli puncts adempleschan ils criteris per in parc naziunal.

Tabella 4: Resultats da la valetaziun davart la qualitad da natira e cuntrada ellas vischnauncas dil parc tenor la metoda UFAM (atgna presentaziun 2014)

Regiun	vischnaunca	surfatscha km ²	cumpart surfatscha communalada vid la surfatscha totala dil parc en %	puncts +	puncts -	puncts total
Val Blenio	Acquarossa	61.78	4.94	46	-3	43
	Serravalle	96.8	7.74	44	-1	43
	Blenio	201.99	16.15	56	-5	51
Surselva	Medel Lucmagn	129.80	10.38	54	-7	47
	Disentis-Mustér	18.50	1.48	45	-2	43
	Sumvitg	73.80	5.90	47	-3	44
	Trun	28.19	2.25	45	-3	42
	Vrin	71.25	5.70	47	-1	46
	Val S. Pieder	175.5	14,04	48	-5	43
Rheinwald	Splügen	60.49	4.84	49	-6	43
	Nufenen	28.03	2.24	38	-4	34
	Valrein	30.36	2.43	47	-4	43
Mesolcina	Mesocco	150.27	12.02	54	-9	45
	Soazza	20.05	1.60	40	-2	38
Calanca	Buseno	7.06	0.56	37	-4	33
	Calanca	37.72	3.02	47	-4	43
	Rossa	58.88	4.71	49	-4	45
	Total	1'250.11	100			726
	Valeta media dil parc					43

13 da 17 vischnauncas s'adatteschan per in parc naziunal, sulettamein 4 mo da maniera limitada, ei setracta oravontut da vischnauncas pintgas che disponan, per motivs da lur territori pign, era d'ina varietad meins reha da valurs naturalas e culturalas. Las aultas valurs da natira e cultura sereflecteschan era els numerus territoris da schurmetg naziunals sco surfatschas digl inventari federal dallas cuntradas e dils monuments natirals d'impurtonza naziunala (IFC) ni territoris da schurmetg dalla cuntrada. Ins patratgi mo alla Greina ni allas cuntradas da paliu dil Lucmagn e San Bernardino sco era dalla Surselva. Era in grond diember d'avonglatschers e regiuns humidadas enriheschan il territori. Sin nivel cultural aulzan las valurs, sper ils monuments d'impurtonza locala, ils maletgs dils vitgs sut protecziun tenor ISOS e las vias da communicaziun historicas tenor IVS. Las restricziuns ella cuntrada san buca sminuir da maniera essenziala las valurs. Ils quater gronds lags da fermada (Lago d'Isola, Lago Luzzone, Sontga Maria e Zervreila), l'autostrada A13 ed il plaz d'armas per carrs armai a Valrein s'audan probabel tier las midadas dalla cuntrada pli radicalas. Ord l'optica dall'infrastructura militarha han ins stabiliu il perimeter dil parc aschia ch'ils areals centrals dalla piazza da tir Valrein-Rheinwald ein exclusas dil territori dil parc. Ultra da quei han ins zavrau ina zona circumdonta sco zona neutrala denter la zona centrala el territori dil Péz Valrein ed il perimeter dalla piazza da tir.

2.1.2.2 Tips da cuntrada

Per attribuir ils differents tips da cuntrada dil Parc Adula lavuran ins cun la tipologia dallas cuntradas svizras (UFAM 2011). Tenor la tipologia dallas cuntradas domineschan el territori dil parc cuntradas da valladas, cuntradas muntagnardas e cuntradas da muntogna.

Cuntrada da valladas dallas Alps dil Sid: Il tip da cuntrada da valladas anflan ins en Val Mesauc, en Val Calanca ed en Val Blegn. El funs dalla val sesanflan ils habitadis pli gronds, las axas da traffic ed ils implonts d'energia. Vitgs ed uclauns cun casas da crap (rustici) bein mantenidas anflan ins plitost sin las terrassas. El funs dalla val cultiveschan ins ers e vegnas. Per liung dils flums dat ei restonzas d'ignius. Sin las flancas dallas vals daventa l'utilisaziun pli e pli extensiva. Pli gronda l'altezia, pli gronda la cumpart d'uaul. Tipics ein uauls da feglia (cunzun castagners). El funs dalla val stattan fortezias dil temps medieval, per exempel il casti da Serravalle en Val Blegn ed il Castello di Mesocco.

Cuntrada da muntogna cristallina dallas Alps: Sur las valladas entscheiva la cuntrada muntagnarda cristallina dallas Alps. Quella ei situada sur il territori habitau permanentamein. Ellas parts bassas praticheschan ins in'alpicultura extensiva, survart suondan flancas teissas e spitgs spundivs. Uauls da schiembers e da larischs fuorman il cunfin d'uaul e sebrattan cun pastiras cuvretgas cun caglias bassas. En quei territori dat ei biars lags alpins e biaras palius. Process naturalis san sesplegar cheu libramein.

Cuntrada muntagnarda aultsituada dallas Alps Centralas: Quei tip da cuntrada anflan ins en Valrein. Il funs dalla val vegn nezegiaus agrarmein sco prau e pastira, survart sesanfla il scalem d'alp. Uauls da pégnis dattan la tempr a quella cuntrada; uauls da schiembers e da larischs fuorman il cunfin d'uaul. Ils habitadis el funs dalla val ein marcai dil stil dalla casa dil Gottard. La cuntrada vegn nezegiada per intents turistics.

Cuntrada da muntogna caltschinusa dallas Alps: Quei tip da cuntrada anflan ins ellas altezias pli grondas entuorn Val e Vrin ordeifer il territori habitau permanentamein. Ella part bassa sesanflan tegias d'alp. L'agricultura ei extensiva. Ils uauls secumponan cunzun da pégnis e da tieua. Sur il territori d'uaul sesanflan las cadeinas da muntgonas caltschinusas e teissas.

Cuntrada muntagnarda dallas Alps Centralas: Ils funs dalla val cun habitadis, l'utilisaziun a pign spazi e las flancas dalla val cun edifecis spatitschai ein tipics per la Surselva. L'agricultura a scalems cun las staziuns funs dalla val – acla – prealp/alp ei fetg derasada. Ei dat cunzun uauls da pégnis cun viaza e larischs. El funs dalla val s'extenda la cuntrada fluviala dil Rein Anterior cun ignius e cugns alluvials.

Cuntrada aultalpina dallas Alps: La cuntrada aultalpina cun pouca vegetaziun e cun grondas surfatschas da grep, gera, neiv perpetna e glatschers anflan ins el territori dil parc cunzun entuorn il Péz Medel, il Péz Terri ed il Péz Valrein. El sector dil cunfin d'uaul crescha draussa ed uauls da zunders, sur quels s'extendan pastgets alpins e territoris da gera. L'agricultura vegn praticada sulettamein ella part la pli bassa.

2.1.2.3 Flora e fauna

La grondezia dil territori, la heterogenitad geologica e topografica, la colonisaziun e l'utilisaziun estensiva han per consequenza ina gronda diversitad da spazis vitals e da specias ecologicamein preziasas. Tenor la gliesta cotschna dall'IUCN creschan ella zona circumdonta per exempel specias da plontas sco l'orchidea pèdra (*orchis coriophora*) fetg periclitada ni la peilusetta nanina (*filago minima*) ch'ei en prighel da svanir. Specias periclitadas ein p. ex. la giunschla-castogna (*Juncus castàneus*) ni la malerva dalla salvia (*Orobanche sàlviae*). Sco specias sensibilas creschan el parc p. ex. il monofegl (*Malaxis monophyllos*). Tenor CRSF creschan el territori dil parc 956 plontas cun fluras e faletgas (situaziun 2010). Ulteriuras specias preziasas da tschittas e da saleps vivan sin ils praus schetgs e sin las pastiras schetgas. Ella zona centrala che s'extenda sur ina gronda surfatscha vivan denter auter capricorns e tscharvas, gaglinas selvadias e lieurs alvas sco era d. a. il tgiet grond d'uaul ella zona circumdonta. Ils pastgets ed ils avonglatschers aultalpins dalla zona centrala ein spazis vitals impurtonts sco era loghens da vegetaziun da plontas piunieras. Moffas e mescals, baus curriders, saleps e numerus auters insects vivan leu. Igl ei denton buca pusseivel da reparter la flora e la fauna pli exactamein sin la zona centrala e la zona circumdonta. Ton la zona centrala sco era la zona circumdonta ein ecosistems aviarts. Transiziuns denter ils scalems d'altezia ein per part fluctuontas e vegnan era influenzadas dalla midada dil clima e dad auters facturs. Specias d'animals sco per exempel la tscharva migreschan stagiunalmein ni duront lur temps da calira dalla zona centrala ella zona circumdonta e viceversa e nezegian corridors e quaters usitai egl entir perimeter dil parc.

La basa dallas datas ch'ei a disposiziun pil mument per il territori dil parc ein disponibilas mo da maniera punctuala ed era elaboradas nunsufficientamein. Ina finamira impurtonta dil Parc Adula eis ei perquei da serrar pass per pass gia naven dall'emprema fase da menaschi las ruosnas dalla basa da datas davart flora e fauna. Quei duei succeder tras projects corrispundents da perscrutaziun e cun inventarisaziuns tras specialists. Ils programs da perscrutaziun e da monitoring davart la flora e la fauna planisai e coordinai dil Parc Adula vulan denter auter analisar la situaziun da partenza. Ils resultats completeschan la basa da datas davart la flora e la fauna el territori dil parc tochen uss incumpleta. Las datas davart la fauna e la flora presentas il mument ein d'anflar ell'annexa 14.2.1.

Ils projects da colligiaziun ella zona circumdonta ed ils projects arisguard la qualitat dalla cuntrada che s'extendan tochen sin las surfatschas dallas alps giogan ina rolla impurtonta per la flora e la fauna. Elements dalla cuntrada cultivada ed ecosistems prezios vegnan revaletai e colligiai a maun dallas mesiras da revaletaziun corrispundentas. Quei ei ina contribuziun impurtonta alla qualitat digl ecosistem ed alla biodiversitad.

Survista dalla fauna el territori dil Parc Adula

Animals ad unglia: La grondezia dallas colonias d'animals ad unglia el perimeter dil parc variescha spazialmein. Las populaziuns da capricorns (*capra ibex*) ein stabilas e per part carschidas taluisa ch'ins sto puspei far catscha sin ils animals per regular igl effectiv. Igl effectiv da tscharvas (*cervus elaphus*) ei gronds en Val Blegn e la populaziun crescha cuntinudamein, il cavriel (*capreolus capreolus*) perencunter ei mo pauc derasaus en quei territori. La populaziun da camutschs (*rupicapra rupicapra*) ei stada ils davos onns constanta el perimeter dil parc tessines. Pors selvadis (*sus scrofa*) dat ei buca biars (Ufficio della Caccia e della Pesca 2013).

Ellas regiuns Surselva, Mesolcina/Calanca e Valrein dil perimeter dil parc grischun ei medemamein la tscharva igl animal ad unglia il pli frequent. Ils davos diesch onns ei la grondezia dallas populaziuns constanta resp. ha ina leva tendenza progressiva. Las populaziuns da camutschs importan en cumparegliaziun cun las populaziuns da tscharvas mo ver in tierz e demuossan ina tendenza regressiva. La specia d'animals ad unglia che ha era cheu per lunsch ora ils pli paucs representants ei il cavriel, perquei ch'el banduna buc il cunfin d'ual.

Parts impurtontas dil spazi vital dils capricorns sesanflan ordeifer la zona centrala. Pervia dall'altezia dalla zona centrala e dils basegns dils capricorns viandeschan ils animals dallas biaras colonias dalla zona centrala ella zona circumdonta e viceversa. Sco tochen dacheu restan tut las cumpetenzas el sector dalla catscha e dil management da selvaschina respectiv els mauns dils cantuns.

Mammals pigns e mammals: Examinaziuns dil Museum dalla natira dil Grischun dils onns 1995-2000 ella regiun Mesolcina/Calanca han mussau ch'ei dat en quei territori 21 specias da mammals pigns (insectivors e ruieders) dad en total 31 specias che vivan en Svizra. Ins ha anflau representants dalla famiglia dils misarogns, dallas talpas, dils miuruns, dallas miurs cun la cua liunga e dils durmigliets. Ei dat cunzun biaras miurs d'ual alpinas (*apodemus alpicola*). Sper specias enconuschentas sco la lieur dat ei sporadicamein era observaziuns da lufs-tschervers, ton el cantun Grischun sco el Tessin. Quella specia vala vinavon sco periclidada (Kora, 2016).

Utschals: El territori dil Parc Adula dat ei numerusas specias d'utschals. Leutier s'audan d. a. l'evla, la gaglina da draussa, la gaglina d'ual, l'urblauna, la pernisch, il pasler alpin, il merl da gonda, il puppen-brin ni la furstgetta da spinatsch ch'ei da casa el spazi alpin tochen aultalpin. Il tgiet/gaglina da draussa han ins per exempel observau en Surselva, ella Val Blegn ed el Mesauc. Ulsteriuras specias sco p. ex. il tgiet da matg ch'ei fetg periclitau (*Upupa epops*) han ins observau en Surselva, ella Val Blegn ed en Valrein. Specias vulnerablas sco il volvatgau (*Jynx torquilla*) ni il graverel pign (*Charadrius dubius*) han ins observau en Surselva, Val Blegn ed en Val Calanca.

Miez miur e miez utschi: El perimeter dil parc grischun valan ils rinolofs pigns (*rhinolophus hipposideros*), ils vespertils ureglia-miur (*myotis blythii* e *myotis myotis*) ed ils vespertils cun tscheglias (*myotis emarginatus*) sco fetg periclitai. Ils pipistrels nanins (*pipistrellus pipistrellus*) ei la specia la pli frequenta el territori dil nord dallas Alps, ils pipistrels da Kuhl (*pipistrellus kuhlii*) la pli frequenta el territori dil sid dallas Alps. Il territori dil parc survescha era allas femellas dil vespertil cun zeiclas (*myotis nattereri*) sco quartier da pigliola. Dad autras specias han ins mo anflau singuls exemplars (Miriam Lutz, incumbensada per la protecziun dils miez miur e miez utschi, cantun Grischun).

El perimeter dil parc tessines duess ins proteger tenor Marzia Mattei-Roesli (incumbensada per la protecziun dils miez miur e miez utschi, cantun Tessin) prioritarmein il serotin dall'ala lada (*eptesicus serotinus*), il vespertil ureglia-miur grond (*myotis myotis*) ed il sgolanotg pign (*nyctalus leisleri*),

cun quei ch'il territori survescha a quellas specias sco canal da migraziun. El plan d'acziun per il vespertil dall'ala lada figurescha la Val Blegn sco territori clav.

Pèschs: Ils flums grischuns che flessegian atras il perimeter dil parc ein populai per 90% dalla litgiva (*salmo trutta fario*), plinavon dat ei effectivs dalla litschala (*thymallus thymallus*) che vala sco vulnerabla. Via il Brenno ed il Ticino ei la litgiva marmorisada (*salmo trutta marmoratus*) ch'ei en prighel da svanir arrivada ella Moesa ed aschia en auas grischunas. Il scarun (*salmo trutta lacustris*) fetg periclitau senoda naven dil Lag Bodan dil Rein siado e cuntinuescha siu viadi il bia el Rein Anteriur, mintgaton denton senoda el era tochen en Valrein.

La litgiva (*salmo trutta fario*) ei da casa en tut las auas tessinesas che flessegian atras il permieter dil parc. Els lags alpins pli aultsituai dat ei salmelins da lag, salmelins d'ual e salmelins canadians (*salvelinus alpinus*, *fontinalis* e *namaycush*) sco era litgivas da puoz (*phoxinus phoxinus*) ed artgeras (*oncorhynchus mykiss*). El Brenno vivan las suandontas specias classificadas sco vulnerablas: la litschala (*thymallus thymallus*; ella ei d'impurtonza naziunala) ed il barbun talian (*barbus plebejus*), il barbun mediterran (*barbus caninus*) e la striola taliana (*leuciscus souffia muticellus*). La striola taliana ei ina specia che fa part dalla reit Smaragd ed ei aschia protegida ell'entira Europa. Era il scarun (*salmo trutta lacustris*) fetg periclitau viva en quei flum. La truoscha (*lota lota*) ei turnada tuttina sco la litschala ella Moesa, quei ch'ins sa interpretar sco indicatur per in'ameglieraziun dalla qualitat dall'aua.

Las specias pèsch-nas, rambot, striola e barbet sco era il giomber a peis clars ed il giomber nobel ein protegi egl entir cantun Grischun. Egl intschess hidrografic dalla Moesa (Moesa, Calancasca e flums laterals) ei era la litschala protegida. Per possibilitar era als spazis vitals aquatics ella zona centrala in svilup liber e per metter era cheu el center la protecziun dil process natural eis ei scumandau da pescar ella zona centrala naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi.

Amfibis e reptils: Tut las specias d'amfibis cun excepziun dalla rauna da prada ein en prighel da svanir e quei localmein e regionalmein (UFAM 2014). El perimeter dat ei specias dalla gliesta cotschna sco per exempel il rustg brin (*bufo bufo*) classificaus sco vulnerabels. Ulteriuras specias ein p. ex. il la quaterpiertga cun cresta (*Triturus carnifex*), il salamander nér taclau (*Salamandra salamandra*) ni ila pintga rauna da puoz (*Rana Lessonae*). Ei basegna ulteriuras relevaziuns arisguard las colonias d'amfibis.

Specias da reptils sco la vipra dil Giura (*vipera aspis*) vivan en Val Blegn e la vipra cruschada (*vipera berus*) en Val Calanca ed en Surselva. Omis dus reptils ein specias principalas e tenor l'IUCN fetg periclitadas. Ulteriuras specias ein p. ex. la natra d'Esculap (*Zamenis longissimus*) e la natra vilada (*Hierophis viridiflavus*). Ell'entira Svizra ein 79% dallas specias da reptils sin la gliesta cotschna (UFAM 2014).

Mesiras planisadas: Per stabilir ina basa da datas per il Parc Adula eis ei necessari da far perscrutaziun e monitoring el sectur dalla flora e fauna. Per quei han ins planisau per l'entschatta dalla fasa da menaschi programs da monitoring per la zona centrala e per la zona circumdonta (cump. perioda da program 2016-19: fegl da project 4.2.1). En emprema lingia vul ins observar e registrar las midadas dil svilup dalla natira e dalla cuntrada a liunga vesta che resultan dalla renunzia ad utilisaziuns specificas resp. dalla protecziun dil process natural. Per quei intent han ins elavurau el rom dalla fasa da fundaziun il concept da perscrutaziun e da monitoring cun programs da monitoring ed indicaturs. Las datas da basa drovan ins a liunga vesta era per optimar la reit da sendas e rutas per reducir ed evitar a liunga vesta conflicts denter l'utilisaziun humana e la protecziun dalla natira e dil process natural. Per la flora e la fauna digl entir perimeter dil parc ein

plinavon tut ils projects relevants che s'occupeschan da mesiras per colligiar la cuntrada a moda ecologica e per promover la biodiversitad (cump. perioda da program 2016-19: fegls da project 1.1.1.-1.1.10).

2.1.2.4 Colligiazion ecologica enteifer il perimeter

Cuntradas cultivadas en accord cun la natira che secumponan dils pli differents tips da spazis vitals dattan la tempra alla zona circumdonta. Ultra dalla cuntrada cultivada marcada dall'agricultura fuorma igl uaul in ecosistem impurtont el parc naziunal. Ils spazis vitals ein per gronda part gia colligiai bein in cun l'auter; era barrieras naturalas sco cadeinas da muntognas san formar cunfins. Per promover la colligiazion ecologica e las structuradas dalla cuntrada cultivada ein projects arisguard la qualitad dalla cuntrada e projects da colligiazion instruments adattai.

Sin l'entira surfatscha agricola dil perimeter dil parc realiseschan ins projects da colligiazion. Lur finamira ei da mantener, da reveletar e da colligiar spazis vitals e structuradas pintgas ecologicamein preziasas. Ins vul era extensivar surfatschas surutilisadas ed impedir ch'ins cali d'utilisar territoris, nua che biaras specias vivan. Cun crear colligiazions scaffeschan ins la premissa per moviments da migraziun naturalas d'animals e da plantas e promova il fluss da gens liber. En quei connex ein da grond'impurtonza era ils projects da colligiazion tier spazis da viver aquatics. Leutier duei vegnir desistiu sapientiv sill'utilisaziun nova dad auas conformas alla natira e risguardau il standard da certificaziun „naturmade star“. Il Parc Adula vegn ad examinar la realisaziun da projects da colligiazion aquatics per la perioda da program 2016-19 e las suandontas. Duront la fasa da menaschi fa ei senn da cumprovar els singuls projects da colligiazion tgei ch'ins savess aunc promover supplementarmein en connex cun projects specials per la promoziun dallas specias, sco per ex. las orchideas ella Val Blegn. Il parc sustegn e coordinescha projects che survargan las surfatschas existentas dils projects da colligiazion. Per quei intent han ins previu da realisar ils emprems onns dalla fasa da menaschi differents projects en connex cun la cuntrada, cun la colligiazion e cun la biodiversitad (cump. perioda da program 2016-19: fegls da project 1.1.1.-1.1.10). Plinavon promova e sustegn la purtadra dil parc mesiras da perfecziunament e da sensibilisaziun el sector dalla colligiazion ecologica per purs e per l'ulteriura populaziun. Quei han ins per part gia realisau cun success en Val Calanca duront la fasa da fundaziun. Il tema dalla colligiazion ecologica ei situaus leu, nua ch'ills secturs dall'educaziun ambientala e dil turissem en accord cun la natira e la cultura secruschan. La purtadra dil parc garantiescha la coordinaziun e la colligiazion dils projects parzials e nezegia sinergias.

Ultra dils projects da colligiazion ei il territori dil parc cuvretgs cun projects arisguard la qualitad dalla cuntrada che cumpeglian sper il terren agricol era il territori d'alpegiazion. Quels projects pertuccan in pli grond perimeter ch'ills projects da colligiazion. Ils projects arisguard la qualitad dalla cuntrada han la finamira da mantener ni da reveletar elements che marcan la cuntrada e ch'ei ecologicamein prezios sco mirs schetgs, seivs vivas, plantas singulas ni mantuns da crappa. Duront la fasa da fundaziun han il Parc Adula ed Agrimoesa surpriu la rolla da purtadra dil project arisguard la qualitad dalla cuntrada Mesolcina/Calanca.

Ins ha elavurau duront la fasa da fundaziun ina strategia per la cultivaziun persistente da pastiras d'alp tscharnidas ella zona centrala e quei en fuorma da concepts da pasculaziun. Avon maun ein il concept dall'alp da nuorsas Greina elavuraus da GeOs GmbH (2012) ed ils concepts per l'alp da vaccas e d'armauls Motterascio-Garzott e per l'alp da nuorsas e da cauras *Arbea-Arbeola-pascoli* comunitari di Mesocco (Trifolium 2014).

Mesiras planisadas: Las lavurs preliminaras prestadas vegnan cuntinuadas ed approfondadas durant la fasa da menaschi. S'enter ils emprems dus onns da menaschi duessen concepts da pasculaziun per tut las pastiras d'alp cun utilisaziun ella zona centrala esser avon maun. La regulaziun exacta dallas surfatschas pasculablas ei fetg impurtanta per evitar conflicts d'interess denter protecziun, svilup liber ed utilisaziun. L'elavuraziun da concepts da menaschi per las alps duei effectuar ina producziun persistente e gidar a mantener ed a promover la varietad dallas specias sco era possibilizar ina cultivaziun tradiziunala. Ils concepts da pasculaziun defineschan claramain tgei surfatschas che vegnan pasculadas vinavon e nua che la protecziun dil process natural stat el center – cun la consequenza ch'ei vegn calau d'utilisar la surfatscha. Ils concepts da pasculaziun sebasan sin differentas analisas e divers criteris da valetaziun; per exempel analisar a moda objectiva il basegns da pavel schetg per ils animals da nez sin las alps, la vegetaziun existenta, ils biotops, ils elements dalla cultivaziun tradiziunala ed il potenzial da conflict denter selvaschina ed animals da nez ed anflar sligiazions comunablas per exempel en fuorma d'in management da tgauns da protecziun. Ins elavura cunvegns da cooperaziun denter la purtadra dil parc ed ils proprietaris resp. ils cultivaturs dad alps che regleschan exactamein la cultivaziun dallas singulas surfatschas e che cuntengnan concepts da pasculaziun detagliai (cargada, cuoz dalla cargada, utilisaziun dallas surfatschas, eav.). Per mintga alp fixeschan ins finamiras agricolas e culturalas relevantas per igl ambient e discutescha e definescha metodos per lur realisaziun.

Corridors e trutgs da selvaschina

Trutgs da selvaschina ein tocs ell'axa d'acziun d'animals selvadis ch'ei limitadas permanent dallas varts da structuradas natirals ni antropogenas ni da territoris nezegiai intensiv (Holzgang et al. 2001). Corridors da selvaschina ein cun quei stretgas els spazis da viver sco era sillas axas da derasaziun da selvaschina (Signer & Suter 2015).

El territori dil parc dat ei quater corridors da selvaschina da muntada surregiunala, tier treis da quels ei la situaziun restrenschida. Sulettamein il corridor ella Greina ei intact. Las restricziuns ein savens caschunadas dil traffic e da construcziuns sin axas da traffic. El territori dil parc ei la A13 la pli gronda barriera per la selvaschina.

Tabella 5: Corridors da selvaschina da muntada surregiunala

Object	Vischn.	Specia en mira	Situaziun
GR 04	Mesocco	tscharva, cavriel, piertg selvadi	restricziun: via dil pass cun mirs aults, accidents cun selvaschina, seivs da schurmetg per selvaschina
TI 10	Malvaglia, Semione	tscharva, cavriel	restricziun: accidents cun selvaschina pervia dalla spertadad diils vehichels
TI 42	Blenio, Medel	tscharva, cavriel	restricziun: impediun tras militer, traffic e turissem
TI 43	Blenio, Vrin	tscharva, camusch, cavriel, capricorn	intact

Tabella 6: Corridors da selvaschina da muntada regiunala

Object	Vischn.	Specia en mira	Situaziun
GR 10	Nufenen, Splügen	tscharva, cavriel	restricziun: midada/brat ei mo pusseivel cun passadi digl ual stretg
GR 22	Hinterrhein, Nufenen	animals cun unglas	restricziun: midada/brat mo pusseivel el contuorn dalla gallaria
GR 43	Mustér	selvaschina	restricziun: midada/brat mo pusseivel tras in surpassadi dalla via e dil tren

Mesiras: Examinar e migliurar il passadi dallas vias, tier repairs pussibilitar passadis, installar systems d'admoniziun sin tschancuns sperts da vias.

Trutgs da selvaschina: Trutgs da selvaschina ein linears e san esser attribui ad in corridor ni zavrai independentamein. Trutgs zavrai independentamein sesanflan oravontut en regiuns nua che la selvaschina sa aunc semover e sederasar independentamein ed ins sto perquei strusch zavrar surfatschas da corridors (Signer & Suter 2015). Trutgs intacts sesanflan denter auter ella Val Calanca ed en Surselva. Per liung la A13 ein ils biars trutgs restrenschis. Pil cantun Tessin dat ei neginas datas ufficialas davart ils corridors da muntada regiunala ed in summa davart ils trutgs da selvaschina.

2.1.2.5 Cuntradas e biotops protegi

Tenor igl Inventari federal dils biotops d'impurtonza naziunala dat ei el perimeter dil parc denter auter zonas alluvialas, palius e cuntradas da palius sco era praus schetgs e pastiras schetgas e geotops. Impurtonts ein era spazis vitals che gaudan in status da protecziun particular sco asils da selvaschina. Vitier vegnan cuntradas e monuments naturals d'impurtonza naziunala (territoris che fan part digl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturals d'impurtonza naziunala IFC) sco il Plaun la Greina, la regiun da fontauna dil Rein Posterior ni il Pass dil San Bernardino, territoris che fan part dalla reit Smaragd e l'Important Bird Area Piora – Dötra d'impurtonza internaziunala. Per tut quels spazis vitals e per tut quellas cuntradas vala in basegn da protecziun elevau cun la finamira da garantir il manteniment e la promoziun da specias e da spazis vitals. Ina survesta dils objects che fan part digl inventari presenta la suandonta tabella.

Tabella 7: territoris da protecziun registrai tochen uss enteifer il perimeter (atgna illustraziun 2015)

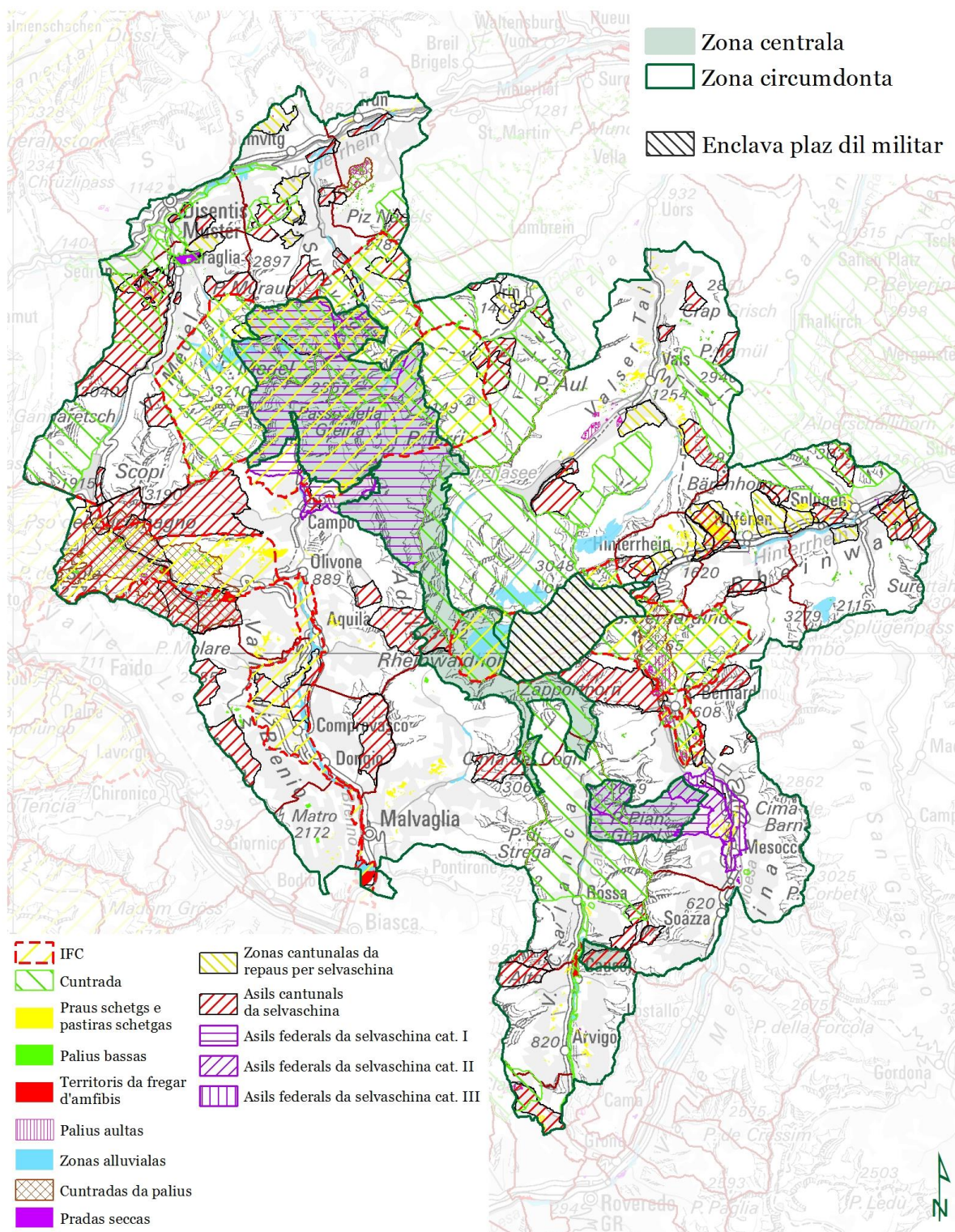
territoris sut protecziun dalla cuntrada	zona centrala	zona circumdonta	total
	km ²	km ²	km ²
Geotops	22.14	66.19	88.34
regiunal	1.50	7.34	8.84
local	0.16	0.85	1.02
naziunal	20.48	58.00	78.48
cuntrada	25,41	198.56	223.96
regiunal	25,41	173.30	198.70
local	0	25.26	25.26
cuntrada (IFC)	78.48	171.68	250.14
naziunal	78.48	171.68	250.14
cuntrada da palius	0	36.42	36.42
naziunal	0	36.42	36.42
total	126.03	472.85	598.88
surfatschas LNP	zona centrala	zona circumdonta	total
	km ²	km ²	km ²
territoris da fregar d'amfibis	0	1,91	1,91
naziunal	0	1,10	1,10
cantunal	0	0,81	0,81
zonas alluvialas	4.21	16.52	20,73
naziunal	4.20	13.41	17,61
cantunal	0	0,05	0,05
regiunal	0	2,04	2,04
local	0	1,03	1,03
palius bassas	0,28	4,24	4,51
naziunal	0,13	1,43	1,56
cantunal	0,07	0,47	0,54
regiunal	0,08	1,97	2,05
local	0	0,36	0,36
palius aultas	0	4,19	4,19
naziunal	0	4,11	4,11
regiunal	0	0,08	0,08
pradas seccas	0	0,82	0,82

regiunal	0	0,78	0,78
local	0	0,04	0,04
praus schetgs e pastiras schetgas	0,19	8,57	8,76
naziunal	0,19	7,10	7,29
cantunal	0	0,96	0,96
regiunal	0	0,46	0,46
nundeterminau	0	0,04	0,04
total	4.68	36.25	40,92

¹ Igl existan era plirs geotops en fuorma da punct

asils da selvaschina e zonas da schurmetg da selvaschina	zona centrala	zona circumdonta	total
	km ²	km ²	km ²
zona da repaus per selvaschina	15.01	29.03	44,04
cantunal	15,01	29,02	44,04
asils da selvaschina	106,43	200,06	306,49
total	121,45	229,08	350,53

La suandonta carta da survesta muossa ils territoris da protecziun d'impurtonza naziunala el perimeter dil Parc Adula.

<h2>Territoris da protecziun</h2>	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Fontaunas: 1k300©swisstopo (5704002947) Cunfins communal: GR©ALG / TI©UCR Datotecas GR©ANU, AJF Datotecas TI©UNP, UCP Datotecas CH©UFAM
	08.'16	26.08.'16, sp	5.1	

Carta 2: territoris da protecziun el Parc Adula tenor inventaris da protecziun dalla natira e dalla cuntrada dils cantuns (atgna illustraziun)

2.1.2.5.1 Cuntradas e monuments natirals d'impurtonza naziunala (territoris che fan part dil IFC)

Igl Inventari federal davart las cuntradas e monuments dalla natira da muntada naziunala (IFC) definescha las cuntradas pli preziasas dalla Svizra. Sia finamira eis ei da mantener la diversidad dalla cuntrada svizra ed el mira che las atgnadads caracteristicas da quella cuntradas restien conservadas.

Cun recepir in object da muntada naziunala en in inventari dalla confederaziun vegn declarau che quel mereti da maniera singulara il manteniment senza restricziuns, denton risguardond mesiras da reconstrucziun ni cumpensaziun comensurada il pli grond risguard. Enten realisar ils plans directivs risguardan ils cantuns ils territoris IFC. Demai che la procedura davart la revisiun totala dall'ordinaziun dils IFC ei aunc buca terminada, ein las finamiras da protecziun dallas singulas surfatschas IFC aunc buca ligiontas.

El territori dil parc sesanflan ils suandonts territoris IFC:

1801 Piora – Lucmagn – Dötra

La part Lucmagn Dötra da quei territoris IFC schai el perimeter dil parc. Ei setracta d'ina cuntrada aultalpina che sedistingua tras formaziuns da mineralias variablas (esistenza da dolomit el territori cristallin) e tras numerus lags muntagnards ed areals humids digns da vegnir protegi. La flora multifara e respectabla semida conform al terren geologic. Igl uaul da schiember dil territori dil Lucmagn (oravontut il reservat d'uaul natiral Selvasecca) ei ina raritad particulara el sid dallas Alps. L'impurtonza ord vesta dalla cuntrada e dil schurmetg dalla natira suttastrehan las distincziuns sco cuntrada da paliu da muntada naziunala ed „Important Bird Area“.

Finamiras dil schurmetg tenor UFAM (www.bafu.admin.ch/anhoerung-pln, access ils 8-9-20126)

- Mantener il caracter natiral, la varietad e la cumplexitad dalla cuntrada alpina.
- Mantener e valorisar las zonas da paliu en lur cumplexitad, extensiun e qualidad.
- Mantener la valeta ecologica e dalla cuntrada dils biotops da palius ed alluvials
- Mantener l'extensiun e la qualidad dalla cuntrada dils numerus mises.
- Mantener la diversidad geomorfologica cullas rasadas da dolomit sin grep cristallin.
- Mantener las fuormas numerusas e multifaras da carst e glacialas.
- Mantener las perdetgas fossilas ella greppa da sediment.
- Mantener ils laghets alpins sco elements custeivels per la cuntrada.
- Mantener ils systems ecologics aquatics e dynamics dils divers uals, dutgs e laghets alpins.
- Mantener la varietad, la qualidad e l'extensiun dallas surfatschas forestalas, oravontut ils rars uauls da schembra.
- Mantener ils praus maghers e las pastiras en lur cumplexitad, extensiun e qualidad.
- Mantener las specias raras da flora e fauna ligiai specialmein al spazi aviert els aults.
- Mantener las valurs dil complex geologic, ecologic e dalla cuntrada dalla Selva Secca.
- Mantener ils pass historics e lur reha testimonianza architectonica en connex cullas migraziuns tras las Alps
- Mantener ina utilisaziun agro-forestala conforma al maletg dalla cuntrada cun ses elements caracteristics.
- Mantener la ruasseivladad ed il caracter intact dils vasts spazis selvadi aultalpins.

1814 Cuntrada fluviala ed antropica dalla Valle del Sole (Blegn)

Ina vallada alpina ch'ei cavada profund els gneis dallas cozzas penninicas ed en sia part encunter nord ella plattamorta grischuna. Numerusas bovas e restonzas da greppa curdada marcheschan quella cuntrada culturala (agri- e selvicultura tradiziunala). Pintgas surfatschas d'uaul da feglia, oravontut uauls da castagners e gruppas da caglias cun nitscholèrs sebrattan cun praus e pastiras. Remarcabels ein ils uals che semeglian a cascadas cun inundaziuns periodicas e spostaziuns da material. Il cugn dalla grava dils uals laterals ei colonisau da salischs e pastgets schetgs. Per liung il flum principal Brenno sefuorman bauns alluvials da sablun e glera (oravontut a La Legiuna a Loderio) cun reha vegetaziun dadogna ed ina fauna d'utschals varionta cun specias mediteranas. Impurtonts habitats per reptils ed amfibis.

Finamiras dil schurmetg tenor UFAM (www.bafu.admin.ch/anhoerung-pln, access ils 8-9-20126)

- Mantener il caracter natiral dallas vals alpinas ed il carater rural da sia cuntrada.
- Mantener il patrimoni geologic e geomorfologic, particularmein las fuormas glacialas, gravitativas e fluvialas.
- Mantener il caracter fluvial natiral dil Brenno e da ses uals affluents, da lur dinamica natirala ni datier al stadi natiral tenor ils tschancuns sco era la qualitat e l'extensiuon dils systems ecologics aquatics e da retratga.
- Mantener il mosaic da surfatschas da pradas, pastgets e bleissas d'uaul sco era lur rihezia biologica e specialmein las specias raras specialisadas.
- Mantener il caracter rural e la qualitat dalla cuntrada dallas spundas denter Ponto Valentino e Corzoneso.
- Mantener la valur dalla cuntrada e la substantza architectonica dils vitgs sco era dils auters elements che fan part dil patrimoni historic dalla vallada, inclus ils baghetgs agricols, ils mirs schetgs, las structuradas antropicas e las vias historicas.
- Mantener ina utilisaziun agro-selva-pastirala conform al context local dalla cuntrada ed ils elements characteristics corrispundents.
- Mantener las fontaunas da fier dad Acquarossa.

1907 Tgina dil Rein posteriuor e Pass dil San Bernardino

Il Pèz Valrein/Rheinwaldhorn/Adula ei igl impurtont pèz en quella cuntrada muntagnarda glaciala che secumpona dil cristallin dalla cozza digl Adula ed il mesozoicum dalla foppa da Mesauc. Topograficamein setracti dalla cuntrada dil pass dil San Bernardino Topographisch handelt es sich um eine reich gegliederte Passlandschaft des San Bernardino mit eiszeitlicher Überprägung. Rundhöcker und kleine Seen prägen die Umgebung. Auf dem Silikat- und dem Karbonatgestein siedelt eine reiche alpine Pflanzenwelt.

Finamiras dil schurmetg tenor UFAM (www.bafu.admin.ch/anhoerung-pln, access ils 8-9-20126)

- Mantener la cuntrada muntagnarda dalla tgina dil Rein posteriuor en sia natiralitad.
- Mantener il ruaus e l'intactadad el contuorn dils glatschers, preglatschers ed ella cuntrada aultalpina.
- Mantener la planira aulta Val Vignun en sia natiralitad.
- Mantener la cuntrada da pass e da paliu cun siu mosaic da plattius glimai, surfatschas da paliu, pigns lags, brutg-nanin e pastget alpin.
- Mantener las auas, ils systems ecologics ed areals rivauns en in stan natiral e datier alla natira sco era lubir lur dinamica.

- Lubir la dinamica dils spazis da viver alpins e subalpins.
- Mantener ils spazis da viver datier alla natira cun lur specias da plontas ed animals characteristics e periclitai.
- Mantener ils biotops da paliu en lur surfatscha e qualidad cun lur specias da plontas ed animals characteristics e periclitai.
- Mantener en lur substantza las vias historicas, oravontut la via dil pass marcanta cullas perdetgas culturhistoricas.

1912 Palius dil San Bernardino

Vegetaziun plein variaziun e fetg interessanta ella sinclinala mesozoica da Mesocco modelada tras l'erosiun dils glatschers. Ellas palius, oravontut quella da Suossa, dat ei ina flora relictta reha da specias. Ella tschenta terrenisada dil Lagh Doss creschan cannarel da caretsch ed effectivs dalla scuetta cumina (*Hippuris vulgaris*). Ils uauls da pégnis subalpins ein mischedai cun plontas satellas, cun roma tochen plaun, ch'ins vesa era sco plontas persulas sin pastiras.

Finamiras dil schurmetg tenor UFAM (www.bafu.admin.ch/anhoerung-pln, access ils 8-9-20126)

- Mantener en siu character ed en sia variaziun la cuntrada, influenzada glacialmorfologicamein, structurada reha- e topograficamein cun uauls, pradas e pastiras, palius, lags, uals sco era cun fontaunas.
- Mantener las combras ella cuntrada libras da gronds disturbis sco spazi da viver per specias characteristics e periclitadas, oravontut il tgiet da draussa.
- Mantener las palius aultas e bassas sco era las zonas terrenisadas cun lur flora relictta rara e periclitada en qualidad ed extensiun.
- Mantener ils systems ecologics dallas auas ed ils areals rivauns en in stan natiral e datier alla natira.
- Mantener ils uauls da pégnis en lur multifariadad structurala.
- Mantener l'utilisaziun agricola conforma al liug cun ses elements structurals.
- Mantener la via historica da transit sur il San Bernardino en sia substantza.

1913 Greina-Piz Medel

Planira extendida ed intacta dalla civilisaziun, vasta planira aulta ch'ei contonschibla da tuttas varts mo sur teis scalems greppus ni cadeinas da cuolms. Massiv dil Gottard cun manti da sediment autochton e plattas squamadas parautochtonas cun midada tier las cozzas penninicas. El contuorn sisum il pass sesanflan formacziuns bizzaras da Rauhwacke. Cuolms aultalpins cun glatschers extendi ed excellent bialas cascadas e pigns lags alpins. La flora muntagnarda cuntegn relicts glacials.

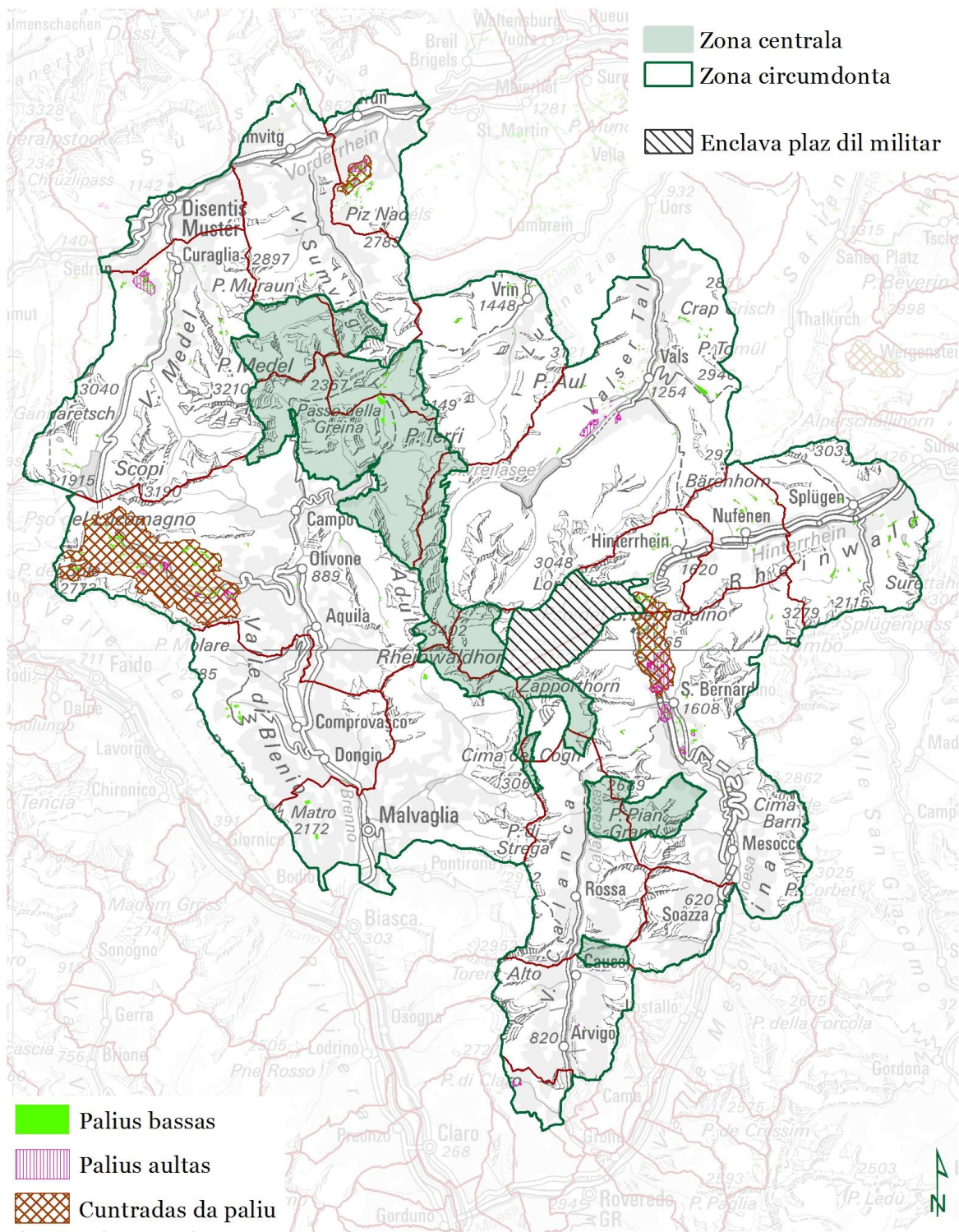
Finamiras dil schurmetg tenor UFAM (www.bafu.admin.ch/anhoerung-pln, access ils 8-9-20126)

- Mantener la planira aulta Plaun la Greina en sia natiralidad ed intactadad.
- Mantener la cuntrada muntagnarda cun sia dinamica natirala.
- Mantener las auas ed areals rivauns e lur systems ecologics en in stan natiral e datier alla natira.
- Lubir la dinamica da dutgs, uals e flums ch'eiin buca influenzai.
- Mantener las formaziuns geolicas ed il scazi da fuormas geomorfologicas.

- Mantener ils spazis da viver dallas planiras alluvialas cun sias plontas caracteristicas, relictas e periclitadas.
- Mantener ils praus maghers en qualidad e surfatscha cun lur plontas e specias d'animals caracteristicas e periclitadas.
- Mantener libers da disturbis ils spazis da viver multifars per mammifers selvadis ed utschals, oravontut la pernisch da gonda.
- Mantener l'utilisaziun agricola conforma al liug cun ses elements structurali.
- Mantener las vias historicas en lur substanza.
- Mantener il ruas e la solitariadad.

2.1.2.5.2 Territoris da protecziun e biotops d'impurtonza naziunala

Cuntradas da paliu: El territori dil Parc Adula sesanflan treis cuntradas da paliu d'impurtonza naziunala: Lucomagno – Dötra, San Bernardino ed Alp Nadéls (Trun). Sin la suandonta carta vesan ins las cuntradas da paliu el Parc Adula.

Cuntradas da paliu	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Fontaunas: 1x500 © swisstopo (5704002947) Confins communs: GR@ALG / IT@UCR Datotecas GR@ANU Datotecas IT@UNP
	08.'16	26.08.'16, ap	5.1	

Carta 3: cuntradas da paliu el Parc Adula (atgna illustraziun)

La part miez dalla cuntrada da palii San Bernardino ella vischnaunca da Mesocco ei in exempel singular en Svizra per ina cuntrada da palii cun muots. Ella cumpeggia tschiens surfatschas da palii grondas e pintgas, lags pigns e pultauns. Lags cun vegetaziun da terrenisaziun sco il Lag Marschol ni il Laghetto Moesola e pultauns che schigian ora periodicamein rinforzeschan igl aspect da palii. Las palii aultas s'audan tier las pli aultsituadas dalla Svizra. Ordeifer las palii surtrain caglias bassas sco geneivra, striaunas, izuns ed izuns cavagl sco era tschespet sec, draussa e vasts uauls da zunders lartgs tochen spess las spundas.

Ellas cuntradas da palii fetg naturalas dat ei mo paucas intervenziuns architectonicas. Auter ch'en las parts las pli greppusas vegnan ellas tratgas a nez cumpleinamein per l'alpicultura. La plipart dallas palii bassas ein biotops da terren cultivau. Senza ina cultivaziun tradiziunala terrenissassen e svanessen las palii bassas per gronda part. La tgira cuntinuada ei necessaria, era el territori da Lucomagno – Dötra. Ins anfla cheu specias preziasas sco l'arnica (*arnica montana*), la bransina peilusa (*campanula barbata*), la gelgia paradisia (*paradisea liliastrum*), l'anemona alpina melna (*pulsatilla apifolia*) e differentas specias d'orchideas. Gest per libellas, saleps e tschittas ein palii bassas daventadas in spazi vital indispensabel. Per la cuntrada da palii Alp Nadéls han ins realisau mesiras da protecziun cun ina planisaziun d'alp. La palii aulta d'impurtonza naziunala Bosch de San Remo a San Bernardino han ins calau da nezegiar agrarmein e realisau gia duront la fasa da fundaziun mesiras da renaturalisaziun cun participaziun dalla purtadra dil parc.

Excurs: Dötra – in territori protegiu tut special

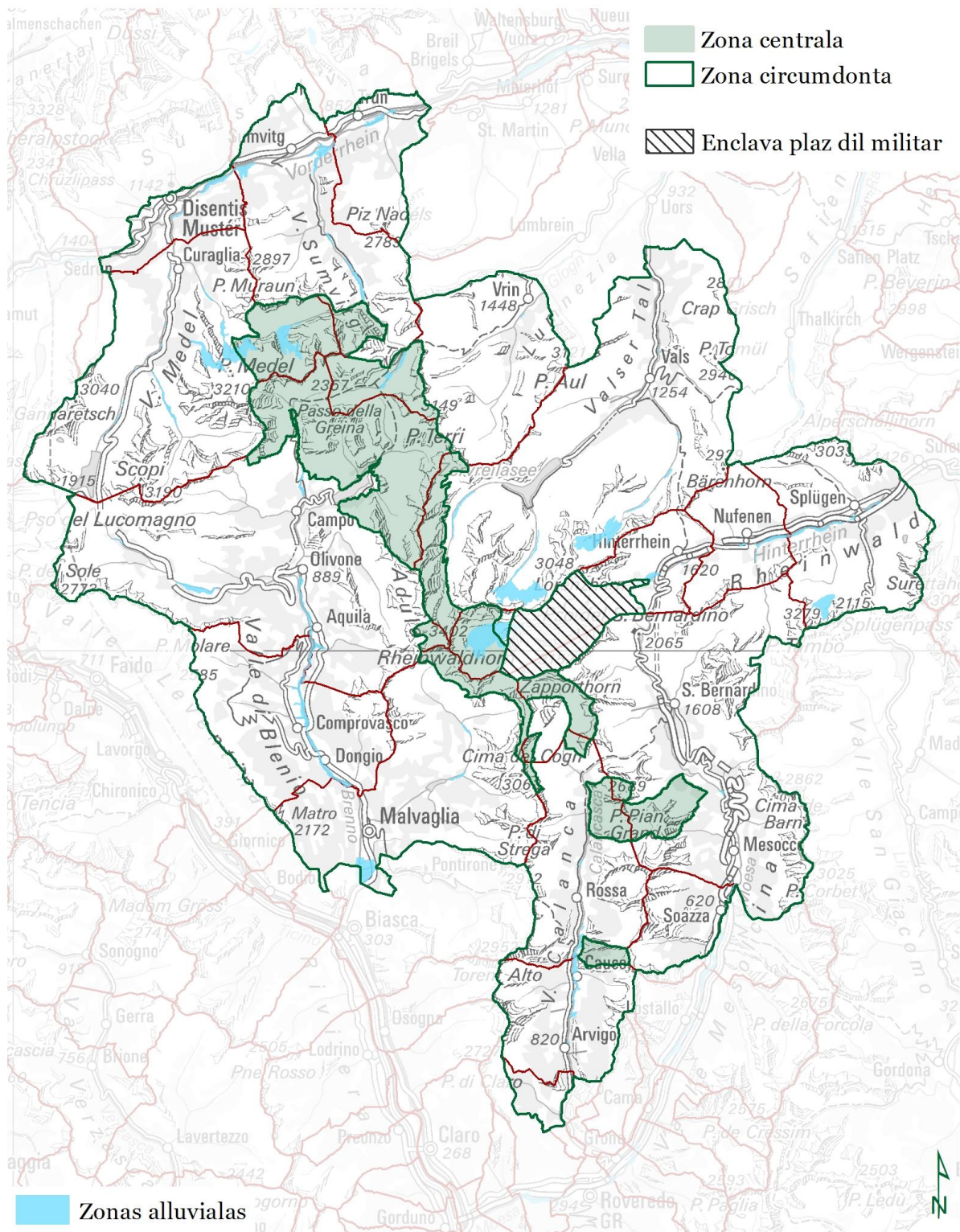
Dötra cumpeggia treis categorias da territoris protegi: cuntrada da palii d'impurtonza naziunala, territori che fa part digl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturalis d'impurtonza naziunala (IFC) ed Important Bird Area. La cuntrada da palii Lucomagno – Dötra ei in mosaic da praus schetgs, da pastiras extensivas, da palii bassas ed aultas, da bostgam e da plontas singulas. Sco hotspot dalla biodiversitad ei la cuntrada da palii in spazi vital prezios per nundumbrevilas specias. Grazia agl engaschament dalla *Fondazione Dötra* ed alla collaboraziun cun purs locals san surfatschas cumpradas dalla fundaziun puspei vegnir utilisadas a moda extensiva. Plinavon han ins saviu allontanar caglias ed engrondir il territori. Dötra ei in bien exempel per la collaboraziun dall'agriculturua e dalla protecziun dalla natira. Sco Important Bird Area (BirdLife International 2014) d'impurtonza internaziunala cumpeggia il territori las treis vals alpinas Val Piora, Valle Santa Maria e Val Cadlimo ella regiun dil Lucmagn. La reit mundiala dallas Important Bird Areas (IBA) duei garantir a liunga vesta l'existenza da tut las specias d'utschals. Ord il punct da vesta internaziunal ha la Svizra ina responsabladad particulara per utschals alpins. Da quellas specias cua ina gronda part digl effectiv europeic en Svizra (ASPU 2001). L'IBA Piora – Dötra ei in impurtont territori per specias d'utschals dil biom eurasic alpin. La brunnella da muntogna (*prunella collaris*) ed il pasler alpin (*montifringilla nivalis*) cuan cheu numerusamein. Ultra da quels valan era petgamirs (*tichodroma muraria*) e citronels (*serinus citrinella*) sco utschals cuaders. Ellas regiuns pli bassas dalla Valle Santa Maria anflan ins specias dalla cuntrada miez aviarta sco volvatgaus (*jynx torquilla*), fustgettas da spinatsch (*sylvia communis*), puppens brins (*saxicola rubetra*) e marenas da canella (*emberiza cia*). Quella part dil mosaic dalla reit internaziunala dall'IBA ei d'impurtonza europeica.

Cuntrada alluviala/ogna: Pli che 20 km² cuntradas humidass sesanflan el perimeter dil parc, da quei ein 17 km² protegi sin nivel federal. Tenor UFAM ein 90% dall'ogna svani ils davos decennis. En quels territoris alluvialis vivan 40% dalla flora svizra sco era 80% dalla fauna indigena. La pli gronda part dallas cuntradas alluvialas/ogna consistan dad ogna alpina.

Ogna alpina ein territoris alluvialis situai sils aults (sur 1800 m.s.m.). Ella include avonglatschers cun ina zona dad ogna considerabla sco era planiras alluvialas alpinas ordeifer ils avonglatschers. Omisdus ein spazis da viver plein dinamica els quals inundaziuns, erosiun e sedimentaziuns han ina rolla impurtanta. Tiels avonglatschers midan cuntinuadamein glatsch ed aua che liua la cuntrada ed ils spazis da viver. La vegetaziun vegn influenzada en differents stadis da svilup da novas colonisaziuns, transformaziuns e dil viver in sper l'auter en quei spazi. Cheu san ins observar naven dall'emprema colonisaziun co in sistem ecologic nescha (fegls cun facts «Auen», UFAM 2008). Per quei ein quels spazis da viver d'interess particular per la perscrutaziun. Exempels dad avonglatschers el perimeter dil parc ein tals dil Gletscher Paradies, Gletscher da Plattas ni il Gletscher dil Tambo.

En planiras alluvialas alpinas sespartan ils uals en numerus bratschs ch'ei separai in da l'auter tras bauns da sablun, ni ch'els enqueran lur via meandront en stortas ladas. Els san era consistier da terrassas relictas che fan ur allas auas e ch'ei buca pli egl areal actual dalla dinamica. Il svilup dalla vegetaziun en quels spazis da viver dynamics ei signaus da destrucziun repetida e nov'entschatta. Adina puspei vegnan scaffidas novas surfatschas ellas qualas la successiun sa entscheiver da niev. El medem mument contonscha il svilup dalla vegetaziun silla terrassa vischinonta situada pli ault gia in stadi pli madir. Mo paucs meters dasperas anfl'ins sut circumstanzas la societad da climax sco stadi final dalla successiun (fegl cun facts «Auen», UFAM 2008). Igl exempel pli enconuscent leutier el perimeter dil parc ei il Plaun la Greina.

D'interess naziunal ein medemamein las ognas fluvialas ellas regiuns bassas. Sco exempel ein cheu las ognas da Disla-Pardomat, Bolla di Loderio ni Pian d'Alne. Era ella educaziun ambientala ha quella tematica in plaz impurtant. En quei connex ein gia vegnidas organisadas ella fasa da fundaziun activitads e mesiras da reveletaziun cullas scolass da Roveredo e Mesocco ell'ogna Pian d'Alne.

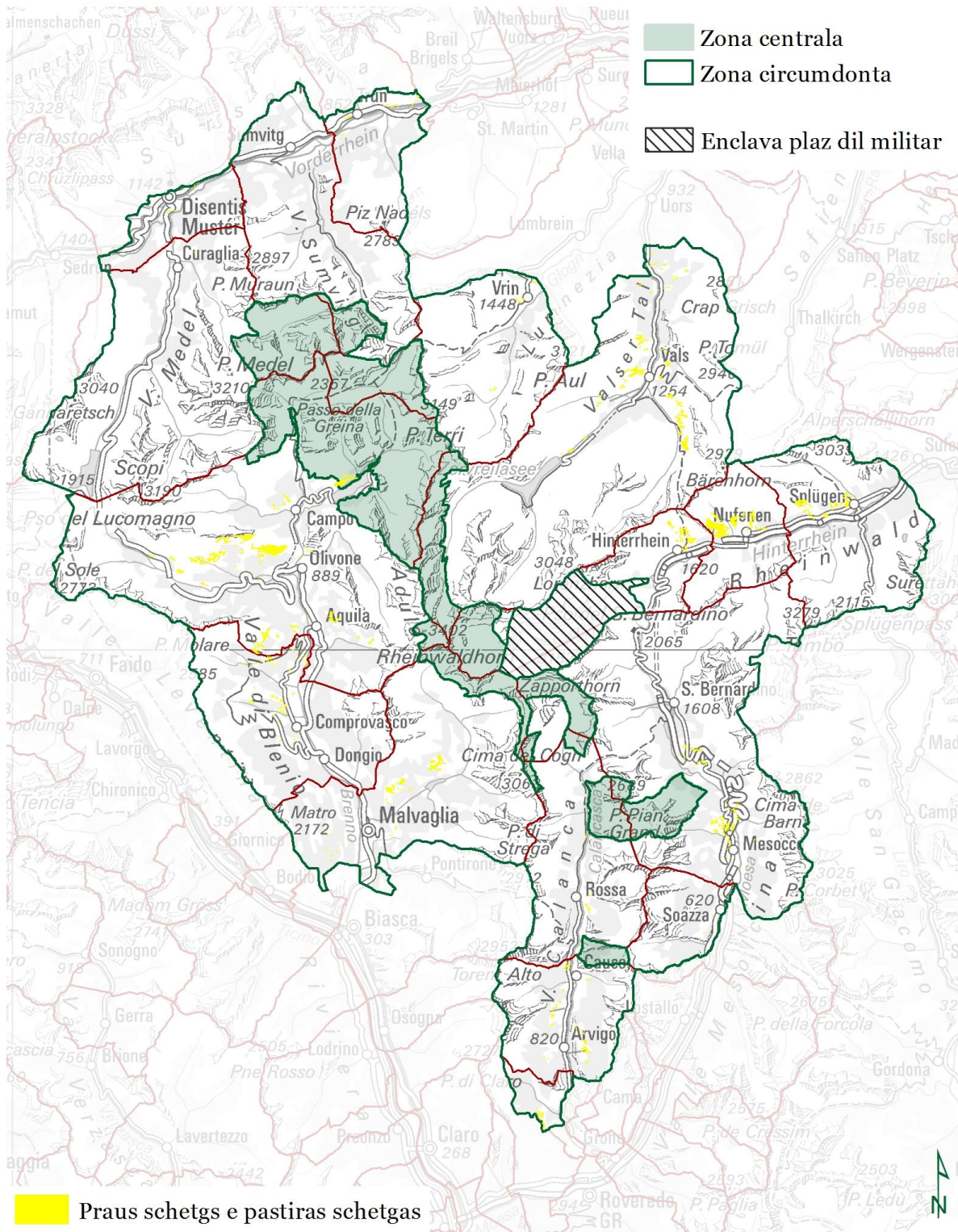

Cuntradas alluvialas	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Fontaunas: 1k500©swisstopo (5704002947) Cunfrins communal: GR©ALG / IT©UCR Datoresca: GR©ANU Datoresca: IT©UNP
	08.'16	26.08.'16, ep	5.1	

Carta 4: cuntradas alluvialas (atgna illustraziun)

Praus schetgs e loghens da pasculaziun: Praus schetgs e pastiras schetgas ein spazis vials cun biaras specias ed in'utilisaziun agricola extensiva. Tut tenor las relaziuns historic-culturalas ed il spazi natural ein ellas marcadadas differentamein. Sper il gregl, la parmugliera (*iphiclides podalirius*) e la fustgetta da spinatsch (*sylvia communis*) dattan specias tipicas sco la salvgia selvadia (*salvia pratensis*) ni l'esparsetta (*onobrychis sp.*) la tempr a quella cuntrada cultivada. El perimeter dil parc grischun ein ils loghens principals da quei tip da cuntrada cultivada punctuals e seconcentreschan sin las costas meridiunalas dalla Valrein, sin las costas occidentalas dalla Val Mesauc e dalla Val Calanca sco era sin omisduas costas dalla Val Sogn Pieder. Ina surfatscha empau pli gronda (0,6 km²) ei il territori schetg en Val Medel.

Ella part tessinesa sesanflan ils praus schetgs e las pastiras schetgas sin las costas meridiunalas dalla Val Santa Maria, dalla Val di Campo, dalla Val Camadra e dalla Val Soi. Il Parc Adula ha susteniu duront la fasa da fundaziun ina retscha da projects per rehabilitar pastiras schetgas, per colligiar e per planisar la pasculaziun. En Val Malvaglia ha il Parc Adula susteniu il 2013 el rom d'in program per l'educaziun ambientala cun la scola secundara dad Acquarossa igl allontanament da caglias d'entgins territoris schetgs en favur dil puppen brin, ina specia da mira dil Parc Adula. Las lavurs ein vegnidas terminadas enteifer duas jamnas dil Naturnetz e vegnan cuntinuidas permanentamein.

Praus schetgs e pastiras schetgas	Stadi 08.'16	Printout 26.08.'16, sp	Pro. nr. 5.1	Info. © Parc Adula 2016 Fontanas: 1k300@swisstopo (5704002947) Cunfins communal: GR@ALG / TIC@UCR Datotecas: GR@ANU Datotecas: TIC@UNP

Carta 5: praus schetgs e territoris da pasculaziun el Parc Adula (atgna illustraziun)

2.1.2.5.3 Territoris da protecziun e biotops d'impurtonza cantunala e communal

Biotops e territoris da protecziun d'impurtonza cantunala e communal ein savens pigns, han per regla denton ina gronda valeta ecologica ed ein in spazi natural prezios. L'enumeraziun dils differents territoris da protecziun e biotops dil Parc Adula anflan ins el capetel 2.1.2.5 Cuntradas e biotops protegi (tabella 4).

2.1.2.6 Uaul

Igl uaul el Parc Adula ei in element caracteristic dalla cuntrada. Sin fundament dalla varietad climatica dat ei el perimeter quater regiuns d'uaul. Quei ein: Alps intermediaras dil nord senza faua, aultas Alps continentalas, Alps intermediaras dil sid ed Alps externas dil sid cun pégn preliminar.

Surfatschas d'uaul ella zona centrala

Ils uauls el Parc Adula han per gronda part in'impurtonta funcziun da protecziun directa ni indirecta per habitadis, vias da traffic ni infrastructures. La cunfinaziun dalla zona centrala han ins tsharniu aschia, per che la protecziun da habitadis e d'infrastructures vegni buca restrenschida. Corrispondentamein han ins desistiu d'integrar ella zona centrala uauls da protecziun dalla categoria A (cantun Grischun) ed uauls cun funcziun da protecziun directa (cantun Tessin). Era la problematica dils animals ad unglia ha giugau ina rolla impurtonta en connex cun la determinaziun dallas surfatschas d'uaul ella zona centrala: ils territoris, els quals ins quenta a media ni a liunga vesta cun ina concentraziun da selvaschina – denter quels entginas surfatschas d'uaul – han ins exclus dalla zona centrala. Tuttina ha ei avunda surfatschas d'uaul preziosas: el nord dalla zona centrala, ella vischnaunca da Sumvitg, schai in uaul cun societads tipicas per la regiun dallas Alps intermediaras dil nord senza faua dil scalem subalpin (ca. 1'600-2'000 m s.m.) e dil scalem subalpin superiur (ca. 1'600-2'200 m s.m.). Specias principalas ein cheu il pégn ed il viez. El territori dall'Alp Sutgletscher-Sut sesanfla in uaul da relict da viaza particularmein prezios ord il punct da vesta ecologic. El territori entuorn il Lago di Luzzone dat ei uauls da larischs e da pégn ed uauls piuniers. En singuls cass excepziunals (surfatscha da pasculaziun dalla prealp Garzott) setracta ei per part d'uauls da larischs pasculai parzialmein. Quei territori schai ella zona centrala e surpren ina funcziun da model. La cultivaziun persistenta sebase sin in concept da pasculaziun e sin ina cunvegna da cooperaziun denter las differentas gruppas d'interess.

Sin il territori communal da Mesocco creschan societads d'uaul tipicas per la regiun dallas Alps intermediaras dil sid. Ils uauls ella zona centrala (asil federal da selvaschina Trescolmen) han tratgs caracteristics dil scalem montan suprem, dil scalem subalpin e dil scalem subalpin superiur. Sin las flancas umbrivaunas exponidas viers nord sa il scalem montan suprem tonscher tochen el fons dalla val. Quei ei il cass tier ils uauls da vart dretga dalla Val Mesauc denter Spina e Pian San Giacomo. Egl uaul natural da quei scalem domineschan viaza e pégn, vitier vegnan larischs, badugns e culeischens. La structura ei savens uniforma. Ella vischnaunca da Mesocco anflan ins mo pauca viaza pervia dil clima (aria schetga) e dalla selvaschina. Ils uauls da pégn cun arclinas launusas ein las societads d'uaul las pli frequentas sin il territori communal. Las specias dominontas ein il pégn ed il larisch. Entgins territoris da *Pradirón* han fons fetg caltschinus e perquei creschan leu societads d'uaul da pégn da carbonat.

Sin il scalem subalpin creschan cunzun uauls da pégn mishedai cun larischs. Agl ur d'irals da lavinas e da cuors d'uals anflan ins draussa. Sin spundas schetgas per il pli exponidas viers sid-sidvest dat ei uauls da pégn da garnedels cun veschla-caura ed en territoris cun bia garnedels igl

uaul tipic da pégnis da garnedels. Sin funs pli humids creschan uauls da pégnis da latitschun d'alp cun arclinas launusas ed izuns. Sin funs crappus drizzai viers sidvest cun crappa gronda creschan uauls da pégnis da garnedels sin gera cumpacta. Il scalem subalpin superiur vegn dominaus d'in uaul da larischs da striaunas, cunzun en vischinonza dallas alps.

Era els uauls dalla zona centrala en Val Calanca creschan societads tipicas per la regiun dallas Alps intermediaras dil sid. Il territori cumpeggia il scalem subalpin superiur, il scalem subalpin ed il scalem montan suprem. Egl uaul natural dil scalem montan suprem domineschan viaza e pégnis, larischs, badugns e culeischens. La structura ei savens uniforma. Ella part interna dalla Val Calanca ei il viez scarts. Quei schai vid las cundiziuns dalla regiun, denton era vid la pasculaziun e la selvaschina. La part interna dalla Val Calanca s'auda tochen Rossa tier il territori secundar dil viez, pli el nord setracta ei d'in territori da relict, era sch'ei dat leu aunc populaziuns cun bia viaza. Il pli savens dat ei en quella regiun uauls da pégnis cun arclinas launusas.

Il scalem subalpin ei caracterisau d'uauls da pégnis cun larischs. Agl ur d'irals da lavinas e da cuors d'uauls anflan ins draussa. Sin spundas schetgas dat ei uauls da pégnis da garnedels cun veschla-caura ed en territoris cun bia garnedels igl uaul tipic da pégnis da garnedels. Sin funs pli humids crescha in uaul da pégnis da latitschun d'alp cun arclinas launusas ed in uaul da pégnis da latitschun d'alp cun arclinas launusas ed izuns. Sin las spundas humididas exponidas viers nord dat ei in uaul tipic da pégnis da jarva aulta cun cuderitschas verdas. Sin garveras exponidas viers sidvest sesanfla la regiun d'uaul special cun in uaul da pégnis da garnedels sin gera cumpacta ed en entgins loghens particulars crescha in uaul da pégnis e da larischs cun striaunas. Els irals da lavinas e sin las pastiras bandunadas crescha draussa. Il scalem superiur subalpin ei marcaus da larischs (uaul da larischs cun striaunas) ed els irals da lavinas, sin las pastiras bandunadas e savens al cunfin ault digl uaul crescha bia draussa. Per las surfatschas d'uaul dalla zona centrala han ins definiu las suandontas finamiras:

- l'utilisaziun forestala dils uauls ella zona centrala ei scumandada da principi
- il svilup liber dils uauls ella zona centrala ei garantida
- definir e survegilar las resursas d'uaul actualas ed ils territoris d'uaul potenzials
- garantir las funcziuns actualas dallas surfatschas d'uaul che cunfineschan cun la zona centrala
- cultivar a moda cuntinuada e persistenta, sin surfatschas cunfinadas claramain, las pastiras egl uaul preziasas, e quei en accord cun ils proprietaris, ils gestiunaris, ils posts cantunals e la purtadra dil parc
- definir claramain las pussevildads d'indemnisaziun dils proprietaris d'uaul ella zona centrala, sch'els renunzian all'utilisaziun digl uaul

Las finamiras garanteschon ch'igl uaul sa surpender denter auter sia funcziun sco sistem ecologic cun survetschs d'ecosistem, sco spazi da nez e spazi economic, sco spazi da recreaziun e sco uaul da protecziun. Uauls da protecziun dil tip B e C (cantun Grischun) e tals cun ina funcziun da protecziun indirecta (cantun Tessin) ein perencunter integrai ella zona centrala. La zona centrala ella part grischuna dil Parc Adula pertucca surfatschas d'uaul dallas vischnauncas da Sumvitg, da Mesocco, da Rossa e da Calanca (Cauco). El Tessin cumpeggia la zona centrala sulettamein surfatschas d'uaul dalla vischnaunca da Blenio.

A media e liunga vesta eis ei da garantir per la zona centrala avunda surfatschas d'uaul da qualidad sufficienta sut il cunfin digl uaul. Las surfatschas d'uaul che mauncan aunc all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi san vegnir gudignadas cun engrondir la zona centrala ni cun calar

da pascular surfatschas potenzialas d'ual. En quei connex eis ei la finamira da presentar ell'emprema fasa da menaschi supplementarmein 3 km² surfatscha d'ual.

Ina supraposiziun dalla zona centrala cun in uaul da schurmetg ei pusseivel sut la cundiziun che las intervenziuns necessarias per mantener la funcziun da schurmetg s'opponan buca allas pretensiuns dad art. 17 OrdP. Leutier ston las autoritads cumpetentas valetar las rescas sco era ponderar ils interess. Utilisaziuns pusseivlas ella zona centrala en connex cuagl uaul ein las mesiras necessarias per impedir consequenzas negativas sin surfatschas ordeifer la zona centrala tras eveniments sco incendis d'ual, bau-scorsa, multiplicaziun en massas, bloccada da valletas e canals tras ruschnadas ni boas da crappa e lavinas.

Surfatschas d'ual ella zona circumdonta

Tenor las indicaziuns digl Uffeci d'ual e prighels dalla natira dil Grischun importa la surfatscha d'ual ella zona circumdonta dil Parc Adula (cumpart Grischun) ca. 211 km² (ca. 183 km² tenor swissTLM3D) e tenor las datas da swissTLM3D importa la surfatscha d'ual ella zona circumdonta ca. 304 km²: 61km² bostgam, 183 km² uaul e 17 km² uaul aviert. La gronda part dils uauls dil Parc Adula ei en possess public (vischnaunca politica ni burgheisa, ni pleiv). En Val Blegn ein 91% dallas surfatschas d'ual publicas, il rest dallas surfatschas ein privatas. Ella zona circumdonta ein las resursas d'ual grondas e per part inveteradas. L'utilisaziun ei estensiva e la selvicultura vegn fatga en accord cun la natira. Ils uauls han caracteristicas da quater regiuns:

- Alps intermediaras dil nord senza faua
- aultas Alps continentalas
- Alps intermediaras dil sid
- Alps externas dil sid cun pégn

L'orografia, las influenzas climaticas e l'activitad dil terren en quellas regiuns fetg differentas han per consequenza la gronda varietad d'ual el territori dil parc. Plinavon crescha igl uaul sin tut ils scalems d'altezia, naven dil scalem collinus tochen al scalem subalpin superiur, e ton sin terren asch sco caltschinus.

Ellas Alps externas dil sid (part sut dalla Val Calanca e dalla Val Blegn), nua ch'ei regia in clima insubric e cauld cun biaras e fermas precipitaziuns duront la fasa da vegetaziun, creschan uauls da faua. Las Alps intermediaras dil sid (Soazza e Mesocco en Val Mesauc ed en Val Blegn) vegnan influenzadas dil clima insubric e d'in ferm favugn. Tipic per quella regiun ei la munconza da faua. Denter il scalem collinus ed il scalem aulmuntagnard a Mesocco anflan ins per exempel uauls da feglia che consistan d'uals da ruvers (ecologicamein fetg prezios ei igl uaul da Motèla, in uaul da relict denter Mesocco e Soazza), d'uals da gliendas, da castagners e d'entgins uauls bass da fraissens cun biaras robinias. A Soazza, en Val Calanca ed en Val Blegn creschan vasts ignius. En Val Calanca ei il scalem collinus marcaus d'uals piuniers cun badugns, triembels e collers, d'uals mischedai da fraissens, d'uals d'ischals e da draussa.

Sin il scalem aulmuntagnard anflan ins savens uauls piuniers che prospereschan dapi ch'ins ha calau d'utilisar els agrarmein ils onns 1950. Cunzun creschan cheu collers, badugns e pégn che sederasan pli e pli era en regiuns pli bassas. Egl uaul natural dil scalem montan suprem domineschan viaza e pégn, vitier vegnan larischs, badugns e culeischens. La structura ei savens uniforma. En entgins territoris spossan il clima e la selvaschina la viaza. En Val Blegn dominescha

igl uaul da discharina denter 1'400 e 2'000 m s.m., las specias da plontas las pli frequentas ein cheu pégn, viez, larisch, tieu e schiember.

En Val Calanca, en Val Blegn (Predasca, Val Malvaglia) ed en Valrein dat ei fetg bials uauls da larischs pasculai. Sin il scalem subalpin creschan cunzun uauls da pégn mischedai cun larischs. Agl ur d'irals da lavinas e da cuors d'uals anflan ins draussa. Uauls da larischs, cunzun en vischinonza dallas alps, characteriseschan il scalem subalpin superiur. El nord dil vitg da San Bernardino en direcziun dil pass creschan tulius (Pian Casuleta) e draussa. Ils uauls en Val Blegn secumponan suandontamein: uaul da discharina (40%), uaul piunier e bostgam (30%), uaul da feglia, uaul bass e selvas (6%), uaul mischedau (8%), plontaziuns (2%), englars e surfatschas nunproductivas (14%) (stadi 2008). La quota dalla populaziun forestala importa ver 39%.

Ella Val Santa Maria sesanfla il reservat d'ual Cembreta della Selvasecca installaus il 2003. Ei setracta dil pli grond uaul da schiembers dalla Svizra Meridionala; en el dat ei plontas ch'ei 300 onns veglias. Ella zona circumdonta han ins planisau projects da reservats d'ual (stadi 2015) ch'il Parc Adula ha susteniu finanziamein duront la fasa da fundaziun, denter auter duas examinaziuns preliminaras per projects da reservats d'ual: Alp Nadéls ella vischnaunca da Trun e Val Madra ella vischnaunca da Serravalle. Il reservat d'ual Alp Nadéls han ins realisau l'entschatta dil 2015.

A Soazza, Buseno ed en Val Blegn dat ei selvas da castagners restabilidas e cultivadas. La purtadra dil parc ha susteniu gia duront la fasa da fundaziun la tgira dallas selvas a Soazza ed a Buseno cun engaschar civilists sco era cun il project per recuperar las selvas da castagners ellas vischnauncas da Serravalle e da Buseno. Naven dil 2016 han ins planisau ina collaboraziun cun il center didactic a Nosall-Rolett. La Val Calanca ed il Moesano en general sedistinguan entras inventaris da larischs al cunfin ault digl uaul (sur 1'800 m s.m.) cun ina vegliadetgna da plirs tschiens onns e che valan tenor in studi scientific dil WSL (Krebs et al. 2007) sco ils pli vegls dall'Europa.

Tier las aultas Alps continentalas s'audan la Valrein, ina gronda part dil Plaun la Greina ed il territori el sid dalla vischnaunca da Medel/Lucmagn. En quella regiun regia in clima continental cun grondas variaziuns da temperatura quotidianas e stagiunalas, cun in'irradiaziun dil sulegl particularme in aulta e paucas precipitaziuns. Il scalem montan suprem ed il scalem subalpin ein marcai d'uals da larischs e pégn, d'uals da larischs e schiembers, e da tulius. Ei crescha negina faua ed il viez anflan ins sco relict. Sin il scalem subalpin superiur creschan uauls da larischs e da schiembers. El funs dalla val denter Nufenen e Spligia dat ei ignius.

La regiun Alps intermediaras dil nord, dalla quala la Surselva fa part, ha in clima oceanic tochen continental ed ina quantad da precipitaziuns moderada. Denter il scalem collinus ed il scalem submuntagnard, en special ellas vischnauncas da Sumvitg e da Trun, anflan ins en loghens schetgs e suleglivi uauls da feglia cun ruvers e tulius senza faua. El funs dalla val dat ei regiuns humiditas inactivas, nua ch'ils pégn han remplazzau la vegetaziun da riva tipica. En Val Sumvitg anflan ins fetg bials uauls da riva d'ogna grischa. Il scalem montan suprem ei marcaus d'uals da pégn e d'uals da pégn cun culeischens. Sin il scalem subalpin domineschan ils pégn ed il culeischen, il larisch maunca. Sulettamein egl intern dalla Val Medel ed en Val Sogn Pieder anflan ins singuls larischs denter ils pégn. Ils schiembers characteriseschan il scalem subalpin superiur. En Val Medel ein quels uauls mischedai cun larischs. Ellas vals lateralas dalla part sura dalla Surselva crescha tieua.

El territori da Soliva denter las vischnauncas da Medel/Lucmagn e da Mustér han ins installau il 2014 denter il scalem subalpin ed il scalem subalpin superiur il reservat d'ual Soliva, il qual

secumpona da larischs e da schiembers cun striaunas. Ei setracta d'in uaul fetg scart ed extraordinari per la Surselva.

Sistem ecologic digl uaul e colligiazium

Il cantun Grischun promova la diversidad biologica cun quater strategias:

- **Selvicultura datier alla natira** sill'entira surfatscha d'uaul, cun promover la regiuvinaziun natirala, specias da plontas conformas al liug, schar el liug lenna morta e veglia sco era plontas da biotop.
- **Mesiras definidas da tgira** per mantener la biozenosas periclitadas e raras sco era fuormas specialas dalla cuntrada culturala. Leutier quantan la tgira dils urs digl uaul, dallas caglias ed effectivs d'auul da valor ecologica (p. ex. uvrius) sco era lavurs da tgira en areals transitorics ed englars. Tier quella strategia s'auda era la zavrada da **reservats d'uaul special** per tgirar e mantener cuntradas cultivadas sco pastiras d'uaul e selvas da castagners.
- Mantener la dinamica natirala digl uaul cun desister d'ina utilisaziun forestala e pasculaziun. Finamira eis ei da scaffir 9'000 ha **reservat d'uaul** natiral el qual ein representadas societads d'uaul frequentas, tipicas e raras.
- **Mesiras definidas** per promover specias d'animals e plontas ferm periclitadas. Leutier setracta ei dad intervenziuns forestalas pil schurmetg dalla natira, parzialmein en connex cun fundar **reservats d'uaul specials**. Speziala atenziun vegn mess sil schurmetg dil tgiet d'uaul grond.

El plan da svilup digl uaul 2016 ein indicai ils reservats d'uaul potenzials.

Im Tessin hat der Staatsrat am 16. Mai 2012 das Konzept zum Schutz, zur Förderung und zur Aufwertung der Biodiversität des Tessiner Waldes genehmigt, das die operative Massnahme in Kapitel 7 des kantonalen Forstplans konkretisiert. Das Konzept beinhaltet die Ziele und die allgemeinen und spezifischen Massnahmen in Bezug auf:

- den naturnahen Waldbau;
- die traditionellen Waldbewirtschaftungsformen;
- die Waldreservate;
- die Erntebestände;
- die Biotope und Spezialhabitats im Wald;
- die Auenwälder.

Lenna morta ed inslas da lenna veglia

Lenna veglia e morta ei pil sistem ecologic digl uaul da grond'impurtonza, pertgei el porscha ina varietad da microhabitadis per numerusas specias dad invertebrai ed auters animals sco era mescals e moffas. Rodund 6'000 specias ein dependentas da talas structuradas, seigi quei sco spazi da viver ni fontauna dil nutriment.

In augment dil quantum da lenna morta egl uaul promova cunquei la diversidad biologica, ella rinforza plinavon ulteriuras funcziuns impurtontas sco il schurmetg encunter boas da crappa e favorisescha la regiuvinaziun natirala digl uaul da muntogna.

Inslas da lenna morta e plontas da biotop san contribuir ultra da quei da colligiar reservats d'uaul natiral e ston perquei vegnir promovi els loghens nua ch'ei fa da basegns. Pil mument vegnan exequidas mesiras en entgins cass specials el territori dil parc. in concept specific pil Parc Adula ei denton aunc buca avonmaun. Cheu vegn ina collaboraziun denter parc e survetschs forestals ad esser necessaria.

Las indicaziuns davart l'existenza da lenna morta el territori dil Parc Adula sebasan sil quart inventari naziunal digl uaul svizzer (LF14b) che furnescha en connex cullas regiuns dil parc ils suandonts resultats:

Volumen da lenna morta:

(Definiziun dalla noziun: volumen da lenna = volumen da lenna da best ella scorsa da tuttas plontas e caglias naven da 12 cm diameter sill'altezia dil pèz)

Blenio: 15.6 (± 34%) m³/ha

Moesano: 25.6 (± 8%) m³/ha

Surselva: 30.9 (± 21%) m³/ha

Viamala: 30.9 (± 14 %) m³/ha

Quantum da lenna morta:

(Definiziun dalla noziun: quantum da lenna morta = volumen da tut la lenna morta ch'ei registrada tenor la metoda LFI3. Per plontas e caglias en pei naven da 12 cm diameter sill'altezia dil pèz vegn mussau ora il volumen reduciu per bésts ruts, tier lenna morta che schai il lenn da diever (naven da 7 cm diameter). Mantuns da romma ein buca inclus)

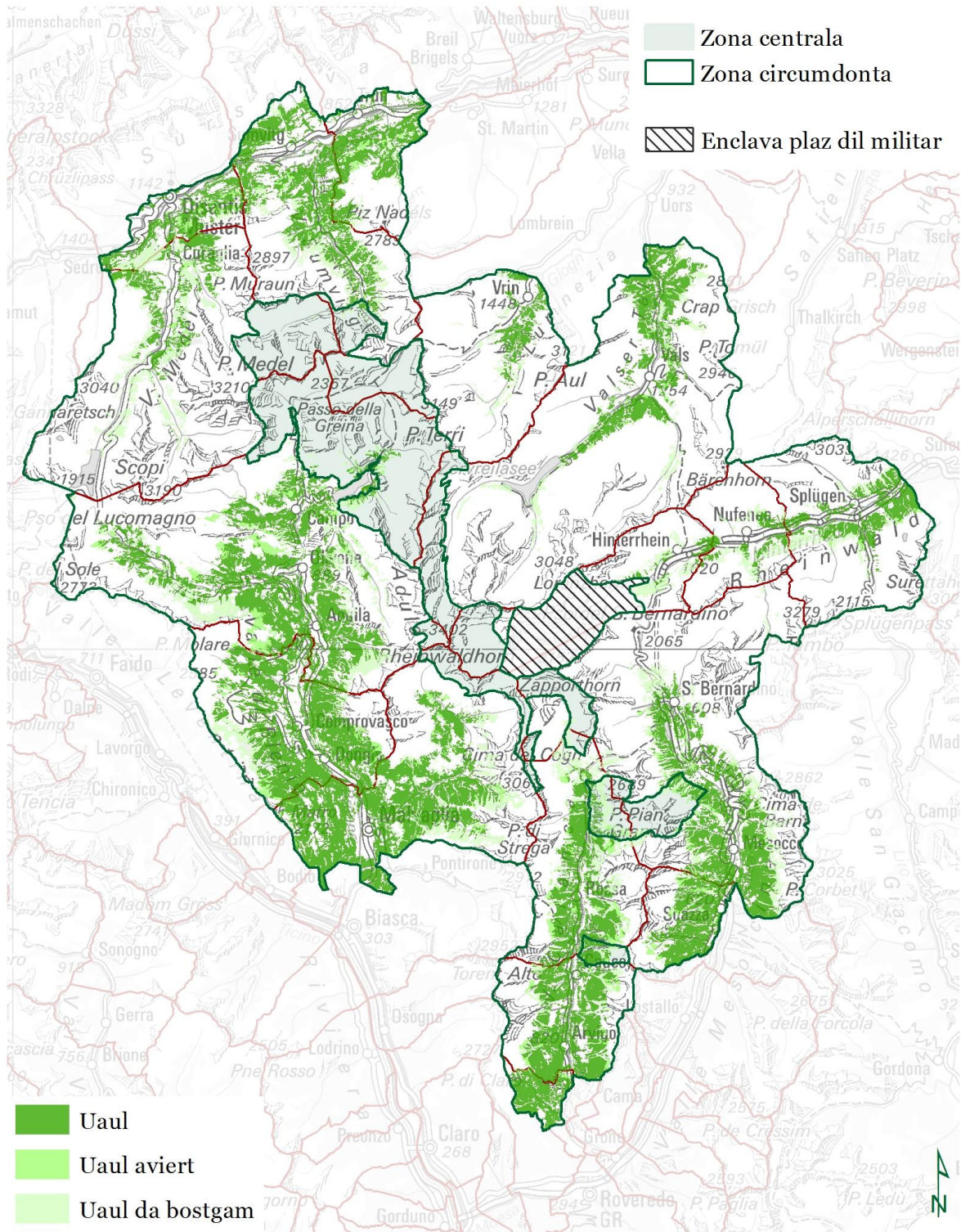
Blenio: 30.4 (± 42 %) m³/ha

Surselva: 41.4 (± 19 %) m³/ha

Viamala/Moesano: 37.2 (± 15 %) m³/ha

Il volumen da lenna morta egl uaul ei ellas regiuns Valrein e Surselva cun 30.9 m³/ha claramein ed el Mesauc cun 25.6 m³/ha lev sur la media svizra (24 m³/ha), ella Val Blegn eis el perencunter bass (15.6 m³/ha). Il quantum da lenna morta ei claramein pli aults.

Per saver definir las valurs minimalas ch'ein necessarias per promover specias definidas e valetar la qualitat digl effectiv da lenna morta, ston vegnir fatgas ordavon examinaziuns e studias specificas. Parc Adula savess far quei survetsch en collaboraziun culs differents instituts da perscrutaziun.

Uaul	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Fontanuas: IKS00©swisstopo (S704003947) Cunfins communal: GR©ALG / TIC UCR dm_bodenbedeckung@swisstopo
	08.'16	26.08.'16, sp	5.1	

Carta 6: igl uaul el Parc Adula (atgna illustraziun)

2.1.2.7 Potenzial per la creaziun da novs reservats d'uaul natural

Ils reservats d'uaul fan part dalla strategia biodiversitad Svizra approvada il 2012 dil Cussegl federal. La surfatscha dils reservats d'uaul importa en Svizra ca. 4,8% (stadi 2014); quei corrispunda a ver la mesadad dalla surfatscha che la Confederaziun ed ils cantuns han fixau sco finamira per igl onn 2030. Tenor la lescha d'uaul ein ils cantuns responsabels per l'installaziun e la cunfinaziun da reservats d'uaul, denton adina en coordinaziun cun ils proprietaris.

Il Parc Adula gida a meglierar l'opiniun publica en connex cun il tema reservats d'uaul sco era a sensibilisar la publicitad en quei risguard e sustegn plinavon activamein l'installaziun da novs reservats d'uaul enteifer il perimeter dil parc cun separticipar alla revisiun dils plans per il svilup digl uaul.

Duront la fasa da fundaziun ha il project da parc naziunal saviu stabilir bunas cooperaziuns cun ils uffecis forestals cantunals e cun ils proprietaris per saver realisar ils reservats d'uaul natural Alp Nadéls ella vischnaunca da Trun, Val Madra ella vischnaunca da Serravalle e Soliva ellas vischnauncas da Mustér e da Medel/Lucmagn.

Ils reservats d'uaul potenzials vegnan determinai sin plaun cantunal digl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira els plans per il svilup digl uaul (GR) e dalla Sezione forestale el plan forestal cantunal (Piano forestale cantonale (TI). El Grischun vegnan ils plans per il svilup digl uaul actualmeins surluvrai e defini da niev tochen la fin dil 2016. Igl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira ha consentiu da risguardar en connex cun las revisiuns las pretensiuns dil project Parc Adula. Il Parc Adula ei vegnius consultaus per identificar communablamein reservats d'uaul potenzials el Moesano. Els sbozs per ils plans per il svilup digl uaul han ins presentau las surfatschas d'uaul ella zona centrala sco reservats d'uaul potenzials. Las cunvegns cun ils proprietaris cuntegnan ina clausula che possibilitescha da disdir il contract suenter 10 onns, sch'ina vischnaunca decida d'extrar dil parc naziunal. Il mument seprenta il stadi dils reservats d'uaul enteifer il Parc Adula suandontamein:

Tabella 8: reservats d'uaul natural Parc Adula, stadi 2015 (atgna illustraziun)

regiun	surfatscha ha
Val Blegn	2'381,16
existent	81,16
planisau	2'300,00
Moesano	5'300,00
potenzial	5'300,00
Surselva	652,26
existent	52,26
potenzial	600,00
total	8'333,42

Ella regiun Valrein han ins planisau negins reservats d'uaul. Ensemen cun ils posts cantunals responsabels sesprova la purtadra dil parc da survegnir il consentiment dils proprietaris e da sensibilisar els per ils avantatgs da reservats d'uaul.

En general vegn mirau dad elaborar scadina damonda en connex cugl uaul en stretga accordanza cul plans da svilup forestals (GR) ed il plan forestal cantunal (TI).

2.1.2.8 Zonas da repaus per selvaschina ed asils da selvaschina naziunals e cantunals

Asils da selvaschina el Grischun ed el Tessin

Asils da selvaschina ein territoris cun scamond da catscha absolut (scamond da catscha general) ni cun scamond da catscha parzial (asils da catscha aulta, asils da lieurs, eav.). Els ein in instrument impurtont per la planisaziun dalla catscha. Els asils federals da selvaschina dessignai dil Cussegl federal ed el Parc Naziunal Svizzer ei la selvaschina medemamein protegida. Ils asils da selvaschina el Grischun vegnan differenziai suandontamein: Parc Naziunal Svizzer; asils federals da selvaschina; asils cantunals da selvaschina.

Ils asils cantunals da selvaschina vegnan subdividi en asils da selvaschina generals e specials. Sco asils da selvaschina specials valan ils suandonts (UCP 2010):

- asils da catscha aulta
- asils da lieurs
- asils da cavreuls
- asils d'utschleglia
- asils da muntanias
- asils d'utschleglia dall'aua
- asils da catscha bassa

Tabella 9: asils da selvaschina Grischun el Parc Adula (UCP 2015):

asils da selvaschina Grischun	zona centrala	zona circumdonta	total ha
asil da selvaschina general	202.49	4'157.03	4'359,52
asil da lieurs		590,78	590,78
asil da muntanias	0,01	244,74	244,75
asil da catscha aulta		500,06	500,06
asil da catscha bassa	0,43	2'074,65	2'075,08
asil d'utschleglia dall'aua		288,37	288,37
asil d'utschleglia		1'752,05	1'752,05
Total ha	202.93	9'607.68	9'810.61

Zonas da repaus per selvaschina (Grischun):

Zonas da repaus per selvaschina dat ei exclusivamein en Surselva ed en Valrein. Ellas cumpeglian vasts territoris che surveschan alla selvaschina sco quaters d'unviern e che garanteschian aschia il ruaus necessari d'uront igl unviern. El Grischun fuorma la Lescha cantunala da catscha la basa legala per installar quellas zonas. Aschia san las vischnuncas limitar igl access per sportists e turists d'unviern a quellas zonas sensibilas e quei temporalmeins e localmeins; silsunter vegnan las zonas integradas ella planisaziun locala. Sunter ch'ils guardiacatscha dattan igl impuls per installar las zonas, vegnan quellas discutadas en gruppas da lavur interdisciplinaras (representants dalla selvicultura e dil turissem, secziuns da catscha, eav.). Enteifer il perimeter dil Parc Adula mesiran las zonas da repaus per selvaschina ca. 44 km² sco quei che la tabella suandonta muossa:

Tabella 10: reglas da secunterer ellas zonas da repaus per selvaschina (atgna illustraziun)

	zona		
	centrala	zona circumdonta	total
scamond d'access (a pei e per far sports d'unviern)	501.22	2'146,91	2'648,14
scamond d'access, lubiu da traversar sin via marcada	999,65	486,42	1'486,07
scamond d'access, lubiu da traversar sin vias		269,38	269,38
total ha	1'500.87	2'902.72	4'403,59

Asils da selvaschina (Tessin):

Ils asils cantunals da selvaschina vegnan fixai per tschun onns cun la pusseivladad da prolungir quella durada (art. 7 dil reglament arisguard la catscha e la protecziun da mammals e d'utschals selvadis). Dapi igl 1. da schaner 2015 valan novs asils da selvaschina che duein garantir in meglier management dallas tscharvas. Plinavon migliureschan els la protecziun dils camutschs; lur effectiv ei sesminuius ils davos onns. En Val Blegn dat ei ils suandonts asils da selvaschina:

Tabella 11: asils da selvaschina Val Blegn (atgna illustraziun)

asils da selvaschina Val Blegn	zona centrala	zona circumdonta	total ha
asil da tscharvas aviart	2,77	125,94	128,71
asils da catscha aulta		653,12	653,12
asils da catscha bassa		5'806,25	5'806,25
asils da muntanias	182,87	680,18	863,05
asils da selvaschina generals	22,02	1'190,93	1'212,95
asils da camutschs e da muntanias		245,22	245,22
total ha	207,66	8'701,64	8'909,30

Asils federals da selvaschina

El perimeter dil Parc Adula sesanflan ils asils federals da selvaschina menziunai sutvart. Trescolmen e Péz Vial/Greina han igl intent da mantener il territori sco spazi vital multifar per mammals ed utschals selvadis, da proteger ils animals da disturbis, da schurmegiar specias periclitadas sco tschéss, sprers, falcuns, pivs, gaglinas selvadias, gaglinas da neiv, urlauns e pernischs e d'adattar ils effectivs da tscharvas allas cundiziuns localas. La Greina vul garantir il spazi vital per mammals ed utschals selvadis, regular las populaziuns da capricorns per evitar donns d'uaul e la concorrenza cun camutschs e mantener igl effectiv multifar da gaglinas cun peis peilus.

Tabella 12: asils federals da selvaschina (atgna illustraziun)

numer d'object	num	categoria	total ha
21	Trescolmen		2361,80
		I	1107,65
		II	796,27
		III	457,88
22	Péz Vial/Greina		3550,08
		I	3027,56
		II	522,52

numer d'object	num	categoria	total ha
24	Greina		6017.30

La zona corrispondente dei territori del Parc Adula si divide nelle seguenti categorie (I: protezione integrale; II: protezione parziale; III: territori con donnes da selvaschina):

Tabella 13: categorie integrali, parziali e territori con donnes da selvaschina (atgna illustraziun)

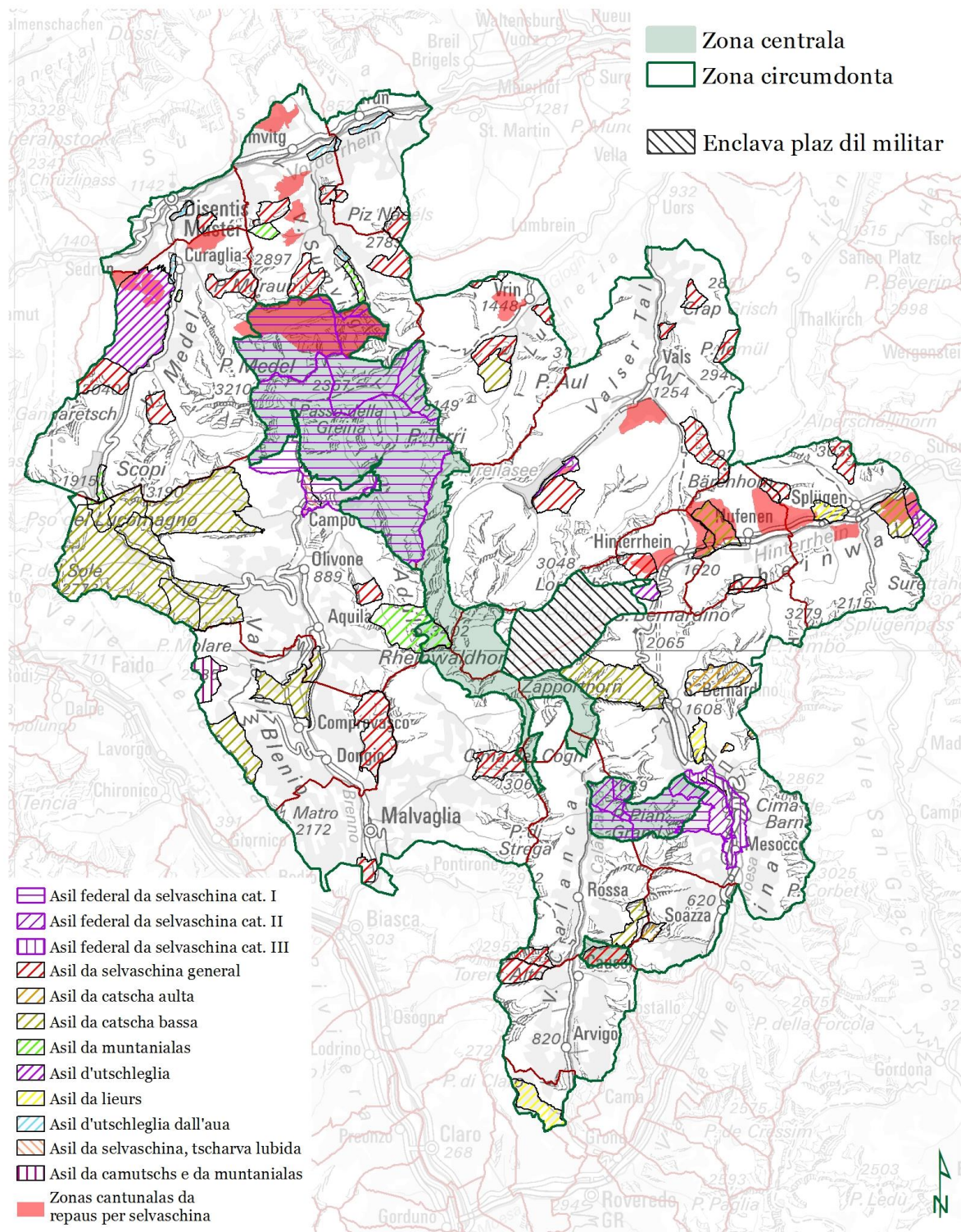
categoria	zona centrala	zona circumdonta	total ha
I	9176.63	975.92	10152,55
II	1007,06	311,76	1318,82
III		457,88	457,88
total ha	10183.69	1745.57	11929,26

Tabella 10 mostra che più che 70% della superficie della zona centrale è già usata come asilo federale da selvaschina.

Nasce dall'entente della fase di messa a punto del parco e vale per tutti i territori della zona centrale come asilo federale da selvaschina. Qui si divide nelle seguenti categorie (I: integrale; II: parziale):

Tabella 14: asilo federale da selvaschina zona centrale Parc Adula – categorie (atgna illustraziun)

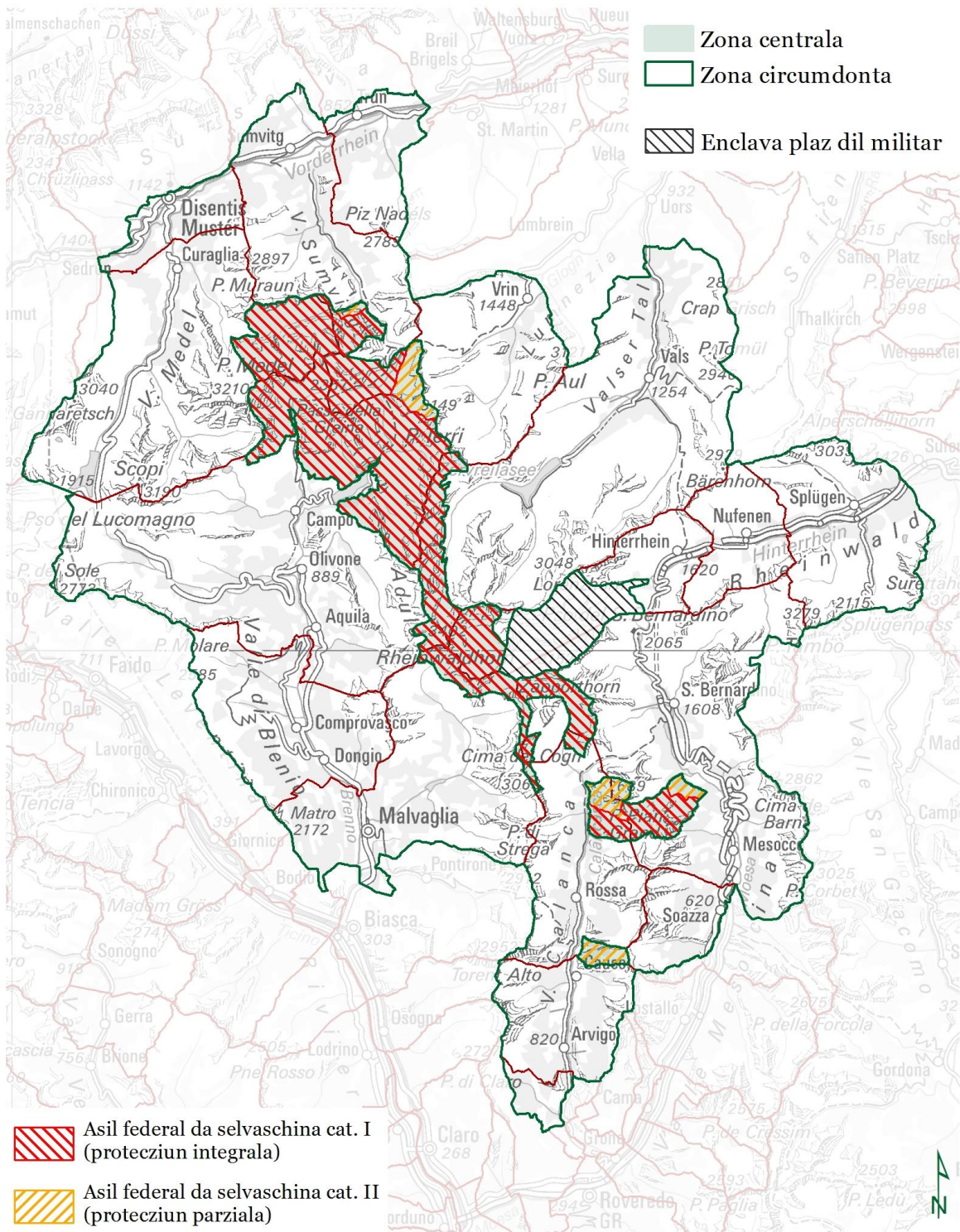
categoria	total km ²
I	129.60
II	12.75
total	142.35

Asils da selvaschina e zonas da repaus per selvaschina

Stadi	Printout	Pro. nr.	Info.
08.'16	26.08.'16, sp	5.1	© Parc Adula 2016 Fontanaas: 1k300©swisstopo (S704002947) Curfins communal: GR©ALG / TI©UCR Datoceas GR©AJF Datoceas TI©UCP Datoceas CH©UFAM
0 2 4 8 12 km			

Carta 7: asils da selvaschina (atgna illustraziun)

Asils da selvaschina ella zona centrala naven dall'entschatta dalla fasa da gestiuin

Studi 08.'16
Printout 26.08.'16, sp
Pro. nr. 5.1

Info.
© Parc Adula 2016
Fontaines: IKS 500 © swisstopo
(S704002947)
Cunfins communal:
GR & ALG / TIC & UCR

Carta 8: asils da selvaschina (atgna illustraziun)

2.1.2.9 Habitadis inventarisai, maletgs dil vitg e vias da traffic e da transit

Habitadis e maletgs dil vitg: Ils habitadis el Parc Adula han malgrad lur multifaradad regiunala tratgs communabels. Ils pli gronds vitgs ein situai en puncts centrals dallas vias da pass sur il Lucmagn ed il San Bernardino renovadas il 19avel tschentaner: Spligia, Malvaglia ed Olivone. Las vias commercialas vegnan savens flancadas da casas baghegiadas pér pli tard el stil classicistic. Habitadis cumpacts dat ei en Valrein denter Sufers e Valrein. Ella part sut dalla Val Blegn han las lavurs da construcziun durant il 19avel e 20avel tschentaner bunamein fatg crescher ensemen certs vitgs. Biaras vischnauncas secumponan d'in habitadi pli grond – il liug principal cun la baselgia parochiala – e d'entgins uclauns pigns, numnai en Val Blegn *ville* ed en Val Sogn Pieder *Höfe*.

Maletgs dil vitg: Tenor igl Inventari federal dils loghens svizzers d'impurtonza naziunala digns da protecziun (ISOS) dispona la regiun dil parc d'in grond diember da maletgs dil vitg d'impurtonza naziunala, regiunala ni locala. Quei sa pertuccar ton igl entir habitadi, singuls uclauns ni gruppas da casas. En Val Calanca ein Landarenca, Cauco, Braggio, Augio e Rossa classificai tenor igl ISOS, en Val Mesauc ils vitgs da Mesocco e da Soazza che vala sco ensemble mantenienu a moda exemplara. En Val Blegn ein denter auter loghens marcai dil traffic sco Olivone e Ponto Valentino ni il complex industrial da Dangio d'impurtonza naziunala. En Surselva ein quei ils centers historics da Curaglia, da Sumvitg, da Trun e da Vrin sco era ils uclauns Disla, Cavardiras e Schlans. En Valrein ei Spligia, sco vitg da pass, d'impurtonza naziunala.

Moda da construir: La substanza architectonica el territori dil Parc Adula cunterdi al punct da vesta current ch'ins anfli el Tessin cunzun edifecis da crap, tier ils Gualsers ed el territori romontsch perencunter cunzun edifecis da lenn. Tut las casas da purs el Parc Adula ein edifecis da crap e da lenn. L'architectura purila el Parc Adula ei malgrad differenzas regiunalas sorprendentamein uniforma: il sochel e magari il tract cun la cuschina ein da mir, la stiva e las combras da lenn e las tgamadas per part da lenn, per part da mir. Decisiv ei, sch'il material da baghegiar era disponibels ella regiun ni buc. Nua ch'ei deva pauc lenn e sch'ins saveva fender bein il crap, han ins cuvretg ils tetgs cun plattas crap enstgal cun slondas. Casas miradas valevan sco representativas. Perquei ein ils edifecis sacrali, las Case dei Landfogti en Val Blegn e las casas patrizianas a Spligia miradas.

Classificaziun dils maletgs dil vitg tenor igl ISOS (el Tessin ein mo maletgs dil vitg naziunals descrets) cump. annexa B 14.2.2

Vias da traffic e da transit: Pliras colligiazions da transit traversan il Parc Adula. La pli impurtonta ei per l'ina la ruta dil San Bernardino ch'ins duvrava gia dil temps preroman, per l'autra il Pass dil Lucmagn che meina da Mustér atras la Val Medel ad Olivone en Val Blegn e che survescha segir gia dapi il temps medieval tempriv al traffic da transit. In ulteriur pass da transit da gronda impurtonza historica ei il Pass dil Spligia. Dalla vart svizra sesanfla el el territori dil parc. Il vitg da Spligia ei marcaus considerablamein dil commerci sur il Pass dil Spligia e vala sco liug da pass mantenienu a moda exemplara. Ina tiarza transversada che tucca il perimeter dil parc mo agl ur ei il Pass Alpsu denter Tujetsch (Grischun) ed Andermatt (Uri). El colligia la val dil Rein Anteriu cun la val dil Rodan ed ei staus da gronda impurtonza per l'urbanisaziun e la colonisaziun d'Ursera entras la claustra da Mustér. Colligiazions da pass d'impurtonza regiunala eran il Péz Calandari (Stussavgia – Spligia), il Cuolm Val (Vals/Peil – Valrein), la Greina (Sumvitg – Olivone) ed il Pass da Soreda dalla

Lampertschalp ad Olivone. Sur quels pass menava la populaziun locala sia biestga allas fieras el sid ni – sco el cass dil Pass da Soreda e dil Pass dalla Greina – sin ils territoris d'alpegiaziun el nord dallas Alps. Els giugavan pia ina rolla impurtonta per l'economia locala e regiunala.

La ruta dil San Bernardino ei grazia al tunnel da via aunc oz – sper la ruta dil Gottard – la colligiazun la pli impurtonta dil nord el sid per il traffic d'autos atras la Svizra. Il Pass dil Lucmagn ed il Pass dil Spligia han plitost ina muntada turistica. Il Pass dil Spligia ei serraus igl unviern, il Pass dil Lucmagn ei dapi entgins onns savens aviarts. Las transversadas Péz Calandari, Cuolm Val, Greina e Pass da Soreda ein oz fetg popularas sco rutas da viandar. Lur impurtonza economica e la muntada per il traffic stradal han ellas denton piars.

L'impurtonza dallas vias da transit historicas: Sco elements dalla cuntrada cultivada fuorman sendas culturalas integradas en purschidas pauschalas la basa per il turissem en accord cun la natira e la cultura ed aschia per il svilup regiunal. Treis colligiazuns impurtontas, ch'ei d'impurtonza naziunala tenor igl Inventari federal dallas vias da comunicaziun historicas dalla Svizra (IVS), ensiaran il territori digl Adula sco in tscherchel: el nord la ruta atras la Surselva, el vest quella sur il Pass dil Lucmagn ed egl ost la ruta sur il Pass dil San Bernardino. Denteren s'extenda ina reit da vias da cultivaziun regiunalas e localas ch'ei stadas tschentaners alla liunga fetg impurtontas per la cultura purila en quella regiun. Cun las colligiazuns dalla Greina e dil Pass da Soreda ha la regiun plinavon duas vias da biestga tipicas; ellas muossan con impurtont ch'ei era dad ir cun la biestga allas fieras el sid. Senza dubi havevan il Pass dil San Bernardino ed il Pass dil Spligia la pli gronda muntada per il transit. Els eran fetg impurtonts per brattar rauba e per transportar personas e lur vias ein stadas las empremas vias da pass ch'ins ha renovau.

Igl atun 2013 han ins elavurau in concept arisguard il potenzial economic-cultural e la valorisaziun dallas vias da transit historicas el contuorn dil territori digl Adula. Ins ha analisau las iniciativas actualas (Lucmagn, Mesolcina, Greina, Calanca, Giümela, Passit, Soreda) ed igl ei semussau che las differentas vias sedifferenzieschan arisguard historia, impurtonza turistica, infrastruttura e potenzial economic. Sco singulas rutas disponan ellas mo limitadamein dil potenzial da svilup che fuss necessaris per lantschar ina nova senda culturala tenor igl exempel dalla Via Spluga. Las sendas culturalas ston vegnir capidas sco unitad, sco ina reit da vias che creescha in'identidad denter las treis culturas e sco idea che selai comunicar e realisar cun s'orientar tenor criteris da valorisaziun.

Ella convegno da program 2016-2019 han ins definiu in project (cump. feigl da project 2.2.1) en connex cun las vias da transit historicas. La finamira ei da rinforzar, colligiar e sviluppar las sendas culturalas entuorn il territori digl Adula, per ch'il potenzial turistic ch'ei avon maun sappi vegnir realisau tenor criteris da valorisaziun.

2.1.2.10 Objects singuls inventarisai

Tut las regiuns dil parc disponan da cuntradas cultivadas remarcablas. Per gronda part ein ellas da caracter agricol ni stattan en connex cun l'alpicultura, aschia a Cauco, Mesocco e Soazza en Val Mesauc, Medel, Val e Sumvitg en Surselva (cun terrassas d'ers ed aclas). Cuntradas cultivadas che vegnan caracterisadas da lur construcziuns anflan ins ad Acquarossa (denter auter in implont dil turissem tempriv), a Malvaglia ed a Nufenen. L'entira regiun dil parc ha fetg biars monuments d'art e da cultura d'impurtonza historic-architectonica. Cheutier s'audan en emprema lingia las biaras baselgias e capluttas savens baroccas, denton era casas signurilas privatas e novs objects architectonics da num e pum sco il bogn termal da Zumthor a Val e las construcziuns da lenn da Gion A. Caminada a Vrin ni l'alp da cauras Puzetta en Val Medel.

Sco objects singuls d'impurtonza historic-culturala valan era certas parts dallas vias da transit historicas cun bia substanza. Cheutier s'audan parts dalla Mulattiera sur il San Bernardino e la via restaurada sur il pass. Biara sulada, numerus mirs schetgs e grep elavurau anflan ins sin entginas vias da relict en Val Calanca ed en Val Blegn.

Geotops

L'ierta geologica e geomorfologica el Parc Adula, era numnada ierta abiotica, fuorma ina dallas petgas dall'ierta naturala digl entir territori dil parc ed ei da grond interess naziunal ed internaziunal. Sch'ins risguarda mo il diember dallas publicaziuns geoscientificas davart il Parc Adula e sias regiuns vischinontas dat ei naven dil 1783 tochen il matg 2012 859 publicaziuns scientificas (Scapozza e Scapozza 2012).

Arisguard ils geotops dat ei en Svizra negina legislaziun speciala per proteger l'ierta geologica. Per consequenza vegnan las zonas d'interess geologic ni geomorfologic particular protegidas indirectamein dad auters instruments giuridics. Perquei eis ei necessari d'integrar ellas els inventaris federals gia valeivels e/ni ellas zonas da protecziun cantunalas ni communalas e d'elavurar inventaris da geotops d'impurtonza cantunala. Pil Tessin entra en vigur ina prescripziun specifica ella lescha davart il schurmetg dalla natira (Art. 2b, art. 8c, art. 10, art. 13 alinea 2, art. 14, art. 16 alinea 1).

Geotops d'impurtonza naziunala: Ils tshun geotops svizzers d'impurtonza naziunala enteifer il Parc Adula ein cuntradas alpinas geologicas ni geomorfologicas cun caracteristicas predominantamein geomorfologicas e/u stratigraficas sco il territori egl intern dalla Val Malvaglia (GIN096) e dallas regiuns Lucmagn (GIN157) e Greina (GIN168). En in sulet cass, las structuradas d'eclogit dall'Alp Trescolmen (GIN405), ei il geotop limitaus ad in cert territori.

Tabella 15: Gliesta dils geotops naziunals (atgna descripziun)

Nr. object	Num object	Impurtonza	Emprema categoria	Secunda categoria
GIN96	Rock glaciers dell'Alta Valle Malvaglia (TI)	naziunal	geomorfologic	geodidactic
GIN157	Area carsica del Lucomagno–Piora (TI)	internaziunal e naziunal	stratigrafic	geomorfologic
GIN168	Paesaggio geomorfologico della Greina (TI/GR)	naziunal	geomorfologic	stratigrafic
GIN405	Eklogit-Boudins el sid dall'Alp de Trescolmen (GR)	naziunal	structural	petrografic
GIN1012	Terrassas Kame a Mustér/Sedrun	naziunal	geomorfologic	stratigrafic

	(GR)			
--	------	--	--	--

Las terrassas da Kame da Mustér/Sedrun (GIN 1012) schain mo per part el perimeter dil parc. Ellas ein d'impurtonza morfologica e naturala, perquei ch'ellas possibiliteschan da estructurar e da caracterisar la regiun da val dalla Surselva.

En connex cun las mesiras per il management dall'ierta geologica e geomorfologica ein las regiuns Lucmagn (GIN157) e Greina (GIN 168) protegidas directamein ni indirectamein grazia a lur integraziun cumpleta ni parziala en differents inventaris dallas cuntradas ni dils biotops d'impurtonza naziunala; inventaris cun territoris relativamein gronds ein igl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturalis d'impurtonza naziunala (IFC) (objects 1801 – Piora-Lucomagno-Dötra e 1913 – Greina-Péz Medel), igl inventari dallas palius (object 189 – Lucomagno/Dötra) ed igl Inventari federal dils asils da selvaschina (objects 22 – Péz Vial/Greina e 24 – Greina).

Geotops tessines d'impurtonza cantunala: Ei dat 44 geotops tessines d'impurtonza cantunala. L'inventarisaziun ei da classificar sco provisorica. En connex cun las mesiras per il management dall'ierta abiotica dat ei dat dapli objects sin il camp dils geotops svizzers d'impurtonza naziunala. En vesta d'in meglier management da quels objects e d'ina revaletaziun integrada cun risguardar las life sciences constateschan ins ch'ils geotops tessines d'impurtonza cantunala el Parc Adula schain cunzun ellas regiuns Lucmagn e Greina. Cunquei ch'els secruschan cun plirs objects en inventaris da cuntradas ni da biotops d'impurtonza naziunala ein els protegi sin plaun federal (cump. Scapozza e Fontana 2009).

Geotops grischuns d'impurtonza cantunala: Sulettamein sis geotops grischuns fan part digl inventari da geotops d'impurtonza cantunala; quels ein cunzun d'impurtonza mineralogica, petrografica, stratigrafica, structurala e geomorfologica.

Ils ulteriurs 30 geotops grischuns d'impurtonza cantunala en auters inventaris cantunals dallas cuntradas e dils monuments naturalis valan predominantamein sco objects d'impurtonza hidrologica, geomorfologica, sedimentologica e paleontologica.

Las meisras per il management da quels geotops corrispundan savens a quellas per objects protegi sin plaun federal, era sch'in object ei magari registraus egl inventari naziunal e cantunal respectiv cun differents perimeters.

Propostas per novs geotops el Parc Adula: Tier ils geotops gia registrai en inventaris naziunals ni cantunals vegnan diesch ulteriurs objects. Sin fundament da lur impurtonza astgan ins buc emblidar quels en in inventari da geotops per il Parc Adula che vul descriver la varietad dall'ierta abiotica cumpleta da quei territori. Da menziunar ein dus objects (PA1001 e PA1002) ch'ins ha mo proponiu per cumpletar il perimeter dils dus geotops tessines d'impurtonza cantunala TI48 e TI53 sur il cunfin cantunal, sche la cunfinaziun geopolitica da quels dus objects (cunfin cantunal) corresponda buc al cunfin natural dils geotops pertuccai.

Tabella 16: gliesta dallas propostas per geotops el Parc Adula ch'ei buca registrai els auters inventaris da geotops menziunai (atgna illustraziun)

nr. d'object	num	impurtonza
PA1001	Serie del Lucomagno (TI/ GR)	regiunala
PA1002	spitg dil Péz Gaglianera (TI/ GR)	regiunala
PA1003	Zervreilahorn (GR)	regiunala

PA1004	fontauna termala Val S. Pieder (GR)	regiunala
PA1005	Péz a Spescha (GR)	locala
PA1006	Vadrecc di Scaradra e di Sorda (TI)	regiunala
PA1007	casti da Mesocco (GR)	locala
PA1008	crappera Polti ad Arvigo (GR)	regiunala
PA1009	Fessure a strappo di Camperio (TI)	regiunala
PA1010	Péz Aul (GR)	regiunala

Cun integrar il Péz Zervreila (PA1003) vul ins dar impurtonza ad in péz che savess daventar – ord perspectiva turistica – grazia a siu spitg en fuorma da piramida in dils simbols dil Parc Adula. La suletta fontauna termala dil Grischun (PA1004) ed in dils avonglatschers dil holocen ils pli interessants dil cantun Tessin (PA1006) che fa surporentamein buca part digl inventari cantunal dils geotops astgan secapescha buca muncar sco novs objects.

Dus geotops han ins proponiu pervia da lur impurtonza culturala e historica: per l'ina il Péz a Spescha (PA1005), numnaus aschia en omagi dil renomau Placi a Spescha (1752-1833). Il pader benedictin ei staus in dils piuniers digl alpinissem e dalla geologia dalla part settentriunala dalla Alps Tessinesas. Per l'autra la siara glaciala, sin la quala ins ha baghegiu il casti da Mesocco che ha surviu als signurs de Sax-Mesauc naven dil 12avel tochen il 15avel tschentaner sco casti principal (Meyer 1982).

La finala san ins constatar che treis objects mineralogics extraordinaris ord il punct da vesta naziunal ed internaziunal figureschan surporentamein buc egl inventari naziunal ed era buc els dus inventaris cantunals respectivs. La crappera Polti ad Arvigo (PA1008) ei daveras in geotop extraordinari els orthogneis dalla Coltre del Simano cun minerals fetg scarts sco babingtonit, beril, apofillit, stilbit, pirrotin, eav. che sefuorman en sfendaglias alpinas. Las Fessure a strappo di Camperio (PA1009) disponan d'ina varietad mineralogica enorma (varga 30 differentas mineralias). Perquei valan ellas sco object cun la successiun la pli cumpleta el territori alpin; la regiun dil Péz Aul (PA1010) ha sfendaglias cun ina paragenesa da varga dudisch differentas mineralias, denter quellas entginas varietads da rutil.

Arisguard il management appartegnan ils geotops PA1001 e PA1002 (che completeschan da vart grischuna ils objects TI48 e TI53) per part al territori d'in geotop d'impurtonza naziunala: GIN157 – Area carsica del Lucomagno-Piora (TI) resp. GIN168 – Paesaggio geomorfologico della Greina (TI/GR). Quei che risguarda la colligaziun dils novs biotops el Parc Adula cun objects protegi sin plaun federal fan PA1002 e PA1005 part digl object BLN 1913 – Greina-Péz Medel, ferton che PA1009 fa part digl object digl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturals d'impurtonza naziunala (IFC) 1801 – Piora-Lucomagno-Dötra. Pertuccont ils inventaris federals dils monuments naturals cumpeggia il geotop PA1003 ina part dalla cuntrada alluviala d'impurtonza naziunala nr. 1323 – Lampertschalp, ferton ch'ils geotops PA1002 e PA1006 fan part digl asil federal da selvaschina 22 – Péz Vial/Greina (vart grischuna digl object PA1002) e 24 – Greina (object PA1006 e da vart tessinesa digl object PA1002).

2.1.2.11 Utilisaziuns caracteristicas e fuormas da cultivaziun

Zona centrala

Ella zona centrala vala la protecziun dil process natural sco finamira suprema. Tenor l'Ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) ein utilisaziuns da principi scumandadas resp. lubidas mo sut certas circumstanzias: cheutier s'audan per exempel activitads dil temps liber, utilisaziuns agricolas e forestalas ed activitads da rimnar. Las utilisaziuns e lur regulaziuns ein definidas ell'annexa dil contract dil parc e descrettas detagliadamein el capetel Activitads ed utilisaziuns existentas e lur regulaziun ella zona centrala.

La cultivaziun dallas pastiras d'alp marchescha dapi tschentaners il territori dil Parc Adula. Dall'activitad agricola ein resultadas el decuors dil temps surfatschas da gronda valeta culturala e tradiziunala. L'utilisaziun da quels territoris ei in'ierta culturala dall'alpicultura e perquei digna da vegnir mantenida. Sebasond sin quei resta l'utilisaziun dallas pastiras tradiziunala e la cultivaziun dallas alps vinavon pusseivla ella zona centrala (art. 17 al. 1 lit. e OParcs, cump. reglament d'utilisaziun dalla zona centrala, annexa dil contract dil parc). Tut ils menaschis ella zona centrala dil Parc Adula ein menaschis d'alpegiaziun che cultiveschan las surfatschas da pasculaziun mo ils meins da stad. 17 menaschis d'alpegiaziun schain ella zona centrala dil Parc Adula (stadi 2015): 5 cumpleinamein e 12 parzialmein. Las alps Nomnom e Bedoleta a Rossa (Grischun) vegnan dapi pli liung temps buca pli cargadas. Duas alps vegnan cargadas oz cun vaccas da latg (ina ensemen cun armauls), duas cun armauls ed ina cun vaccas-mumma. Las diesch alps restontas ein surtut alps da nuorsas, mintgatun alpegieschan ins era cauras sin la medema alp. Duas alps han ins buca cargau il 2014. Cun cumpigliar ver in tierz dalla zona centrala ei la surfatscha da pastiras d'alp proponida oriundamein stada tenor la posiziun digl Uffeci federal d'ambient UFAM dils 18-7-2014 memia gronda per ina regulaziun excepziunala. Perquei han ins elaborau propostas per reducir las pastiras d'alp ed el futur era entgens perimeters d'alp (declaraziun d'intenziun). Tenor la cunvegna vegnan ils proprietaris ed ils cultivaturs indemnissai, sch'els calan d'utilisar las surfatschas naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi. En total cuviera la surfatscha da pastiras d'alp currigida 27,2% dalla zona centrala, exclusiv ils corridors d'animals e las surfatschas sututilisadas claramein munta ella a 20,4% dalla zona centrala (cump. concept per ils temas clav dalla zona centrala: perimeter dallas alps cultivadas ella zona centrala dil Parc Adula, Trifolium 2015).

Ulteriuras utilisaziuns relevantas per la zona centrala sco rimnar, pescar ed ir a catscha ein da principi scumandadas naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi. Ver 70% dalla surfatscha dalla zona centrala ein gia oz attribui cun vigur legala a differents tips d'asils da selvaschina; quei mosaic vegn completaus cun fixar per igl entir territori in asil federal da selvaschina. Excepius dil scamond da rimnar en certas parts dalla zona centrala ei il cavar cristallas cun risguardar strentgas restricziuns (cump. reglament d'utilisaziun dalla zona centrala). L'utilisaziun dalla zona centrala ei lubida a viandonts ed alpinists sin la reit da sendas e rutas tenor il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. Ei vegn differenziau denter "sendas, rutas alpinas e zonas da dimora da stad" e "rutas alpinas d'unviern" Las rutas dil parc sedifferenzieschan tenor mied da semover ed ein cunquei dependentas dalla situaziun da neiv. Rutas d'unviern dil parc vegnan duvradas cun skis, snowboard ni gianellas, rutas da stad dil parc a pei. (cump. capetel Activitads ed utilisaziuns existentas e lur regulaziun ella zona centrala).

Zona circumdonta

Ellas regiuns dil parc cumpeglia il sectur primar ver in tierz dalla surfatscha. L'agricultura e l'economia forestala ein buca mo impurtontas fontaunas da gudogn per l'economia locala, mobein sorprendan ultra da quei era ina rolla centrala per il manteniment e la promoziun dalla cuntrada alpina. Fuormas d'utilisaziun e da cultivaziun caracteristicas ein ord il punct da vesta agrar l'economia a treis scalems (scalem da val, d'acla e d'alp) cun schar pascular nuorsas, cauras, armauls, vaccas mumma e vaccas da latg.

En Val Mesauc ed en Val Calanca han ins drenau biaras regiuns alluvialas per gudignar terren d'agricultura. Ins ha cultivau plauncas e construiu mirs schetgs. Sin il terren reacquistau han ins produciu fein ni plantau selvas da castagners. Oz vegnan quellas estructuras savens buca pli nezegiadas, restan denton in impurtont element dalla cuntrada. Ellas ein periclitadas da crescer en. La surfatscha d'ual crescha cuntinuadamein. Denton importa ella ver 40%, mo aunc 15% dalla surfatscha vegn nezegiada agrarmein. La surfatscha d'ual en Valrein munta a ver 20%, ferton che la surfatscha dil terren agricol ei pli gronda cun ca. 30%. Varga 40% dalla surfatscha vegn classificada sco terren nunproductiv (grop, eav.). Remarcabel ei che tut ils purs dalla Valrein han midau gia fetg baul, quei vul dir ils onns 1990, ad ina producziun biologica. Aschia han els surpriu ina rolla da precursur per l'entira Svizra. Il terren agricol vegn cultivaus a moda persistenta e la cuntrada vegn tgirada. Tipics per la Valrein ein ils numerus clavaziels reparti sin igl entir territori.

En Surselva importa la surfatscha d'ual era ver 20%, il terren d'agricultura munta a ca. 30% e la cumpart da surfatscha nunproductiva medemamein a ver 40%. Era cheu ei la cumpart da surfatschas cultivadas a moda biologica fetg aulta (ca. 60%). Regiuns humidass ed ina cuntrada da paliu sco era praus maghers caracteriseschan la cuntrada. Tuttina sco el sid ein mirs schetgs era cheu in impurtont element dalla cuntrada.

En Val Blegn importa la cumpart d'ual 40%. La surfatscha dil terren agricol munta a ver 15%. Da quels vegnan 9% cultivai a moda biologica. Per quella regiun ei Dötra cun las surfatschas preziasas da praus schetgs e maghers e da biotops da paliu da gronda impurtonza. Selvas da castagners e pastiras egl uaul ein elements tipics dalla cuntrada da quei territori.

Igl uaul dalla zona circumdonta vegn tgiraus bunamein exclusivamein tenor ils criteris d'ina selvicultura estensiva ed en accord cun la natira. Ils survetschs forestals ein responsables per la cultivaziun digl uaul e cunzun per la tgira digl uaul da protecziun. Cunquei ch'ei setracta da territoris periferics ch'ei savens situai giud via, che han ina structura geomorfologica complexa ed ein perquei mo grev accessibels, cuosta la tgira digl uaul da protecziun fetg bia ed ei – sco en tut ils territoris da muntogna svizzers – pusseivla mo cun subvenziuns statalas. Las cundiziuns da basa (subvenziuns, situaziun dil marcau, vias d'ual, eav.) ein perquei decisivas, per che quels uauls sappien vegnir tgirai e per ch'ins sappi impedir lur inveteraziun e mantener els a liunga vesta. Ils davos decennis han ins darar contonschii ils tagls annuals fixai els plans da cultivaziun dils menaschis forestals; pér ils davos diesch onns san ins registrar in svilup positiv grazia allas subvenziuns per la tgira digl uaul da protecziun. Ils uffecis forestals fan era gronds sforzs per la protecziun dalla natira cun realisar impurtonts projects agroforestals per revaletar las cuntradass: per exempel la reconstituziun dallas selvas da castagners a Soazza, Buseno e Serravalle, la reparatura dallas terrassadas a Rossa e Soazza, la pasculaziun dallas pastiras surcarschidas cun plantas a Blenio e Braggio e la revitalisaziun da regiuns humidass d'impurtonza naziunala e regiunala. Specialmein a quels projects fetg naturalis che mettan el center la persistenza ha il Parc Adula contribuì grondamein gia duront la fasa da fundaziun.

2.1.3 Incommodaziuns gravontas existentas e planisadas

Incommodaziuns existentas ed era incommodaziuns planisadas fan part dil territori dil parc. Ellas ein relevantas, perquei ch'ellas savessen influenzer negativamein la protecziun e las finamiras da svilup dil Parc Adula. Quei che risguarda las incommodaziuns ston ins differenziar denter incommodaziuns directas ed indirectas ed influenzas dil svilup natural pervia d'activitads humanas. Influenzas directas resultan denter auter dall'utilisaziun dalla forza hidraulica, dil traffic e dils visitaders dil parc.

El perimeter dil Parc Adula dat ei per part incommodaziuns irreversiblas e che han cun gronda probabladad effects ecologics negativs. Perquei ston ellas vegnir classificadas sco incommodaziuns gravontas (cump. UFAM 2009). Aschia traversa per exempel la via naziunala A13 sco impurtonta colligiazion dil nord el sid la zona circumdonta naven da Spligia en Valrein tochen a Soazza en Val Mesauc. Ultra dallas infrastructures per il traffic anflan ins el perimeter dil parc era infrastructures dil sector dalla producziun d'energia (cunzun forza hidraulica), dil turissem (indrezs da sport d'unviern), dall'explotaziun da materia prima (crapperas) ed infrastructures militaras. En pli ein construcziuns ed implonts resp. activitads en planisaziun ch'ins sa era classificar sco incommodaziuns relevantas pusseivlas (p.ex. parc da vent en Valrein, explotaziun d'aur en Val Medel). Ulteriuras informaziuns dat il capetel Garanzia territoriala. Ina part dallas incommodaziuns relevantas, p.ex. las crapperas a Val ed Arvigo, han ina gronda impurtonza economica. Ils effects ecologics e las consequenzas per l'estetica dalla cuntrada ein da considerar leu sco pigns. Aschia serelativescha l'impurtonza dallas incommodaziuns gravontas.

En connex cun incommodaziuns gravontas sa il Parc Adula cunzun agir cun mesiras intenziunadas compensatorias ed ecologicas e meins cun deconstruir implonts ni construcziuns. Suandontamein vegnan descrettas entginas incommodaziuns sco exmpel. Ina survesta cuntinuonta dallas incommodaziuns existentas e gravontas (stadi 2015) anflan ins el capetel Garanzia territoriala.

Traffic: L'A13 fa quei che pertucca il traffic stradal la cesura la pli gronda el perimeter dil parc. Quasi parallelamein meina la via principala veglia che va buca sco l'A13 atras il tunnel dil San Bernardino, mobein sur il pass.

In'otra via principala meina sur il Pass dil Lucmagn e traversa il territori dil parc naven da Serravalle en Val Blegn tochen a Mustér en Surselva. Ord il punct da vesta ecologic fragmentescha la via naziunala spazis vitals coherents. Quei engrevegia ni impossibilitescha schizun la migraziun dalla selvaschina. La mischeida genetica ei buca pli garantida. Quei sa haver in effect negativ sin igl equilibr digl ecosistem. Plinavon ei l'A13 in element dominant dalla cuntrada. Ulteriurs effects ein la canera e l'impestaziun dall'aria che han consequenzas negativas per ils territoris che cunfineschan directamein.

Turissem: El perimeter dalla zona circumdonta sesanflan differents indrezs d'ascensiun turistics. Ella zona centrala dat ei negins indrezs da sport da neiv, denton pendicularas da material per provider la camona da Scaletta e da Motterascio. Cunzun ils indrezs da sport da neiv ein d'impurtonza per l'economia regiunala. El plan directiv dil cantun Grischun figurescha ina colligiazion da territoris da skis pli gronda denter Spligia-San Bernardino e la vischnaunca taliana Madesimo. Ina tala colligiazion fuss presumablamein in'incommodaziun gravonta. Las lavurs da planisaziun ein denton buca progredidas lunsch ed ina realisaziun ei pauc realistica.

Tabella 17: territoris da skis ella zona circumdonta (ARE 2001: actualisaziun dalla statistica arisguard las installaziuns da tranport turisticas; TTA-Statistik, 6avla ediziun)

territori da skis	pm/h (persunas / meters d'altezia / ura)
Campo Blenio	536'000
Nara	1'505'000
Mustèr (mo la staziun da val sesanfla el territoris dil parc)	3'164'000
Spligia	2'109'000
Val	1'448'000
San Bernardino (il mument negins indrezs en funcziun igl unviern)	2'054'000

Tabella 18: singuls indrezs (ARE 2001: actualisaziun dalla statistica arisguard las installaziuns da tranport turisticas; TTA-Statistik, 6avla ediziun)

implonts singuls	pm/h (persunas / meters d'altezia / ura)
Malvaglia – Dagro	29'000
Arvigo – Braggio	21'000
Selma – Landarenca	19'000

Energia ed utilisaziun dalla forza hidraulica: L'utilisaziun dalla forza hidraulica e la producziun d'energia gioga ina rolla economica impurtonta el permier dil Parc Adula. Ella zona centrala sesanflan negins lags da fermada ed auters implonts per la producziun d'energia, sulettamein per part lingias d'aua motorica, gallarias da colligiazion e tschaffadas d'aua che mantegnan secapescha lur garanzia da possess era cull'avertura dil parc e l'expulsiun dallas zonas. Ella zona circumdonta sesanflan differents lags da fermada, denter auter il Lago di Luzzone, il Lag da Zervreila, il Lag da Sontga Maria, il Lago d'Isola ed il Lago di Buseno. Quei che pertucca la cuntrada e l'ecologia ston ins considerar lags da fermada sco incommodaziuns gravontas ed irreversiblas. Igl access als implonts existents ei pusseivel sur la zona circumdonta e sur vias existentas. Tuts projects (sco per exempel pistas da baghegiar provisoricas) ein sutamessas allas cundiziuns legalas accumpignontas en connex culla Legal Compliance. Novas averturas dat ei buca nua ch'ei exista gia talas. La reparabladad ei decisiva per exempel per la lubientscha d'ina via d'access ad in plazzal da baghegiar ed astga buca caschunar conflicts cun territoris da schurmetg. L'utilisaziun dalla forza hidraulica vegn exequida era el Parc Adula ella rama digl artechel 80 dalla lescha davart il schurmetg dallas auas-

Ovras electricas pintgas nezegian la gronda part dils flums dalla zona circumdonta per producir electricitad. Las quantitats d'aua restonta irregularas ed insufficientas ein ord il punct da vesta ecologic problematicas. Per part ei il terren drehaus dil tuttatafg ed ins ha currigiu ils cuors dall'aua, aschia ch'ei dat paucas nischas cun zonas d'auas pli ruasseivlas. Quei che risguarda la quantitat d'aua restonta sesprovan ins da migliurar la situaziun. La Moesa ch'ei 47 km liunga traversa omisdus cantuns. Per part han ins renaturalisau il flum per possibilitar colligiazions transversalas cun surfatschas alluvialas. Aschia han ins saviu crear entginas zonas d'auas pli ruasseivlas, nua che pèschs ed amfibis san fregar e nua che utschals secasan pli e pli savens. Cunquei ch'ils lags artificialas han mo ina capacitad restenschida, dat ei occasiunalmein auas grondas che inundeschan il terren alluvial e che han in effect positiv sin la biodiversitad e sin il nivel dall'aua sutterrana.

Era lingias d'aula tensiun e transformatur ston vegnir classificai sco implonts che marcheschan la cuntrada. La valetaziun dalla cuntrada ellas vischnaucas dil Parc Adula ha mussau che lingias d'aula tensiun e transformatur influenzeschan cunzun en Val Blegn, en Valrein, a Mesocco, a Soazza ed a Val il maletg dalla cuntrada.

Explotaziun da materia prima: Per las vischnaucas e regiuns dil parc ei l'explotaziun da material in factur economic essenzial (plazzas da lavur). Per cuvierer lur basegns han las regiuns segirau els plans directivs regiunals areals d'explotaziun adattai e bein accessibels. Las crapperas a Val S. Pieder, ad Arvigo ed a Malvaglia ein da gronda impurtonza per l'economia regiunala ed internaziunala. Tenor l'expertisa digl Uffeci per la natira ed igl ambient dil 2011 ein las consequenzas ecologicas ed ils effects sin la cuntrada pigns. Plinavon eis ei da menziunar ils implonts d'explotaziun en Valrein e l'ovra da gera a Rabius: quels implonts ein relevonts sco incommodaziuns, denton efficients quei che risguarda la cuntrada e l'ecologia a pign spazi. L'explotaziun d'aur e las concessiuns d'exploraziun che las vischnaucas da Mustér, Sumvitg e Medel han conferiu, san il mument buca vegnir valetadas definitivamein. Actualmein (2016) dat ei negina damonda concreta. Sch'ei vegn inoltrau ina damonda ord il preproject, ston las premissas dalla planisaziun dil territori esser disponiblas ed il project vegnir suttamess ad ina examinaziun Legal Compliance: L'observaziun dallas premissas legalas sto esser garantida per tuttas proceduras parzialas. In exempel leutier fuss la construcziun d'ina gallaria che traversa il sutterrana dalla zona centrala: cheu sto vegnir garantiu che quella construcziun caschuni alla surfatscha buca in effect da drenascha. Era cheu vali da setener vid las leschas vertentas tenor legislaziun davart il schurmetg dallas auas.

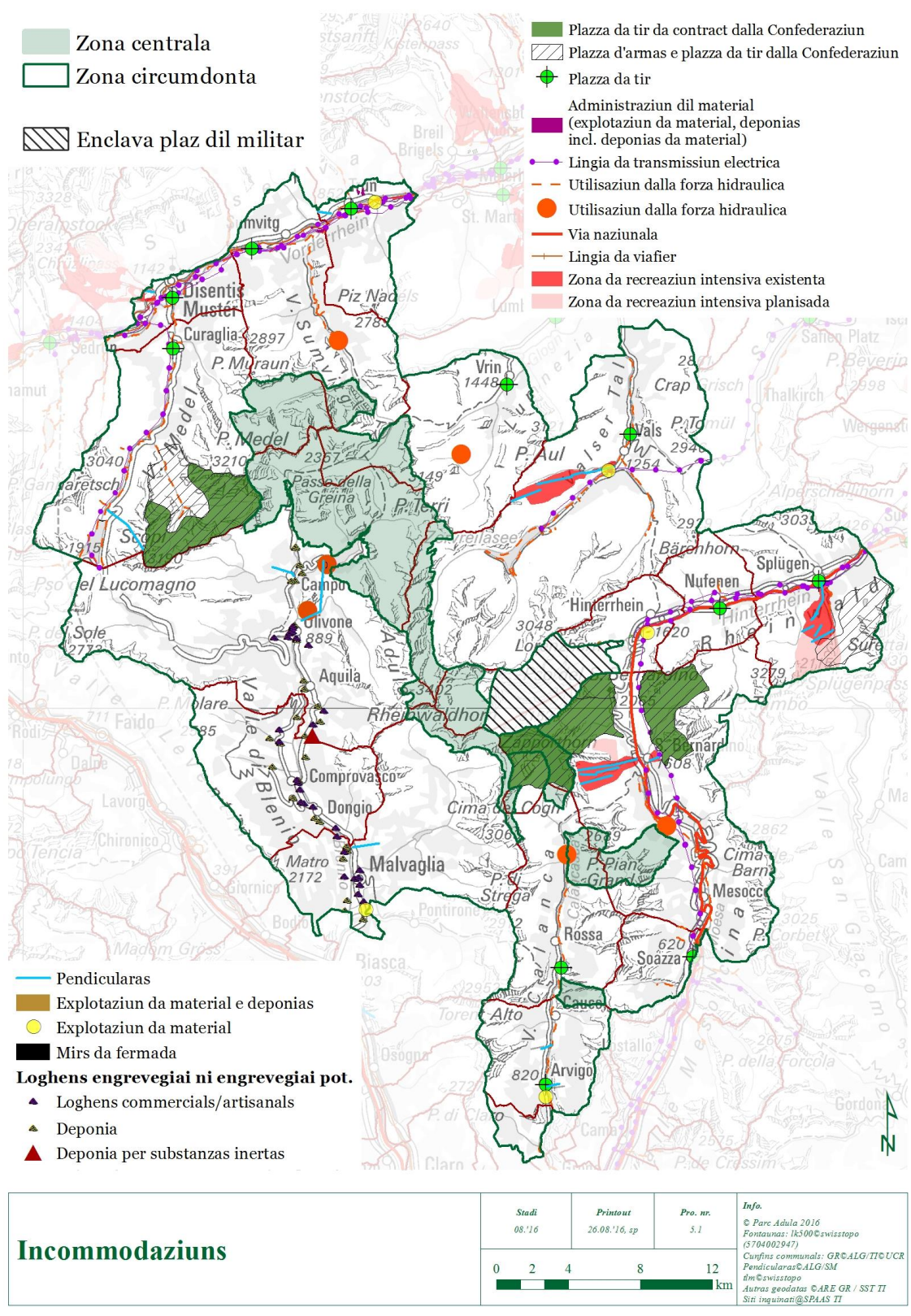
Indrezs da telecomunicaziun: Indrezs da telecomunicaziun ed antennas dat ei egl entir perimeter. Els nuscheschan cunzun all'estetica dalla cuntrada ed ein marcants en Val Blegn, a Mesocco ed a Sumvitg.

Infrastructura militara: Las plazzas da tir Val Cristallina (incl. Val Uffrein, Val Casatscha), San Bernardino, Val di Campo, Lucomagno e Val Rondadura ston ins considerar sco incommodaziuns. Da menziunar ei la pendiculara militara sin il Scopi sco implont da transport. Il mument vegn la pendiculara renovada ed ei dat ina nova staziun sura. Ins deconstruescha era certs edificis sco per exempel cantunaments (DDPS 2013).

Plazza da tir per carrs armai en Valrein: Sebaslond sillas directivas dils uffecis federals ed en cunvegnientscha culla vischnaunca ed Armasuisse han ins determinau il perimeter dil parc aschia ch'el excluda ord il territori dil parc ils areals a1/b1 dalla piazza da tir Valrein-Rheinwald (cantunament e piazza da tir Valrein per armas dalla defensiun encunter carrs armai) el plan vertent sectorial „plazzas d'armas e da tir“. Ultra da quei han ins zavrau ina zona circumdonta denter la zona centrala el territori dil Péz Valrein/Rheinwaldhorn ed il perimeter dalla piazza da tir respectiv

„l'enclava“. Quella survescha leu sco zona neutrala denter parc e piazza d'armas, nua che la cunfinaziun dil plan sectorial el territori ei buca da leger claramein, dalla vart orograficamein seniastra dalla val. Ord vesta dalla canera seresultan, grazia alla topografia avantagiusa (effect da barriera) negins motivs per ina zona neutrala. La valor da planisaziun dalla ES I ei gia ademplida pli anora la val. Tras ina informaziun e repartiziun adattada dils visitaders sco era in monitoring corrispudent duei la purtadra dil parc recepir potenzials pusseivels da conflicts denter parc ed utilisaziun militar.

Ulteriurs projects che influenzeschan il territori dil perimeter dil parc stattan en discussiun tenor il plan directiv dil cantun Grischun e dil cantun Tessin. Ils projects sesanflan unicamein ella zona circumdonta. Informaziuns pli detagliadas en quei connex figureschan el capetel Garanzia territoriala.

Carta 9: incommodaziuns el territori dil parc (atgna illustraziun)

2.1.4 Mesiras currentas e relevontas per il parc arisguard la protecziun e la revaletaziun dalla natira e dalla cuntrada: survesta dallas sorts e dil stadi dallas mesiras

Projects da colligiaziun e projects arisguard la qualitat dalla cuntrada el territori dil parc garanteschon la durabladad e la cuntinuitad el sector dalla revaletaziun e dalla colligiaziun ecologica. La purtadra dil parc sustegn cuntinuadamein mesiras da revaletaziun e da tgira. Mesiras sistematicas efficientas per in spazi pign ein per exempel las mesiras per allontanar caglias en loghens schetgs en favur dil puppen brin, ina specia da mira dil Parc Adula. Quei han ins realisau el rom d'in program per l'educaziun ambientala da treis dis cun la scola secundara dad Acquarossa (2013). Talas activitads el territori dil parc coordinescha ed iniziescha la purtadra dil parc. Ils suandonts projects e las suandontas mesiras specificas per la regiun contribueschan alla protecziun ed alla revaletaziun dalla natira e dalla cuntrada. Arisguard igl aspect temporal san ins attribuir quels alla fasa da fundaziun ed alla fasa da menaschi, cun quei ch'ina part dils projects vegn a cuntinuar duront la fasa da menaschi.

Val Mesauc e Val Calanca

- realisar il project per revaletar la cuntrada da Rossa (mir schetg e terrassadas)
- tgirar la selva da castagners a Soazza cun engaschis dil survetsch civil (engaschis da tgira)
- realisar dis da tgira e da revaletaziun cun las scolas da Roveredo e da Mesocco ella selva da castagners a Soazza
- revaletar regions humidas a Cauco cun las scolas da Roveredo e da Mesocco
- renaturalisar la paliu aulta Bosch de San Remo a San Bernardino
- reconstituir la selva da castagners a Buseno

Surselva

- sustener il project da mirs schetgs sin l'Alp Ampervreila e sin la Leisalp, Val
- sustener il Project en favur digl uaul en connex cun l'alp da cauras Puzetta (Medel: dapi il 2010 gestiunescha il Project en favur digl uaul l'alp da cauras da latg ensemen cun purs da cauras che fuorman la corporaziun d'alp; ils voluntaris dil Project en favur digl uaul s'engaschan el menaschi d'alp ed ella tgira dallas pastiras e gidan ad allontanar plantas dallas pastiras che creschan en)
- sustener jamnas da scola el Project en favur digl uaul, Vrin e Sumvitg
- sustener (denter auter cun mieds finansials) il prestudi dil reservat d'uaul natural Alp Nadéls, Trun
- restaurar mirs schetgs d'impurtonza historica a Sumvitg (35 m)
- far il trutg d'access e metter a disposiziun material d'informaziun davart il reservat d'uaul natural Soliva, Mustér

Val Blegn

- sustener las mesiras da revaletaziun el rom dil project arisguard la pastira egl uaul da larischs en Val Blegn
- sustener las mesiras da revaletaziun dil project selva da castagners a Serravalle

- realisar il project da neofitas per cumbatter il badalestg japanes ella regiun humida dil Brenno ch'ei d'impurtonza naziunala (d.aut. ei disponibel in concept per cumbatter las neofitas. L'execuziun da quel accumpogna ina grupp da lavur ch'il cantun Tessin ha nominau).
- sustener (denter auter cun mieds finansials) il project dil reservat d'uaul natural Val Madra, Serravalle

Mesiras planisadas (naven dil 2016)

- Medel: sustener l'alp da cauras Puzetta (cauras tgeran la cuntrada)
- Val Malvaglia: engaschi da Naturnetz sin l'Alpe di Prou
- realisar projects per cumbatter neobiots invasivs ella zona circumdonta
- revaletar cuntradas terrassadas: la terrassada ei en biaras regiuns in element caracteristic dalla cuntrada cultivada ed ella ei da gronda impurtonza per il manteniment dalla biodiversitad; grondas surfatschas terrassadas dat ei el Parc Adula cunzun en Val Mesauc, en Val Calanca, en Val Blegn ed en Surselva; all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi han ins planisau d'inventarisar las cuntradas terrassadas e da sustener la reconstrucziun dils mirs schetgs
- tgira dalla cuntrada – projects da pilot ell'agricultura: en territoris giud via ei il prighel ch'ins cali d'utilisar la surfatscha per la producziun agrara gronds; leu, nua che talas surfatschas ein preziusas ord il punct da vesta ecologic ed historic-cultural, sa il parc surpender ina rolla d'intermediatur per saver impedir in tal scenari; per quei intent vul ins endrizzar el territori dil parc beins per la tgira dalla cuntrada che fan atenziun speciala al manteniment dalla cuntrada e da sias particularitads regionalas sco era dalla varietad dallas specias
- menaschis agricols per la varietad dallas specias: la finamira da quei project ei da perschader ils purs da collaborar en favur dalla protecziun dalla natira; sch'els realiseschan sin lur surfatschas agricolas mesiras en favur dalla protecziun dalla natira, survegnan els in sustegn supplementar; ultra da quei san els profiter d'in perfecziunament el sector natira e cuntrada per saver realisar sche pusseivel autonomamein las mesiras e per saver dar vinavon la savida el rom d'excursiuns
- realisar projects per promover l'apicultura, razzas da cauras e da nuorsas raras e sorts da plantas scartas
- elavurar planisaziuns da metter cultem
- realisar ulteriurs projects da revaletaziun per spazis vitals schetgs e humids prezius (praus schetgs e pastiras schetgas, anteriurs maders sco era anteriuras regiuns humidas e palius)
- sustener vinavon projects agroforestals

Per sustener ina realisaziun optimala dils projects sto il Parc Adula accumpignar e coordinar els. Las suandontas incumbensas ein previdas per la purtadra dil parc:

- esser commembra e participar a gruppas da lavur ed a cumissiuns che meinan projects arisguard la qualitad dalla cuntrada e projects da colligiazion
- coordinar engaschis dil survetsch civil e da lavur voluntara

- organisar e colaborar ad occurrenzas da perfecziunament per ils cultivaturs ch'ei involvi en projects arisguard la qualitat dalla cuntrada ed en projects da colligiazion
- comunicar las prestaziuns en connex cun la qualitat dalla cuntrada e cun la colligiazion

2.1.5 Mesiras per la protecziun da muntaneras e per il management d'animals da rapina gronds

Il Parc Adula ei confruntaus, tuttina sco auters territoris ella regiun alpina, cun la preschientscha potenziala d'animals da rapina gronds. Tut ils treis animals da rapina gronds san frequentar il parc ni sedomiciliar cheu a cuort ni liung termin. Per ils proxims 20 onns san ins supponer ch'il luf vegni a percuorer il territori dil parc e forsa era a formar singuls trieps. Uors masculins giuvens san medemamein percuorer sporadicamein il territori ni envernar ella regiun. Il retuorn d'animals da rapina gronds vegn ad haver per consequenza midadas dallas fuormas d'utilisaziun, denton era per exempel dil tractament da rumians. Perquei eis ei necessari da planisar e realisar mesiras corrispudentas (cump. concept per ils temas clav dalla zona centrala: Trifolium 2015).

En collaboraziun cun ils cultivaturs d'alp elavureschan ins en accord cun ils concepts da menaschi sligiazions adattadas per proteger las muntaneras. En quei connex san plirs pachets da mesiras vegnir applicai:

Pasturs: Alps surveseivlas, sin las qualas ils animals restan ensemen, ein ina premissa impurtonta per proteger las muntaneras. Pasturs e tgauns da protecziun migliureschan la protecziun. Seivs electricas san ins installar tut tenor menaschi e grondezia dalla muntanera. Ellas ein cunzun impurtontas per clauder ora pastiras da notg. Naven d'in cert diember d'envernontas san las contribuziuns d'alpegiazion finanziair cumpleinamein in pastur. Il Parc Adula tila era en consideraziun da reunir muntaneras e da dar in sustegn finanziair supplementar per mesiras da proteger las muntaneras. Entginas da quellas sligiazions san era pér vegnir installadas ni rinforzadas, cura che animals da rapina gronds ein presents. Ellas duessen denton esser spert promptas. Ei drova in magasin da material ed ina clara communicaziun cun ils uffecis da catscha cantunals che san localisar il pli precis ils animals da rapina gronds. Plinavon sto il cussegliaier per la protecziun da muntaneras dil center da competenza cantunal respectiv vegnir contactaus immediat.

Tgauns da protecziun: Tgauns da protecziun han en emprema lingia da tener naven animals da rapina gronds. Per impedir conflicts pusseivels denter tgauns da protecziun e visitaders muort ils gèsts smanatschonts dils animals drova ei cunzun lavur publica per comunicar las reglas da secuntener. Il Parc Adula ei en ina posiziun ideala per promover quella. Ins enquera la collaboraziun cun ils posts specialisai respectivs e cun auters parcs ella regiun.

Seivs e reits electricas: Pervia dalla topografia pretensiusa dallas pastiras san ins buca far seivs dapertut durent l'alpegiazion. Per las nuorsas dependa ei dil sistem da pasculaziun, schebein ins drova seivs ni buc. Sch'ils pasturs ein presents permanentamein, drovan ins per ils muletgs il bia reits. Quellas san ins era duvrar per sustener la gestiun dallas pastiras. Perquei che las reits san esser problematicas cunzun per la selvaschina, recomandan ins per las pastiras da notg seivs electricas mobilas ch'ei bein adattadas per il terren difficil.

Management da rumien: Fontaunas da nutriment humanas carmalan primarmein uors. Exempels (triep da lufs sin il Calanda) moussan denton che era lufs vegnan carmalai da fontaunas da nutriment sco pavel da gats, sacs da rumien, eav. Cunzun ella zona centrala ston las fontaunas da nutriment esser inaccessibleas (en cass ch'ins sa cumprovar la preschientscha d'in uors). Per tegias d'alp, camonas dil CAS, camonas da pasturs ed auter pli vala ei ultra dallas mesiras numnadas

survart era da tractar savuns, products da schubergiar, eav. sco fontaunas da nutriment. Rests da vivonda astgan buca vegnir fiers avon tegia, mobein ston vegnir compostai tut tenor pusseivladad en tegia, deponi en sadialas da rumien buc accessiblas agl uors ni decumponi spert en tualetta cun agid da caltschina.

Formaziun dalla cunscienza ed informaziun dalla populaziun e dils visitaders: Igl ei in'incumbensa impurtonta dil Parc Adula da tgirar en collaboraziun cun ils parcs naturals regiunals ella vischinonza ed ils posts specialisai respectivs ina clara comunicaziun cun la populaziun locala e cun ils visitaders. L'informaziun sa vegnir concepida ed organisada ensemen cun las gruppas en mira e cun ils acturs. En Val Müstair han las activitads svilupadas comunabla sco ils referats davart ils uors, las mesiras per la protecziun da muntaneras e d'aviuls ed il svilup d'ina gestiun da rumians per l'entira val giu per consequenza che la val vala oz sco cass exemplar per la convivenza gartegiada dil carstgaun e digl uors brin. Era el Parc Adula han ins planisau da metter a disposiziun informaziuns corrispudentas davart animals da rapina gronds e davart la protecziun da muntaneras.

Ord il punct da vesta turistic sa in parc naziunal era profitar dalla preschientscha d'animals da rapina gronds. En collaboraziun cun il sector turistic san ins sviluppar purschidas attractivas perceptiblas per saver informar ils visitaders davart ils animals da rapina gronds e per saver mussar co ins duess secuntener en certas situaziuns. Il parc vul contonscher aschia las suandontas finamiras:

- ils visitaders ed ils indigens piardan la tema e survegnan respect dils animals da rapina gronds
- ils visitaders ed ils indigens enconuschan las reglas da secuntener en cass d'ina sentupada cun in animal da rapina grond
- els ein informai e versai en connex cun la problematica da rumians
- els san tgei che la protecziun da mutaneras e d'aviuls munta e co ins tracta a moda correcta tgauns da protecziun

Arisguard la protecziun da muntaneras sebasa il parc sin las leschas federalas e cantunalas. Las autoritads cantunalas ein responsablas per elavurar eventualas mesiras. Cun quei ch'ins ha per part memia paucas resursas persunalas e finanzialas, sa il parc funcziunar sco plattaforma per il brat e la discussiun da differentas gruppas d'interess. Sch'ei fa da basegns, fan ins curvegnas da cooperaziun. Il parc naziunal sa giugar ina rolla da precursor cun utilizar, sustener ni schizun sviluppar a moda innovativa sligaziuns per la convivenza. Ultra dallas breigias per ina convivenza senza conflicts sa il parc, ensemen cun partenaris locals ed organisaziuns nunguvernamentalas, render infrastructures sco ina piazza da campar, ina camona dil CAS ni in menaschi d'alp punctualmein "segiras d'animals da rapina gronds". Aschia savess il parc surprender ina funcziun da model per l'entira Svizra.

2.1.6 Populaziuns da selvaschina e corridors da selvaschina

2.1.6.1 Populaziuns da selvaschina

Il perimeter dalla zona centrala proponius oriundamein dallas vischnauncas han ins midau cun la finamira da buc integrar quaters da stad specialmein favoreivels per tscharvas e dar liber quels per la catscha, per che effectivs da tscharvas pli gronds sappien buca sesviluppar leu. Il Parc Adula ha buca la finamira da constituir e da proteger populaziuns da selvaschina pli grondas ella zona centrala, mobein da possibilitar il svilup liber dalla natira.

Tabella 19: effectivs da selvaschina il zercladur 2015, sebasond sin las dumbraziuns da selvaschina digl onn 2014 (cump. basa da planisaziun Meile 2015)

	tscharvas	cavreuls	camutschs	capricorns
asil federal da selvaschina Trescolmen	232	55	105	38
asil da selvaschina Val Calanca sura	30 – 501 ¹	0	–	ca.180 ²
asil federal da selvaschina Greina	125	0	330	115
territori da catscha Lânta-Péz Valrein	0	0	ca. 30	60 ³
part tessinesa dalla zona centrala	100	ca. 20	300	360
asil cantunal da selvaschina Nomnom	23	ca. 10	40 – 80 ⁴	singuls
Explicaziuns				
¹ quellas tscharvas ein cumpigliadas ellas 232 digl asil da selvaschina Trescolmen				
² quartier da stad fetg favoreivel; pervia da perditas d'unviern han ins dumbrau il 2014 mo 106 capricorns; naven da miez october tochen la fin da november van bucs en quei territori				
³ la stad ein quels capricorns plitost dalla vart tessinesa, igl atun ei quei territori aunc buca scumandaus, ei vegn denton fatg catscha a moda fetg extensiva				
⁴ il territori ei cuvretgs ferm cun uaul, ins sa buca dumbrar bein ils camutschs; sur il cunfin d'uaul dat ei dapli camutschs durant la calira				

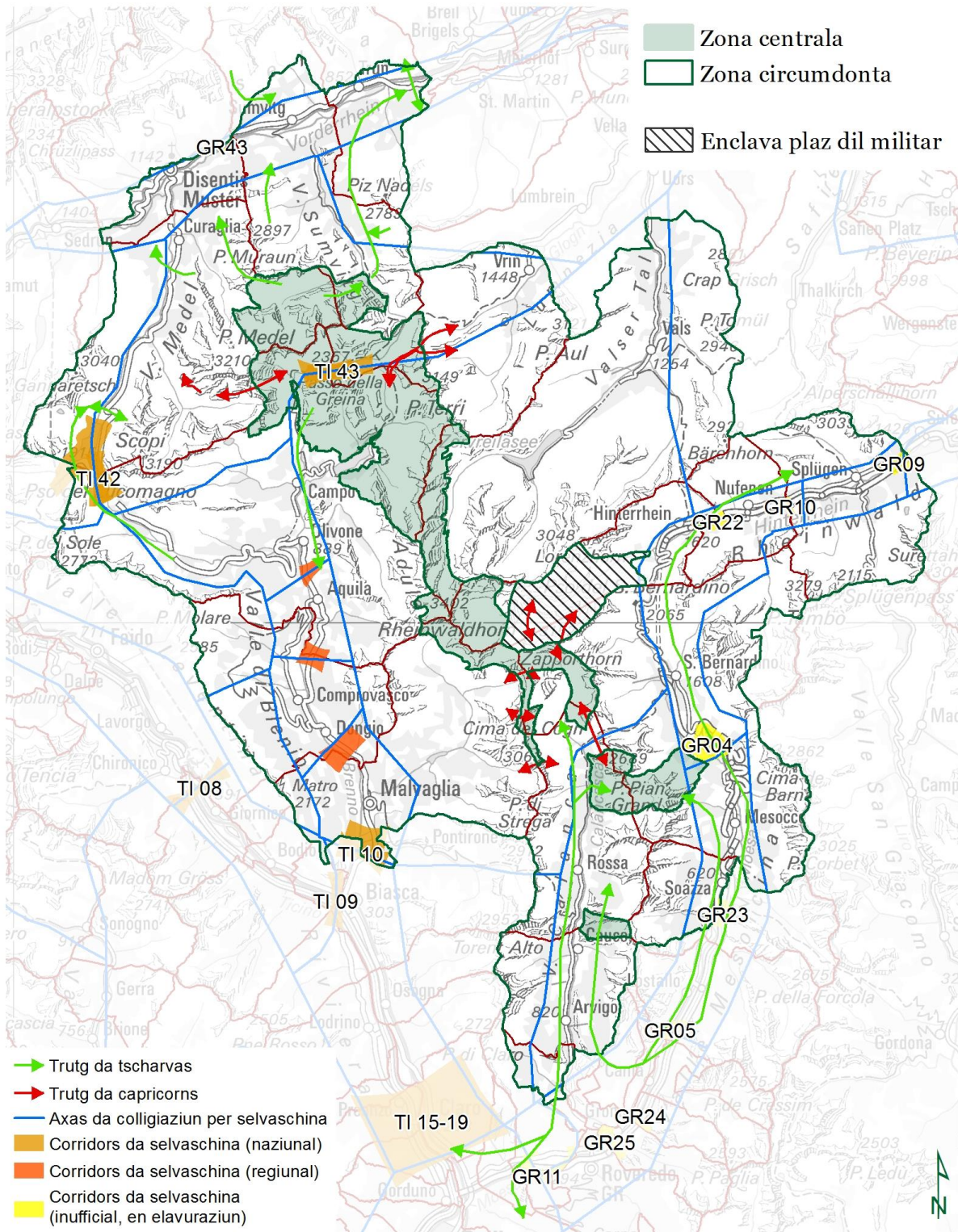
Aschia anflan ins els asils federals da selvaschina existents, egl asil cantunal da selvaschina Nomnom e sin la surfatscha graschla el vest ed el sid dil Lag da Zervreila totalmein 470 tscharvas, 820 camutschs e 700 capricorns, denton pli pauc che 100 cavreuls ed il mument negins pors selvadis. La gronda part dallas tscharvas e dils cavreuls banduna igl unviern il territori dil parc en direcziun sid (Val Blegn e Mesolcina) ni en direcziun nord (via il San Bernardino encunter la Valrein e la Val Schons; ord igl asil da selvaschina Trescolmen encunter la Surselva – la Val dil Rein Anterior; cump. en quei connex la carta 10 corridors da selvaschina).

Quels effectivs da selvaschina vegnan a restar pli u meins tuttina cun ni senza la fundaziun dil parc. Igl ei buca da spitgar cun in'influenza pli gronda d'eventuals lufs sin ils effectivs da selvaschina. La preschientscha permanenta ni pli frequenta da lufs ni d'in uors (il mument negin) savess denton influenzar l'explozaziun dallas pastiras dallas alps enteifer la zona centrala. Sch'ins desista d'alpegiar nuorsas sin pli grondas surfatschas, savess quei effectuar a media ed a liunga vesta ina nova repartiziun ed effectivs da tscharvas – cunzun denton da camutschs e da capricorns – empau pli gronds.

2.1.6.2 Corridors da selvaschina

La discussiun da tochen ussa davart ils corridors da selvaschina resp. davart l'isolaziun da spazis vitals e da populaziuns d'animals ei s'orientada fermamein tenor las structuras architectonicas (sco la reit da vias, d'autostradas, da binaris; denton era surbaghegiadas da habitadis e d'areals industrials). La premissa per mintga corridor da selvaschina ei igl emprem in trutg da selvaschina existent che vegn duvraus plitost regularmein che sporadicamein. Nua che tals ein gia bloccai da structuras da cuntrada caschunadas dil carstgaun, ein ils corridors da selvaschina actuals denton gia l'alternativa ni la davosa sligiazion.

Ils trutgs da selvaschina ch'ils animals drovan savens e cunzun stagionalmein senza traversar vias da traffic san esser impurtonts per la planisaziun futura e per capir ils moviments dalla selvaschina ed ils conflicts che resultan da quels. Perquei ein ils trutgs da tscharvas, da camutschs e da capricorns ils pli impurtonts marcai sin la carta 10.

Corridors da selvaschina		Stadi	Printout	Pro. nr.	Info.
		08.'16	26.08.'16, sp	5.1	© Parc Adula 2016 Fontanas: IKS00©swisstopo(3704002947) Cunfin communal: GR©ALG / TIC©UCR Corridors da selvaschina (naziunal) ed axas da colligiazium©BAFU Corr. da selvasc. (mellen)©UCPGR Corr. da selvasc. (tgietschen)©UNPTI
		0 2 4 8 12 km			

Carta 10: corridors da selvaschina (atgna illustraziun)

In impurtont indezi per traversadas sur vias da traffic ein mintgamai ils accidents cun selvaschina. En quei risguard dat l'axa dalla val en Mesolcina denter San Bernardino e Bellinzona Nord particularmein en egl. L'axa dalla val vegn traversada en fetg bia loghens. Ils resultats dil project TIGRA, el rom dil qual ins munescha tscharvas cun pigns emetturs, din aunc buc avunda, perquei ch'ins ha pér saviu pigliar e munir paucas tscharvas da vart seniastra dalla val. Cheu san ins spitgar informaziuns claramein meglieras. El rapport menziunau survarit figureschan ils suandonts corridors cun ina transibladad restrenschida (ordinai naven dil nord el sid): GR 43, 07, 21, 09, 10, 22, 04, 23, 05, 24, 25 ed 11.

Remarcabels ein cunzun ils trutgs restrenschis per liung dall'entira axa dalla val el sid da Mesocco. Trutgs da tscharvas stagiunals specialmein impurtonts van atras las axas dalla Mesolcina e dalla Val Calanca (adina pli datier dil funs dalla val che sin las flancas dalla val), per liung dalla Val dil Rein Anterior (era sin la flanca dretga dalla val sur il funs dalla val), sco era sur il Pass dil San Bernardino ed il Pass dil Lucmagn. En egl dattan era las concentraziuns da tscharvas (gia naven digl uost e sur unviern) el funs dalla val en tut las direziuns entuorn Bellinzona. Quellas concentraziuns da tscharvas buc exnum giavischadas e quei secutener stagiunal savessen vegnir aunc pli problematicas cun in effectiv carschent. La sligiazion dil problem el contuorn da habitadis ha buca mo da far cun tener aviarts ils corridors da selvaschina, mobein era cun porscher novs territoris da protecziun cun alzar e concentrar considerablamein il squetsch da catscha en omisdus cantuns.

Ei vegn fatg attent che las explicaziuns arisguard ils corridors da selvaschina avon maun sebasan sin il sboz final dil rapport da basa che pertucca la selvaschina. Il rapport ei vegnius cumpilau da dr. Claudio Signer e da dr. Stefan Suter e sesanfla actualmein (2015) tier igl Uffeci da catscha e pesca ed igl Uffeci per il svilup dil territori sco incumbensaders dalla consultaziun. Plinavon sefundan las indicaziuns e la carta sin las completaziuns davart dils guardiacatscha Ettore Bianchi (Tessin), Nicola De Tann, Werner Degonda, Daniel Bundi ed Arnold Caminada (stadi zercladur 2015).

2.1.7 Regulaziuns valeivlas per la catscha e la pesca

Regulaziun dalla catscha – zona centrala

L'entira zona centrala vegn dassignada naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi sco asil federal da selvaschina. Ella zona centrala differenzieschan ins asils da selvaschina cun protecziun integrala e parziala (cump. annexa D reglament d'utilisaziun dalla zona centrala: Parts dil territori scumandau per la catscha cun protecziun integrala e parziala). En connex cun la catscha han ins elavurau en in process participativ e sebasond sin expertisas il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala (cump. annexa dil contract dil parc). Ina descripsiun detagliada dalla regulaziun dalla catscha ella zona centrala suonda el capetel 2.2.2.4 Activitads ed utilisaziuns existentas e lur regulaziun ella zona centrala.

Regulaziun dalla catscha – zona circumdonta

Ella zona circumdonta dil parc naziunal Parc Adula resta la catscha reglada sco tochen dacheu era duront il menaschi dil parc. Ei valan las leschas e las ordinaziuns sin plaun federal e cantunal sco era las prescripsiuns cantunales da catscha decretadas annualmein. Quellas sco era ils asils da selvaschina ein collectai sin la pagina-web digl Uffeci da catscha e pesca dil Grischun e digl Ufficio

caccie e pesca del Cantone Ticino. Omisdus cantuns regleschan la catscha tenor ils principis dalla persistenza (determinaziun dils effectivs annuala; sefundond sin quella la planisaziun da catscha, la controlla da prelevaziun; tut tenor grad d'adempliment, creschientscha e sminuziun naturala planisaziun successiva per igl onn vegnent, eav.).

El cantun Grischun ha la catscha da patentia libra ina liunga tradiziun. La finamira e l'incumbensa dalla catscha ei da procurar ch'ils effectivs da selvaschina restien sauns, adattai allas circumstanzias localas e structurai a moda naturala. Perquei astgan e duein ils effectivs da selvaschina, sco quei ch'igl artechel d'intent dalla Lescha cantunala da catscha fixescha gia, vegnir tratgs a nez adequatamein dalla catscha da patentia grischuna. Ins sto risguardar ch'ei drova propostas per sligiazions adattadas als differents basegns dalla selvaschina.

Il cantun Grischun ei partius en dudisch districts da catscha. Il perimeter dil parc Adula ei situau els districts da catscha I (Rein Anterior), II (Glogn), III (Rein Posterior/Muntogna) e IV (Moesa). Mo persunas che han fatg la patentia da catscha astgan ir a catscha el cantun Grischun. Per la regulaziun dalla catscha da patentia grischuna, pia dalla catscha aulta, dalla catscha bassa, dalla catscha da capricorns, dalla catscha da laghetg e dalla catscha cun traplas vegn renviu cheu allas prescripziuns da catscha dil cantun Grischun.

El Grischun ed el Tessin ha la catscha ina liunga tradiziun ed ei vegn fatg catscha cun ina licenza corrispudenta. Ils aspects pratics dalla catscha vegnan defini ella lescha previda ed ellas prescripziuns cantunalas.

L'intervenziun dil carstgaun ha schau anavos ella regiun Tessin differents fastitgs evidents; quei cunzun sin las planiras ed ellas regiuns collinusas. Els cuolms ed el sector alpin ein las cuntradas restadas tut en tut en lur stadi natural. Igl uaul carschent e la perdita corrispudenta da surfatschas aviartas ei in ulterior factur impurtont. Damai eis ei specialmein impurtont da controllar cheu permanentamein il svilup dils effectivs da selvaschina per saver mantener lur habitat ed ils basegns dil carstgaun en in equiliber harmonic e per saver garantir il medem mument la sanadad dils animals e lur repartiziun uliva ell'entira regiun.

Actualmein basegnan cunzun ils animals ad unglia domiciliai ina regulaziun digl effectiv; oravontut las tscharvas ed ils pors selvadis. Per lieurs e tetraonids basegna ei perencunter mo ina catscha restrictiva, per ch'els svaneschien buc. La moda da sittar dependa buca mo dil diember dils exemplars avon maun ni dil catschadur sez, mobein era d'in diember supportabel d'animals en lur habitat respectiv. En connex cun la catscha ston ins pia prender mesiras che risguardan era auters secturs sco p.ex. l'economia forestala ni l'agricultura, la protecziun dalla natira, mesiras che risguardan igl effectiv da selvaschina avon maun ni la protecziun dil possess privat. Il management da selvaschina succeda pia cun observar aspects biologics, ecologics, economics e tals che concernan la catscha.

Asils cantunals da selvaschina vegnan determinai directamein dil cussegl da stadi per tschun onns. Quella durada sa vegnir prolungida (cump. art. 7 dil reglament arisguard la catscha e la protecziun da mammals e d'utschals selvadis). Ils novs asils da selvaschina ein en vigur dapi il 2015. Sco finamiras supremas dall'installaziun da novs asils da selvaschina valan la migliuraziun digl effectiv da tscharvas e la protecziun dils camutschs; lur effectiv ei sesminuius ils davos onns.

Regulaziun dalla pesca – zona centrala

Ella zona centrala dil Parc Adula eis ei scumandau da pescar. Els uals, tras ils quals il cunfin dalla zona centrala passa, astgan ins pescar naven dalla riva che sesanfla ella zona circumdonta.

Regulaziun dalla pesca – zona circumdonta

Ella zona circumdonta resta la pesca reglada era duront il menaschi dil parc naziunal Parc Adula sco tochen dacheu. Ei valan las leschas e las ordinaziuns sin plaun federal e cantunal sco era las prescripziuns da pesca e la carta dallas auas.

Il cantun Tessin ha elavurau in sboz da lescha per la pesca e la protecziun da pèschs e da giomers indigens. Quei text giuridic e las ordinaziuns corrispudentas per la realisaziun legala normeschan l'applicaziun dalla pesca ellas auas publicas sin nivel cantunal.

Il cantun Grischun ei partius en siat districts da pesca. Il perimeter dil parc Adula ei situaus els districts da pesca I (Rein Anterior), II (Rein Posterior/Rein Alpin) e VII (Moesa/Rein Posterior/Péz Valrein). El Tessin dat ei buc ina repartiziun en districts da pesca. Ils cantuns surdattan ils dretgs da pescar tenor il sistem da patentas.

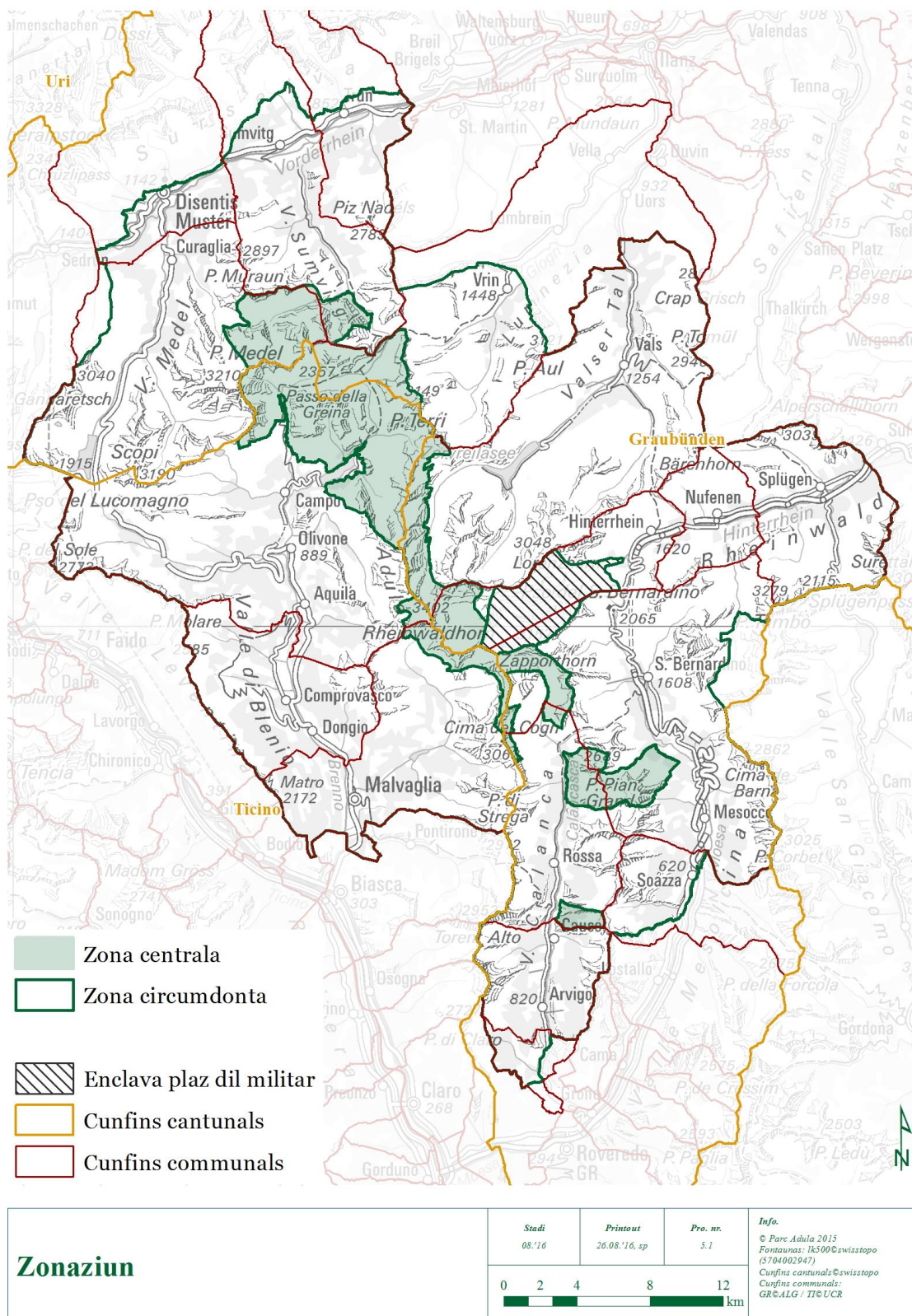
Pescadurs che pescan en auas grischunas ein obligai da protocollar lur pescadas e da comunicar il resultat alla fin dalla stagiun agl Uffeci da catscha e pesca. Impurtont per la statistica da pesca grischuna ei che era las pescadas senza success ston vegnir documentadas. La statistica da pesca ei in instrument fundamental per far constataziuns en connex cun igl effectiv e per survegnir basas impurtontas per la cultivaziun dallas auas.

El Tessin releveschan ins las datas davart ils effectivs da pèschs cun in dumbrader electronic che dumbra ils pèschs, cura che las reits vegnan tratgas en. Suenter vegnan ils pèschs puspei laschai el lag. L'elavuraziun d'ina statistica da pesca han ins introduciu il 1996. Ella fa buca mo indicaziuns detagliadas davart la dimensiun dallas pescadas, mobein possibilitescha era da far constataziuns arisguard l'evoluziun dils effectivs da pèschs per aschia saver tgirar e proteger els sin fundament dils resultats.

Ils davos onns ha il Grischun fatg sforzs considerabels per revitalisar las auas. La legislaziun davart la protecziun dallas auas adattada possibilitescha al Cantun dad intensivar quels sforzs era ils proxims onns a moda sistematica e cun considerar ils interess da protecziun e d'utilisaziun. Era il Tessin realisescha impurtonts projects da revitalisaziun. En Val Blegn ein las auas per gronda part en in bien stadi ecomorfologic. Perquei ein ils sforzs en favur d'in augment digl effectiv da pèschs buc aschi impurtonts cheu sco quels per migliurar auters aspects (p.ex. flussiu d'aua minimala).

2.2 Zonaziun

2.2.1 Carta da survesta dil perimeter dil parc e da sia zonaziun

Carta 11: zonaziun Parc Adula (atgna illustraziun)

Ponderaziuns generalas en connex cun l'argumentaziun dil perimeter

In parc naziunal cun ina zona centrala ed ina zona circumdonta ei tenor la lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria in "territori pli grond che porscha spazis da viver intacts alla fauna ed alla flora indigena e che survescha al svilup natural dalla cuntrada".

Geografia: Il perimeter ei in territori serrau entuorn il Péz Valrein (Péz Adula). El s'extenda sur 1'250.53 km² – 142.35 km² (11.4%) da quels ein part dalla zona centrala e 1'108.18 km² (88.6%) dalla zona circumdonta – ed ei aschia il pli grond territori dalla Svizra pusseivel adattau per in parc naziunal.

Spazi natural: Il territori cumpeglia differentas vals dallas Alps Centralas e dallas Alps dil Sid cun ina differenza d'altezia considerabla che tonscha da minimalmein 350 m s.m. tochen als pézs sin 3400 m s.m. Il habitat s'extenda sur cuntradas fluvialas e territoris agricols ella val, sur uauls e pastiras alpinas tochen a glatschers e l'aula muntogna carpusa.

Politica: Il perimeter ensiara tschun – naven dil 2016 pervia da fusiuns quater – regiuns, treis culturas, treis lungatgs e dus cantuns.

Economia: Las pusseivladads da svilup ch'in parc naziunal possibilitescha ein fetg bunas. Il potenzial per in svilup economic positiv a liunga vesta sin fundament dallas pusseivladads da posiziunament sco parc naziunal duei vegnir nezegiaus. Ins vul rinforzar il turissem en accord cun la natira e la cultura sco era il commerci, l'agricultura e l'alpicultura. Per igl aschinumnu spazi cun pauc potenzial semigliuran las perspectivs per il futur.

La zona centrala ei marcada da cuntradas genuinas alpinas cun avonglatschers e pastget e d'ina gronda zona alluviala alpina (Greina). Gia oz ein biars dils systems ecologics prezios segirai grazia a differentas mesiras da protecziun. Las duas parts dil territori Trescolmen e Nomnom ein situadas empau pli lunsch naven dil territori pli grond el nord entuorn il Péz Valrein e dalla planira aulta dalla Greina. La zona circumdonta coherenta cumpeglia tut las treis parts dil territori dalla zona centrala. La surfatscha da ca. 145 km² survarga per la mesadad la pretensiun minimala fixada ella lescha quei che risguarda la grondezia dalla zona centrala.

2.2.2 Argumentaziun dalla zona centrala

La gronda zona centrala distingua particularmein il parc naziunal dils ulteriurs tips da parcs d'impurtonza naziunala. Ils spazis vitals coherents ed intacts ils pli impurtonts ein da segirar ella zona centrala, ella quala la natira sto – tenor las prescripziuns dil dretg federal – vegnir surschada a sesezza ed esser accessibla alla publicitad mo restrenschiamein. Il territori dalla zona centrala dil Parc Adula, marcaus da cuntradas alpinas genuinas cun avonglatschers e pastget e da zonas alluvialas alpinas, ha ina natira ed ina cuntrada da gronda valor.

La finamira principala dalla zona centrala ei la protecziun dil process natural, q.v.d. da porscher alla natira era el futur pusseivladads da svilup optimalas e da segirar a liunga vesta la qualitat dils spazis vitals e dallas cuntradas a maun da reglas unitaras. Il territori grond sedistingua cun excepziun dall'utilisaziun dall'economia alpestra – ch'ei in element cultural impurtont – entras utilisaziuns humanas sco era incommodaziuns minimalas per la natira e la cuntrada. Biars secturs ein gia oz segirai grazia a mesiras da protecziun dalla natira e dalla cuntrada corrispudentas e grazia a differents tips d'asils da selvaschina. Quella circumstanza ei stada ina premissa fetg avantagiusa per definir cheu la zona centrala dil parc naziunal planisau. Perquei ch'ei dat strusch

gronds spazis protegi en Svizra che lain temps a process naturals, seporscha il territori digl Adula idealmein sco parc naziunal.

Cun fundar il parc naziunal vegn il mosaic da zonaziuns ella zona centrala hodiern unius ad in entir. Conflicts pusseivels denter ils differentes basegns dallas gruppas d'interess e las prescripziuns dil parc naziunal eviteschan ins a maun dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala (cump. annexa dil contract dil parc). Libertads d'agir resp. restricziuns en connex cun la catscha e la pesca, cun l'utilisaziun dallas alps, cun cavar cristallas, cun construcziuns e stabiliments, cun sendas e la repartiziun dils visitaders ein definidas claramein.

Per argumentar la cunfinaziun dalla zona centrala ston treis temas vegnir risguardai specialmein: l'economia alpestra sco utilisaziun tradiziunala, l'economia forestala sco criteri da cunfinaziun impurtont ed il management da selvaschina (prevegnir a donns da selvaschina malgrad il scamond da catscha).

Sco criteris per la cunfinaziun da territoris pigns han cunzun valiu ils asils da selvaschina gia existents ed ils cunfins naturals sco vals, cadeinas da muntongas e cuors dils flums. Il perimeter dalla zona centrala han ins tratg aschia che flums ed uals ein situai claramein enteifer ni ordeifer la zona centrala. Ins ha era exclus aschi bein sco pusseivel infrastructures ed aclas, vias, lavineras, tschaffadas d'aua, ovras da protecziun encunter bovas, eav.

In element cultural impurtont ei l'exploitaziun dallas pastiras d'alp el territori dil Parc Adula e quei gia dapi tschenteners. Ver in quart dalla surfatscha dalla zona centrala vegn utilisada la stad per l'economia alpestra. Quellas surfatschas che vegnan utilisadas per gronda part a moda estensiva (> 90%) demuossan ina rihazia dallas specias particulara. Cun includer las pastiras aviatas previdas eis ei garantii ch'ils uals cunfinonts fan part dalla zona centrala coherenta. Malgrad in'economia alpestra temporara ei la finamira dil svilup liber dalla natira ella zona centrala segirada tut priu a moda sufficienta.

En muntogna surpren igl uaul prioritarmein ina funcziun da protecziun. La cunfinaziun dalla zona centrala han ins tscharniu aschia per buca restrenscher la protecziun da habitadis e d'infrastructures ella zona circumdonta. Perquei han ins desistiu d'integrar uals da protecziun dalla categoria A (Grischun) resp. uals cun funcziun da protecziun directa (Tessin). Per ademplir las pretensiuns minimalas, tenor las qualas 25 km² dalla zona centrala ston sesanflar sut il cunfin d'auul, includan ins era surfatschas potenzialas sco uaul.

Per evitar donns da selvaschina han ins exclus dalla zona centrala territoris d'alpegiaziun, els quals ins sto quintar objectivamein cun concentraziuns da selvaschina corrispudentas. Quei ei era in impurtont motiv per divider la zona centrala en treis parts. L'entira zona centrala vegn definida naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi sco asil federal da selvaschina; scars 10% da quella vegnan fixai sco asils da selvaschina cun protecziun parziala, per ch'ins sappi sminiur a moda sistematica il diember ed evitar aschia donns da selvaschina considerabels.

Ultra dallas valurs naturalas necessarias ei la zona centrala ideala, perquei ch'ella ei situada egl intern d'ina vasta cuntrada per gronda part intacta cun biaras caracteristicas ed attracziuns specialas. Plinavon disponan ils vitgs circumdants gia d'ina buna infrastruttura turistica. Ins sa acceder bein al parc naziunal naven dallas aglomeraziuns svizras e digl exteriur. Purschidas turisticas e purschidas da formaziun en accord cun la natira e la cultura possibiliteschan suenter l'avertura dil parc in'ulteriura valurisaziun digl entir territori. La finamira da sviluppar il territori dil parc a moda cumplessiva san ins contonscher cun mantener e slargar l'infrastructura e las structures

architectonicas ed economicas gia existentas. En loghens cun access direct alla zona centrala duein posts d'informaziun per visitaders dil parc vegnir installai.

2.2.2.1 Surfatscha dalla zona centrala sut il cunfin d'uaul

Tenor igl art. 16 al. 3 dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) ston silmeins 25 km² dalla zona centrala sesanflar sut il cunfin d'uaul. La proposta actuala arisguard igl uaul ella zona centrala ei il resultat da diversas analisas e valetaziuns exequidas da specialists en stretga collaboraziun cun ils uffecis cantunals ed ils proprietaris da quellas surfatschas. Ella sebase sin ils suandonts principis:

- Ils uauls da protecziun el Parc Adula mantegnan lur funcziun impurtonta era duront la fasa da menaschi dil parc.
 - Per ch'ils uauls che protegian directamein habitadis, infrastructuras e vias da traffic sappien funcziunar a moda cuntinuada ed efficienta, eis ei indispensabel da risguardar las mesiras previdas per la tgira digl uaul da protecziun. Perquei astgan uauls da protecziun dil tip A (Grischun) resp. uauls cun funcziun da protecziun directa (Tessin) ed ovras da protecziun encunter prighels dalla natira buca vegnir integrai ella zona centrala dil Parc Adula.
- La zona centrala dil Parc Adula vegn buc a caschunar in grond augment digl effectiv da selvaschina (cunzun dallas tscharvas).
 - L'integraziun da territoris ella zona centrala, els quals ins sto quintar a media ni a liunga vesta cun ina concentraziun da selvaschina periclitass seriusamein la regiuvinaziun digl uaul egl ulteriur territori dil parc ed ellas regions involidas. Quels territoris proponi ella fasa da projectaziun dil Parc Adula (per gronda part uaul) drovan in management da selvaschina (Meile 2012) e vegnan perquei exclus dalla zona centrala (sesida digl Uffeci federal d'ambient UFAM dils 31-07-2013).
 - La gronda part dallas surfatschas d'uaul ella zona centrala ein gia oz asils da selvaschina federals ni cantunals. Integrar ulteriuras surfatschas d'uaul ella zona centrala muntass da slargar aunc pli fetg las zonas da protecziun e da porscher alla selvaschina novs loghens da refugi e da concentraziun. Il prighel ch'ils effectivs s'augmentassen a media ni a liunga vesta e che la regiuvinaziun digl uaul da protecziun vegness periclitada ei perquei realistics (p.ex. uauls che cunfineschan cun igl asil da selvaschina Trescolmen). Duront la fasa da fundaziun eis ei buca stau pusseivel da definir ulteriuras surfatschas d'uaul potenzialas per la zona centrala.
- La regiuvinaziun digl uaul naturala sin plaun regiunal – cunzun els quaters d'unviern dallas tscharvas, els quals uauls da protecziun impurtonts sesanflan – vegn buca periclitada cun la fundaziun dalla zona centrala dil Parc Adula.
 - Tenor informaziuns dils organs forestals san ins constatar gia ussa che specias adattadas per il liug (p.ex. viaza) creschan mal. In augment nungjavischau dils effectivs dils animals ad unglia pigiurass la situaziun dramaticamein e mass a donn e cuost dalla biodiversitad e dalla funcziun da protecziun; las stentas constantas per proteger e promover il viez fussen adumbatten.

Duront la sesida dils 31-07-2013 cun igl Uffeci federal d'ambient UFAM a Roveredo han ins priu impurtontas decisiuns. Ins ha exclus dalla zona centrala territoris cun ina concentraziun da

selvaschina potenziala. Perquei ei la surfatscha d'ual ella zona centrala sesminuida. Igl UFAM ha acceptau la proposta dalla cummissiun scientifica e dalla purtadra dil parc da quintar era surfatschas d'ual potenzialas (svilup digl uaul en consequenza da midadas climaticas). La cundiziun ei da cumprovar cun retschercas scientificas ch'in futur svilup digl uaul ei pusseivels sin quellas surfatschas.

Igl Institut federal per la perscrutaziun d'ual, neiv e cuntrada WSL (Conedera et al. 2014) ha analisau la surfatscha d'ual potenziala ella zona centrala. Il studi ha giu la finamira da cunfinar surfatschas d'ual e cunfins d'ual actuals enteifer la zona centrala dil Parc Adula, da verificar las prescripziuns dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) e da schazegiar il potenzial per augments digl uaul.

A basa d'ortofotografias actualas e da visetas ocularas egl entir territori han ins cartau la stad 2014 las surfatschas d'ual da tut las treis parts dalla zona centrala dil Parc Adula. Ins ha distinguu denter uaul (spessadad dallas crunas > 20%), uaul aviert (spessadad dallas crunas = 10 – 20%) ed uaul da bostgam (cunzun draussa). Per registrar il potenzial dalla dinamica digl uaul futura han ins era cartau sco entira surfatscha singulas plontas e gruppas da plontas sco era caracteristicas localas sur il cunfin d'ual actual ella zona centrala. Plinavon han ins schazegiau cun agid da cartas da Siegfried digl onn 1910 midadas dalla surfatscha d'ual dils davos 104 onns.

En total importa la surfatscha d'ual cartada (spessadad dallas crunas > 20%) ella zona centrala dil Parc Adula actualmein 10,5 km². Sch'ins quenta vitier supplementarmein igl uaul aviert e las surfatschas d'ual buca verificadas sin il funs (classificadas a basa da fotografias ord l'aria sco uaul, denton spessadad dallas crunas incerta), crescha la surfatscha sin 12.4 km² (inclusiv uaul da bostgam sin 13.9 km²).

Tabella 20: surfatschas d'ual tenor differentas categorias d'ual, stadi 2014 (atgna illustraziun)

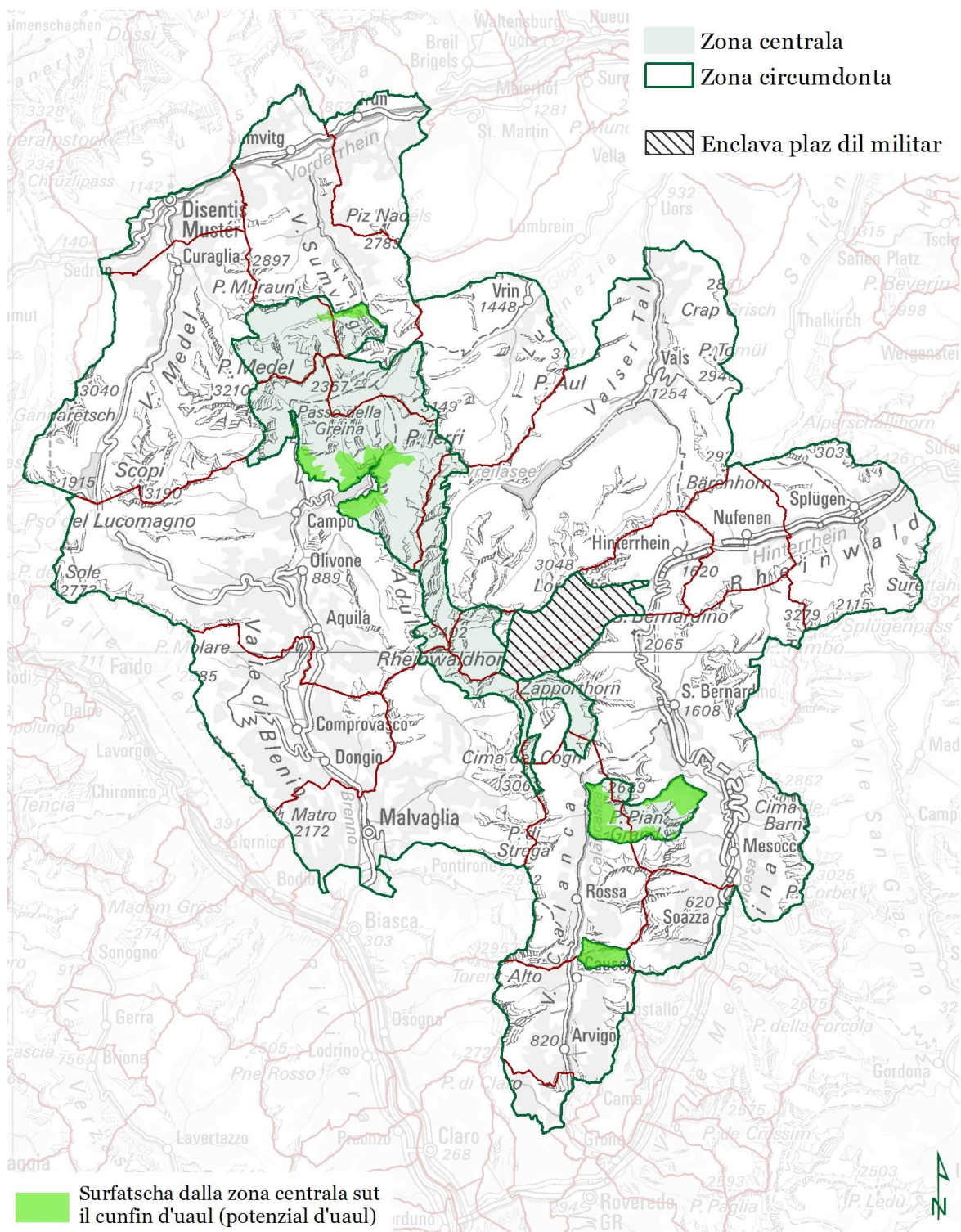
categoria	definiziun	surfatscha d'ual en km²
uaul	spessadad dallas crunas > 20%	10,1
uaul buca verificaus cun visetas ocularas sin il funs	surfatschas d'ual cartadas mo a basa dad ortofotografias	1,1
uaul aviert	spessadad dallas crunas = 10 – 20%	1,2
surfatscha forestala totala	uaul senza uaul da bostgam	12,4
uaul da bostgam	uaul da bostgam (draussa)	1,5
total	surfatscha forestala totala ed uaul da bostgam	13,9

Il cunfin d'ual, definius sco il cunfin superior dalla surfatscha d'ual cartada, sesanfla sin in'altezia variabla denter ca. 1'900 e 2'200 m s.m. L'entira surfatscha sut il cunfin d'ual actual include ultra digl uaul era surfatschas buca cuvretgas cun uaul ed importa en total ca. 16,0 km² (cun risguardar igl uaul aviert ca. 16,7 km²). Sur il cunfin d'ual actual han ins cartau en total 868 gruppas da plontas e 300 plontas singulas che lain savens supponer in potenzial da forestaziun pli ault. La surfatscha sut quellas plontas cartadas situadas il pli ault (cunfin d'ual) enteifer la zona centrala dil Parc Adula han ins schazegiau sin 20,3 km². Dalla capaciad d'ual classificada a basa dallas plontas cartadas e dallas caracteristicas localas ordeifer igl uaul resultan surfatschas da totalmein 10 km², sin las qualas igl uaul savess s'extender potenzialmein pli fetg ils proxims decennis. Ensem cun igl uaul actual dat quei surfatschas da 22,4 km² (23,9 km² incl. igl uaul da bostgam) ch'ei in il mument u

cuvretgas cun uaul ni ch'ins ha classificau sco capavlas da crescer en cun uaul a basa dallas caracteristicas localas. Ina cumparegliaziun cun las cartas da Siegfried digl onn 1910, cura che mo 5,8 km² eran cartai sco uaul ni sco pastira egl uaul, muossa la ferma dinamica digl uaul el territori dalla zona centrala dil Parc Adula ils davos 104 onns. Sch'ins quenta vitier ils territoris cartai sco "potenzialmein capavels da crescer en cun uaul", contonschan ins gia ussa bunamein ina surfatscha totala da 25 km² (era senza surfatschas buca capavlas da crescer en cun uaul situadas pli bass, p.ex. greppa). Tier las finamiras dil Parc Adula per l'emprema fasa da menaschi s'auda igl engrondiment dallas surfatschas d'uaul ella zona centrala per 3 km² en diesch onns.

Tabella 21: capaciad d'uaul potenziala sur il cunfin d'uaul actual (atgna presentaziun)
(1 = limitadamein capavel da crescer en cun uaul , 2 = capavel da crescer en cun uaul)

basa dallas datas	definiziun	surfatscha en km ²
cartaziun locala 2014	classificaziun dalla capaciad d'uaul 2	9,6
cartaziun locala 2014	classificaziun dalla capaciad d'uaul 1	0,4
cartaziun locala 2014	capaciad d'uaul 1 e 2	10
cartaziun locala e d'uaul 2014	capaciad d'uaul 1, 2 ed uaul existent (senza uaul da bostgam)	22,4
cartaziun locala e d'uaul 2014	capaciad d'uaul 1, 2 ed uaul existent (cun uaul da bostgam)	23,9

Surfatscha dalla zona centrala sut il cunfin d'uaul (potenzial d'uaul)	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Fontanas: 1:65'000 © swisstopo (5704002947) Cunfins communs: GR © ALG / IT © UCR Potenzial d'uaul@ParcAdula/WSL
	08.'16	26.08.'16, sp	5.1	

Carta 12: potenzial d'uaul

2.2.2.2 Descripziun dil potenzial dalla dinamica dalla natira sin fundament dalla protecziun dil process natural

La protecziun dil process natural ed il svilup dalla cuntrada selvadia vegnan savens mess a pèr – quei valeva oriundamein denton mo per parts dalla surfatscha d'uaul da rendita. Definiziuns pli novas differenzieschan denter la protecziun dil process natural segregativa ed integrativa. La protecziun dil process natural segregativa metta el center il svilup dalla natira cumpletamein nunmanipulau en spazis vitals selvadis. El rom d'ina protecziun dil process natural integrativa valeteschan ins perencunter ils process natural e permetta ni impedescha els conform allas finamiras tschentadas sapientivamein per contonscher in cert svilup dalla cuntrada. Exempels ord il Parc Naziunal Svizzer ed il parc natural da recreaziun Sihlwald muossan tgei consequenzas che la dinamica dalla natira ha, sch'ei dat neginas intervenziuns humanas. Pér naven dil 2000 vegn la natira el Sihlwald buca pli tgirada e gia suenter cuort temps san ins constatar in augment da lenna morta e d'organissem che vivan el lenn. Il Parc Naziunal Svizzer han ins fundau il 1914 sco reservat natural strict, nua che las intervenziuns humanas ein d'impedir. Parallelamein vulevan ins intercurir scientificamein il svilup dallas plantas e dils animals sco era ils process natural. Suenter 100 onns ei la bilanza da quei experiment natural singular legrevla: a basa da datas veglias, dalla perscrutaziun e da monitoring han ins saviu publicar resultats per part spectaculars arisguard las consequenzas ch'il svilup nundisturbau dalla natira ha per las pastiras, ils uauls e la selvaschina.

El Parc Adula vegn ins a menar ils proxims onns e decennis la discussiun dil fatg davart la dinamica dalla natira, la protecziun dil process natural e la cuntrada selvadia sco era davart las consequenzas che resultan d'ina cuntrada cultivada che daventa selvadia. La perscrutaziun dils connexs ecosistemics ei ina clav per l'acceptanza dallas differentas gruppas d'utilisaders. Projects da perscrutaziun ed in monitoring dalla zona centrala accumpignont vegnan a mussar co la natira sesviluppescha ella zona centrala dil Parc Adula sin fundament dalla protecziun dil process natural segregativa ed integrativa.

Tenor il studi dil 2014 digl Institut federal per la perscrutaziun d'uaul, neiv e cuntrada WSL san ins elavurar scenaris dil svilup futur digl uaul. Per quei intent han ins fatg modellaziuns dallas midadas futuras digl uaul. Tenor ils models climatics s'engrondescha la surfatscha d'uaul massivamein tochen igl onn 2080. A basa dalla modellaziun vesan ins che tut ils models tochen igl onn 2080 considereschan la surfatscha declarada dalla cartaziun sin il funs sco "capavla da crescher en cun uaul" (22,8 km²) sco cuvretga +/- cumpletamein cun uaul. Ins ha duvrau la mascra d'uaul conservativa e relativamein stricta. Sch'ins parta d'ina mascra d'uaul meins stricta, pia sch'ins excluda dalla capaciad d'uaul mo surfatschas che san in summa buca crescher en cun uaul pervia dil potenzial local, resulta ina surfatscha capavla da crescher en cun uaul considerablamein pli gronda. Quella cumpeglia tut tenor model climatic denter 39,9 e 53,1 km², ed en media da tut ils models climatics 45,8 km². La cartaziun el rom dil svilup tenor il WSL, la gronda extensiun dalla surfatscha d'uaul dil davos tschentaner ed il svilup prognosticau a maun da models lain concluder che la cumpart d'uaul vegn a s'augmentar claramain el decuors dil 21avel tschentaner en consideraziun dils scenaris climatics e dils scenaris dall'utilisaziun dil terren spitgai (Conedera et al. 2014).

2.2.2.3 Argumentaziun e mesiras per colligiar las parts dalla zona centrala

Cun in'extensiun totala da 142.35 km² ed ina part dalla surfatscha da 11,4% eis ei reussiu da separar ina gronda zona centrala. La zona centrala secumpona d'ina surfatscha da 126,52 km² entuorn il Péz Adula e dallas inslas dalla zona centrala Trescolmen cun ina surfatscha da 14,43 km² e Nomnom cun ina surfatscha da 2,69 km².

La surfatscha entuorn il Péz Adula ei in territori aultsituau buca rendius accessibels cun vias – exclus in territori ella Val Blegn. Las duas inslas dalla zona centrala Trescolmen e Nomnom sesanflan ella Val Calanca ed ella Val Mesauc. Denter las duas inslas dalla zona centrala s'extendan territoris aultalpins ch'ei medemamein buca rendi accessibels. La cultivaziun digl uaul ei restrenschida a mesiras intenziunadas, cunquai ch'ei settracta dad uauls cun funcziun da protecziun. Sin quellas surfatschas ei l'alpicultura fetg intensiva. Influenzas externas e la frequenza d'activitads humanas ein fetg restrenschidas enteifer e denter las inslas dalla zona centrala, cunquai ch'ei settracta da territoris fetg giud via.

La fragmentaziun dalla zona centrala san ins attribuir a differents motivs. Per evitar conflicts el sector dil management da selvaschina han ins interrut sapientivamein la zona centrala denter il territori entuorn il Péz Adula ed igl asil federal da selvaschina Trescolmen. Cunquai ch'ei settracta d'impurtonts quaters d'unviern e da territoris d'alpegiaziun cun in'aula concentraziun da selvaschina, restan la catscha e las mesiras regulativas corrispundentas vinavon pusseivlas en quels territoris buc integrai ella zona centrala.

L'insla dalla zona centrala Nomnom ei in asil cantunal da selvaschina e sedistingua entras uauls prezios. Il territori ei medemamein aultsituau ed il svilup liber dalla natira ei garantius grazia alla pintga influenza entras utilisaziuns humanas. Ins sto menziunar che la Camona da Buffalora sesanfla sin quei territori. Cun reparter ils visitaders e cun intermediar informaziuns a moda intenziunada duein ils visitaders dil parc vegnir sensibilisai per il stadi da protecziun dalla zona centrala e per in secutener conform enteifer la zona centrala.

Sin fundament dallas cundiziuns topograficas e dil spazi natural ein mesiras da sustegn per colligiar las inslas dalla zona centrala buca necessarias. Il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala garantescha il svilup liber dalla natira ella zona centrala. Ins vegn ad intercurir a liunga vesta il svilup liber dalla natira e la protecziun dil process natural el Parc Adula.

2.2.2.4 Activitads ed utilisaziuns existentas e lur regulaziun ella zona centrala

La gronda zona centrala distingua particularme in il parc naziunal dils ulteriurs tips da parc d'impurtonza naziunala. Il territori dalla zona centrala dil Parc Adula ha grondas valurs naturalas e valurs dalla cuntrada che vegnan gia oz segiradas intenziunadamein en biars secturs grazia a mesiras corrispundentas per proteger la natira e la cuntrada e grazia a differents tips d'asil da selvaschina. Cun il menaschi dil parc naziunal vegnan ils singuls territoris protegi uni ad in entir. La finamira ei da porscher alla natira era el futur pusseivladads da svilup optimalas e da segirar a liunga vesta la qualitat dils spazis vits e dallas cuntradas a maun da reglas unitaras.

Ella veta da mintgadi e duront visetas dalla zona centrala dil parc naziunal sentan ins en emprema lingia buca novas restricziuns, mobein las qualitats da quei concept complessiv. Cun las mesiras previdas daventa la dimora ella zona centrala specialme in atractiva per personas che enqueran recreaziun. Las prescripziuns d'utilisaziun e da secutener fixadas el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala sco per exempel il scamond da bandunar sendas e vias ella zona centrala porschan en special era novas pusseivladads d'observar la natira e bunas cundiziuns da basa per la perscrutaziun. Las suandontas explicaziuns declaran las utilisaziuns existentas catscha, pesca, utilisaziuns duront il temps liber sco sport, economia forestala ed alpicultura.

2.2.2.4.1 Catscha

Cun l'entschatta dil menaschi dil parc vegn la catscha da patenta libra interruta ella zona centrala. Igl ei in'impurtonta finamira dil Parc Adula da dar a selvaschina, sin la quala ei vegn buca fatg catscha, la pusseivladad da semuentar e da sereparter pli libramein ella cuntrada. Aschia sa la capaciad da spazi e da nutriment vegnir nezegiada meglier. La selvaschina duei esser cheu explicitamein pli pauc spuretga visavi il carstgaun e seschar observar pli tgunsch. Tuttina dat ei in basegns da management da selvaschina (concept per prelevaziuns minimalas). La prelevaziun da selvaschina duei esser argumentada bein e restrenschida al minimum necessari.

Principis dil management da selvaschina ella zona centrala

- L'entira zona centrala vegn integrada ell'ordinaziun davart ils asils federals da selvaschina (OAF); novas surfatschas vegnan da principi protegidas integralmein (excepziun Nomnom); la partiziun existenta denter la protecziun integrala e parziala els treis asils federals da Péz Vial/Greina, Greina e Trescolmen vegn mantenida.
- Igl asil cantunal da selvaschina Nomnom vegn integraus sco zona protegida parzialmein ella zona centrala (cumpart d'uaul ella zona centrala cump. capetel Argumentaziun dalla zona centrala)
- Ell'entira zona centrala ein ils camutschs ed ils cavreuls protegi; la regulaziun digl effectiv da tscharvas ei pussevla ellas zonas protegidas parzialmein tenor las reglas dall'OAF.
- Il niev asil federal da selvaschina Adula (tetel da lavur) duei exister mo aschi ditg che la charta ei valeivla. La prontadad dil Cussegl federal da puspei relaschar las novas zonas ord l'OAF en cass che la regiun duess sedecider el decuors dil temps encunter il parc, vegn remarcada ella proposta/decisiun dil Cussegl federal. Ils asils federals da selvaschina che existan gia oz restan ell'OAF.

In concept per prelevaziuns minimalas sto – tut tenor finamira – era possibilitar claramein pli paucs e pli pigns disturbis ch'il squetsch da catscha local usitau. Las prelevaziuns ston haver caracter da catscha speciala:

Caracteristicas dalla catscha speciala

- Limita temporal: analogamein allas prescripziuns da catscha cantunales respectivas per prelevaziuns supplementaras suenter la catscha aulta usitada il settember
- Limita locala: analogamein allas prescripziuns da catscha cantunales respectivas per prelevaziuns supplementaras suenter la catscha aulta usitada il settember ed analogamein allas pusseivladads da prelevaziuns da catscha en territoris protegi sco quei che las prescripziuns da catscha grischunas han previu per la catscha aulta il settember 2014
- Plan da prelevaziun detagliu
- Cerchel da personas limitau cun lubientscha speciala
- Controlla da success: analisa dalla preda sco tochen uss en omisdus cantuns
- Trasparenza visavi il parc e la Confederaziun: las mesiras prendidas ed ils resultats vegnan presentai

Per far quei han ils dus cantuns da principi treis pusseivladads d'intervegnir:

Fuormas d'intervenziun per il management da selvaschina

- Intervenziuns limitadas temporalmein e localmein duront il temps da catscha aulta usitau cun indicaziuns exactas arisguard la specia, il diember e la cumposiziun tenor vegliadetgna e schlatteina dils animals che ston vegnir sittai
- Intervenziuns limitadas temporalmein e localmein duront la catscha d'atun usitada il november ed il december cun indicaziuns exactas arisguard la specia, il diember e la cumposiziun tenor vegliadetgna e schlatteina dils animals che ston vegnir sittai
- Ils organs da survegionza settan singulas tscharvas che fan donns

Svilup dils effectivs da selvaschina e dumbraziun da selvaschina: Sco tochen ussa survegileschan ils organs cantunals enteifer ed ordeifer la zona centrala la selvaschina, la sanadad e la repartiziun dils animals sco era il svilup da lur effectiv. Quei garanteschon igl Inspectorat da catscha e pesca (Grischun) ed igl Ufficio della caccia e della pesca (Tessin) a maun da taxaziuns cun reflecturs standardisadas e da schazetgs annuals digl effectiv, sco era a maun da rapports dils organs da survegionza davart ils asils federals da selvaschina agl Uffeci federal d'ambeint UFAM. Las dumbraziuns fuorman la basa per la calculaziun da prelevaziuns ella zona circumdonta, sche necessari era els territoris protegi parzialmein dalla zona centrala.

Analisa dil stadi dalla selvaschina: Omisdus cantuns analyseschan il stadi dalla selvaschina

- a) cun analizar e giudicar ils animals sittai mintga di da catscha;
- b) cun schar survegilar il guardiacatscha igl entir onn ils effectivs da selvaschina ed ils singuls animals.

Derasaziun da malsognas epidemicas: Il transfer da malsognas contagiusas sco la palusa bletscha ni la tschoccadad da camutschs (IKC) ni d'autras malsognas sto vegnir survegilaus e documentaus. Mesiras corrispudentas schain ella cumpetenzza dallas autoritads cantunales (veterinari cantunal, Inspectorat da catscha e pesca). Perlevaziuns da sanidad necessarias ni prelevaziuns da controlla fan medemamein ils guardiacatscha dils cantuns.

Monitoring d'utschals e d'ulteriurs mammals selvadis: En omisdus cantuns dat ei gia surfatschas da test, sin las qualas ins registrescha mintg'onn ils effectivs da gaglinas da draussa e da gaglinas alvas cun metodos standardisadas. Quellas lavurs schain vinavon ella cumpetenzza dils uffecis respectivs. Plinavon san ulteriuras surfatschas ed autras specias d'utschals e da mammals vegnir survegiledas tenor las reglas e las mesiras dalla Staziun ornitologica svizra da Sempach resp. tenor autras metodos reconuschidas internaziunalmein (mammals). Lavurs corrispudentas schain ella cumpetenzza dalla purtadra dil parc. Per quellas incumbensas da perscrutaziun a liunga vesta segireschan els la qualidad e la conservaziun dallas datas. Els san schar participar instituts universitars ed ulteriurs collaboraturs allas lavurs sin ils funs. Las datas vegnan presentadas als uffecis responsabels ed evaluadas e commentadas mintga pèr onns.

Uauls da protecziun el contuorn dalla zona centrala: In monitoring particular survegnan quels uauls da protecziun che sesanflan el contuorn dalla zona centrala, ils quals las tscharvas drovan sco quartiers d'unviern.

Las autoritads forestalas cumpetentas giudicheschon periodicamein a maun d'ina expertisa la regiuvinaziun digl uaul e l'influenza dils animals ad unglia. La lunghezia dalla perioda importa el Grischun otg onns (rapports davart igl uaul e la selvaschina). Il brat d'informaziuns necessari cun il

center da gestiun ei garantius. Aschia serestrenscha il brat d'informaziuns en quei connex mintgamai sin la lunghezia dalla perioda determinada digl Uffeci d'ual e prighels dalla natira.

Ina valetaziun ed ina prognosa ord il punct da vesta dall'ecologia da selvaschina arisguard ils svilups futurs digl effectiv e dil secuntener da migraziun sco era dil squetsch pervia da ruissa en uauls che surveschan sco quaters d'unviern san ins buca far oz per adina. Ton pli impurtont eis ei da survegilar ils svilups digl effectiv enteifer ed ordeifer la zona centrala sco era il svilup dalla regiuvinaziun digl uaul e d'eventuals donns da selvaschina vid culturas ordeifer la zona centrala.

Cumpetenzas: En cass che donns da selvaschina sesviluppeschian correspudentamein, che la regiuvinaziun digl uaul seretardescha ni che la funcziun da protecziun ei periclitada, cumprovan las autoritads forestalas cantunalas la necessitad da mesiras da catscha specialas enteifer ed ordeifer la zona centrala (p.ex. rapports davart igl uaul e la selvaschina). Las administraziuns cantunalas da catscha ein mintgamai cumpetentas da realisar las mesiras correspudentas (Ufficio della caccia e della pesca ed Inspectorat da catscha e pesca).

Mintga cantun decida en atgna cumpetenza e responsabladad, sche mesiras da catscha enteifer la zona centrala cun in status da protecziun parzial tenor l'ordinaziun davart ils asils federals da selvaschina vegnan realisadas.

Catscha sin tscharvas ella zona centrala

Cunzun vegnan las tscharvas che van els quaters d'unviern datier dallas vals ad esser il motiv per mesiras da catscha permanentas ni occasionalas. Ella zona circumdonta anflan ellas in grond potenzial da spazis viduals. Pervia dalla topografia e digl uaul eis ei denton grev da far catscha sin ellas. Per quei ston ins saver far catscha sin las tscharvas gia en lur quaters da stad. En quei connex han ins gia priu duas mesiras:

Mesira 1: Sco strategia la pli impurtonta dil concept da selvaschina han ins exlcus dalla zona centrala ils quaters da stad aultsituai ed aviarts, nua che concentraziuns pli grondas da tscharvas savessen sesviluppar e mitschar dalla catscha. Aschia ein las prelevaziuns garantidas el rom secumprovau tochen ussa per reducir la resca ch'igl effectiv da tscharvas sesviluppeschi a moda nungiavischada.

Mesira 2: La secunda strategia ei da determinar certas surfatschas aschia ch'ellas ein suttamessas mo ad ina protecziun parziala. Sin quellas fussen prelevaziuns exnum necessarias pusseivlas (= intervenziuns da catscha minimalas).

Quellas surfatschas figureschan sco territoris cun ina protecziun parziala ell'annexa D dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala.

Abstrahau da singulas prelevaziuns da sanitad d'animals malsauns e blessai (protecziun dils animals; cumbat encunter epidemias d'animals) e singulas prelevaziuns da controlla (screening per controllar la sanadad dils effectivs) prendan ins mesiras da catscha per limitar igl effectiv e per reparer meglier las tscharvas exclusivamein els territoris cun status da protecziun parziala.

Catscha sin camutschs e cavreuls: Els territoris cun protecziun integrala e parziala ei la catscha sin camutschs e cavreuls buca lubida tenor igl Uffeci federal d'ambient UFAM ed ils cantuns.

Prelevaziuns da capricorns ella zona centrala

La catscha sin capricorns ha tut ils tratgs d'ina utilisaziun persistente, retenida e controllada strentgamein. Prelevaziuns da capricorns enteifer la zona centrala ein pusseivlas sin maximalmeim 10% dalla surfatscha; ils perimeters da prelevaziun vegnan fixai mintg'onn a moda flexibla tenor la

situaziun el contuorn dils uauls da muntogna suttoposts a donns; ils cantuns inoltreschan mintg'onn la damonda agl Uffeci federal d'ambient UFAM; il consentiment digl UFAM ei necessaris.

Plinavon ha ella gia oz tut las caracteristicas d'ina catscha speciala:

- La basa ei en quei cass la dumbraziun da selvaschina precauta e la determinaziun digl effectiv desiderau.
- Ei vegn fatg catscha sin animals defini exactamein tenor vegliadetgna e schlatteina.
- La catscha ha liug duront paucs dis igl october.
- La catscha ed il success dalla catscha vegnan surveglai e controllai immediat.
- La catscha speciala ha era liug en asils federals da selvaschina. Il squetsch da catscha ha sfurzau capricorns da conquistar novs spazis viduals. Las prelevaziuns han ins adina fatg a moda retenida.
- La prelevaziun ei restrenschiida a singuls animals, il svilup dalla populaziun e las fluctuaziuns digl effectiv pervia dall'aura vegnan buca influenzai directamein, denton la repartiziun sur igl entir spazis viduals dil capricorn.

Davart dalla Confederaziun vala l'ordinaziun davart la regulaziun dils effectivs dils capricorns dils 30 d'avrel 1990 (stadi digl 1. d'october 1996) e davart dil cantun Grischun l'ordinaziun cantunala davart ils capricorns (OCapr) dils 27 da mars 2007 (stadi digl 1. da schaner 2010). El cantun Tessin vala il Regolamento sulla caccia selettiva allo stambecco (dils 9 da november 1994).

2.2.2.4.2 Pesca

Igl ei scumandau da pescar e da metter ora peschs (repopular) egl entir territori dalla zona centrala tenor art. 17 al. 1 lit. f dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs). Per intents scientifics sa la purtadra dil parc far excepziuns. Uals, atras ils quals il cunfin dalla zona centrala va, astgan vegnir repopulai cun peschs naven dalla zona circumdonta. Il scamond da pesca vegn decretaus cun l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi dallas regenzas dils cantuns Grischun e Tessin e sto vegnir exequius dallas autoritads responsablas. Per la zona circumdonta dil Parc Adula valan las disposiziuns e las leschas communalas resp. cantunalas vinavon senza midadas.

Lago di Luzzone: Il Lago di Luzzone (vischnaunca da Blenio) sesanfla ella zona circumdonta e la riva duei esser accessibla l'entira stad. La part dalla riva dil nord che sesanfla el vest dalla sbuccada dil Ri di Cavalasca ei denton ni accesibla neu digl ost ni neu dil vest, sch'il nivel dall'aua ei aults. Igl access neu dall'Alpe Cavalasca sur Scüd al lag da fermada fa part dalla reit da rutas uffiziala dil Parc Adula.

2.2.2.4.3 Temps liber, sport, sport d'unviern – cumpatibladad da rutas existentas dil parc e selvaschina

La reit da sendas e rutas dalla zona centrala per la stad ed igl unvien han ins determinau sin fundament d'expertisas ed en ina procedura participativa largia cullas pli differentas gruppas d'interess, aschia ch'ella tegn quen dils basegns dalla selvaschina e dalla flora, denton era dalla recreaziun. Aschia ei il svilup liber dalla natira garantius per gronda part. Las differentas gruppas d'interess sco ils guardiacatscha dils cantuns Tessin e Grischun sco era representants dil sport d'unviern (cautegias, guides da muntogna, CAS, eav.) han saviu presentar el rom da differentes workshops lur meinis ed interess davart la reit da sendas e rutas dil parc ella zona centrala Parc

Adula. La finamira da quei proceder ei stada da contonscher in'acceptanza dallas sendas e rutas dalla zona centrala aschi aulta sco pusseivel.

La pli gronda part dalla zona centrala fageva gia avon l'entschatta dil menaschi dil parc part d'asils federals da selvaschina. Cun definir la zona centrala han ins ussa zavrau era las rutas dil parc dallas surfatschas restontas tenor ils medems criteris che vegnan duvrai per asils da selvaschina, cunzun per schurmegiar ils quartiers d'unviern dalla selvaschina.

Per garantir il svilup liber dalla cuntrada naturala ella zona centrala han ins stuiu reducir l'utilisaziun ellas regiuns sensibilas dalla zona centrala en cumparegliaziun cun la reit da sendas e rutas da pli baul (cump. tabella 18). Cun la reit da sendas e rutas definida han ins tenui quen dil svilup liber dalla natira. Ei dat vinavon numerusas pusseivladads da scuvierer activamein la zona centrala. Entgins territoris ein exclus dall'utilisaziun da sport da muntogna, aschia ch'els ein gia ruasseivels. Per la fasa da menaschi han ins planisau in monitoring dalla selvaschina e dils visitaders per identificar ad uras eventuals conflicts e saver iniziar mesiras corrispundentas (cump. annexa A: Concept da perscrutaziun e da monitoring).

Tabella 22: survesta dalla lunghezia da sendas e rutas alpinas dil parc da stad ella zona centrala (atgna illustraziun)

sendas da viandar en muntogna e sendas da viandar alpinas	59,80	km
rutas alpinas da stad dil parc	157,22	km
total	217,02	km
grad d'avertura	1,52	km/km ²

Scamond da bandunar sendas e vias

Ella zona centrala vala tenor OParcs il scamond da bandunar sendas e vias, q.v.d. che la zona centrala astga vegnir percorrida mo sillas sendas e rutas alpinas dil parc ch'ei previdas per quei intent. Ins sa acceder alla zona centrala igl entir onn, differenziau vegn denter stad ed unviern. En situaziuns d'urgenza eis ei lubiu da stad e d'unviern da deviar rutas dil parc ella zona centrala. El territori dallas piazzas d'armas dil militer sedrezza igl access da principi tenor las publicaziuns corrispundentas dil departament federal per defensiun, schurmetg dalla populaziun e sport (VBS). Il proprietari e cultivader dallas alps, dallas camonas cun access public ed ils baghetgs ed implonts cun schurmetg dils dretgs aquistai sco era ulteriuras personas e gruppas da personas legitimadas specialmein, sco pasturs, guardiaselvaschina, ils rangers engaschai dil management dil parc, cavacristallas patentai e personas che lavuran vid in project da perscrutaziun lubius dil management dil parc astgan semover en quella limita che sedifferenziescha dil scamond da bandunar sendas e vias, sco quei ch'igl ei necessari per ademplir lur lavur. Il cunfin dalla zona centrala astga vegnir percorrius senza limitaziun.

Sco zonas da dimora han ins definiu surfatschas, sin las qualas ils visitaders san semuentar libramein: entuorn camonas accessiblas publicamein, sin puncts panoramics ed en loghens ch'ei specialmein adattai per observar selvaschina ni per sefermar pli ditg e – sco cass special – per secturs, nua ch'igl ei lubiu da reiver. Las zonas da dimora ein vegnidas discutadas e zavradas tenor cunvegnientscha cullas personas responsablas dallas camonas ed il CAS. L'extensiun dallas zonas da dimora ei definida el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. Cull'entschatta dall'emprema fasa da menaschi vegnan las zonas da dimora vegnan marcadas claramein ella cuntrada.

Reiver: Ils territoris da reiver ella zona centrala sesanflan datier dalla Camona da Medel (curtgin da reiver dalla camona al pei dil *Fil Liung*) e datier dalla Capanna Scaradra (preit da reiver Gorillas 20 minutas naven dalla camona e divers blocs da bouldrar spatitschai per il funs dalla val). Quels surveschan en emprema lingia als hosps dallas camonas ed ein perquei integrai ellas zonas da dimora dallas camonas. Entuorn ils blocs da reiver spatitschai per il funs dalla val defineschan ins zonas da dimora entuorn blocs ils pli favoreivels che schain datier in da l'auter. Ins vesa claramein sin tgei blocs ch'ins astga bouldrar vinavon e sin tgeinins buca (clara cunfinaziun dalla zona da dimora entuorn ils blocs da bouldrar). Las turas da reiver *Punta di val Scaradra* e *Torrone di Nav* han ins integrau sco rutas alpinas ella reit da sendas e rutas da stad dil parc. Igl ei buca lubiu da montar crutschs ni utensils semeglionts sin rutas novas. Novas rutas da reiver ellas zonas da dimora dalla zona centrala sco era il manteniment e la sanaziun da rutas existentas dil parc ella zona centrala ei lubiu.

Auter: Schar anavos neginas miardas e buca far fiug – quei secapescha da sesez en in territori sut protecziun dalla natira e dalla cuntrada. Il scamond da far bogn ed il scamond da pernottar ora el liber corrispundan allas finamiras dalla zona centrala: cheu ha la natira la precedenza e plinavon duei la zona centrala era buc esser in implont da temps liber ni ina piazza da campar. Ellas zonas da dimora eis ei lubiu da far bogn en lags ed uals. Igl accumpignament d'animals ei scumandau da principi. Denton eis ei lubiu da tener tgauns da schurmetg per las muntaneras sco era tgauns da pertgitar duront il menaschi dallas alps e dallas tegias cun access public. Sch'igl intent dalla lavur pretenda ei vala era negina obligaziun da corda. Medemamein astgan proprietaris da baghetgs cun garanzia dils dretgs aquistai ella zona centrala menar lur agen tgaun ella corda tochen tiel baghetg.

Per completar las prescripziuns da protecziun per ils visitaders eis ei impurtont ch'ins vesi bein, tgei persunas che astgan semuentar autramein ella zona centrala che quei che las reglas generalmein valeivlas fixeschan. Igl ei previu che buca mo ils cautevias ein responsabels, sper ils rangers ch'ei en acziun allas entradas dalla zona centrala era era guardiacatscha, pasturs e cavacristallas per l'informaziun dils visitaders, mobein sin fundament da cunvegnas da cooperaziun

2.2.2.4.4 Economia forestala

L'utilisaziun forestala ei da principi scumandada ella zona centrala. Exclusas ein mesiras per evitar consequenzas negativas sin surfatschas ordeifer la zona centrala tras eveniments sco incendis d'uaul, multiplicaziun da massa dils bau-scorsa, bloccada da canals tras ruschnadas ni bovas e lavinas.

Vitier vegnan l'explotaziun dallas pastiras sin singulas surfatschas cunfinadas claramein tenor il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala annexa C (pastira egl uaul enteifer il perimeter da pasculaziun). Prighels e situaziuns da prighel san esser da moda abiotica e biotica:

facturs abiotics	facturs biotics
lavinas, cargas da neiv	insects
sbuadas, fenomens d'erosiun, bovas	malsognas
prighel da crappa	specias invasivas (neofitas)
inundaziuns (auas grondas, bovas, erosiun dallas rivas)	animals ad unglia
stempraus	

barschaments d'uaul	
---------------------	--

Ins pren mesiras da protecziun u da defensiun forestalas, sch'ils suandonts secturs ein smanatschai:

loghens da prighel potenzials
loghens populai ordeifer la zona centrala
vias da traffic ordeifer la zona centrala
infrastructura ordeifer la zona centrala
uauls ordeifer la zona centrala
vias ufficialas enteifer la zona centrala

Las mesiras forestalas necessarias vegnan ordinadas per igl uaul da protecziun tip B e C (GR) e per uauls cun funcziun da protecziun indirecta (TI) digl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira resp. digl Ufficio forestale 3° circondario. Il center da gestiun dil Parc Adula vegn informaus ad uras davart las mesiras che ston vegnir realisadas. Mesiras forestalas eventualas sin surfatschas d'uaul senza funcziun da protecziun propona igl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira resp. igl Ufficio forestale 3° circondario. La decisiun vegn prida en coordinaziun cun il center da gestiun dil Parc Adula. In rapport detagliu (p.ex. davart LeiNa GIS el GR) davart mintga mesira forestala realisada sin surfatschas d'uaul ella zona centrala vegn tarmess al post responsabel dil Parc Adula tochen 30 dis suenter la mesira.

Donns abiotics e biotics san haver per consequenza situaziuns da prighel e quei buca mo ella zona centrala, mobein era els territoris cunfinonts ordeifer la zona centrala. Mintga eveniment abiotic ni biotic ella zona centrala sto vegnir valetaus ed analisaus punctualmein digl uffeci cantunal responsabel en stretga collaboraziun cun il center da gestiun dil Parc Adula.

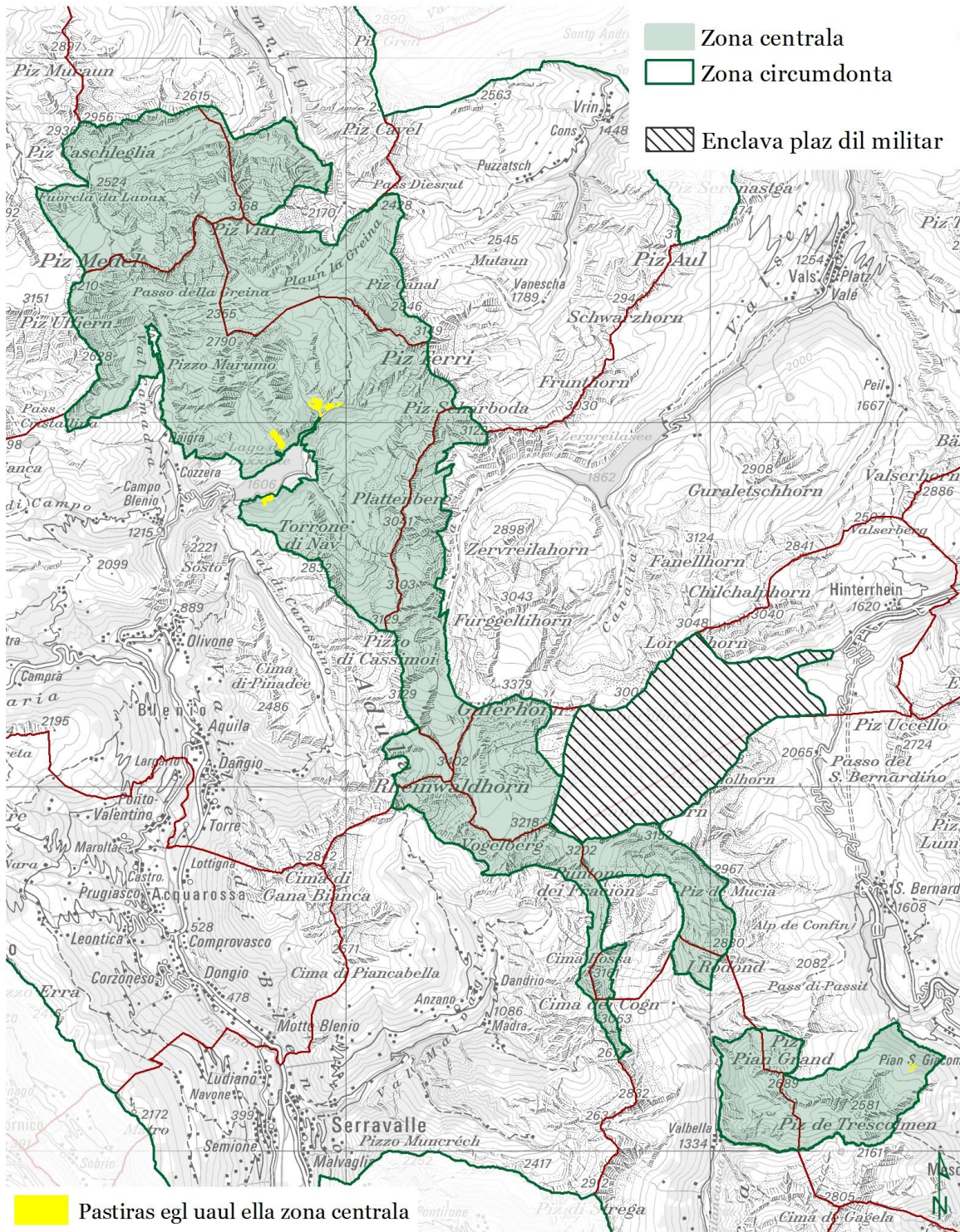
Procedura per realisar mesiras forestalas: Sch'in eveniment dalla natira ha per consequenza donns d'uaul ella zona centrala, dils quals resulta ina periclitaziun potenziala per habitadis, vias da traffic, infrastructuras ni surfatschas d'uaul cunfinontas, vegn il suandont process mess en moviment:

- annunziar igl eveniment allas autoritads cantunales (Uffeci d'uaul e prighels dalla natira, GR / Ufficio forestale 3° circondario, TI);
- las autoritads cantunales communiceschon igl eveniment al center da gestiun dil Parc Adula;
- las autoritads responsablas valeteschan la situaziun da prighel (sche necessari san ellas pretender in'expertisa d'in specialist extern); il center da gestiun dil Parc Adula vegn informaus ed integraus ella procedura da decisiun;
- realisar las mesiras d'urgenza;
- valetar las mesiras necessarias en coordinaziun cun il center da gestiun dil Parc Adula;
- realisar las mesiras necessarias;
- igl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira cumpilescha il rapport (p.ex. davart LeiNa el GR) che vegn surdaus al center da gestiun dil Parc Adula e che cuntogn ina descripziun dallas mesiras realisadas ni da talas che ston vegnir realisadas.

En cass da barschaments d'uaul ston quels vegnir cumbatti a moda effectiva ed immediata; perquei scroda ella procedura la valetaziun dalla situaziun en favur d'ina intervenziun immediata e cumplessiva. En quei connex ei era l'intervenziun cun helicopters indispensabla. En cass da donns entras animals ad unglia sto l'installaziun dad eventualas classenas sin las surfatschas d'uaul dalla zona centrala vegnir discutada cun il center da gestiun e valetada ensemen cun ils posts specialisai.

En cass d'in transport da lenna suenter eveniments extraordinaris – q.v.d. per prevegnir a prighels dalla natira – ston ins era trer en consideraziun intervenziuns cun helicopters ni funicularas forestalas, cunquei ch'igl access ei engrevegias e cunquei ch'ils territoris d'uaul dalla zona centrala ein buca colligiai cun las vias da traffic.

Pastiras egl uaul: Ella zona centrala dil Parc Adula dat ei sin certas alps el sector dil Lago di Luzzone (Blenio) e sin l'Alp Arbea (Mesocco) pastiras larisch. Entuorn il Lago di Luzzone ha ei plinavon differents larischs monumentals ch'ei da gronda valeta ecologica e fetg impurtonts per la cuntrada. Ella zona centrala dat ei pastiras larisch sin quater alps: Rafüsc (ca. 17 ha), Garzott (ca. 5,7 ha), Cavalasca (ca. 10,7 ha) ed Arbea (ca. 2,4 ha). Tut las pastiras larisch cuvieren enteifer la zona centrala ver 35,7 ha. Quei corrispunda a ver 0,25% dalla zona centrala. La cultivaziun da quellas surfatschas vegn reglada contractualmein el rom dils concepts da menaschi per las alps. Ella sto vegnir approvada dallas autoritads forestalas.

<h2 style="margin: 0;">Pastiras egl uaul ella zona centrala</h2>	Stadi 08.'16	Printout 26.08.'16, sp	Pro. nr. 5.1	Info. © Parc Adula 2016 Fontanas: 16300 © swisstopo (5704002947) Cunfins communal: GR © ALG / TI © UCR Pastiras egl uaul@SF/Parc Adula
	<div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="width: 100px; border-bottom: 1px solid black; position: relative;"> 0 6 </div> km </div>			

Carta 13: pastiras egl uaul (atgna illustraziun)

2.2.2.4.5 Alpicultura

Muntada dall'alpicultura el territori dil Parc Adula

La cultivaziun dallas pastiras d'alp marchescha dapi liung temps il territori dil Parc Adula ed ha ina gronda muntada. En cumparegliaziun cun l'agricultura ella val ch'ei semodernisada e semotorisada fetg, ei l'alpicultura in dils paucs systems socioeconomic ch'ei da principi semantenus sur tschentaners senza midadas. La sinergia denter la tradiziun, la cultura e la natira ei cheu fetg ferma e fuorma aunc adina ina part centrala dallas regiuns el territori dil Parc Adula. Grazia all'alpicultura ein seformadas el decuors dil temps surfatschas cun ina gronda valeta culturala e per la cuntrada. L'utilisaziun da quels territoris ei in testament historic ed ei perquei era ord vesta culturala fetg digna da vegnir mantenida. Sin quellas surfatschas gidan ils animals alpegiai a tgirar la cuntrada. Las pastiras d'alp giogan era ord il punct da vesta ecologic ina rolla impurtonta, pertgei ina cultivaziun estensiva dallas pastiras contribuescha al manteniment ed alla promoziun dalla biodiversitad.

L'utilisaziun alpestra vegn era ad esser da gronda impurtonza cull'avertura dil parc naziunal ed ella sa vegnir exequida – excepriu las limitaziuns ella zona centrala - sco tochen dacheu ella zona circumdonta. Malgrad ch l'utilisaziun ella zona centrala ei tenor l'OParcs da principi esclusa, ei ina excepziun per l'utilisaziun tradiziunala dallas pastiras pusseivla. L'utilisaziun ei semidada ils davos decennis fermamein ed ha stuiu s'adattar als basegns dalla societad. Ferten che la gliעד alpegiaiva pli baul ils animals per motivs existenzials, ei l'economisaziun oz ord vesta economica mo pli pusseivla sin alps ch'ei organisadas bein e cun bunas infrastrukturas.

In'alp tradiziunala ha differentas characteristics: ella respectescha las tradiziuns culturalas dalla regiun, realisescha ina cultivaziun persistente cun in diember da biestga adattau e cun specias d'animals opportunas e risguarda la natira circumdonta. Quei che pertucca l'utilisaziun duess ins empruar tenor prof. Rieder da haver en mira in optimum, el qual las pretensiuns ecologicas contonschan in maximum – quei corrispunda ad in scalem d'intensitad extensiv, q.v.d. "surfatscha sututilisada levamein", "surfatscha sututilisada" e "surfatscha sututilisada claramein" tenor la tabella cheu sutvart. Ensemen cun ils corridors d'animals importan quellas surfatschas utilisadas extensivamein bunamein 90% dils perimeters d'alp ella zona centrala. El cataster dad alps vesan ins che las alps ella zona centrala eran cargadas pli baul cun dapli animals e ch'ellas vegnevan cultivadas a moda pli intensiva. L'utilisaziun tradiziunala era pia pli intensiva che oz. La gronda part dallas alps ella zona centrala lubeschan oz alla natira in svilup pli liber. Respectivamein: ellas vegnan utilisadas oz a moda claramein pli estensiva che avon ver 50 onns. Plinavon ei l'alpicultura reglada oz pli fetg ed ins emprova da contonscher ina cultivaziun pli persistente a maun dall'ordinaziun davart ils pagamenti directs. Biotops impurtonts sco praus schetgs, territoris da paliu e regiuns humidass ein da proteger e ston vegnir cultivai cun agid d'in diember da biestga adequat. Influenzas dall'utilisaziun dallas alps sin las auas ed il terren ein medemamein reglamentadas strentgamein.

Tabella 23: intensitad dall'utilisaziun dallas alps ella zona centrala, stadi 2015 (eigene Erhebung trifolium, atgna retschercha)

	surfatscha en ha	%
surfatscha da pasculaziun	3'814	99
surutilisada claramein	7	<1
utilisada bein	352	9
sututilisada levamein	474	13
sututilisada	2'055	54

	surfatscha en ha	%
sututilisada claramein	926	24
corridors d'animals	51	1
total	3'865	100

Analisa dalla situaziun ella zona centrala

L'utilisaziun agricola ei lubida ella zona centrala mo per menaschis d'alpegiaziun sin surfatschas definidas claramein (cump. annexa C dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala: Perimeter da pasculaziun). La cultivaziun dallas pastiras d'alp ella zona centrala dil Parc Adula pertucca biars carstgauns en in sistem complex da proprietaris, cultivaturs, possessurs d'animals e pasturs. Biaras da quellas alps vegnan cultivadas tradiziunalmein ed adina tuttina. Tut ils menaschis dalla zona centrala dil Parc Adula ein menaschis d'alpegiaziun, sin ils quals las surfatschas da pasculaziun vegnan cultivadas mo duront ils meins da stad. 38,6 km² (ca. 27%) dalla zona centrala dil Parc Adula ein cultivai. En quels territoris vegnan cunzun nuorsas alpegiadas. Singuls menaschis alpegieschan era vaccas da latg, vaccas mumma ed armauls. 17 menaschis d'alpegiaziun ein situai ella zona centrala dil Parc Adula: tschun completamein e dudisch parzialmein. Las alps *Nomnom* e *Bedoleta* a Rossa (Grischun) vegnan dapi pli liung temps buca pli cargadas. Duas alps vegnan cargadas oz cun vaccas da latg (ina ensem cun armauls), duas cun armauls ed ina cun vaccas mumma. Las diesch alps restontas ein surtut alps da nuorsas, mintgatun alpegieschan ins era cauras sin la medema alp. Duas alps han ins buca cargau il 2014.

Tabella 24: alps ella zona centrala, stadi 2015 (Trifolium 2015)

num dall'alp	vischnaunca	cantun	% dalla surfatscha ella zona centrala	tip d'animal
1. Lavaz	Medel	GR	77	nuorsas
2. Rentiert	Sumvitg	GR	3	mugias
3. Greina	Sumvitg / Lumnezia	GR	48	nuorsas
4. Zapport	Valrein	GR	17	nuorsas
5. Arbea-Arbeola	Mesocco	GR	35	nuorsas, cauras
6. Curtas	Mesocco	GR	-1	buca cargada il 2014
7. Trescolmen	Mesocco	GR	46	buca cargada il 2014
8. Bedoleta	Rossa	GR	100	ditg buca cargada pli
9. Nomnom	Rossa	GR	100	ditg buca cargada pli
10. Stabi-Rodond	Rossa-Mesocco	GR	36	nuorsas, cauras
11. Saltarescio	Blenio	TI	8	nuorsas

12. Berneggio	Blenio	TI	4	nuorsas
13. Camadra	Blenio	TI	66	vaccas da latg
14. Prüsfa	Blenio	TI	93	nuorsas
15. Alta Camadra	Blenio	TI	100	nuorsas
16. Cogn Mott	Blenio	TI	100	armauls
17. Cavalasca	Blenio	TI	100	vaccas mumma
18. Larciole, Rafüsc, Garzora, Scaradra-Fanee	Blenio	TI	100	nuorsas
19. Motterascio-Garzott	Blenio	TI	94	vaccas da latg, armauls
¹ Il perimeter ordeifer la zona centrala ei aunc buca definitivs e sto aunc vegnir actualisau.				

Tabella 25: perimeter da pasculaziun e corridors d'animals ella zona centrala, stadi 2015 (Trifolium 2015)

num dall'alp	perimeter da pasculaziun ella zona centrala (ha)	corridors d'animals (ha)	surfatscha utilisada en total dalla zona centrala (ha)
1. Lavaz	439		439
2. Rentiert	8	0	8
3. Greina	347	3	350
4. Zapport	53	0	53
5. Arbea-Arbeola	160	4	164
6. Curtas	6	5	14
7. Trescolmen	84	9	93
8. Bedoleta	0	0	0
9. Nomnom	0	0	0
10. Stabi-Rodond	297	16	313
11. Saltarescio	214	0	214
12. Berneggio	38	0	38
13. Camadra	138	0	138
14. Prüsfa	300	0	300
15. Alta Camadra	166	0	166
16. Cogn Mott	13	0	13

17. Cavalasca	122	1	122
18. Larciole, Rafüsc, Garzora, Scaradra-Fanee	951	8	956
19. Motterascio-Garzott	551	5	556
Deducziun da surfatschas che secruschan	-76	67	-76
TOTAL	3'884		3'865

Sco situaziun da partenza oriunda quei che riguarda las surfatschas d'alpegiaziun valan ils perimeters da pasculaziun dils onns 1970. Els cumpeglian bunamein in tierz dalla surfatscha dalla zona centrala. Suenten ina valetaziun sistematica da lur rendevlidad e suenter cartaziuns e discuers cun ils possessurs han ins saviu reducir els igl atun 2014 sin ver 27% (cump. Trifolium 2015). Aschia ein els era representai ell'annexa C dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. Cheutier s'audan ils corridors d'animals ch'ils pasturs drovan sco vias da catschar las muntaneras enteifer il territori per contonscher las differentas surfatschas da pasculaziun.

Quei resultat dallas tractativas ston ils proprietaris igl emprend aunc confirmar tochen il termin da votaziun. Il mument ed en favur d'in spazi da temps surveseivel eis ei buca correct e buca realistic da reducir aunc pli fetg ils perimeters da pasculaziun. La finamira formulada el reglament d'utilisaziun dalla zona centrala da reducir els sin 15% ston ins perquei capir sco finamira a fetg liunga vesta che vegn buca contonschida sin la fin dall'emprema fasa da menaschi. Ins renviescha denton allas declaraziuns d'intenziun da reducir las surfatschas da pasculaziun elavuradas ensemen cun proprietaris e cultivaturs, las qualas vegnan transferidas en contracts currents. La smesada dallas surfatschas da pasculaziun en relaziun cun la situaziun da partenza vegn ins a saver contonscher a moda dureivla mo sche las cundiziuns da basa per l'alpicultura semidan corrispudentamein.

La cartaziun approximativa dalla vegetaziun che specialists (Trifolium) han exequiu igl atun 2014 ha mussau che la gronda part dallas surfatschas da pasculaziun ein sututilisadas. El rom dallas relevaziuns campestras igl atun 2014 han ins strusch constatau fastitgs da calzeradas e da ruissas sin ver 24% dallas surfatschas. Quei cumprova in'alpegiaziun fetg migeivla cun in'influenza fetg pintga sin il svilup liber dalla natira. Ulteriurs 54% dallas surfatschas ein sututilisai, q.v.d. ch'ei deva igl atun aunc bia pastg vegl e ch'ins ha era cheu saviu constatar in'utilisaziun marginala.

Sin la mesadad dallas alps, per las qualas ins ha saviu calcular la quantidad da pavel ni per las qualas ei dat in concept da pasculaziun (Motterascio-Garzott, Greina, Arbea-Arbeola), vegn cargau mo miez aschi bia animals che quei ch'ei ha pavel a disposiziun. Ei savess denton esser contraproduktiv da deducir directamein da quei fatg ina reducziun dalla surfatscha. Ina tala ha per consequenza cargadas pli spessas ed in'utilisaziun pli intensiva, quei che savess haver effects negativs per la natira. Plinavon drovan biaras alps barrieras naturalas per marcar ils cunfins dallas pastiras. Quei munta per ils pasturs ed ils cultivaturs pli pauca lavur e pli paucas seivs (che vegnan cunzun fatgas en loghens prigus ni entuorn pastiras da notg). Per garantir ch'ils perimeters da pasculaziun determinai vegnien risguardai (surfatschas d'alpegiaziun lubidas) ston las muntaneras vegnir pertgiradas da pasturs. Ils pasturs san reducir conflicts cun selvaschina ed animals da rapina gronds. Plinavon san els direger la pasculaziun dils animals da nez ed aschia effectuar ch'il spazi da pastira vegn utilisau optimalmein.

Reducziun dallas surfatschas da pastiras: El senn dil schurmetg da processar ella zona centrala eis ei la finamira avisada da buca intensivivar vinavon la producziun sillas alps ella zona centrala. Naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi ein mo pli las surfatschas definidas ell'annexa C dil reglament d'utilisaziun utilisablas. Engrondaziuns dallas surfatschas da pastira e dallas cargadas normalas ein exclus. La reducziun dallas surfatschas da pastiras vegn a succeder sin fundament da contractivas culs cultivaders e possessurs, il parc meina cheu las contractivas. Reducziuns futuras dallas surfatschas da pastiras ni dalla cargada normala vegnan indemnisadas. La finamira formulada el reglament d'utilisaziun zona centrala per ina reducziun da 15% ei da capir sco finamira a liunga vesta e vegn prevesiblamein buca contonschida tochen la fin dall'emprema fasa da menaschi. Ei vegn rendiu attent ch'igl ein vegnidas elaboradas gia ella fasa da fundaziun declaronzas d'intenziun cun possessurs e cultivader per reducir surfatschas da pascular e quellas importadas en contracts currents. Da quellas tractativas preliminaras seresultan per part gia declaronzas d'intenziun d'entgins possessurs d'alps che vulan reducir lur surfatschas da pasculaziun. Sco sistem da motivaziun valan d.a. pagaments d'indemnisaziun ni il sustegn dil parc p. ex. per tscherchar surfatschas alternativas. Il concept da «Alps ella zona centrala» (trifolium) vegn surluvraus ed aschuntaus al dossier «Damonda per la concessiun dil label 2017». Ellas periodas corrispundentas dil programm san vegnir curvegnyidas cun possessurs ni cultivaders sur ils concepts da pasculaziun concretas finamiras per la reducziun. Las cundiziuns generalas semidadas dalla politica agrara vegnan risguardadas ella planisaziun da quater onns dil program dil parc.

Concept da menaschi dallas alps

Sebasond sil plan da cultivaziun tenor l'ordinaziun davart las contribuziuns d'alpegiaziun reglescha il concept da menaschi da mintga alp era ils ulteriurs interess dil menaschi, cunzun las pretensiuns allas construcziuns e lur utilisaziun sco era il provediment (traffic, tgira, dismessa) ed eventualas funcziuns dallas singulas alps per visitaders (menaschi d'ustria, informaziun ed educaziun ambientala).

Il concept da menaschi vegn segiraus cun ina curvegna da cooperaziun denter ils proprietaris e la purtadra dil parc. Ils menaders dallas alps ed ils posts cantunals responsables vegnan integrai ell'elavuraziun dil concept da menaschi.

Pervia dil status special dils menaschis d'alpegiaziun ella zona centrala sorprendan quels ina rolla da model, ella quala ina cultivaziun persistente ed orientada alla regiun stat el center. Schegie che la fundaziun dil Parc Adula vegn ad haver per consequenza entginas regulaziuns supplementaras per la zona centrala, duess ella vegnir nezegiada sco schanza preziosa per vender experientschas autenticas e products indigens (caschiel, carn) als visitaders. Per garantir la survegionza necessaria e per proteger las muntaneras eis ei pusseivel ch'ins emploiescha el futur pasturs supplementars.

Perspectivas e finamiras

Sco strategia per las alps ella zona centrala vala resumadamein: las alps ein vinavon giavischadas sco elements dalla cuntrada cultivada existenta, ina intensivaziun ei denton buca ina finamira en ina zona centrala d'in parc naziuna. Il menaschi da singulas alps el territori dalla zona centrala duei buca vegnir promovius activamein ed era buca vegnir mantenus artificialmeins, sche las cundiziuns da basa socialas ed economicas giustificheschon buca pli ina cuntinaziun cun expensas raschuneivlas. En quei senn vegnan era funcziuns per visitaders da singulas alps sco il menaschi d'ustria, l'informaziun e l'educaziun ambientala buca promovidas activamein. Ellas vegnan menziunadas sco fontaunas d'entrada supplementaras per alps, en cass ch'il menaschi dil parc pretendess objectivamein talas funcziuns e sche lur installaziun sin in'alp existenta fuss pli opportuna che da

baghegiar novs stabiliments corrispundents separai. Priu il cass che las cundiziuns da basa agricolas restan las medemas, vegnan las pusseivladads da dislocar l'alpegiaziun en auters territoris ordeifer la zona centrala ad esser decisivas per deliberaziuns futuras davart la reducziun da surfatschas da pasculaziun ni davart decisiuns da calar voluntarmein d'utilisar in'alp.

2.2.2.5 Construcziuns e stabiliments existents ella zona centrala

Lubientschas da baghegiar ella zona centrala vegnan vinavon dadas tenor las disposiziuns respectivas dalla Lescha federala davart la planisaziun dil territori per construcziuns e stabiliments ordeifer las zonas da baghegiar e tenor las disposiziuns executivas cantunalas. La garanzia dils dretgs acquistai per construcziuns e stabiliments vala buca mo sebasond sin las disposiziuns dall'Oparcs, mobein en emprema lingia sebasond sin ils dretgs da proprietad e da protecziun dalla confidanza garanti costituzionalmein. Il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala di perquei claramein che construcziuns cun garanzia dils dretgs acquistai che vegnan mantenidas sulettamein el rom da cefra 4.1/b vegnan buc en damonda da "vegnir allontanadas, cura che la caschun sepresenta".

El rom d'in allontanament duein construcziuns illegalas e construcziuns ch'ins sa buca pli utilizar conform agl intent (ruinas) vegnir deconstruidas mo ton sco necessari, risguardond il dretg digl ambient, la tecnica da segirtad e motivs estetics. Cunzun crappa e lenn nuntractau fan buca donn agl ambient e san schizun sesviluppar a biotops prezios. Cun ina deconstrucziun parziala ed en quei senn giustificabla san ins era impedir transports.

Construcziuns e stabiliments che han ina funcziun enteifer il menaschi dil parc naziunal vegnan defini sco conforms alla zona centrala. Lur cuntinuitad ei garantida ed els san vegnir transformai ed amplificai tenor ils basegns objectivs. Cunzun suenter eveniments dalla natira eis ei era pusseivel da baghegiar in niev stabiliment da remplazzament (modificau). Damondas da baghegiar per construcziuns e stabiliments conforms alla zona centrala vegnan giudicadas – cun considerar ils interess a moda cumplessiva sco prescret dil dretg federal – arisguard lur cumpatibladad cun il menaschi dil parc tenor il plan da management e sebasond sin il concept da menaschi respectiv.

Transports cun vehichels da tuttas sorts ein scumandai. Excepziuns vegnan fatgas per proveder utilisaziuns lubidas ella zona centrala e per salvaments. La lubientscha da carrar sin vias e sendas e la lubientscha da sghular cun helicopter per proveder construcziuns ed utilisaziuns lubidas ella zona centrala sedrezzan tenor il concept da menaschi dil stabiliment respectiv (cunzun alps e camonas accessiblas publicamein) ni tenor igl inventari per construcziuns e stabiliments cefra V./4.3. dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. La purtadra dil parc meina in inventari dallas construcziuns e dils stabiliments ella zona centrala. Quel cuntegn per mintga object silmeins entginas indicaziuns davart ils proprietaris, in extract dil cudisch funsil ed ina documentaziun fotografica digl exteriur digl edifeci e dil contuorn appartenent. Complementarmein cuntegn igl inventari ina descripciun dall'avertura (access, provediment e dismessa). Igl inventari illustrescha sin il pli pauc il stadi da partenza (relevaziun nulla) e cuntegn indicaziuns davart il svilup intendiu. El vegn actualisau duront il menaschi dil parc silmeins mintga quater onns, aschia ch'el sa survir sco basa per mesiras e projects planisai mintgamai per la proxima perioda da program. La purtadra dil parc sustegn ils proprietaris e menaders dallas installaziuns d'optimar ils transports necessari; ils detagls vegnan fixai contractualmein els concepts da menaschi ni sebasan sin igl inventari da construcziuns e stabiliments.

2.2.2.6 Divergenzas ella zona centrala tenor art. 17 al. 2 OParcs

Divergenzas ella zona centrala tenor art. 17 al. 2 dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) pertuccan il cavar cristallas e la regulaziun dils capricorns (prelevaziuns da specias d'animals protegidas).

2.2.2.6.1 Cavar cristallas

Las cadeinas da muntognas enteifer la zona centrala ein in hotspot per ils cavacristallas ed impurtontas per la scienza e la perscrutaziun. Rimnar minerals e cavar cristallas en Surselva ed el Tessin cunfinont ei in'utilisaziun tradiziunala francada fermamein ella populaziun locala. Ils cats da cristallas e da minerals vegnan exponi e vendi a moda privata e publica ella regiun. Risguardond las suandontas cundiziuns eis ei per part lubiu da cavar cristallas era suenter l'avertura dil parc:

La zona centrala vegn dividida en treis tips da territoris, els quals ins astga insumma buca cavar cristallas (zona I) ni els quals ins astga cavar cristallas cun risguardar las cundiziuns menziunadas (zonas II e III), cump. reglament d'utilisaziun dalla zona centrala, annexa E: Repartiziun dil territoris per cavar cristallas.

Ultra dallas restricziuns spazialas e temporalas tenor l'annexa E dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala ston las suandontas cundiziuns vegnir risguardadas:

- Registraziun supplementara necessaria per cavar cristallas els territoris permess dall'entira zona centrala durant maximalmein 30 dis e mo per persunas cun patenta annuala (vischnaunca da Lumnezia (Vrin): patenta jamnila)
- Mo lubiu, sche la cozza vegetativa serrada vegn buca destruida (grop aviert e garveras)
- Sch'in fuorn vegn bandunaus: il liug da cat sto vegnir relaschaus el stadi oriund
- Ascender e descender aschi bia sco pusseivel sin las sendas e rutas dil parc determinadas ell'annexa B1 dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala
- Lubi ein mo uaffens manuals (neginas maschinas, negin material explosiv)
- Cats pli gronds astgan vegnir transportai cun helicopter mo cun il consentiment dalla purtadra dil parc
- Menar ina carta d'annunzia ed indicar ils dis da lavur, ils loghens da cat ed ils cats (qualitad e grondezia)
- Obligaziun da metter a disposiziun ils cats dalla zona centrala alla perscrutaziun scientifica e per exposiziuns (cunvegns da cooperaziun cun museums)

La purtadra dil parc documentescha a moda cumplessiva las activitads dils cavacristallas e lur effects a maun dallas cartas d'avis. El rom dil concept da perscrutaziun e da monitoring vegnan quellas evaluadas e sutmessas alla cumissiun da perscrutaziun per l'expertisa. Ins fa cunvegns da cooperaziun cun museums dalla natira, els quals ils cats dil Parc Adula san vegnir exponi. Per territoris, nua ch'il svilup liber dalla natira vegn restrenschiu nunspitgadamein ni nua ch'ins sto temer objectivamein novas restricziuns, ston ins reglar corrispudentamein da niev las activitads dils cavacristallas mintgamai sin l'entschatta d'ina nova fasa da menaschi.

En connex culla publicaziun da participaziun 2015 ha igl UFAM pretendiu ina contingentaziun dallas patentas annualas da cavar cristallas. Per ina disposiziun dils contingents manca denton avon l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi ina basa da datas conforma agl intent. En quater vischnauncas grischunas eis ei lubiu actualmein da cavar cristallas senza patenta. En tuttas

vischnauncas cun zona centrala eis ei buca enconuschent conts cavacristallas che han exequiu lur activitad ordeifer ni enteifer la surfatscha planisada dalla zona centrala. Il cavar cristallas vegn contingentau ils emprems quater onns dall'emprema fasa da menaschi.

L'introducziun dils contingents vegn a succeder naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi en treis pass:

- Naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi (2018):
 - Registraziun dall'activitad da cavar cristallas tras las singulas vischnauncas grischunas resp. il cantun Tessin, sefundond sillas cartas d'annunzia
- Il tierz onn suenter l'entschatta dalla fasa da menaschi (2020):
 - Valetaziun dall'activitad da cavar cristallas 2018/19 sillas surfatschas dalla zona centrala dallas singulas vischnauncas, aschibein ord l'optica quantitativa (frequenza e cuoz dall'activitad da cavar cristallas) sco era ord vesta qualitativa (risguardond la sensibilitad dils loghens concrets dils fuorns elaborai).
 - Definiziun dils contingents per mintga vischnaunca (GR) resp. pil cantun Tessin (risguardond la situaziun speciala ad Olivone) pils onns suandonts (2020/21).
 - Definiziun dalla finamira a liunga vesta da reducir l'activitad
- Fixaziun dils contingents per 2 onns risguardond la finamira da reducir l'activitad (naven da 2022)

2.2.2.7 Survesta dallas activitads ella zona centrala ed adattaziuns per la fasa da menaschi

Naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi dil Parc Adula sedattan per la zona centrala en general las suandontas midadas d'utilisaziun el sector d'activitads da sport e da temps liber:

Activitads ella zona centrala		Reglaziun d'utilisaziun dallas activitads da sport e temps liber ella zona centrala naven dalla fasa da menaschi
Far bogn	⇒	Far bogn en lags ed uals ei scumandau. Far bogn en zonas da dimora ei lubiu
Pescar	⇒	Ir alla pesca ei scumandau
Parasgular, auters sports aviatics	⇒	Partir, setschentar e sursgular cun parasguladers ed auters cundrezs dil sport aviatic ei scumandau.
Catscha	⇒	La libra catscha da patenta ei scassada.
Reiver, boulder	⇒	Reiver sin rutas indicadas ei vinavon lubiu. Igl access allas preits da reiver succeda sin rutas indicadas.
Mountainbike	⇒	Carrar cun vehichels da tuttas sorts ei scumandau.
Rimnar plontas, bulius, fossilias ed animals, lavar aur	⇒	Rimnar plontas, bulius, fossilias e pigliar animals ei scumandau. Medemamein il lavar aur. Excepziuns per intents scientifics ein definidas e ston vegnir lubi.
Cavar cristallas (rimnar mineralias e crappa)	⇒	Activitads da rimnar ein da principi scumandadas, excepziuns contingentadas ein denton lubidas.
Viandar, viandar alpin, alpinissem, turas da ski, snowboard e gianellas	⇒	Sendas e rutas indicadas astgan buca vegnir bandunadas.

Illustraziun 1: activitads ella zona centrala cun adattaziuns necessarias duront la fasa da menaschi dil Parc Adula (atgna illustraziun 2015, sin fundament dall'expertisa dalla ZHAW arisguard la planisaziun digl ambient 2014)

2.2.2.7.1 Regulaziun dils capricorns

Agl Uffeci federal d'ambient UFAM vegn in plan da prelevaziun per la zona centrala dil Parc Adula suttemess per approvaziun. Prelevaziuns da capricorns enteifer la zona centrala ein pusseivlas sin maximalmein 10% dalla surfatscha; ils perimeters da prelevaziun vegnan determinai flexiblamein tenor la situaziun el contuorn dils uauls da muntogna sutaposts a donns; ils cantuns inoltreschan il plan agl UFAM; il consentiment digl UFAM ei necessaris.

2.2.2.8 Ordinaziuns da protecziun per segirar il svilup liber dalla natira

Remarcas generalas

Regulaziuns tematicas: Al svilup liber dalla natira survecha en emprema lingia la zona centrala. Cheu valan tenor la lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria LNP e tenor l'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) claras cundiziuns da basa sco il scamond da bandunar vias e sendas ed il scamond da catscha. In instrument central per segirar la qualitat ei il contract dil parc ensemen cun il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala. La zona circumdonta ha ina funcziun da protecziun indirecta e sustegn il svilup liber dalla natira ella zona centrala. Las finamiras dalla zona circumdonta ein perquei da tgirar e da sviluppar vinavon las valurs existentas, da crear a moda ecologica las utilisaziuns e da promover la colligiazion dils spazis vitals. El center stattan la cultivaziun dalla cuntrada en accord cun la natira ed il svilup persistent dil maletg dalla cuntrada e dil liug. Per la zona circumdonta valan era suenter l'entschatta dalla fasa da menaschi dil Parc Adula neginas novas ordinaziuns e negins ulteriurs scamonds. La garanzia territoriala digl entir parc, q.v.d. dalla zona centrala e dalla zona circumdonta, vegn dada ella planisaziun directiva ed ella planisaziun dall'utilisaziun.

Execuziun: L'execuziun dallas regulaziuns per la zona centrala ei ina sfida speciala. La purtadra dil parc ed ils cantuns participai han decidu baul che las responsablads dils singuls posts cantunals e communal per ils differents secturs duein buca vegnir midadas, q.v.d. ch'ins desista d'introdur in scalem suveran supplementar; la purtadra dil parc ha pia buc atgnas cumpetenzas quei che risguarda l'execuziun.

Per il menaschi dil parc vegnan damai tut las incumbensas executivas, en special era tut las obligaziuns da survegionza polizialas, exequidas dils posts cantunals e communal ch'ei era gia oz responsabels per talas incumbensas. Exempels: il manteniment dallas sendas, la responsablada per lubientschas da baghegiar, obligaziuns da survegionza els asils da selvaschina ed en zonas da repaus per selvaschina ni era la realisaziun da scamonds da pesca e da carrar.

Disposiziuns penals: Secapescha stat l'informaziun dils visitaders el center ed aschia la motivaziun da risguardar voluntarmein las reglas ella zona centrala – sch'ei fa da basegns suenter ina sempla admoniziun d'in survegionader dil parc (senza cumpetenzza d'ordinar sancziuns). Formalmein ston ins denton saver perseguitar eventuals surpassaments dallas reglas da secunter. Las disposiziuns penals dalla legislaziun davart la protecziun dalla natira e dalla patria e dad autras legislaziuns specialas (sco per la planisaziun dil territori, per la catscha, per l'agricultura) cuvieran en lur fuorma hodierna buca tut las pusseivladads da sancziun necessarias.

Per ina realisaziun formala dat ei actualmein els suandonts secturs largias ella regulaziun:

- ordinaziun per risguardar la reit da sendas e rutas igl entir onn
- scamond d'entscheiver sgols, da setschentar e da sursgular il territori cun eroplans ni auters urdeins da sport (incl. parasguladers sco deltas e planaders)
- prender cun ins animals (auter che animals da nez, animals da sauma e tgauns da lavur sin las alps e tgauns da camona)

Las finamiras dils asils da selvaschina ein las medemas sco las finamiras menziunadas dalla zona centrala. Las largias ella regulaziun san ils dus cantuns perquei emplenir cun sebasar sin la lescha da catscha. Ils fegls d'object davart igl asil da selvaschina vegnan cumpletai cun las disposiziuns generalas d'art. 5ss. dall'ordinaziun davart ils asils federals da selvaschina. Ils dus cantuns vegnan a dumandar la Confederaziun da far las midadas corrispudentas egl Inventari federal dils asils naziunals da selvaschina cun ina valeivladad limitada alla fasa da menaschi dil parc (e coordinada temporalmein cun la damonda dil cantun responsabel per la surdada dil label da parc). Sco pusseivladad da regulaziun alternativa prendan ins en consideraziun la cumpletaziun dallas disposiziuns penals dalla Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria. Midadas corrispudentas ein buca realisablas tochen ch'il parc vegn aviarts. Perquei duess valer silmeins per l'emprema fasa da menaschi la regulaziun cantunala che sebase sin la lescha da catscha. Cun las adattaziuns previdas dallas basas legalas duei la procedura da multa disciplinara esser applicabla per tut ils surpassaments dallas regulaziuns ella zona centrala.

Rolla dalla purtadra dil parc: La purtadra dil parc ha buc atgnas cumpetenzas quei che risguarda l'execuziun. Sia rolla impurtonta ei da garantir il svilup liber dalla natira duront il menaschi dil parc cunzun el sector dil management dil parc (cump. art. 25 e 26 OParcs). El center stattan l'informaziun, la repartiziun dils visitaders, il monitoring ed igl engaschament da survegladers dil parc. El sector dalla surveglanza poliziala serestrenscha la rolla dalla purtadra dil parc da separticipar allas expensas supplementaras dils posts cantunals e communal responsabels, aschilunsch che quellas san buca vegnir indemnisadas cun autras pusseivladads da finanziaziun.

Contract dil parc e reglament d'utilisaziun dalla zona centrala

Cumplementarmein als statuts dalla purtadra dil parc che accentueschan l'organisaziun, reglescha il contract dil parc ils aspects programmatics essenzials dalla garanzia dalla qualitat necessaria. Ina part integrala dil contract dil parc ei il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala (annexa dil contract dil parc). Il contract dil parc ed il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala valan per l'emprema fasa da menaschi da diesch onns e ston puspei vegnir suttamess per la decisiun allas votantas ed als votants da tut las vischnaucas per mintga ulteriura fasa da menaschi. Quei vegn fatg tut tenor il svilup dil parc cun las adattaziuns necessarias per segirar la qualitat pretendida legalmein (process da migliurament cuntinuau), denter auter era per garantir il svilup liber dalla natira.

Il contract dil parc reglescha ils perimeters dil parc, incl. la garanzia territoriala per la planisaziun directiva e la planisaziun dall'utilisaziun, las finarmiras strategicas per l'emprema fasa da menaschi da diech onns sco era las incumbensas dalla purtadra dil parc. Il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala cuntegn en emprema lingia determinaziuns arisguard l'applicaziun dallas differentas ordinaziuns e scamonds tenor art. 17 dall'OParcs fundamentalas per garantir il svilup liber dalla natira ella zona centrala (cump. reglament d'utilisaziun dalla zona centrala cefra V). Plinavon cuntegn quei reglament ultra dil camp d'applicaziun dalla zona centrala (cefra I.) era constataziuns en connex cun il dretg applicabel (cefra II.), cun la coordinaziun necessaria dalla purtadra dil parc, dils posts cantunals e communal e dallas differentas gruppas d'utilisaders per la realisaziun comunabla (cefra III.) e la finala constataziuns en connex cun la comunicaziun dallas ordinaziuns da protecziun (cefra IV.). Ei vegn renviu explicitamein al reglament d'utilisaziun dalla zona centrala.

Basegn d'agir ni d'adattar special dat ei en singuls secturs da regulaziun tenor il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala:

Prescripziuns da secutener generalas per visitaders: La purtadra dil parc communicescha a moda adattada las prescripziuns da secutener generalas per visitaders dalla zona centrala sin l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi, q.v.d. il scamond da bandunar vias e sendas, il scamond da prender cun ins animals, il scamond da carrar e da sgular, il scamond da pescar e da

rimnar ed autras reglas da secuntener (buca schar anavos miardas, buca far bogh en lags ed uals, buca far fiug, buca pernottar ora el liber).

Scamond da carrar (vias d'alp e vias forestalas ella zona centrala): Las vischnauncas participadas verificeschon las regulaziuns per tut las vias e sendas carrablas ella zona centrala e relain sche necessari scamonds da carrar generals (coordinau temporalmeins cun l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi).

Construcziuns e stabiliments: Cun proprietaris da construcziuns ella zona centrala fan ins cunvegns da cooperaziun (davart las cunvegns da cooperaziun, cump. cap. 6.1.2). El rom dallas utilisaziuns lubidas fan ins optimaziuns el senn dallas finamiras dalla zona centrala che la purtadra dil parc sa indemniser ni silmeins sustener finanziameins tut tenor la prestaziun dil proprietari (p.ex. prestaziuns dallas camonas cun access public el sector dall'educaziun ambientala ni installaziun d'implants solars per il provediment d'energia da construcziuns privatas).

Cultivaziun dallas alps: Las surfatschas da pasculaziun fuorman la basa per ils pagamenti directs. Actualmeins vegnan ils perimeters el cantun Grischun surluvrai el rom dil program per promover la biodiversitad el territori d'alpegiaziun digl Uffeci federal d'agricultura (UFAG). Ils novs perimeters vegnan menziunai sulettameins a moda electronica el sistem d'informaziun geografic (SIG) dil cantun Grischun. Enteifer la zona centrala vegn elavurau per mintga alp in concept da pasculaziun, il qual vegn realisau contractualmeins. La procedura sedrezza tenor las directives dil dretg federal dall'ordinaziun davart ils pagamenti directs ed art. 18c dalla lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria en colligiaziun cun art. 19 dall'ordinaziun davart la protecziun dalla natira e dalla patria. La realisaziun ei formalmeins independenta dil project da parc naziunal. Ils cuntegns dil contract ein adattai allas finamiras dil parc (coordinaziun materiala). Duront ch'ei vegn decidiu oz davart concepts da pasculaziun e concepts da menaschi per las singulas alps senza lur utilisaders, possibilitescha la garanzia contractuala ch'il parc sa remunerar enzatgi che renunzia el futur ad in'utilisaziun. El Tessin evaluescha ins stentas da coordinaziun correspundentas sco quei ch'ellas ein menziunadas cheu per il cantun Grischun.

Scamond da pesca: Omisdus cantuns relain per tut las auas ella zona centrala in scamond da pesca (coordinau temporalmeins cun la damonda dil cantun responsabel per la damonda alla Confederaziun per survegnir il label da parc).

Catscha: El center stat la damonda alla Confederaziun da fixar sin l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi l'entira zona centrala sco asil federal da selvaschina (territoris cun in status da protecziun integral e territoris cun in status da protecziun parzial).

Cavacristallas: Las vischnauncas midan lur cunfin per cavar cristallas, aschilunsch che quei ei necessari per realisar il concept da cavar cristallas (coordinau temporalmeins cun la votaziun davart il contract dil parc).

Garanzia territoriala, cump. capitel 6.1.5.

Il territori digl entir Parc Adula (zona centrala e zona circumdonta) vegn garantius els plans directivs dils dus cantuns (el cantun GR era els plans directivs regiunals); la zona centrala vegn plinavon determinada els plans d'utilisaziun dallas vischnauncas pertuccadas.

Plans directivs cantunals e regiunals:

Cuntegns: Ils plans directivs dad omisdus cantuns secumponan dalla carta dil plan directiv, dil feagl d'object e dil rapport dil plan directiv. Els plans directivs cantunals vegn igl entir territori dil parc fixaus. Il cunfin exterior dalla zona circumdonta correspunda al perimeter dil parc. La zona centrala figurescha medemameins. Il feagl d'object determinescha ils principis ils pli impurtants per la zona

centrala e la zona circumdonta. Cun il renviament corrispundent d'aventan aschia cunzun era las finamiras ed ils principis tenor il contract dil parc ligionts per las autoritads. El senn dalla funcziun coordinativa dils plans directivs cantunals vegn ei era demussau co l'adattaziun cun ils plans sectorals ed ils inventaris dalla Confederaziun e cun utilisaziuns gia existentas – e probablamein era futuras – ei vegnida fatga. El plan directiv cantunal dil Tessin ed els plans directivs regiunals dil Grischun (Moesano/Calanca, Viamala e Surselva) vegn plinavon fixau la reit da sendas – rugalada ensemen cun il project da parc – per la zona circumdonta e la zona centrala.

Effect giuridic: Las determinaziuns dils plans directivs cantunals ein en general ligiontas per las autoritads, q.v.d. ch'ellas ein impegnativas – suenter ch'il Cussegl federal ha approbau ellas – per tut las autoritads sin il scalem federal, cantunal e communal sco era per auters posts cun incumbensas suveranas (p.ex. interpresas da transport concessiunadas, uniuns d'interess communalas e.a.). Sin fundament dall'obligaziun dallas autoritads ein ils plans directivs d'impurtonza centrala per la segirtad giuridica da tut las partidas participadas. Els fuorman per aschidadir in'assicuranza da basa per las vischnauncas participadas e garanteschon che era las autoritads federalas e cantunals risguardien las reglas da giug decisivas e sustegnien activamein las finamiras dil project da parc.

Protecziun legala: Il decret dils plans directivs cantunals (ed il decret dils plans directivs regiunals el cantun Grischun) san personas privatas buca contestar cun mesiras legalas ordinarias.

Planisaziun dall'utilisaziun e lescha da baghegiar: La zona centrala vegn definida dallas vischnauncas pertuccadas en lur plans da zonas. Vitier relain ins in artechel special dalla lescha da baghegiar. Risguardond las particularitads cantunals dil Grischun e dil Tessin vegn in artechel da baghegiar da model mess a disposiziun allas vischnauncas che renviescha en general al reglament d'utilisaziun dalla zona centrala ed allas basas legalas relevantas dalla Confederaziun e dils cantuns.

Plan d'avertura general: Ils plans d'avertura generals dallas vischnauncas dalla zona centrala fixeschan la reit da vias ella zona centrala e plinavon las zonas da dimora tenor il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala.

Effects giuridics: Determinaziuns els plans d'utilisaziun communalas ein ligiontas per ils proprietaris da terren, q.v.d. ch'ellas valan era per personas privatas. La protecziun legala da personas privatas pertuccadas, specialme in proprietaris da construcziuns e da stabiliments ella zona centrala, vegn garantida cun la determinaziun dil plan d'utilisaziun.

Protecziun legala (art. 101ss. LPTGR/GR resp. art. 28 – 30 LST/TI): Encunter il decret dils plans d'utilisaziun han omisdus cantuns la pusseivladad da far in recuors da planisaziun alla regenza, ed encunter l'approbaziun dallas planisaziuns d'utilisaziun resp. encunter la decisiun davart protestas dat ei la pusseivladad da far recuors alla Dertgira administrativa.

2.2.2.9 Cumprova che las utilisaziuns violeschan buca las pretensiuns tenor art. 17 OParcs, cun risguardar las divergenzas

Per tut ils temas clav dalla zona centrala han specialists externs elavurau expertisas per cumprovar che las utilisaziuns violeschan buca las pretensiuns tenor art. 17 dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs). Parallelamein cun l'elavuraziun dallas expertisas per ils temas cavar cristallas, intervenziuns da catscha, utilisaziun dallas alps sco era sendas e rutas dil parc ella zona centrala ein ils experts participai s'entupai per sebrattar e per coordinar ils temas optimalme in cun l'auter ed aschia saver evitar conflicts. A lunga vesta vegn il monitoring che entscheiva cun la fasa da menaschi a far las cumprovas pretendidas. Il 2015 ein las suandontas expertisas externas vegnidas cumpiladas:

- Camenisch, M. (2015): Konzept Sammeln im Parc Adula – Schwerpunkt Sammeln von Gesteinen und Mineralien (Strahlen). Cuera.
- Meile, P. (2015): Konzept für minimale jagdliche Eingriffe in der Kernzone des Parc Adula.
- Trifolium – Andres, F. und Koch, B. (2015): Perimeter der bewirtschafteten Alpen in der Kernzone des Parc Adula. Cuera.
- ZHAW – Rupf, R., Wytttenbach, M. und Karlen, B. (2015): Weg- und Tourennetz Parc Adula. Festlegung des Weg- und Tourennetzes für den Sommer und Winter der Kernzone des Parc Adula. Wädenswil.

L'expertisa da Trifolium ha per exempel cumprovau che las pastiras d'alp, che importan tuttina ver in quart dalla zona centrala, vegnan cultivadas en general plitost a moda extensiva e che biaras surfatschas ein sututilisadas ord il punct da vesta agronomic. Las surfatschas sututilisadas cuvieran varga la mesadad dallas surfatschas da pasculaziun ella zona centrala. Las surfatschas vegnan pasculadas regularmein, denton a moda extensiva tochen fetg extensiva. Perquei anflan ins mo paucs fastitgs da calzeradas e da ruissas. Las surfatschas sututilisadas claramein respectivamein las surfatschas strusch utilisablas ein cunzun situadas en zonas periferas, las qualas ins pasculescha mo fetg darar ni mo duront in cuort temps e sin las qualas ins anfla strusch fastitgs da pasculaziun. L'influenza sin la natira ei cheu minimala. Las surfatschas sututilisadas claramein ed ils corridors d'animals drovan ins mo per catschar las muntaneras. Ei dat negins conflicts cun selvaschina ed ellas impedeschan buc il svilup liber dalla vegetaziun: il svilup liber dalla natira ei pia garantius. Era las autras expertisas muossan co il svilup liber dalla zona centrala sa vegnir garantius malgrad l'utilisaziun minimala a moda aschi optimala sco pusseivel cun intervenziuns da catscha minimalas, cun duvrar sendas e rutas dil parc per l'utilisaziun el sector da sport e da temps liber e cun cavar cristallas a moda reglamentada severamein.

Tut las expertisas davart ils temas clav dalla zona centrala san ins telecargar sin la pagina-web dil Parc Adula www.parcadula.ch.

Ils cantuns proponan che las pretensiuns tenor art. 16 – 18 dall'OParcs vegnien cumprovadas a maun d'expertisas ed evaluadas cun in'examinaziun scientifica. Il rapport d'evaluaziun fuss lu la basa comunabla per la verificaziun dil cuntegn dalla charta ton davart dils cantuns sco era davart dalla Confederaziun.

2.2.2.10 Mesiras per comunicar las ordinaziuns da protecziun ella zona centrala

La zona centrala ei il specificum dil parc naziunal, nua ch'ins pren mesiras per reparter ils visitaders. Ella zona centrala sto ei cunzun vegnir informau davart las particularitads arisguard flora, fauna, geologia ed alpicultura. Plinavon ston las reglas da secuntener per proteger la fauna e la flora vegnir comunicadas. Per la zona centrala han ins elavurau in concept da signaletica a basa dallas directivas digl Uffeci federal d'ambient UFAM.

A tut las entradas dalla zona centrala duein vegnir plazzadas duront l'emprema fasa da menaschi tablas che fan attent ad attracziuns ella zona centrala (attracziuns naturalas, culturalas, dalla fauna) e che informeschan davart las reglas da secuntener ella zona centrala. Quellas tablas d'informaziun vegnan buca mo plazzadas per liung dil cunfin dalla zona centrala, mobein era en loghens, nua ch'ils visitaders passan savens (fermadas dil bus, BusAlpin, staziuns dil tren). La purtadra dil parc ha

quitar che las ordinaziuns da protecziun e las reglas da secuntener corrispundentas ella zona centrala vegnien stampadas els organs da publicaziun ufficials, sco per exempel els fegls ufficials communal.

Infopoints e biros d'informaziun davart il parc: Ella zona centrala ed ella zona circumdonta han ins previu ina retscha dad infopoints (p.ex. cantuns d'informaziun en camonas dil CAS ni sin alps) e biros ufficials che informeschan davart il parc en cooperaziun cun partenaris sco per exempel las informaziuns turisticas. Leu survegn ins tut las informaziuns davart la zona centrala e la zona circumdonta sco era reglas da secuntener ella zona centrala. Plinavon san ins retrer cartas topograficas ni descripciuns dallas vias.

Cartas topograficas: Ins sviluppescha cartas che levgeschan igl access e la dimora ella zona centrala cun informaziuns davart sendas, rutas dil parc, attracziuns e camonas. Cheutier s'audan era las reglas da secuntener ella zona centrala. Sco alternativa tier las cartas topograficas classicas sviluppeschan ins in'app (online ed offline) per smartphones ch'ins sa era duvrar sco GPS e che survecha aschia sco agid d'orientaziun.

La reit da sendas e rutas dil parc dil Parc Adula vegn communicada e publicada activamein dil center da gestiun. Las novas ediziuns dil guid da turas dil CAS ston vegnir adattadas alla reit da rutas dil parc. Auters canals pusseivels per la comunicaziun ein paginas-web cun portals per igl upload da rutas dil parc e da descripciuns da rutas dil parc. Plinavon eis ei impurtont da publicar material d'informaziun e guides davart la reit da sendas e rutas dil parc dil Parc Adula.

Survigiladers dil parc vegnan a far attents ils visitaders els secturs d'entrada dalla zona centrala ch'els sesanflien uss ella zona centrala e ch'els astgien buca bandunar las vias e stoppien risguardar las reglas da secuntener. Ils survegiladers dil parc han buc in'incumbensa poliziala ed astgan buc ordinar sancziuns.

2.2.3 Argumentaziun dalla zona circumdonta

2.2.3.1 Descripziun dalla zona circumdonta ed explicaziun dalla funcziun da moderaziun

La fundaziun d'in parc naziunal cun ina zona centrala ed ina zona circumdonta ha negins effects legals per la zona circumdonta ed ei – en cumparegliaziun cun la zona centrala – buca colligiada cun restricziuns d'utilisaziun. Quei vul dir che dretg existent rest en vigur, ei dat buca ulteriuras restricziuns en connex cun singulas pusseivladads d'utilisaziun, il svilup sedrezza tenor las finamiras ella Charta. La zona circumdonta ei reglada legalmein cun aschignumadas normas programmaticas. Quei vul dir che las vischnauncas dueien drizzar lur planisaziuns e projects ella zona circumdonta sin quellas finamiras cun valetar tut ils interess el senn dil project cumplessiv. Oravontut dueien utilisaziuns ella zona circumdonta buca restrenscher il liber svilup dalla natira ella zona centrala e sche pusseivel schizun promover quel (funcziun da plumatsch dalla zona circumdonta). Ella zona circumdonta vegnan applicadas, tut tenor la damonda e l'incumbensa, las directivas legalas da confederaziun, cantun e vischnauncas (sper LNP e OParcs dalla confederaziun oravontut la legislaziun federala e cantunala davart la planisaziun dil territori, denton era la legislaziun agricola, la legislaziun da traffic eav.). Quellas leschas ein – e restan senza midadas – direct applicablas (p. ex. la lescha da baghegiar dalla vischnaunca). Quei principi vegn era francaus els plans directivs cantunals ed ei ligionts per tut las autoritads suenter l'approbaziun dil Cussegl federal.

La zona circumdonta ha ton la funcziun da rinforzar la socioeconomia dallas regiuns sco era da proteger la zona centrala d'influenzas negativas (funcziun da moderaziun). Ella circumdescha completamein la zona centrala e cumpeggia numerus territoris protegi existents ed ecologicamein prezios. Cheutier s'audan cuntradas da palii, regiuns humidadas d'impurtonza naziunala, reservats d'uual natural, praus e pastiras schetgas sco era territoris che fan part digl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturals d'impurtonza naziunala (IFC). Cunzun ils territoris pli aultsituai ella zona circumdonta ch'ei datier dalla zona centrala sesanflan ordeifer il spazi habitau e disponan d'in access pauc extendiu.

Per il svilup dalla zona centrala accentueschan ins la funcziun da moderaziun per mantener e tgirar cuntradas cultivadas e spazis vitals ecologicamein prezios. Cuntradas cultivadas utilisadas a moda estensiva mantegnan cheu lur vast spectrum da spazis vitals per numerusas specias d'animals e da plontas.

Per garantir vinavon l'aulta qualidad dalla zona circumdonta ha la purtadra dil parc iniziou, coordinau e susteniu duront la fasa da fundaziun intenziunadamein projects per colligiar, revaletar e tgirar la cuntrada cultivada. Cheutier s'audan per exempel projects per mantener pastiras aviartas. Cun mesiras per allontanar las caglias e cun mesiras en favur dalla pasculaziun vegn il manteniment dallas surfatschas aviartas ecologicamein preziosas garantius. Ultra dils projects da revaletaziun realiseschan ins era projects per cumbatter neofitas invasivas. La derasaziun da neofitas ella zona circumdonta vegn frenada. Aschia san ins impedir l'immigraziun ella zona centrala. Duront la fasa da fundaziun han ins realisau en Val Blegn in project da neofitas per cumbatter il badalestg japanes, il saldagen d'aur e la plonta dil parvis (sebasond sil concept davart il cumbat encunter las neofitas dil cantun Tessin). En Val Calanca, el Mesauc ed en Surselva han ils uffecis cantunals iniziou projects da neofitas. Autras mesiras vegnan realisadas permanentamein. Grazia ad in monitoring cuntinuu han ins saviu constatar che negins effectivs da neofitas invasivas ein vegni da s'establi en Valrein. Sco ulteriura mesira han ins renaturalisau generusamein la palii aulta d'impurtonza naziunala a San Bernardino, quei ch'ei ina revaletaziun ecologica considerabla.

L'incumbensa dalla purtadra dil parc ei da cuntinuar a revaletar spazis vitals prezios e d'aschia mantener e da migliurar cuntinuadamein la funcziun da moderaziun. Per quei intent han ins previu gia per l'emprema perioda da program 2016-19, pia all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi, differents projects per mantener e promover la biodiversitad e la cuntrada.

La zona circumdonta sedistingua entras cuntradas naturalas e cultivadas d'aulta qualidad e cumpeglia cun ina surfatscha da 1'108.2 km² 88.6% dil perimeter. La funcziun prioritara ei quella d'haver in effect da moderaziun per la zona centrala. In ecosistem specialmein prezios ei la cuntrada da paliu Lucomagno – Dötra. Sco territori che fa part digl Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturalis d'impurtonza naziunala (IFC) e dall'Important Bird Area Piora – Dötra contribuescha ella grondamein alla varietad dallas specias e dils spazis vitals ed aschia agl effect da moderaziun. La cuntrada dalla zona centrala ei da principi marcada dall'utilisaziun humana sco l'agricultura e l'economia forestala, dils spazis da habitar e da viver e d'altres infrastrukturas. Cun in'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas e culturalas vegn igl effect da moderaziun per la zona centrala migliuraus. Per definir la zona circumdonta ein las suandontas ponderaziuns stadas decisivas:

Svilup persistent: La zona circumdonta ha in grond potenzial per in svilup persistent. Las resursas naturalas e culturalas d'aulta qualidad vegnan valorisadas entras il commerci, l'agricultura ni il turissem enteifer cadeinas da valorisaziun regionalas (p.ex. products regionalis). Il svilup socioeconomic ch'ins ha en mira possibilitescha da colligiar ils acturs e las regiuns a moda optimala. Cundiziuns da basa avantagiusas ein il territori pauc populau, la structura da colonisaziun tradiziunala e la munconza d'infrastruktur cun effect sin il territori (p.ex. industria, commerci). In'exceptiun el territori ei la destinaziun turistica Disentis/Mustér, nua che las zonas intensivadas da recreaziun ein situadas ordeifer il territori dil parc. Per las regiuns dil parc e lur svilup socioeconomic duei haver liug ina midada da trend cun in effect positiv a liunga vesta.

Turissem adattau en accord cun la natira e la cultura: Grazia a sias cuntradas naturalas e cultivadas originaras ella zona centrala e cunzun grazia a sia varietad ella zona circumdonta ei il territori dil Parc Adula adattaus per in turissem en accord cun la natira e la cultura. Cun purschidas intenziunadas san ins render accessibels beins naturalis e culturalis. La valur generada en quella moda contribuescha al svilup persistent dallas regiuns. D'avantatg ei che tut las vischnauncas dil parc ein colligiadadas fetg bein cun la reit da traffic public.

Potenzial da svilup economic general: Ultra dil potenzial turistic han ins tscharniu il perimeter dalla zona circumdonta aschia che era l'agricultura ed il commerci disponan d'in grond potenzial da svilup. Per quei han ins integrau ton sco pusseivel igl entir territori communal el perimeter dil parc. Aschia han ins era definiu da niev ils perimeters ellas vischnauncas da Medel/Lucmagn, Mustér, Sumvitg, Trun, Val, Serravalle e Spligia. Il motiv principal ei staus d'integrar el perimeter dalla zona circumdonta beins culturalis (p.ex. claustra da Mustér, Cuort Ligia Grischa a Trun), purschidas turisticas (p.ex. campadi a Mustér, campadi a Trun) sco era impurtonts producents da products da latg (Sennaria Surselva a Mustér, cascharia a Spligia) e lur furniturs da latg.

Funcziun da moderaziun: La zona circumdonta ensiara la zona centrala cun in'extensiun che stat en ina relaziun adequata cun la surfatscha dalla zona centrala. Cun ina part dalla surfatscha dad 88.6% tier 11.4% ei igl effect da moderaziun cumplessiv. Cunzun ord il punct da vesta ecologic ein midadas fluctuontas denter la zona centrala e la zona circumdonta impurtontas. Ils animals vivan p.ex. stagiunalmein ellas duas zonas e drovan in spazis vital d'ina qualidad equivalenta. Sin

fundament dallas utilisaziuns dad oz ei la zona circumdonta en general fetg adattada tenor las pretensiuns dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs). Plirs facturs ein decisivs: la structura dalla colonisaziun, ils effects dallas mesiras agraras sco era diversas breigias per la protecziun dalla natira e dalla cuntrada. Mesiras che promovon la qualitat (p.ex. projects da colligiazion) vegnan sustenidas intenziunadamein. Da principi vul ins mantener cun l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas e culturalas ina natira e cuntrada d'aulta qualitat.

Unitad e varietad: La zona circumdonta ei il medem mument marcada d'unitad e da varietad. Perquei eis ella buca mo specialmein interessanta ord il punct da vesta dalla scienza naturala e dallas ciencias culturalas, mobein era per visitaders. Tut las vals integradas el perimeter – la part sura dalla Mesolcina, la Val Calanca, la Val Blegn, ils territoris entuorn Medel e Sumvitg, Val, las parts entadem la Val Lumnezia e la Valrein – han in caracter alpin. En general ein la fleivlezia dalla structura ed il potenzial economic relativamein pign, la tematica dalla midada demografica e dalla depopolaziun characteristics per tut las parts dallas regiuns dil territori dil parc. Era ord il punct da vesta historic anflan ins elements colligions che survargan il spartauas sco per exempel ils pass, las vias da sauma e las cargadas d'alp. Sin fundament dalla posiziun el nord ed el sid dallas Alps dat ei da l'autra vart ellas differentas regiuns grondas differenzas culturalas e linguisticas sco era differenzas arisguard la historia, la politica e la mentalitad. Quei fa ch'il parc ei particulars ton concernent la flora e la fauna sco era concernent la structura da colonisaziun e l'activitad economica.

Aultas valurs naturalas e gronda biodiversitad: La valur naturala e la valur dalla cuntrada dalla zona circumdonta ein fetg aultas. Quei muossan las cuntradas inventarisadas, ils biotops, ils maletgs dil liug digns da vegnir protegi e las vias da transit historicas d'impurtonza naziunala, cantunala e regiunala. Quels territoris ein denter auter centrals per igl effect da moderaziun ecologic per la zona centrala. Era sin plaun internaziunal gioga il parc el center dalla cadeina dallas Alps ina rolla impurtanta per mantener e promover specias (p.ex. Dötra – Important Bird Area).

Structura da colonisaziun preziosa ord il punct da vesta historic-cultural: Maletgs dil liug impurtants registrai egl Inventari federal dils loghens svizzers d'impurtonza naziunala digns da protecziun (ISOS) han ins integrau intenziunadamein ella zona circumdonta. D'impurtonza naziunala ein en total 15 maletgs dil liug el sid dallas Alps e tschun el nord dallas Alps, 21 maletgs dil liug el sid ed otg el nord ein d'impurtonza naziunala.

Specialmein prezios ein ils centers dils suandonts loghens: Mesocco, Soazza, Rossa, Augio (Rossa), Bodio/Cauco, Braggio, Landarenca, San Carlo/Buseno, Valle Malvaglia, Rongie/Orino (Malvaglia), Ponto Valentino, Dongio, Largario (tuts Acquarossa), Olivone Chiesa-Solario, Dangio (omisdus Val Blegn), Curaglia (Medel), Cavardiras (Mustér), Val, Vrin e Spligia.

Fixaziun dil cunfin per las vischnaucas: Dallas suandontas vischnaucas han ins integrau igl entir territori communal el perimeter dil parc per saver nezegiar optimalmein las perspectivas da svilup: Acquarossa, Rossa, Calanca, Serravalle, Blenio, Val, Spligia e Nufenen. Ellas vischnaucas da Medel/Lucmagn, Mustér, Sumvitg, Trun, Soazza, Spligia e Val han ins integrau per la fasa da menaschi ulteriuras parts dalla surfatscha el perimeter dalla zona circumdonta. Il motiv ei cunzun il potenzial da svilup e l'existenza da beins culturals impurtants ord il punct da vesta turistic. Las vischnaucas vesan era schanzas per la producziun e la commercialisaziun locala da products da latg e da carn. Cun l'integraziun el perimeter vul ins meglierar las schanzas da posizionar products

regiunals e purschidas el sector turistic en accord cun la natira e la cultura ed el sector dall'educaziun ambientala.

2.3 Analisa dallas fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas

Dall'analisa detagliada san ins deducir per il camp d'acziun cuntrada e biodiversitad fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas centralas. Ei vegn rendiu attent che la purtadra dil parc ha luvrau duront la fasa da fundaziun intenziunadamein vid las fleivlezias identificadas e fatg lavur preliminara corrispudenta per la fasa da menaschi. Ins ha per gronda part reglau ni sligiau ils problems e sa ussa co tractar las fleivlezias indenticadas. Per saver dar in maletg cumplessiv dall'analisa vegnan tuttina tut ils aspects relevonts presentai.

Fermezias
Grond territor (il pli grond parc naziunal dalla Svizra) cun varga 3000 m differenza d'altezia ed in'extensiun dil nord el sid (treis regiuns linguisticas, differentas culturas, natira e cuntrada multifara)
Zona centrala cun svilup liber dalla natira
Zona centrala – sco purschida da vendita esclusiva en cumparegliaziun cun ils parcs naturalis regiunals
La qualitat dalla cuntrada corrispunda alla damonda turistica
Ina gronda spessadad da territoris da protecziun d'impurtonza naziunala e regiunala; la zona centrala ei gia oz per gronda part integrada en asils federalis da selvaschina
Ils territoris da protecziun naziunals ein fetg enonuschents: Plaun la Greina, Péz Adula, fontauna dil Rein Posteriu (zona centrala), cuntrada da paliu che fa part dil Inventari federal dallas cuntradas e dils monuments naturalis d'impurtonza naziunala ed Important Bird Area Dötra (zona circumdonta)
Utilisaziun exemplara e persistenta dalla zona centrala (l'alpicultura vegn reglada a maun da concepts da pasculaziun)
Posiziun ideala ellas Alps Centralas cun in mosaic da cuntradas naturalas e culturalas multifaras
Cuntrada naturala e cultivada existenta d'aula qualitat; promover e mantener quella ei l'incumbensa centrala dil parc

Fleivlezias
Biars differentis interess d'utilisaziun e biaras gruppas d'utilisaders ella zona centrala (conflicts d'interess)
Pauca schientscha ellas regiuns per la gronda valeta dalla natira e dalla cuntrada e per lur impurtonza sco resursas
Ellas regiuns ein ins sceptics arisguard la funcziun dalla zona centrala ed ins ha tema da novs scamonds pusseivels
Basa da datas munglusa davart la flora, la fauna e facturs da disturbi pusseivels (zona centrala e zona circumdonta)
La purtadra dil parc ha neginas cumpetenzas suveranas quei che risguarda la planisaziun dil territori
Reglamentaziuns per la zona centrala han problems d'acceptanza

Sgols da transport e da provediment ella zona centrala

Schanzas

Aunc pauc perscrutadas – in hotspot futur per la perscrutaziun

Valurisaziun d'in territori aunc relativamein nunenconuschent cun ina natira ed ina cuntrada cultivada fetg biala e multifara

La zona centrala en quella dimensiun ei ina schanza singulara per las vischnauncas purtadras e per la Svizra

Cuntrada cultivada ella zona circumdonta: dapli peisa e dapli schientscha per las valurs (biodiversidad) – pusseivladads per migliurar la colligiazion

Management da visitaders exemplar per la zona centrala

Cooperaziuns che funcziuneschan bein cun camonas ed alps ella zona centrala – sensibilisaziun per ina cultivaziun persistente

Garantir mesiras per promover e mantener la qualitat dalla cuntrada

Potenzial d'uaul

Rinforzar la collaboraziun surregiunala

Posizionament communabel e commercialisaziun dallas regiuns

Sco project surcantunal/surregiunal porta il Parc Adula bunas premissas per ina collaboraziun ella politica da promoziun regiunala

Rescas

Differents interess d'utilisaziun dils visitaders dalla zona centrala

Realisaziun dalla funcziun da survegionza arisguard igl adempliment dil scamond da bandunar vias e sendas

Conflict denter la selvaschina ed ils animals da nez

Differents interess d'utilisaziun arisguard il management da selvaschina

Differents interess d'utilisaziun arisguard la cultivaziun dallas alps

Acceptanza dallas restricziuns ella zona centrala

Differents interess arisguard il management d'animals scarponts gronds

Immissiuns dalla piazza da tir Valrein (cunzun canera)

Squetsch da visitaders sin la zona centrala

Derasaziuns da neobiots

Negin interess, negin patertgar d'interprendider, neginas ideas innovativas

2.4 Finamiras strategicas biodiversidad e cuntrada

Per l'emprema fasa da menaschi persequitescha la purtadra dil parc Parc Adula las suandontas finamiras per segirar la zona centrala:

- Garantir il svilup liber dalla natira ella zona centrala (lescha davart la protecziun dalla natira e dalla patria, art. 23f al. 3)
Protecziun dil process natural: La natira ha in'atgna valur. Perquei han la protecziun dil process natural e las restricziuns dallas intervenziuns humanas emprema prioritad ella zona centrala. Il svilup liber dalla natira daventa in object da perscrutaziun. Ins vul animar differents instituts da formaziun naziunals da realisar projects da perscrutaziun ella zona centrala (era ella zona circumdonta). Las activitads da perscrutaziun vegnan coordinadas intenziunadamein.
- L'utilisaziun da recreaziun ei reglada e fa part dil monitoring dils visitaders.
- Utilisaziun dallas alps: var 27% dalla zona centrala ein surfatschas d'alp cultivadas. Quellas corrispundan formalmein buca senz'auter alla protecziun dil process natural. Perquei eis ei necessari da fixar claras reglas e da far cunvegns contractualas quei che risguarda l'utilisaziun. Per possibilitar in menaschi dallas alps conform alla zona centrala e per promover ina produczion persistenta vegn l'alpicultura restrenschiada sin surfatschas cunfinadas claramein (seivs e sche necessari pasturs). Duront l'emprema fasa da menaschi elavuran ins perquei per tut las alps ella zona centrala in concept da menaschi che cuntegn concepts da pasculaziun. La situaziun digl entir menaschi vegn analisada cun ils cautevias ed ils proprietaris. Ils concepts da pasculaziun vegnan era sviluppai ensemen cun autras gruppas d'interess (autoritads da catscha e da pesca), per ch'ins sappi discutir e slijar situaziuns da conflict existentas en connex cun la selvaschina ed ils animals da nez. Conflicts existents ni supponi duein vegnir intercuri, per che basas objectivas che san survir el rom da discussiuns denter gruppas d'interess stettien a disposiziun. En cunvegnientscha cun proprietaris e cultivaturs dad alps han ins la finamira da buca pli pascular surfatschas nunproductivas (ord il punct da vesta dil pavel ni en connex cun difficultads da cultivaziun). Cun il sustegn dil parc e dallas autoritads cantunals vegnan territoris ordeifer la zona centrala, nua che la pasculaziun ei pli raschuneivla e nua ch'il potenzial ei pli gronds (p.ex. pervia da bunas surfatschas da pasculaziun ni bunas infrastrukturas ni per retener la derasaziun digl uaul) examinai e proponi per in'eventuala utilisaziun. A liunga vesta vul ins reducir las surfatschas d'alp cultivadas ella zona centrala sin 15%.
- Management da selvaschina: La finamira principala dil Parc Adula eis ei da procurar che la situaziun da donns da selvaschina els uauls da protecziun vegni buca mendra cun la fundaziun dalla zona centrala.
- Monitoring da selvaschina: Ella zona centrala ed els territoris cunfinonts han ins inziau in monitoring da selvaschina che s'orientescha intenziunadamein tenor ils basegns dalla zona centrala (Grischun e Tessin) ed il qual duei vegnir amplificaus vinavon. Sut la survigilanza dalla cumissiun da perscrutaziun dil Parc Adula vul ins elavurar ensemen cun experts da catscha dad omisdus cantuns, representants dall'agricultura e dall'economia forestala, dalla Staziun ornitologica svizra da Sempach ed a maun dalla repartiziun dils visitaders las damondas spazialas e materialas. Il monitoring cumpeggia vertebrats tscharni lubi e scumandai per la catscha. Temas centrals ein las dinamicas dallas populaziuns ed il secuntener da migraziun ella

zona centrala e denter ils territoris cun e senza squetsch da catscha. Il medem mument documenteschan ins ils effects dil niev scamond da bandunar vias e sendas e dallas restricziuns da pasculaziun arisguard la spessadad da colonias e la repartiziun da certas specias d'animals. Plinavon vul ins era intercurir ils effects da gronds herbivors sin il svilup digl uaul e sin l'agricultura.

- Planisaziun dalla catscha e protecziun da donns da selvaschina: La finamira ei da crear in fundament che sa survir alla planisaziun dalla catscha ed alla protecziun da donns da selvaschina. Ils resultats ein denton era ina basa impurtonta per la formaziun supplementara da scolars, da scolasts e da students e per la relaziun cun la selvaschina en in parc naziunal.
- Il Parc Adula persequitescha duas finamiras principalas: la protecziun dil process natural ella zona centrala ed in svilup regional persistent ella zona circumdonta. Perquei han ins exclus dalla zona centrala uauls, els quals ins sto prender mesiras en connex cun la tgira d'uauls da protecziun. Era ils territoris cun in'aulta concentraziun da selvaschina han ins exlcus dalla zona centrala cun la finamira d'evitar in grond augment dils effectivs da selvaschina. Quels impedessen numnadamein la regiuvinaziun naturala digl uaul cun specias da plontas adattadas per il liug. Aschia san ins mantener ella zona circumdonta igl equiliber d'uaul e da selvaschina existent. Finamiras dall'emprema fasa da menaschi: realisar in monitoring dallas surfatschas d'uaul actualas e dils territoris d'uaul potenzials ella zona centrala, garantir il svilup liber dils uauls ella zona centrala e cultivar a moda persistente las pastiras egl uaul determinadas.

Per la zona circumdonta han ins las suandontas finamiras en connex cun il camp d'acziun biodiversitad e cuntrada:

- Il secund parc naziunal svizzer Parc Adula ei tuttavia buc in territori cun ina natira intacta spira sco il Parc Naziunal Svizzer. Gnanc ella zona centrala. La cuntrada cultivada ei anzi in element marcant dalla cuntrada dil Parc Adula. Cuntradas cultivadas cun vias da traffic d'impurtonza historica, cun maletgs dil liug ni monuments culturals custeivels ed intacts vegnan mantenidas e tgiradas e surveschan all'identificaziun e sco attracziun per in turissem en accord cun la cultura.
- Considerar la biodiversitad ella cuntrada cultivada sco valor positiva e sco element impurtont per il Parc Adula ei in principi impurtont. Aschia sa il Parc Adula sensibilisar ed effectuar che cuntradas cultivadas vegnan tgiradas vinavon e ch'ellas san vegnir mantenidas sco cuntradas tipicas che creeschan identitad. Cuntradas cultivadas tgiradas han il potenzial dad esser in purtader d'image per in turissem en accord cun la natira e la cultura. Per il manteniment dalla biodiversitad ellas cuntradas cultivadas vul ins realisar ulteriurs projects da colligiaziun e da valorisaziun, sco quei ch'ins ha gia fatg duront la fasa da fundaziun. Il Parc Adula sustegn ed accumpogna projects en connex cun la qualitat e la reveletaziun e promova la realisaziun da projects da colligiaziun (p.ex. selvas da castagners, terrassadas cun mirs schetgs, pastiras surcarschidas cun plontas). Fuormas da cultivaziun e products innovativs duein contribuir a quella idea. Il Parc Adula sustegn activamein ils cultivaturs. Per intents da sensibilisaziun han ins plinavon en mira en in'emprema etappa cunvegna da cooperaziun cun il center d'educaziun ambientala a Soazza, cun l'Academia Vivian en Val Medel, cun il Center sursilvan d'agricultura a Mustér, cun il center d'educaziun ambientala da Pro Natura sin il Pass dil Lucmagn, cun il center d'educaziun ambientala a Rossa e cun la Fondazione Alpina per le Scienze della Vita ad Olivone.

- Neobiots invasivs smantschan la flora e la fauna indigena. Per l'emprema fasa da menaschi han ins planisau ella zona circumdonta mesiras per il monitoring da neofitas. Ins vul cumbatter ellas e sensibilisar per ellas ed aschia garantir la funcziun da moderaziun dalla zona circumdonta.
- Il turissem en accord cun la natira e la cultura contribuescha alla valurisaziun regiunala e vegn nezegiaus sco instrument da sensibilisaziun. Plinavon duei el far vegnir cunscients indigens e hosps dils beins naturalis e culturals.

3 Promover l'utilisaziun persistenta da resursas naturalas

Il parc naziunal Parc Adula dat novs impuls all'economia regiunala. Cadeinas da valorisaziun regiunalas vegnan cunzun stabilidas e promovidas ella zona circumdonta; ins sviluppescha e venda purschidas turisticas en accord cun la natira e la cultura. Cun colligiar las regiunas participadas era el sector dalla cultura, dalla formaziun e dils fatgs socials contribueschan ins grondamein all'economia regiunala. Plinavon mantegn e promovon ins l'ierta culturala e la qualidad dalla cuntrada. Aschia san ins sustener a liunga vesta la basa economica dallas vischnauncas dil parc ed augmentar la qualidad da viver. Il confess dallas vischnauncas dil parc per in svilup regiunal persistent ei visibels cun il label parc naziunal e vegn realisaus activamein a maun da differentes projects.

3.1 Analisa dalla situaziun

Il territoris rurals cun paucas structures els cantuns Grischun e Tessin ein confruntai cun differentas sfidas. Malgrad ils sforzs statals quei che risguarda la politica agrara ein las regiuns per gronda part agricolas buca vegnidas da migliurar essenzialmein ils davos 30 onns lur situaziun da partenza, il svilup regiunal e la migliuraziun dallas structures en general. Ils motivs ein multifars: las finanzas scartas dalla Confederaziun e dils cantuns mettan en damonda las politicas sectorialas relevantas per la regiun, l'agricultura vegn pli e pli sut squetsch da rentabilitad sin il marcau globalisau, la concentraziun dall'economia sin las regiuns centralas augmenta la dependenza ed ha per consequenza l'emigraziun dalla populaziun pli giuvna. Al sector da survetschs eis ei reussiu mo parzialmein da generar novas plazzas da lavur ellas regiuns periferas. Era sch'ins sa distinguer adina pli paucs cuntrasts denter tiara e marcau els munds socials che marcheschan il mintgadi quotidian, sedistinguan ils territoris rurals entras ina retscha da caracteristicas comunablas:

- pintga spessadad dalla populaziun e dils habitadis
- cuntradas naturalas e culturalas intactas
- structures socioeconomicas specificas (territori marcaus dall'agricultura, diember da habitonts fluctuont sin nivel bass, reducziun dall'infrastructura publica, eav.)
- ferma dependenza dils centers els secturs dall'infrastructura e da survetschs qualificai
- ferma dependenza da prestaziuns da survetsch statalas (politica regiunala, ulivaziun da finanzas, politica agrara, eav.)

Malgrad quels tratgs comunabels ei il territori rural fetg heterogens e quei ton el Grischun sco el Tessin. Quei pertucca en special las premissas e pusseivladads d'utilisaziun dil spazi natural, las structures demograficas ed economicas e las relaziuns funcziunalas cun ils centers economic e turistics. Per il posiziunament ston las particularitads dallas regiuns participadas al Parc Adula vegnir elavuradas claramain e quei viers anen ed anora; mo aschia san las regiuns respectivas nezegiar il meglier pusseivel las schanzas che resultan dil project da parc naziunal.

La heterogenitad sereferescha denton era allas structures socialas corrispudentas. Las vischnauncas el perimeter dil parc s'audan tier las regiuns periferas dil Grischun e dil Tessin. Gest per quellas regiuns semuossa la tendenza da svilup actuala dalla politica regiunala pli e pli:

- turissem fleivel ni stagnont,
- sector da survetschs che generescha strusch novas plazzas da lavur
- digren dils beins agricols, dependenza carschenta dalla politica agrara

- perdita dalla cuntrada cultivada e dalla biodiversitad
- reduzziun dil provediment da basa (survetschs publics)
- diminuziun dalla populaziun, perdita dalla substanza sociala e pintga habilitad d'innovaziun

Era per las vischnauncas el Parc Adula valan per gronda part las tendenzas da svilup generalas menziunadas survar. Ord il punct da vesta socioeconomic san ins definir en general las suandontas rescas e schanzas per il territori rural dil Parc Adula:

Sch'ins considerescha il svilup economic e demografic dils davos 20 onns en Svizra, san ins constatar ina clara polarisaziun territoriala. Il territori rural che importa ca. 80% dalla surfatscha svizra cumbatta cun problems da depopulaziun e da plazzas da lavur. Els marcaus ed ellas aglomeraziuns che seconcentreschan pli e pli sin il marcau global san ins constatar en general in'accumulaziun. Ferton vivan e lavuran varga 70% dalla populaziun svizra en marcaus ed aglomeraziuns. Differents studis e diversas instituziuns dalla politica regiunala ein s'occupadas ils davos onns cun quei fenomen. Sebasond sin quels fatgs han ins definiu sin plaun naziunal la nova politica regiunala NPR e concepìu la nova ulivaziun da finanzas NUF. Quei ha differentas consequenzas per ils cantuns e las vischnauncas che ston seconfruntar directamein cun las damondas da svilup.

Cunzun setschenta la damonda con strategics ch'il svilup dil territori rural duei esser e sch'el sa vegnir sustenius finanziamein. En quei connex ha il cantun Grischun surdau denter auter la realisaziun d'in studi che ha marcau la noziun dallas regiuns cun pauc potenzial. Dils differentis studis e concepts politics sco era dallas diversas strategias san ins trer las suandontas conclusiuns e deducir las sequentas tendenzas:

- Il territori rural en general e las vischnauncas dil Parc Adula ein confruntadas cun differentas sfidas ch'ins sto prender per mauns cun ideas innovativas e cun concepts persistents per frenar il svilup tendenzialmein negativ el territori muntagnard periferic.
- Per saver mantener l'urbarisaziun decentrala vegnan la solidaritad sociala ed il sustegn statal per il territori rural era ad esser necessaris el futur.
- Malgrad ils svilups negativs ha il territori rural ulti bia potenzial. Ei dat biaras resursas che san vegnir nezegiadas meglier ord il punct da vesta economic (p.ex. in turissem en accord cun la natira e la cultura, energias regenerablas). Il territori rural posseda denton era valurs, allas qualas ins sa buc attribuir ina valur monetara directa che han denton tuttina ina fetg gronda impurtonza sociala, culturala ed ecologica (p.ex. beins culturals, biodiversitad, cuntradas naturalas e culturalas).

Las regiuns dil Parc Adula sedistinguan entras differentas caracteristicas che ston vegnir risguardadas en connex cun il svilup economic e cun l'utilisaziun dallas resursas naturalas. Dil concept dil territori per il Grischun (ARE 2014) han ins deduciu ed elavurau strategias e direcziuns d'acziun principalas per il svilup dallas regiuns grischunas tochen il 2023. Il svilup da strategia han ins fatg en collaboraziun cun representants dalla politica e dall'economia e cun il sustegn dallas autoritads cantunalas (UET, ARE) e dil Secretariat da stadi per l'economia (SECO). Per il Parc Adula ei cunzun la strategia per las regiuns Mesolcina/Calanca, Surselva e Viamala / Grischun Central d'impurtonza particulara. En Val Blegn han las vischnauncas giu d'absolver in process da svilup da strategia semeglient. Quellas strategias han ins fixau en in masterplan che vegn sviluppaus

continuadamein e che vegn duvraus sco instrument da lavur. Per la transposiziun han ins eregiu la “antenna dalla vallada” enteifer l'autorità regiunala da svilup ERS-BV.

Mesolcina/Calanca

La regiun Mesolcina/Calanca ei marcada dall'axa che meina dil nord el sid sur il Pass dil San Bernardino. La val ha viviu ditg dall'economia da pass. Quei che riguarda il traffic stradal ei la via naziunala A13 ina buna colligiaziun dil nord el sid. La gronda part dalla populaziun viva ella part sut dalla Mesolcina ch'ei sesviluppada ils dus davos decennis ensemen cun l'aglomeraziun carschenta da Bellinzona. Quei trend vegn a marcar il svilup dalla regiun era el futur.

Sper l'agricultura porscha en Val Calanca actualmein il turissem en accord cun la natira e la cultura ina dallas paucas pousseivladads da gudogn. A San Bernardino han ins construiu ils onns 1970 implants da sport da neiv. Il mument ei il territori da skis denton serraus. En omisduas vals cumbatta l'economia turistica sco dapertut el Grischun cun ina damonda stagnonta ni regressiva.

Ina gronda sfida per l'entira regiun ei d'equilibrar in svilup controllau e da buna qualitad dalla regiun Mesolcina/Calanca sco liug da habitar, liug economic e liug turistic cun l'intenziun da risguardar il medem mument il spazi natural resp. il contuorn ecologic. Per la regiun Mesolcina/Calanca (naven dil 2016 regiun Moesano, cump. concept dil territori per il Grischun, 2014) stattan denter auter accents sco la procuraziun da spazi da habitar attractiv ni il svilup dil liug turistic San Bernardino el center (cump. strategia da svilup dalla regiun Mesolcina/Calanca, 2015).

Surselva

La piazza economica Surselva ei confrontada cun grondas sfidas. L'economia stagnescha ni regredescha dapi varga 20 onns. Pertuccadas ein era l'economia turistica e l'entira regiun sco liug da habitar. La libertad d'agir ei restenschida sin fundament dallas cundiziuns da basa naturalas, socialas, economicas e politicas. Aschia sto la regiun crescher economicamein era egl avegnir cunzun el sector turistic. Cuntrari a biaras autras regiuns alpinas ha la Surselva la schanza da sesviluppar sco regiun da habitar attractiva che s'orientescha tenor il spazi economic ferm dil Grischun dil Nord.

La finamira surordinada dalla strategia da svilup dalla regiun ei da mantener e da sviluppar la Surselva sco regiun da viver e da habitar e sco regiun economica attractiva e persistente. Aschia vul ins frenar il trend da svilup negativ e nungiavischau (diminuziun dalla populaziun, da fatschentas e da piazzas da lavur).

Quell'avischinaziun da svilup che accentuescha la Surselva sco regiun turistica ha l'intenziun d'augmentar il diember da pernottaziuns. Menaschis d'alloschament efficientes che influenzeschan e train a nez il marcau e che savessen survir sco motor per auters menaschis d'alloschament ed autras activitads turisticas en Surselva mauncan praticamein dil tuttafatg. Era la habilitad da reinvestir ei buca dada alla gronda part dils menaschis. Plinavon dat ei denter ils purtaders da prestaziuns strusch cooperaziuns capavlas da concuorer. Igl entir territori dalla Surselva ei confruntaus cun in'ulteriura sfida arisguard il svilup demografic: la populaziun dalla Surselva diminuescha ed ellas regiuns periferas ei quei process gia avanzaus. Quei ha consequenzas da gronda purtada per il svilup socioeconomic futur dalla regiun, pertgei che quella perdita dalla sostanza (carstgauns, ideas, interpretidiers/investurs, potenzials purtaders da project, forzas da lavur, consuments e la capacita finanziaria publica e privata) engrevegia tut ils impuls novs per rinforzar la regiun economicamein. La finala vegn vitier che la Surselva sto sesviluppar sco liug da

viver e da luvrar d'aulta qualitat el camp da tensiuns dil spazi natural resp. dil contuorn ecologic (strategia da svilup dalla regiun Surselva, 2015).

Viamala / Grischun Central

La strategia dalla regiun Viamala / Grischun Central pertucca secturs parzials dil Parc Adula. La regiun Viamala / Grischun Central ei confruntada – sco era las autras regiuns dil Parc Adula – cun differentas sfidas. Mantener ed augmentar l'attractivitat dallas vischnauncas sco spazi da habitar e da viver; la perdita latentada dalla capacitat da concuorer el sector turistic; innovaziun e carschientscha munconta per interpresas industrialas ed interpresas da survetschs sco era per l'industria elavuronta ell'agricultura ein exempels per il basegns d'agir ella regiun Viamala / Grischun Central (cump. strategia da svilup dalla regiun Viamala / Grischun Central, 2015). Sco direenziuns d'agir principalas han ins definiu per quella regiun il svilup d'in profil turistic, il rinforzament dalla regiun sco liug da habitar ed il migliurament dallas cundiziuns per interpresas industrialas ed interpresas da survetschs.

Val Blegn

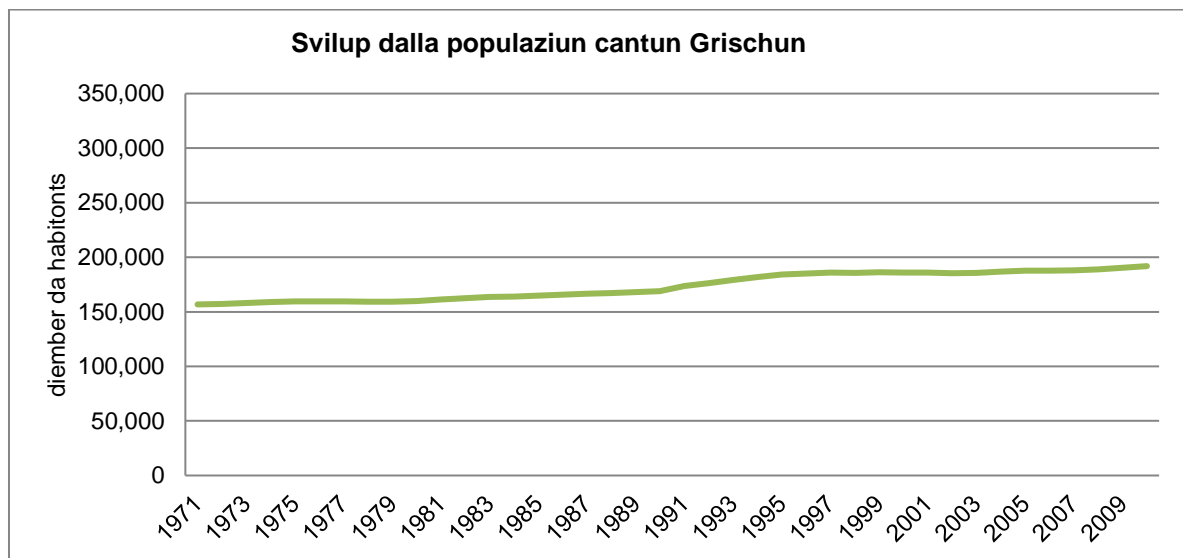
Per la Val Blegn han ins elavurau il 2013 in masterplan per il posiziunament turistic e per il svilup futur. Secristallisai ein sis camps d'acziun sut il posiziunament dil Parc Adula. Per promover l'economia intenda la Val Blegn da rinforzar las energias regenerablas. El sector dalla natira accelereschan ins p.ex. la collaboraziun cun la Fondazione Alpina per le Scienze della Vita (FASV). Per fortificar la cultura vul ins collaborar dapli cun museums. Ins vul promover la gastronomia (p.ex. grotti) ed ils rustici, installar forums da giuventetgna p.ex. per scolas e promover il sport. In posiziunament clar dil parc naziunal Parc Adula possibilitescha era alla Val Blegn ina perspectiva per sviluppar il profil turistic ed offrir purschidas per in turissem en accord cun la natira e la cultura che sedistingua entras in'aulta qualitat.

Las strategias dallas regiuns muossan ch'il turissem en accord cun la natira e la cultura ei da gronda impurtonza ellas regiuns dil Parc Adula. La purtadra dil parc sa contribuir grondamein al svilup da purschidas turisticas, alla colligiazion d'acturs e sco plattaforma da communicaziun. Plinavon sustegn e promova il Parc Adula l'installaziun da cadeinas da valurisaziun e la collaboraziun da tut las branschas ellas regiuns.

3.1.1 Situaziun socioeconomica

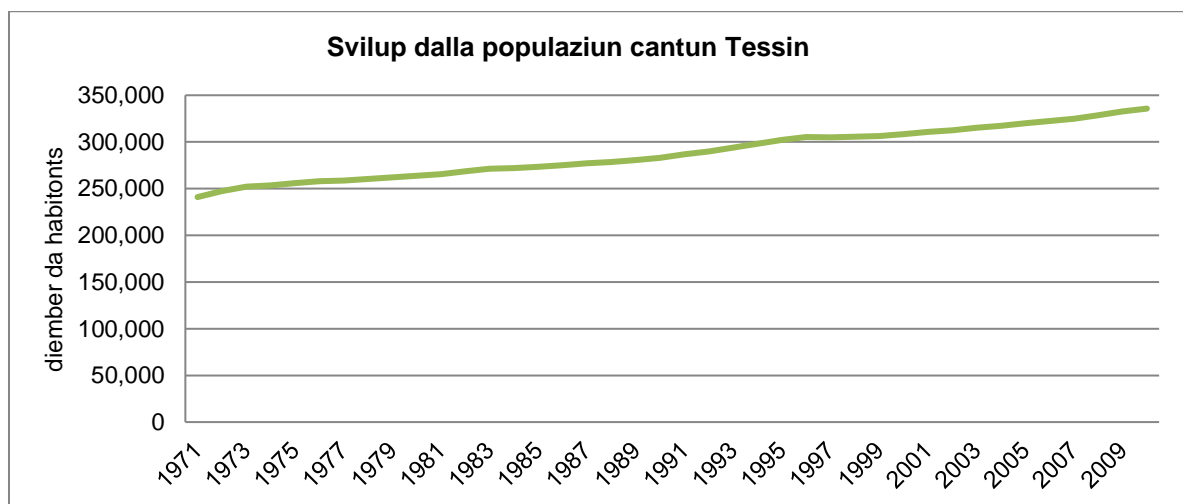
3.1.1.1 Diember da habitonts e structura dalla populaziun

La populaziun dil Grischun crescha naven dil 1971 cuntinuadamein ed ei sesviluppada dapi lu da 156'773 habitonts sin 191'861 habitonts il 2010.

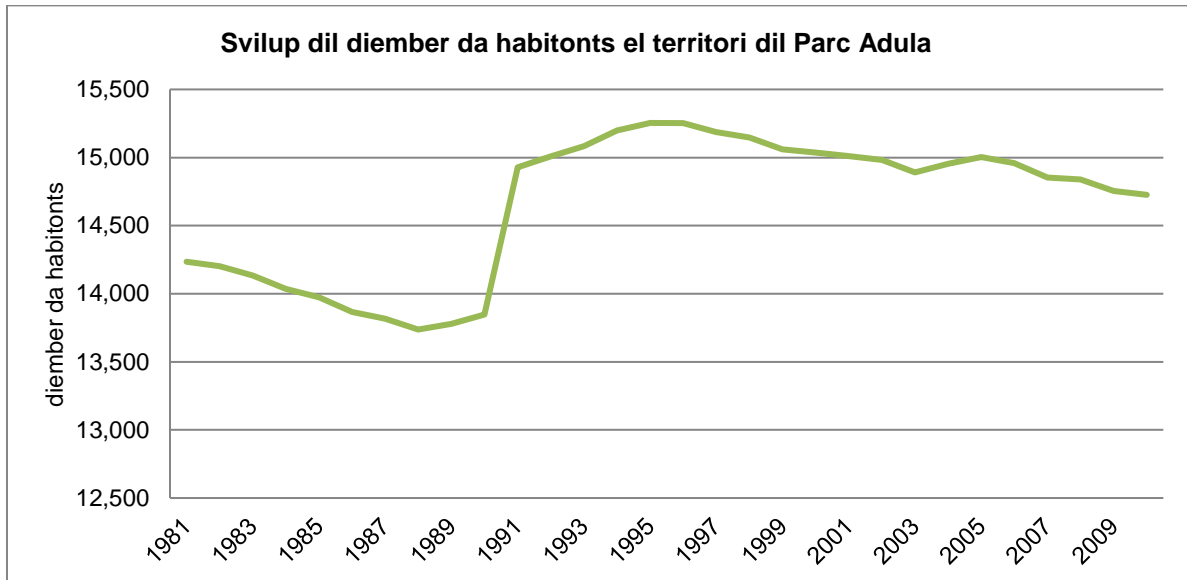
Illustraziun 2: svilup dalla populaziun el cantun Grischun 1971-2010 (UST 2010)

Era la populaziun tessinesa crescha dapi il 1971 cuntinuadamein; da 241'000 habitonts igl onn 1971 sin 335'720 igl onn 2010.

Illustraziun 3: svilup dalla populaziun el cantun Tessin 1971-2010 (UST 2010)

Cuntrari al svilup general el Grischun ed el Tessin ha ei strusch dau midadas quei che riguarda il diember da habitonts dil territori dil Parc Adula: il 2010 vivevan 14'725 persunas el territori dil parc, igl onn 1981 14'235 (cump. ill. 4). Denter il 1990 ed il 1991 ei la populaziun en Surselva ed en paucas autras vischnauncas (Val Blegn e Val Mesauc) carschida relativamein fetg. Ils davos onns ei la tendenza bunamein dapertut regressiva.

Illustraziun 4: svilup dil diember da habitonts el territori dil Parc Adula 1981-2010 (UST 2010)

3.1.1.2 Popolaziun cun activitad da gudogn e statistica dils pendularis

La statistica dils pendularis (tabella 22) muossa in grond augment da pendularis enteifer ils cantuns (pendularis interns) e quei per omisdus cantuns. El cantun Tessin ei il diember dils pendularis d'ordeifer e dils pendularis dil liug per gronda part ulivaus. El cantun Grischun ei il diember dils pendularis d'ordeifer claremein pli aults che quel dils pendularis dil liug, quei che resulta en in saldo absolut da +1'305 pendularis d'ordeifer.

Tabella 26: statistica dils pendularis Grischun e Tessin (UST 2013)

	popolaziun cun activitad da gudogn	popolaziun permanenta	pendularis interns	pendularis d'ordeifer
Grischun	106'950	165'927	81'558	8'275
Tessin	154'096	293'232	122'343	2'724

La statistica dils pendularis (tabella 23) dils districts da Valrein, Moesa, Surselva e Blenio muossa ch'il diember dils pendularis dil liug ei claremein pli aults che quel dils pendularis d'ordeifer. Ei vegn era pendulau fetg savens enteifer la regiun.

Tabella 27: popolaziun cun activitad da gudogn e pendularis tenor districts (UST 2013)

district	popolaziun cun activitad da gudogn	pendularis interns	pendularis dil liug	pendularis d'ordeifer
Valrein	5'265	3'383	1'874	1'151
Moesa	2'922	1'804	1'347	561
Surselva	8'316	6'422	1'355	820
Blenio	1'756	779	947	349

La suandonta tabella 24 muossa la situaziun dils pendularis en connex cun il Parc Adula e sias vischnauncas. Era cheu semuossa ina clara differenza denter il diember dils pendularis dil liug e dils pendularis d'ordeifer, aschia ch'ei resulta in saldo negativ dad 888. Ei vegn fatg attent che quellas indicaziuns dateschan digl onn 2000, cun quei ch'ei existan neginas indicaziuns pli actualas sin plaun communal. Ins sa denton supponer che la situaziun arisguard il saldo negativ seigi daventada aunc pira.

Tabella 28: populaziun cun activitad da gudogn e pendularis Parc Adula e vischnauncas (UST 2000)

	populaziun cun activitad da gudogn	pendularis dil liug	pendularis d'ordeifer	saldo
Parc Adula	5'962	2'202	1'314	-888

vischnauncas	1990			2000		
	emploiai	pendularis dil liug	pendularis d'ordeifer	emploiai	pendularis dil liug	pendularis d'ordeifer
Rossa	36	19	26	52	34	9
Calanca	110	55	51	108	48	48
Buseno	38	23	0	31	24	4
Mesocco	501	118	79	544	163	130
Soazza	177	91	15	165	88	32
Malvaglia	498	304	48	498	292	73
Acquarossa	698	431	416	686	382	222
Blenio	699	320	134	707	290	136
Medel/Lucmagn	182	73	10	187	67	14
Mustér	930	101	227	1'073	209	271
Sumvitg	589	252	55	565	251	116
Trun	614	184	173	564	250	190
Vrin	133	45	2	109	34	12
Val	388	37	21	447	41	46
Spligia	202	50	27	204	47	36
Nufenen	55	13	3	65	17	3
Valrein	37	5	4	68	8	13
Parc Adula total	5'887	2'121	1'291	6'073	2'245	1'355

3.1.1.3 Structura d'urbarisaziun

Il parc cumpeglia 17 vischnauncas cun totalmein 16'000 habitonts. La populaziun regredescha denton tendenzialmein egl entir territori dil parc. Ils pli gronds habitadis ein Serravalle, Aquarossa e Blenio ella regiun Tre Valli e Mustér en Surselva. Ils centers dallas regiuns ein buca situai el territori dil parc.

La structura d'urbarisaziun dil Parc Adula ha malgrad sia multifaradad certs tratgs communabels. Ils pli gronds vitgs ein situai en puncts centrals dallas vias da pass sur il Lucmagn ed il San Bernardino – pia leu nua che autras vias fineschan en quellas – renovadas il 19avel tschentaner: Spligia, Malvaglia ed Olivone ein ils exempels ils pli impurtonts. Savens vegnan las vias commercialas flancadas leu ed en auters loghens da casas el stil classicistic baghegiadas resp. renovadas pér suenter la construcziun dalla via. Lur decuors sto mintgamai buc exnum corrispunder a quel dalla via veglia. Ella part sut dalla Val Blegn han las lavurs da construcziun dapi il 19avel tschentaner tochen oz bunamein fatg crescher ensemen certs vitgs.

Ils habitadis situai per liung dils access al Plaun la Greina buca rendi carrabels, han buca fatg il medem svilup sco quels en Val Blegn. Lur structura d'urbarisaziun ch'ins anfla dapertut el perimeter dil Parc Adula auter ch'en Valrein dat en egl: las vischnauncas secumponan savens d'in habitadi pli grond – il liug principal cun la baselgia parochiala – e d'entgins uclauns pigns. Precis la Valrein, igl origin dalla colonisaziun gualsra el Grischun che stat en sesez per ina moda d'urbarisaziun decentrala, fa en quei grau in'exceptziun.

Architectura e moda da construir: La sostanza architectonica el territori dil Parc Adula cunterdi alla regla generala antruras currenta: Tessines = construcziuns da crap, Gualsers e Romontschs = construcziuns da lenn. Tipica per tut las casas da purs el territori ei ina moda da construir mischedada.

L'architectura purila el Parc Adula ei malgrad la varietad sorprendentamein uniforma. Il sochel e magari il tract cun la cuschina ein da mir, la stiva e las combras da lenn e las tgaminadas per part da lenn, per part da mir.

Secapescha che las decoraziuns ed ils detagls ein differentes da val a val resp. da tradiziun artisanala a tradiziun artisanala. Era il material da baghegiar disponibel gioga ina rolla: nua ch'ei deva pauc lenn, pia p.ex. sur il cunfin d'uaul, anflan ins dapli mir; nua ch'ins saveva fender bein il crap, han ins cuvretg ils tetgs cun plattas crap enstagl cun slondas. Plinavon anflan ins leu dapli mirs schetgs che las seivs usitadas schiglioc per cunfinar sendas, praus e pastiras.

Construcziuns da mir eran – sch'ins construeva cun premura – pli persistentas che casas da lenn ed era pli segiras encunter incendis. Casas miradas valevan plinavon sco representativas. Perquei ein ils edifecis sacrali, las Case dei Landfogti en Val Blegn e las casas patrizianas, p.ex. a Spligia, miradas.

La differenza denter mirs caltschinai cun alv e fatschadas da lenn barschadas dil sulegl marchescha per part fetg ferm ils maletgs dil liug (Spligia). Situaziuns sco a Vrin, nua che la gronda baselgia barocca vegn circumdada d'ina roscha casas da purs, san ins considerar sco tipicas per il territori dil Parc Adula. In dils vitgs dil territori dil parc che dat en egl pervia dall'architectura ei Soazza cun sias construcziuns da crap cubicadas ed ils tetgs da plattas crap cun grundas smuttadas, la baselgia San Martino cun la via da scalas liunga ed il HosPéz (sedia dils caputschins dil 1636 tochen il 1922).

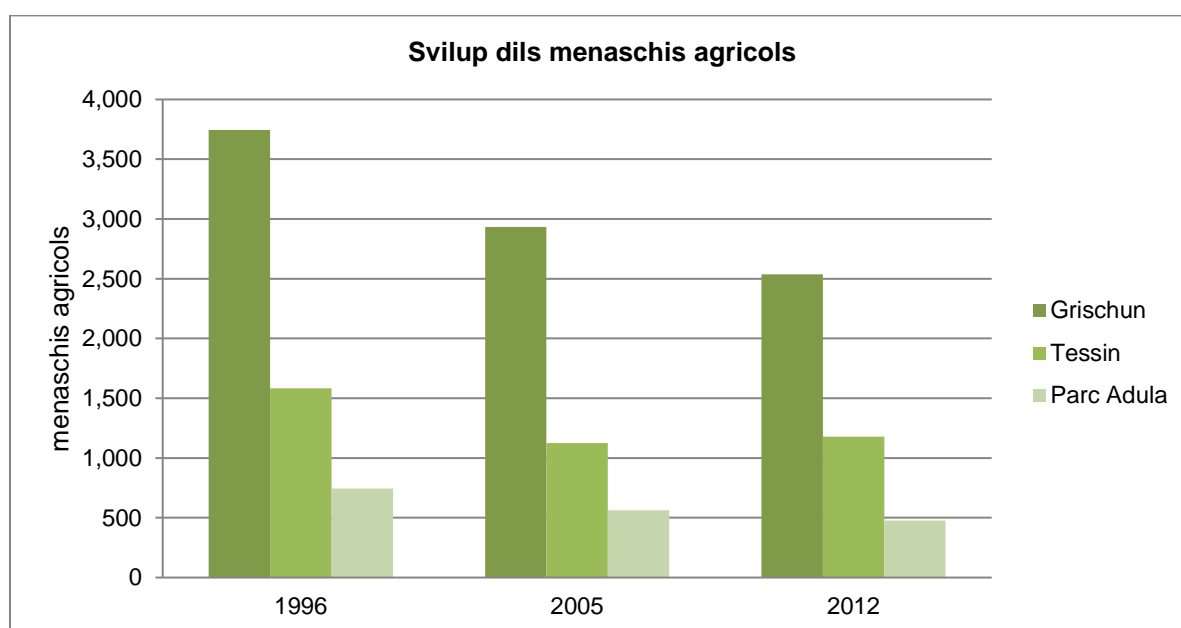
Illes habitadis san ins classificar a maun da lur situaziun topografica: ils vitgs ed uclauns sesanflan el funs dalla val. Tier quels s'audan ils pli gronds habitadis el perimeter dil parc. Els ein situai, sche pusseivel, sin terrassas fluvialas ni sin cugns alluvials dils uals laterals urbarisai, sin spundas ni sin terrassas elevadas ch'ein savens restonzas dil funs dalla val dil davos temps glacial. Entgins dils habitadis pigns schain fetg exponi agl ur d'irals da lavinas ni denter vallets profunds dils darguns. Illes pigns uclauns ein characteristics per l'urbarisaziun perifera el Parc Adula. Lur grondezia schai en relaziun cun la topografia structurada en biaras parts: el vallet schain mo tons beins purils sco quei che la dimensiun dil terren cultivabel possibilitescha.

3.1.1.4 Secturs economics

3.1.1.4.1 Sector 1: agricultura

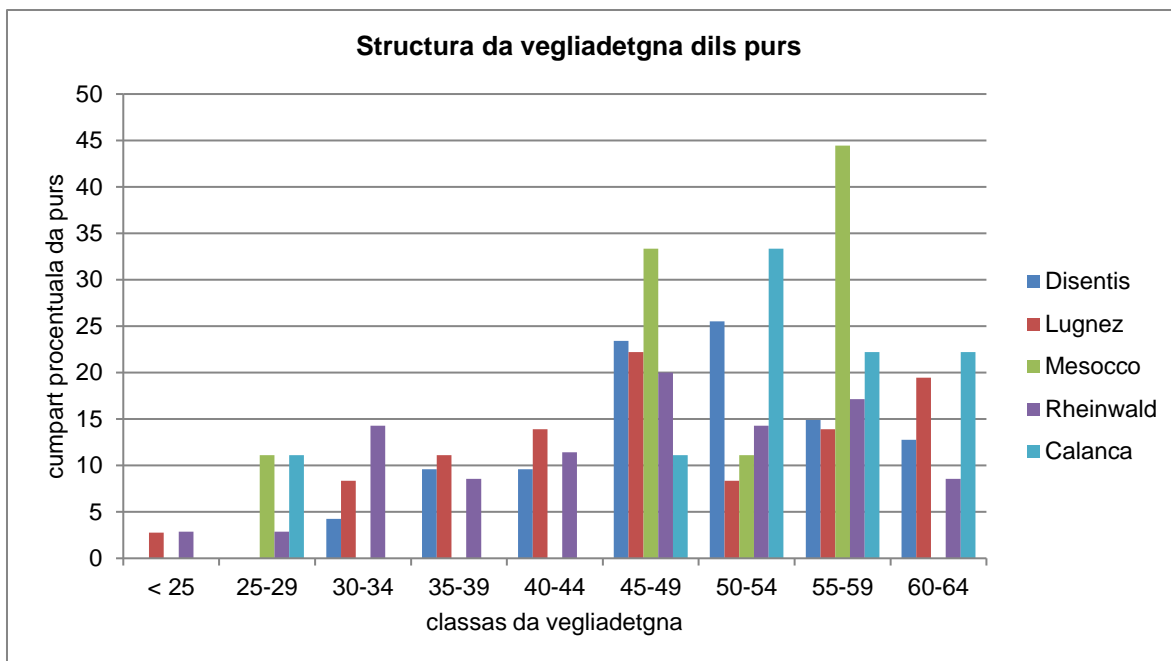
Cun ver in tierz ei l'agricultura in sector economic impurtont el territori dil parc. Sco sector primar eis ella buca mo ina fontauna da gudogn impurtonta per l'economia locala, mobein surpren era ina rolla centrala per il manteniment e la revalorisaziun dalla cuntrada alpina e dall'agricultura periferica.

Tendenzialmein regredescha il diember dils menaschis agricols denton. Il medem mument daventan ils singuls menaschis per part pli gronds. Tenor la davosa dumbraziun federala dils menaschis importa il regress dapi il 1996 el cantun Grischun 21%, el cantun Tessin 32% ed ellas vischnauncas dil territori dil parc 24%.

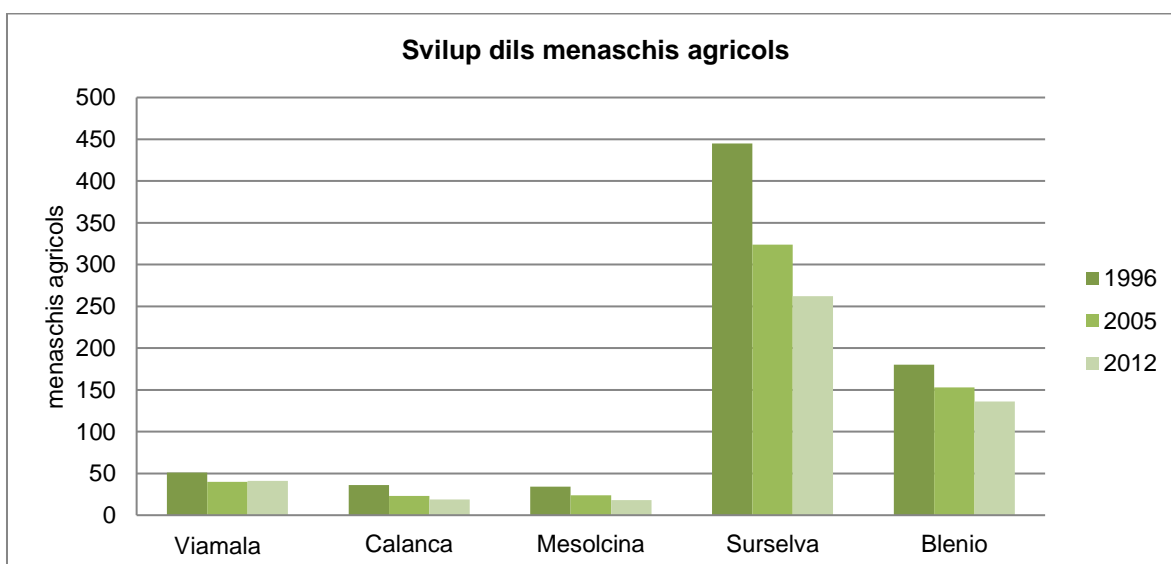
Illustraziun 5: svilup dils menaschis agricols el cantun Grischun, el cantun Tessin ed el territori dil Parc Adula 1996-2005-2012 (UST 2012)

Actualmein ei gnanc mintga tschunavel pur (18%) sut 40 onns. La vegliadetgna media dils meinamenaschis cun dretg da survegnir pagaments directs importa ver 50 onns, e la mesadad dils purs ei sur 50. La repartiziun dallas classas da vegliadetgna ei semeglionta en tut las regions ed ei in indezi per la vegliadetgna avanzada dils purs (ill. 5). Ei resortan denton era differenzas impurtontas: ellas vischnauncas dil parc en Val Mesauc ed en Val Calanca dat ei actualmein buc in pur che ha denter 30 e 44 onns. En omisduas vals dat ei mo dus purs giuvens (sut 30 onns); en Val Mesauc han ver 56% sur 50 onns, en Val Calanca importa quella quota 78% (UAG 2014; UFAG 2014). Ils proxims 14 onns vegnan 91 purs pensiunai e quei mo gia ella part grischuna dil parc.

Illustraziun 6: cultivaturs tenor classas da vegliadetgna; indicada ei la cumpart procentuala dils cultivaturs, dils quals ins econuscha la vegliadetgna (UAG 2014; UFAG 2014).

Il territori dil parc vegn cultivaus da 476 menaschis agricols. Da quels han actualmeins 309 menaschis il dretg da survegnir pagaments directs. 194 menaschis cun dretg da survegnir pagaments directs sesanflan el Grischun, 115 el Tessin (UST 2012; UAG 2014; Sezione dell'agricoltura Ticino 2014). En Surselva dat ei ils pli biars menaschis – suenter suondan la Val Blegn, la Val Calanca, la Val Mesauc e la regiun Viamala. Las vischnauncas dalla Surselva ein pertuccadas il pli fetg dalla tendenza regressiva.

Illustraziun 7: svilup dils menaschis agricols ellas regiuns dil Parc Adula 1996-2005-2012 (UST 2012)

Dils menaschis cun dretg da survegnir pagaments directs han 159 in certificat biologic (51%). Enteifer il parc ein las differenzas cantunales denton marcantas: dils 115 menaschis en Val Blegn,

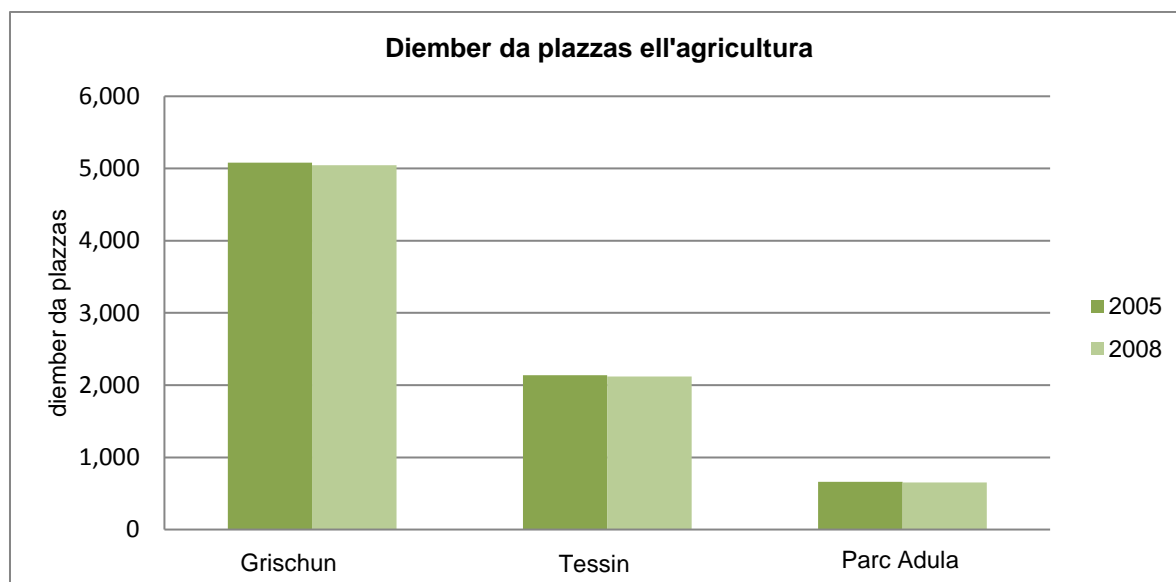
Tessin, lavuran mo diesch tenor las directivas da Bio Suisse (9%). Ella part grischuna dil parc lavuran perencunter 77% tenor quell'as directivas.

Quei corrispunda allas differenzas sin nivel cantunal: el cantun Tessin importa la cumpart dils menaschis biologics 12%, ferton ch'ella importa el Grischun 51%. Quella differenza ei da declarar cun il fatg ch'ins ha – en cumparegliazion cun il Tessin – promoviu fetg el Grischun la midada ad in'agricultura biologica. Era la cussegliaziun agricola s'orientescha leusunter.

Ella part grischuna dil parc ei la cumpart dils menaschis biologics buca repartida ulivamein. En Surselva importa la cumpart 61%, ferton ch'ella importa ellas ulteriuras regiuns (Lumnezia, Val Mesauc, Val Calanca e Valrein) 92% (UST 2012; UAG 2014; Sezione dell'agricoltura Ticino 2014).

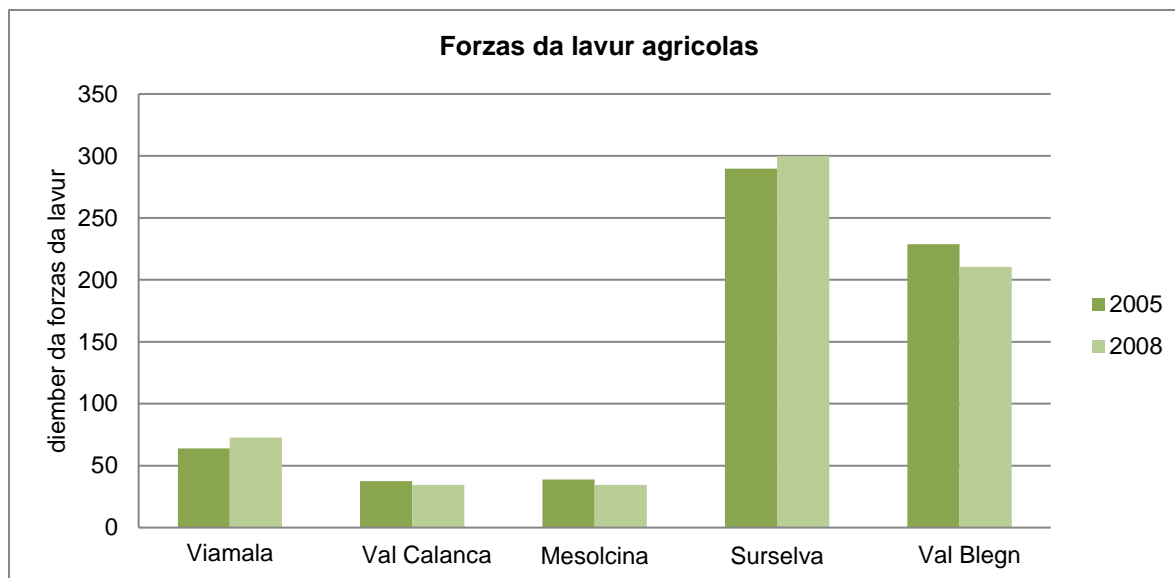
Las forzas da lavur (valurs d'equivalenza)

Per illustrar il diember dallas forzas da lavur agricolas han ins luvrau cun las valurs d'equivalenza, q.v.d. las piazzas a temps cumplein (cump. ill. 8)

Illustraziun 8: diember da piazzas ell'agricultura dils cantuns Grischun e Tessin ed el territori dil Parc Adula 2005-2008 (UST 2008)

Il diember dallas forzas da lavur agricolas corrispunda era al diember da menaschis: las pli biaras forzas da lavur agricolas dat ei puspei en Surselva, las pli paucas ella regiun Viamala / Grischun Central.

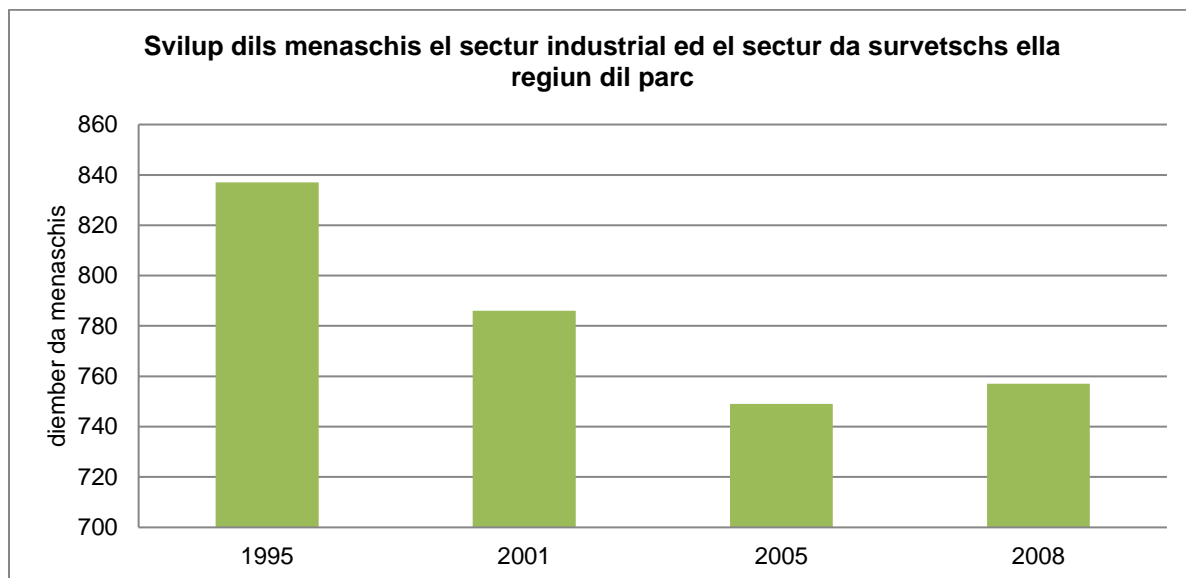
Illustraziun 9: forzas da lavur agricolas ellas regiuns dil Parc Adula 2005 (UET, Grischun; Ufficio Statistica Ticino 2013)

Ins sa constatar ch'in menaschi cuviera en media gnanc ina plazza a temps cumplein, q.v.d ch'il diember dils menaschis da gudogn accessori ei gronds. Cun 628 equivalentes a temps cumplein (il 2011) ei il sector primar (agricultura ed economia forestala) in impurtont patrun el parc. En cumparegliaziun cun ils auters secturs economicos corrispunda quei a 13%. Denter las regiuns ein las differenzas denton claras. Aschia ei il sector primar pli impurtonts en Valrein ed en Val Calanca che en ils ulteriurs territoris e contonscha ina cumpart da 30%. En Val Mesauc eis el il pli bass cun 5%, ellas autras regiuns importa el ver 13%. Il sector primar ei pli impurtonts ellas regiuns dil parc giud via e pauc populadas che en quellas ch'ei situadas pli datier dils centers urbans Cuera e Bellinzona. Il manteniment da piazzas da lavur e cunzun il rinforzament dil sector primar ein egl interess dil parc, pertgei mo aschia san la biodiversitad e la qualitat dalla cuntrada cultivada vegnir mantenidas ella part periferica dil parc (UST 2011). Ver 1'200 persunas lavuran ell'agricultura, 37% a temps cumplein. Lur cumpart ei eguala el sid ed el nord dallas Alps ed ei dat era strusch differenzas regionalas. Mo en Val Calanca ei la cumpart dallas persunas occupadas a temps cumplein ca. 10% pli bassa che en las ulteriuras regiuns (UST 2012).

Ils menaschis dil sector primar ein, cun in'exceptiun a Sumvitg, microinterpresas cun maximalmein nov equivalentes a temps cumplein (UST, 2011). Quei che risguarda ils menaschis schubramein agricols setracta ei en emprema lingia da menaschis da famiglia e commembers dalla famiglia importan varga 90% dils emploiai. Cheu dat ei strusch differenzas regionalas. Cuminonzas da menaschi ein aunc raras ed importan ella part grischuna dil parc strusch 6% (UST 2012; UAG 2014).

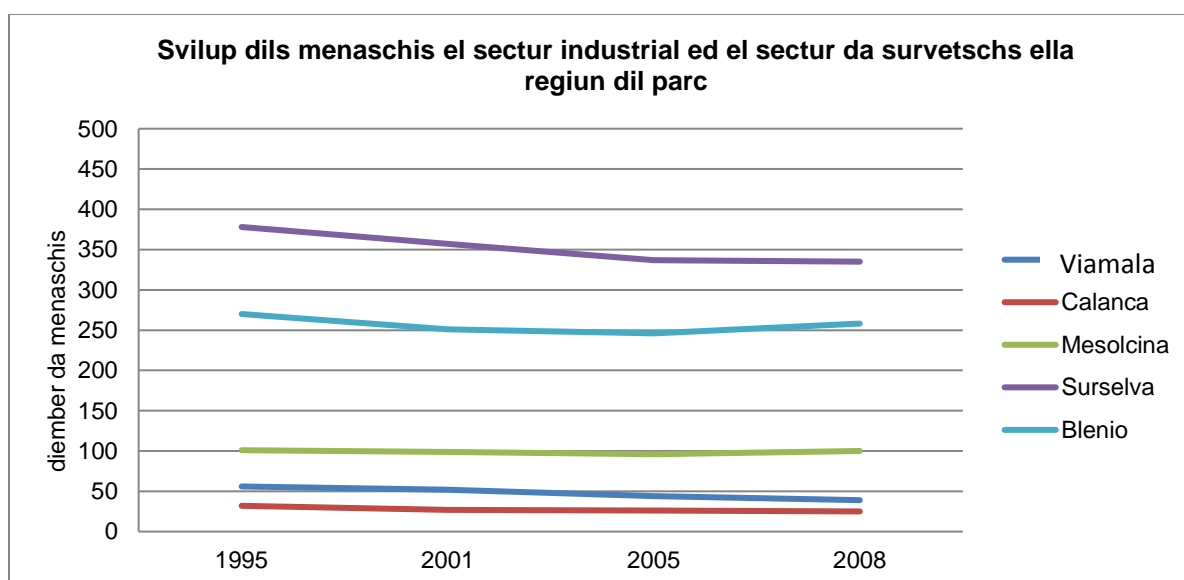
3.1.1.4.2 Secturs 2 e 3: il sector industrial ed el sector da survetschs

El territori dil Parc Adula san ins constatar dil 1995 tochen il 2005 ina clara diminuziun dil diember da menaschis per 88 unitads. Dil 2005 tochen il 2008 registreschan ins ina tendenza positiva cun in lev augment dad otg menaschis. Quels augments han giu liug sulettamein en Val Blegn ed en Val Mesauc.

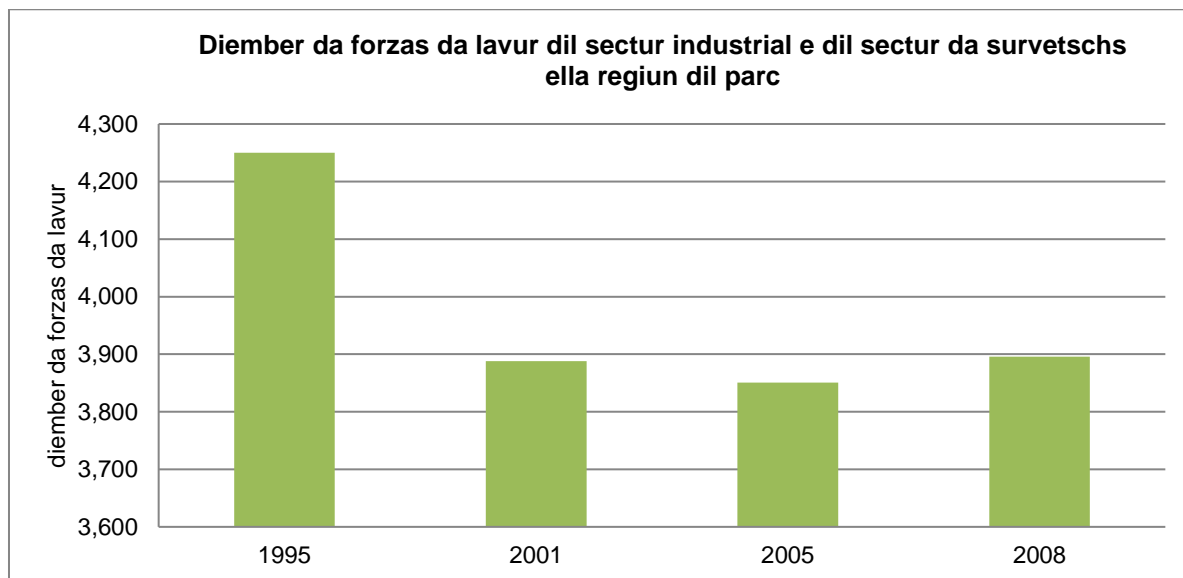
Illustraziun 10: svilup dils menaschis el sector industrial ed el sector da survetschs ella regiun dil parc 1995-2008 (UST 2008)

Ellas vischnauncas dil Parc Adula ston ins accentuar la tendenza regressiva en Surselva ed en Viamala, ferton ch'ins sa constatar per la Val Mesauc, la Val Calanca e la Val Blegn praticamein in saldo nulla.

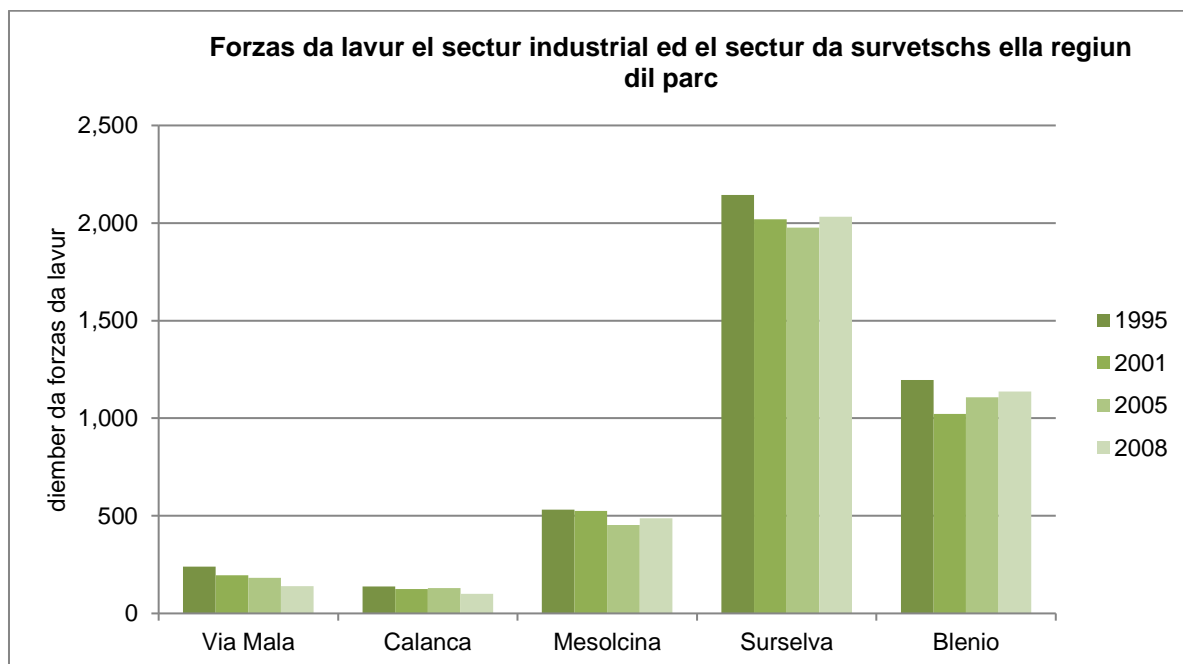
Illustraziun 11: svilup dils menaschis el sector industrial ed el sector da survetschs dallas singulas regiuns dil territori dil Parc Adula 1995-2008 (UST 2008)

Plazzas da lavur (valurs d'equivalenza): Analog allas explicaziuns davart il sector agricol drovan ins era cheu las valurs d'equivalenza, q.v.d. las plazzas a temps cumplein per ils onns 1995-2008. El territori dil Parc Adula ei il diember dallas forzas da lavur el sector secundar e terziar sereducius fetg. Denter il 1995 ed il 2008 registreschan ins ina digren da 4'250 sin 3'895, ils onns denter il 2005 ed il 2008 denton era in lev augment, quei ch'ei cunzun da declarar cun la domiciliaziun da novs menaschis ella part sut dils funs dalla Val Blegn e dalla Val Mesauc.

Illustraziun 12: svilup dil diember da forzas da lavur el sector industrial ed el sector da survetschs ella regiun dil parc 1995-2008 (UST 2008)

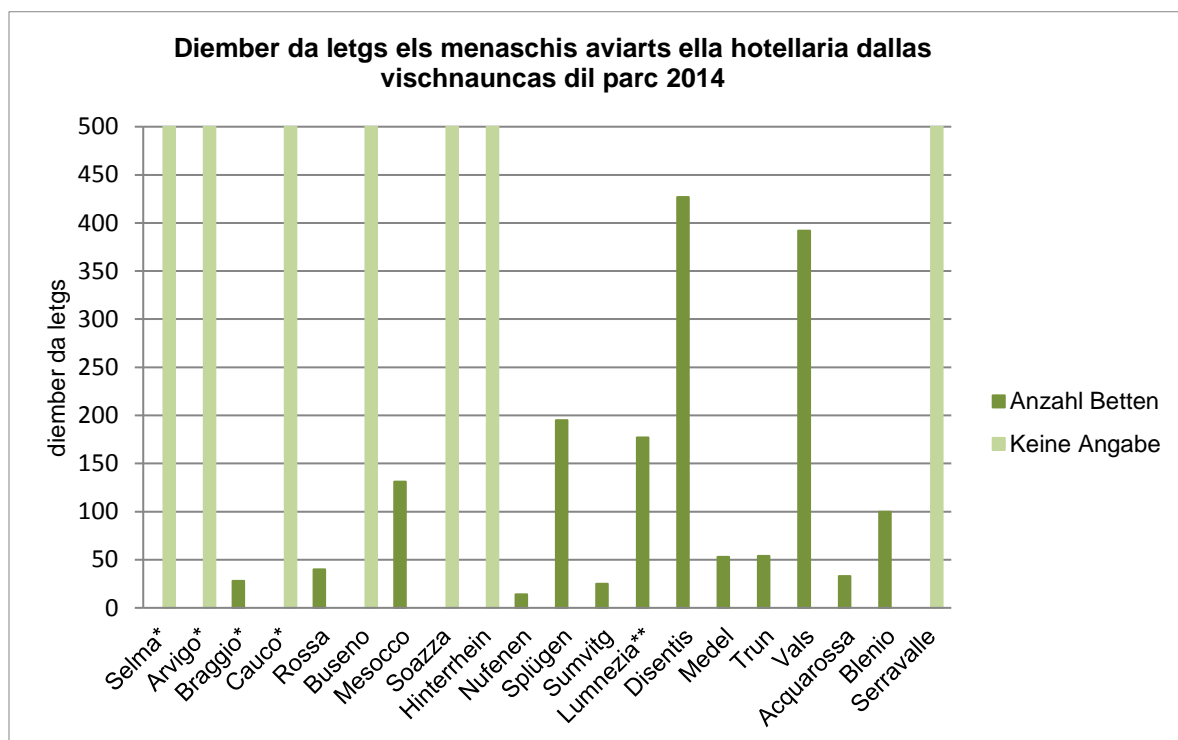
Arisguard las singulas regiuns registreschan ins la pli ferma digren en loghens ella regiun Viamala, ferton ch'ins constatescha en Val Mesauc ed en Val Blegn praticamein in saldo nulla.

Illustraziun 13: svilup dil diember da forzas da lavur el sector industrial ed el sector da survetschs ella regiun dil parc 1995-2008 (UST 2008)

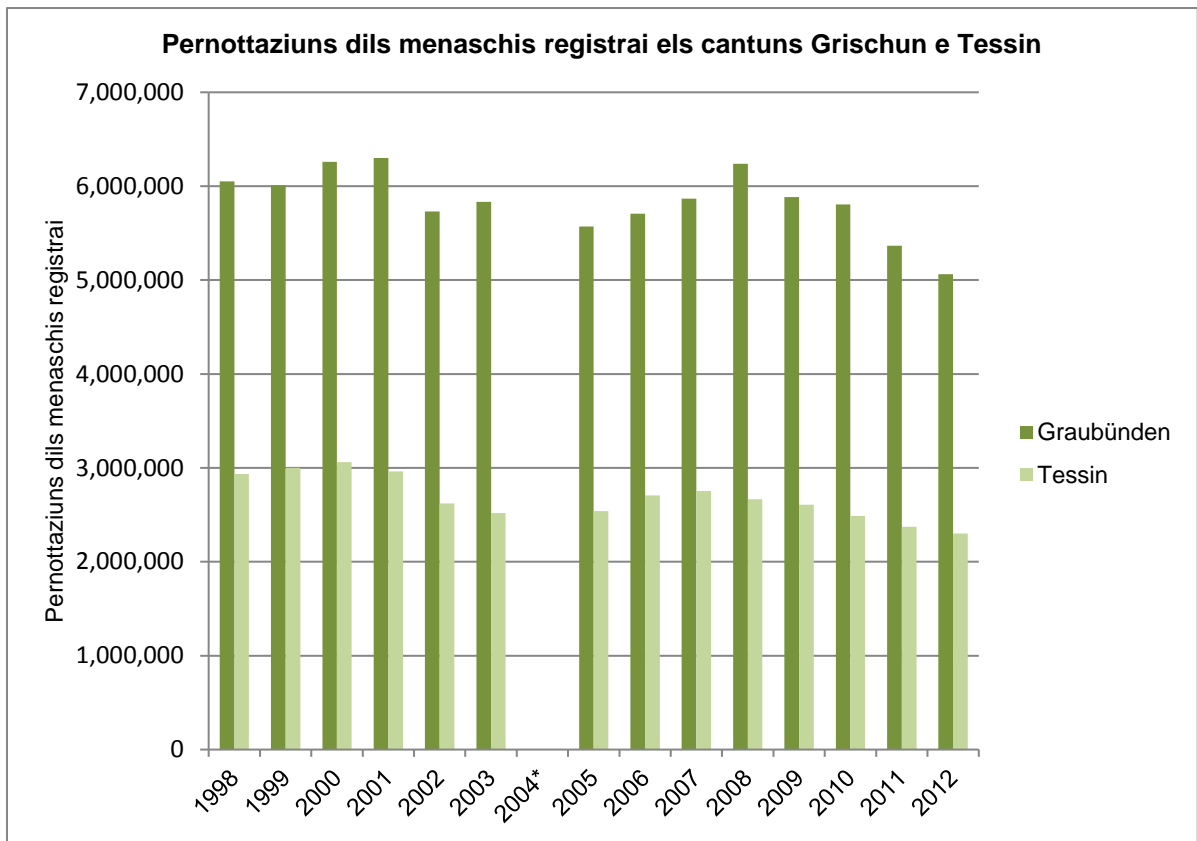
3.1.1.5 Turissem

Las vischnauncas turisticas el territori dil parc seposiziuneschan el turissem d'unviern e da stad. La purschida tonscha d'indrezs da sport da neiv per il turissem d'unviern tochen ad ina vasta offerta da pusseivladads da viandar. Il turissem d'unviern classic el spazi alpin stagnescha denton ils davos onns per differents motivs; quei sentan era las vischnauncas turisticas el territori dil parc. La midada dil clima, ina garanzia da neiv reducida, indrezs che stuessen vegnir renovai e la tendenza regressiva generala quei che pertucca igl ir cun skis han per consequenza ina midada e novas sfidas per il turissem d'unviern. Il diember da letgs ella hotellaria san ins duvrar sco indicatur turistic per las vischnauncas dil parc. La parahotellaria ei da gronda impurtonza, perquei che cunzun las vischnauncas pli pintgas cun munconzas ella infrastruttura da hotellaria contonschan ina buna utilisaziun dalla parahotellaria. Actualmein stattan neginas indicaziuns arisguard l'utilisaziun dalla parahotellaria a disposiziun, perquei ch'igl Uffeci federal da statistica relevescha buca pli quellas datas dapi il 2003.

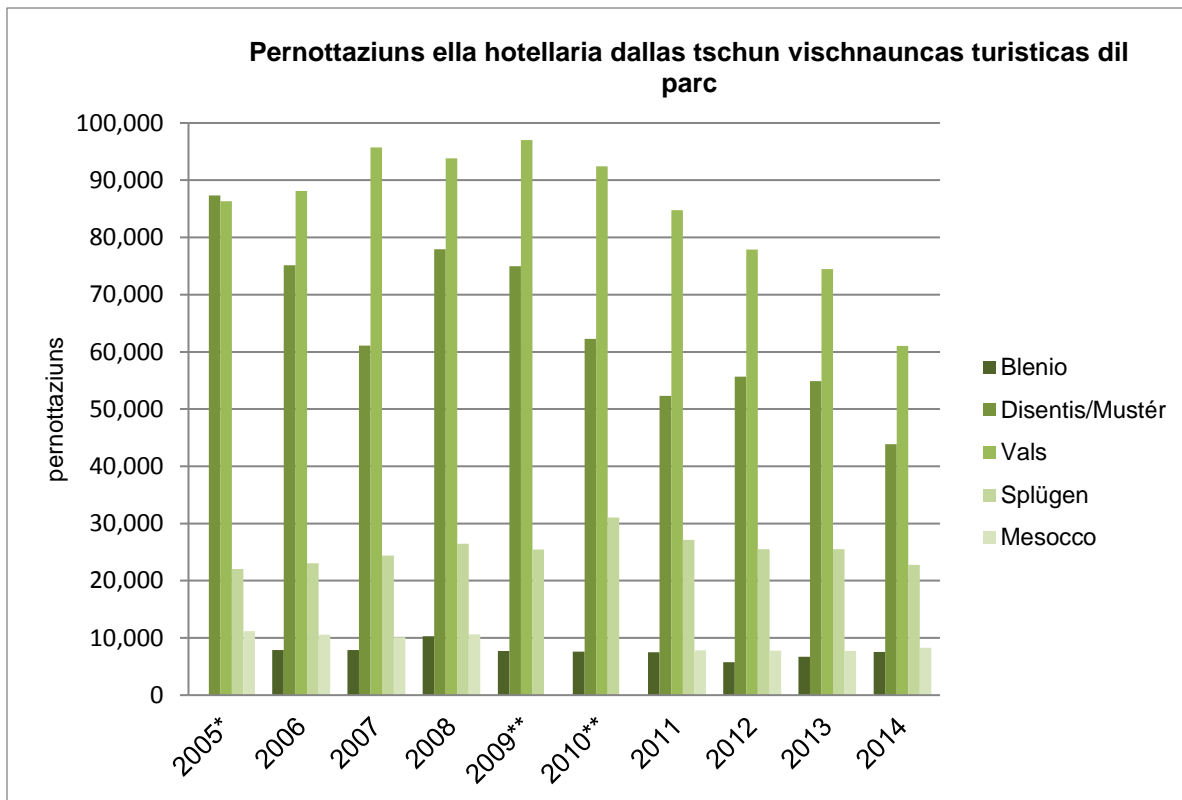
Illustraziun 14: diember da letgs ella hotellaria dallas vischnauncas dil territori dil Parc Adula 2013 (HESTA, UST 2014); *vischnaunca da Calanca dapi il 2014, vischnaunca da Lumnezia** dapi il 2013 (anteriuramein: Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vignogn, Vella e Vrin), el territori dil parc sesanfla actualmein mo Vrin.

Hotellaria: L'analisa dil sector da hotels sereferescha allas vischnauncas da Blenio, da Mesocco, da Mustér, da Spligia e da Val. En quellas vischnauncas gioga il turissem ina rolla fetg gronda. En autras vischnauncas dil perimeter dil parc dat ei per part negina infrastruttura da hotellaria. Constataziuns definitivs san buca vegnir fatgas cheu, pertgei ch'ei mauncan datas statisticas arisguard purschida e damonda. Sco quei che la suandonta grafica muossa ei il diember da pernottaziuns el cantun Grischun bunamein dubel aschi gronds sco quel el cantun Tessin.

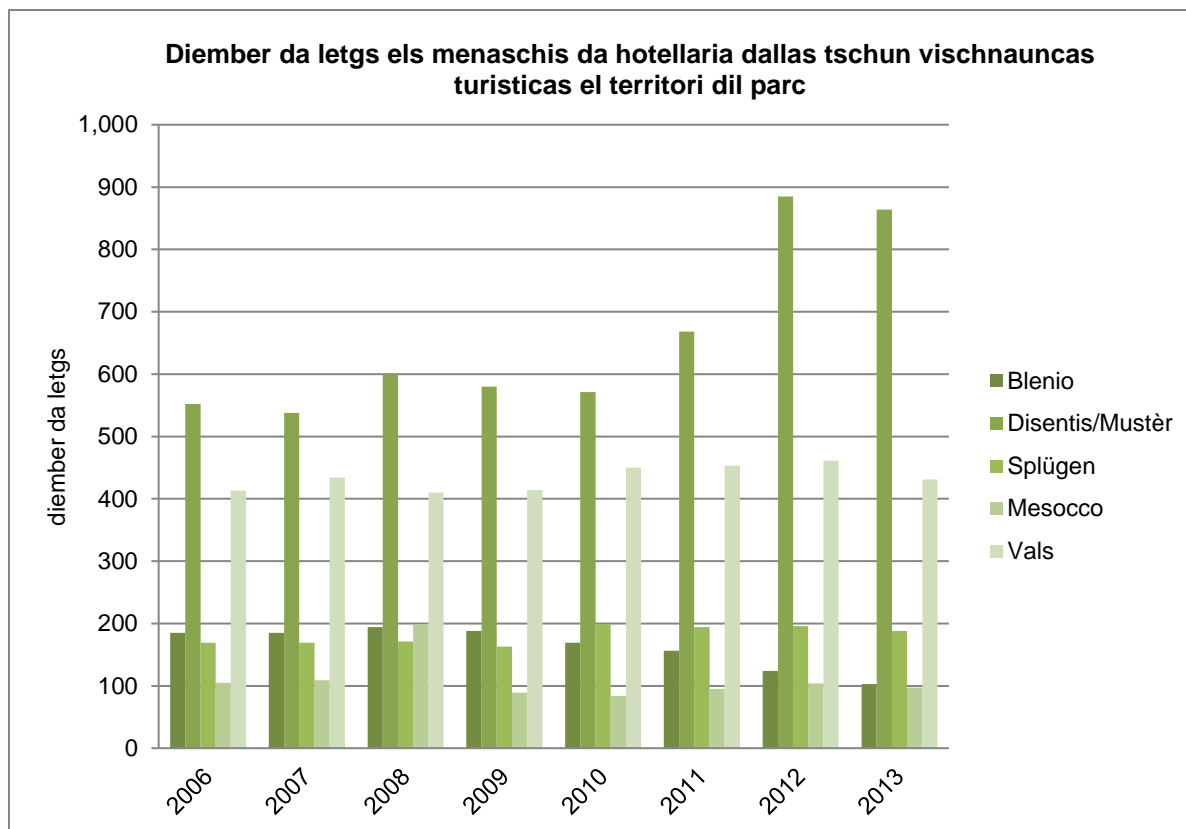
Illustraziun 15: svilup dallas pernottaziuns ella hotellaria els cantuns Grischun e Tessin 2008-2012 (UST 2014) (2004*: neginas indicaziuns)

El cantun Tessin ei il diember da pernottaziuns en hotels restaus ils davos tschun onns relativamein stabils resp. tendenzialmeins regressivs. El cantun Grischun ei il diember da pernottaziuns en hotels regredius ils davos tschun onns claramain per ver 20%. Quei che pertucca la purschida da hotels dallas tschun vischnauncas turisticas el territori dil Parc Adula semuossa la situaziun per ils onns 2005-2014 sco suonda:

Illustraziun 16: svilup dallas pernottaziuns ella hotellaria dallas tschun vischnauncas turisticas el territori dil parc 2008-2012 (UST 2014)

En tut las tschun regiuns san ins constatar ina tendenza regressiva ella hotellaria. Relativamein stabils ei il diember da pernottaziuns a Spligia. Pertuccaus il pli fetg dil regress ei Blenio cun ina perdita da 50%. Era Mustér cun ina perdita da 30% e Val cun ina perdita da 20% ston registrar ina clara digren arisguard las pernottaziuns en hotels. Cun excepziun da Mustér regredescha ni stagnescha il diember da letgs ils davos onns en quellas tschun vischnauncas.

Illustraziun 17: svilup dil diember da letgs ella hotellaria dallas tschun vischnauncas turisticas el territori dil Parc Adula 2008-2012 (UET ed UST 2013)

La parahotellaria: Las suandontas fuormas d'alloschament fan part dalla parahotellaria: casas e habitaziuns da vacanzas, piazzas da campar, albierts per gruppas incl. camonas, albierts per la giuventetgna, igl agroturissem adina pli popular ed albierts Bed&Breakfast. Quellas fuormas d'alloschament ein fetg impurtontas per il parc e cunzun per las vischnauncas pintgas in'alternativa da gudogn pusseivla. Tenor la statistica svizra dil turissem 2011 digl Uffeci federal da statistica (UST) tscharnan 40% dils turists svizzers albierts dalla parahotellaria per viadis pli liungs en Svizra.

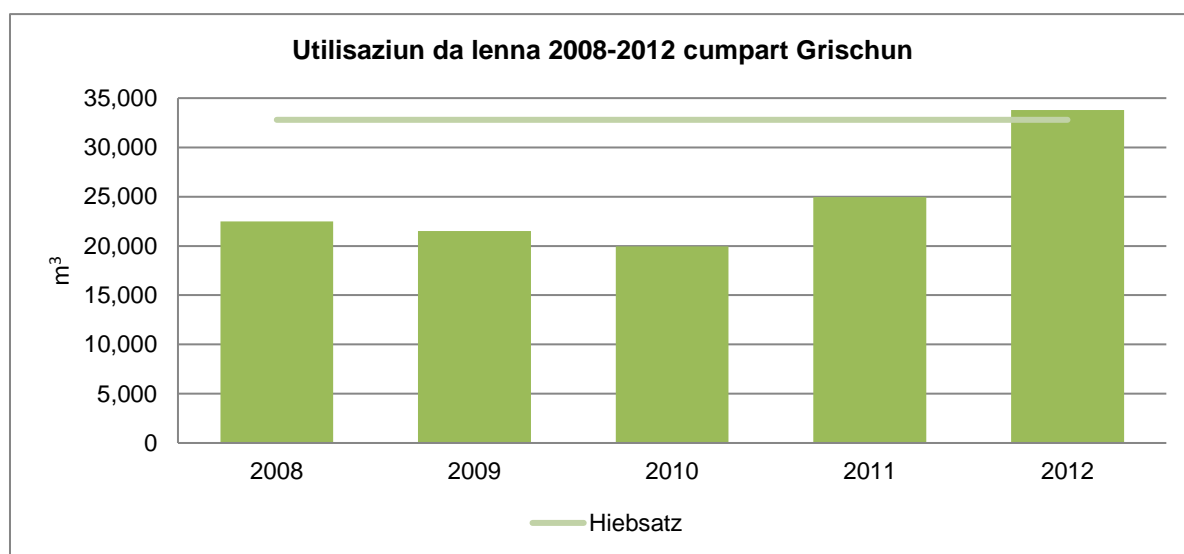
Mesiras planisadas per il svilup dil turissem: Il turissem en accord cun la natira e la cultura ei in motor central per il svilup economic regional el perimenter dil parc Parc Adula. Per puspei trer a nez, revitalisar e sviluppar infrastructures turisticas existentas sustegn la purtadra dil parc intenziunadamein il svilup dil turissem. En quei connex han ins per exempel previu gia duront l'emprema fasa da menaschi projects d'impuls per liung dallas vias da transit historicas (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.2.1) ni iniziativas per il management da qualitat egl agroturissem (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.2.2), medemamein diversas mesiras per l'inscenaziun turistica sco vias tematicas, puncts panoramics ni semegliant (d. a. ella zona centrala zonas da dimora sper las sendas r tutas per serecrear, survesta, observaziun d'animals). Tras la concentraziun dallas purschidas ed in marketing communabel che duei vegnir integraus ella reit da sendas Parc Adula, duei vegnir contonschida ina pli aulta creaziun da valor el territori dil parc, quei era tras purschidas agroturisticas. Per sviluppar e vender purschidas turisticas datier alla natira e cultura ein previdas cussegliaziuns ed informaziun dalla vart dil parc per offeriders, quei per realisar las finamiras turisticas ell'entira strategia da persistenza. Finamiras planisadas ella cooperaziun cullas organisaziuns turisticas per realisar l'emprema fasa da menaschi ei la collaboraziun ed il sustegn d'acturs el turissem/agroturissem, la cussegliaziun per gastronomia

e hotellaria (d. a. certificaziuns, finamiras dalla persistenza, sanaziun dall'infrastructura) sco era in post central per giavischs dils hosps. Ils projects da turissem securuschan cun il svilup socioeconomic persistent dil territori dil Parc Adula. Cun il project arisguard las cadeinas da valurisaziun ed exports grazia al turissem (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.3.1) ni cun il rinforzament dalla capacitat da cumpra regiunala e dalla paletta da purschidas (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.3.2) intendan e promovon ins ensemen cun il Parc Adula in svilup economic positiv dallas regiuns. Cullas organisaziuns turisticas e corporaziuns regiunalas vegnan fatgas diversas cunvegnas da cooperaziun per diversas activitads e survetschs en mandat.. Ideas da project per contonscher las finamiras dil parc el ressort turistic ein giavischadas e beinvegnidas. Projects pusseivels e promoziuns san mintgamai vegnir inoltra el rom dalla planisaziun dil program dil parc. Tras quellas mesiras e cun agid dil label dil parc duei vegnir contonschiu in migliorament qualitativ dalla purschida turistica ellas spartas natira e cultura. Plinavon dueien ils acturs locals vegnir sensibilisai per il potenzial da svilup ella sparta dil turissem datier a natira e cultura ed il territori dil parc duei vegnir revaletaus tras products e survetschs specifics ord il parc.

3.1.1.6 Economia forestala, utilisaziun digl uaul ed economia da lenna

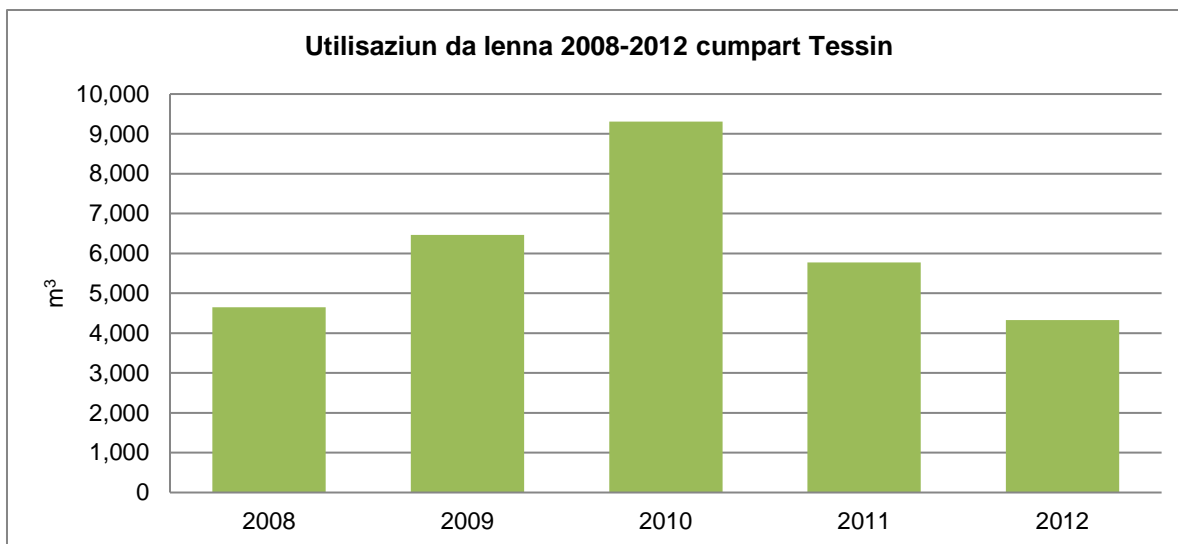
Tenor igl Uffeci d'uaul e prighels dalla natira dil cantun Grischun ein ca. 211 km² dalla zona circumdonta ella part grischuna dil Parc Adula surfatschas d'uaul (ca. 183 km² tenor swissTLM3D). Ell'entira zona circumdonta importa la surfatscha d'uaul ca. 304 km², da quels ein 61 km² uaul da bostgam, 183 km² uaul e 17 km² ein surfatschas d'uaul aviartas. La gronda part dils uauls dil Parc Adula ein en possess public (vischnauncas politicas, vischnauncas burgheisas e pleivs). En Val Blegn ein 91% dallas surfatschas d'uaul en posses public, igl ulteriur uaul ei en possess privat.

Utilisaziuns dils uauls dil Parc Adula entras l'economia d'uaul: La suandonta grafica muossa las utilisaziuns dils uauls dils onns 2008-2012 per la cumpart grischuna e per la cumpart tessinesa sco per igl entir territori dil parc:

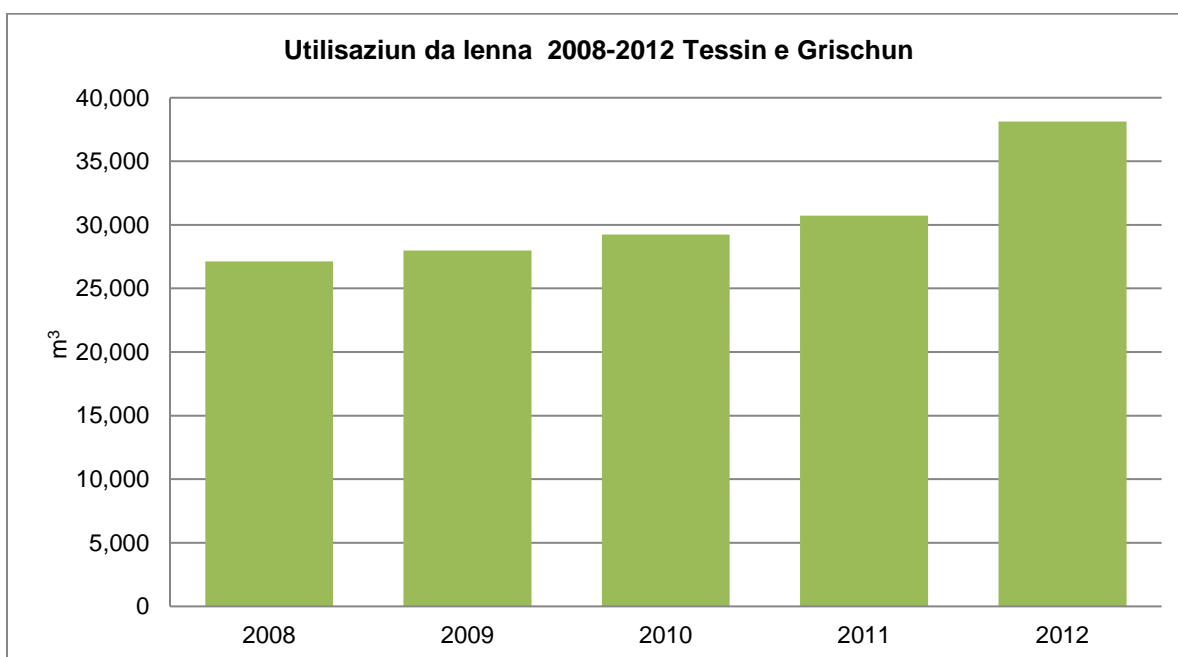
Illustraziun 18: utilisaziun da lenna 2008-2012, cumpart grischuna dil Parc Adula (UUP 2014)

Las utilisaziuns sfurzadas ella part grischuna dil parc ils onns 2008-2012 importan ver 25% dall'utilisaziun totala. Il tagl annual definius per la part grischuna dil parc importa ca. 32'800 meters cubic da tariffa. Quella cefra sto denton vegnir relativada, perquei che entginas vischnauncas ein participadas mo parzialmein al parc naziunal e cun quei ch'il tagl annual sin il territori grischun ei aschia segiramein pli pigns.

Illustraziun 19: utilisaziun da lenna 2008-2012, cumpart Tessin (Ufficio forestale 3° circondario, 2014)

Per il territori dil parc el Tessin san ins buc eruir il tagl annual, cun quei che intervenziuns el rom da projects da selvicultura vegnan planisadas cheu tenor basegns.

Illustraziun 20: utilisaziun da lenna 2008-2012, Grischun e Tessin (UUP ed Ufficio forestale 3° circondario, 2014)

La grafica cun ils tagls annuals el territori dil parc muossa in augment cuntinuau dallas utilisaziuns. Igl aulzament dallas subvenziuns per la tgira digl uaul da protecziun ei il motiv principal per la midada da trend, quei vala en special per la part grischuna dil Parc Adula. Ils onns 2008-2012 importa l'utilisaziun da lenna el Parc Adula intragliauter 30'642 m³ lenna. Els loghens pli aults dalla zona circumdonta vegn il terren cunzun utilisaus sco surfatscha da pasculaziun; en loghens pli bass survecha el sco prau ni èr ni all'economia forestala. Cheu sesanflan era ils habitadis e las vias da traffic.

Mesiras currentas e planisadas ell'economia forestala ed ell'economia da lenna: Duront la fasa da fundaziun ei la purtadra dil parc separticipada activamein a projects arisguard l'economia forestala e l'economia da lenna, denter auter el rom dalla tgira dallas selvas da castagners da Soazza, tier la reveletaziun da selvas da castagners a Serravalle e Buseno e dallas pastiras larisch da Blenio. Per la fasa da menaschi han ins planisau en connex cun l'economia forestala da cuntinuar cun las mesiras currentas e da realisar novs projects. Sco projects da pilot han ins per exempel planisau da far studis davart la realisabladad en connex cun l'elavuraziun da lenna e cun products da lenn potenzials en Val Calanca. Plinavon s'engascha il Parc Adula che las resursas naturalas per la produenziun d'energia vegnien utilisadas a moda persistenta (p.ex. proejct da biomassa en Val Blegn).

3.1.1.7 Agricoltura ed utilisaziuns agricolas

Abstrahau dils territoris d'alpegiaziun cultiveschan ins el Parc Adula 9'527 ha terren agricol. Quei corrispunda ca. alla surfatscha dalla vischnaunca da Mustér che mesira 9'098 ha.

Ei setracta cunzun da surfatschas da prau (9'397 ha) ch'ei s'augmentadas ils davos 10 onns per 14%. Igl augment ha da far cun il fatg che biars praus da muntogna che vegnevan buca cultivai ils onns 1990 vegnan oz puspei cultivai grazia allas contribuziuns pli aultas. Plinavon ein entginas dallas pastiras da diever communabel attribuidas oz als menaschis. Cunquei ch'il terren agricol schai el territori da muntogna, cultiveschan ins ers mo sin 25 ha, e quei cunzun en Val Blegn (9,5 ha), en Lumnezia (8,1 ha) ed en Surselva (6,4 ha). Las difficultads dall'agricoltura semuossan vid il fatg che la surfatscha d'ers ei sesminuida ils davos diesch onns per la mesadad (UST 2012).

Promover la cultivaziun dad ers alpins intenziunadamein sco sector da menaschi dat ina perspectiva da svilup a liung termin. Cunzun quei che pertucca la perioda dalla politica agrara actuala e las contribuziuns corrispudentas per la qualidad dalla cuntrada savess ins iniziar ina midada da tendenza. Potenzial sco products da nischa havessen per exempel la cultivaziun da truffels, ils quals san contonscher prezis aults e per ils quals ina gronda varietad da specias stat a disposiziun, ni la produenziun da dumiech per far biera (Schilperood e Fried 2013). D'examinar fuss era la cultivaziun dalla varietad da dumiech indigena da Vrin (scandiala).

Economia da latgiras ed elavuraziun da latg: Cun 205 menaschis ed in stavel che dumbra varga 10'000 tocs ein armauls ils animals ch'ins tegn il pli savens ed il sector da menaschi il pli impurtont. Vaccas da latg tegn ins en 117 menaschis (57%). Annulamein dattan ellas varga 8'500 tonnas latg (onn da latg 2011/12). Varga 40% dil latg ein produci a moda biologica. Las differenzas cantunalas ein denton grondas: ella part grischuna dil parc ein 86% dil latg certificai biologicamein, ferton che la cumpart da latg biologic importa en Val Blegn mo gest 4% (UFAG 2014). Per 50 menaschis convenziunals ei cheu la tratga da vaccas da latg da gronda prestaziun aunc adina fetg impurtonta. El Grischun tegnan varga 80% dils menaschis biestga brina, cunzun Brown Suisse. Razzas pli extensivas sco la razza brina originala che san utilisar il pavel schetg a moda pli efectiva tegnan mo ver 10% dils menaschis. Silmeins per ils menaschis biologics el cantun Grischun han ins mess cun il project tratga biologica Grischun la basa per ina tratga da vaccas da latg conforma al liug, pli ecologica e meins dependenta d'in acquist da pavel supplementar (Spengler e Pedotti 2010).

Il latg producius el parc vegn elavuraus ellas cascharias da Mustér, da Val, da Nufenen, da Spligia, da Sufers e da Mesocco ad ina paletta da sorts da caschiel extraordinariamein reha. Entginas sorts vegnan exportadas. Ins ha planisau in'ulteriura cascharia per la Val Calanca per elavurar caschiel

caura. En Val Blegn vendan las cascharias Caseificio del Sole e Caseificio Töira lur products directamein. Sch'ins cumpareglia las massas da latg producidas, elavuran ins el cantun Grischn bia dapli latg localmein che en Val Blegn. Era a Curaglia, ella vischnaunca da Medel/Lucmagn, han ins planisau da sanar la veglia cascharia per elavurar latg caura e latg nuorsa. La sanaziun stat en connex cun la fundaziun dall'uniun *la caura* che s'engascha activamein per ch'ei vegni teniu dapli cauras ella val.

Vaccas mumma, elavuraziun da carn: Vaccas mumma tegn ins en 88 menaschis (43%); varga 70% sesanflan en Surselva ed en Lumnezia (UFAG 2014). Ins tegn denter auter la razza grisch retica. Quella razza d'armauls da muntogna capavla da s'adattar secunfa excellentamein cun las pastiras extensivas el territori da muntogna, perquei ch'ils animals san utilizar bein pavel schetg. Ins lavura cun quella razza era per la produczion da latg, p.ex. a Val ed a Nufenen. La promoziun da talas razzas pauc pretensivas e che drovan buca pavel concentrau supplementar sustegn ina circulaziun dallas substanzas nutritivas nuninterrutta e possibilitescha ina buna bilanza ecologica. Entgins armauls vegnan mazchegiai da mazlarias regionalas. La Mazlaria Venzin a Mustér, la Sialm SA sechentaria da carn a Segnas e mazlarias da specialitads en Val Mesauc ed en Val Blegn produceschan per exempel differentas specialitads da carn localas. Plinavon vendan entgins beins directamein lur products da carn en atgnas stizuns sin il bein ni via paginas d'internet e spediziun postala. Specialitads ord latg nuorsa e latg caura vegnan producidas dalla Sennaria Surselva ed a Sufers. Ellas contribueschan alla varietad da products agricols. Tut quels products han in grond potenzial da survegnir il label da products Parc Adula e da vegnir vendi sco products dil parc.

Animals manedels: El territori dil parc tegn ins en 128 menaschis ver 4'000 cauras, 60% da quellas ella part sidalpina dil parc (Val Belgn, Val Calanca e Val Mesauc). Historicamein era quei cheu fetg impurtont: pervia dil terren teis ed intransibel savevan ins tener armauls mo limitadamein. Era oz ei quei in sectur economic impurtont; 4% dallas cauras svizras vivan el territori dil Parc Adula (UST 2012). Ins tegn silmeins tschun razzas: la caura strala grischuna, la caura miez alva, la caura alpina brina, la caura da Saanen e la capra grigia. La caura strala grischuna, la caura miez alva e la capra grigia ein veglias razzas da muntogna robustas ch'ins drova per producir carn e latg. Las razzas eran en prighel da svanir. Oz crescha lur effectiv ni ei stabils (Pro Specie Rara 2014). La promoziun da cauras sco animals da nez extensivs e purtaders da simpatia ei impurtonta el perimeter dil parc. Las cauras san numnadamein era vegnir en acziun per tener liber surfatschas carschidas en e gidan aschia a tgirar la cuntrada.

Nuorsas tegn ins en 217 menaschis e la muntanera cumpleta cumpeggia ver 14'000 animals. 65% tegn ins en Surselva ed en Lumnezia, 25% en Val Blegn (UST 2012). Ins trai denter auter las suandontas razzas: nuorsa alpina alva, Coburgher, nuorsa sursilvana. La davosa ei ina veglia razza locala dalla Lumnezia e dalla Surselva ch'ins tegn puspei pli savens dapi ils onns 1980 e ch'ins drova per producir carn e launa.

La grondezia media dils menaschis importa actualmein ca. 20 ha. Ellas regiuns ein las grondezias medias dils menaschis semeglientas ed importan 18 ha en Val Mesauc, 21 ha en Surselva e 22 ha en Val Blegn ed en Lumnezia. La Valrein ei alla testa cun 25 ha. En Val Calanca ein ils menaschis en media marcantamein pli pigns cun ver 12 ha. 97 menaschis (31%) cultiveschan varga 30 ha. La cumpart da quels menaschis gronds variescha fermamein denter las regiuns ed importa varga 80% en Lumnezia, 33% en Mesauc, 28% en Valrein, 26% en Val Blegn e 22% a Mustér. Il pli grond

menaschi dalla Val Calanca cultivescha perencunter ina surfatscha da 25 ha. Il pli grond menaschi el territori dil parc cumpeggia ina surfatscha da ca. 80 ha e sesanfla en Val Mesauc.

En cumparegliaziun cumpeggia en Svizra ver mintga tschunavel menaschi (23,5%) dapli che 30 ha. El cantun Grischun ei la cumpart da tals menaschis (34%) pli aulta, el cantun Tessin pli bassa (19%). El Tessin ei la cumpart da menaschis pigns (<10 ha) la pli gronda. La tendenza va claramain en direcziun da menaschis gronds. Lur diember ei sedublaus ils davos diesch onns en Svizra ed era el cantun Grischun. El Tessin ei la carschientscha pli plauna e la cumpart dils menaschis gronds ei s'augmentada mo levamein da 13% sin 19% (UST 2012).

Surfatschas da cumpensaziun ecologicas e pagaments directs agricols: Ella repartiziun da zonas agricolas ein las vals dil parc situadas per gronda part ellas zonas da muntogna 3 e 4. Las regiuns en Val Blegn situadas pli bass sesanflan ellas zonas da muntogna 1 e 2. Quella zonaziun ei schinavon relevonta, perquei ch'ella decida davart igl import dils pagaments directs. Surfatschas extensivas en zonas pli bassas survegnan contribuziuns pli aultas. Quei savess esser ina motivaziun per ils menaschis intensivs e convenziunals en Val Blegn ed en Surselva d'instradar mesiras d'extensivaziun.

La surfatscha da cumpensaziun ecologica ella part grischuna dil parc importa 2'310 ha e corrispunda a 32% dil terren agricol. Las cumparts ein fetg differentas da vischnaunca a vischnaunca e tonschan da 20% a Sumvitg tochen a 70% a Cauco (Val Calanca). Ei semuossan era differenzas regionalas: las vals meridiunals dil Grischun han bunamein duas gadas aschi bia surfatschas da cumpensaziun ecologica sco la Surselva (UAG 2014).

Il diember d'envernontas che maglian pavel schetg [EPS] per hectara terren agricol (EPS/ha) importa en media 0,96. Quella cefra ei in indezi per l'utilisaziun estensiva. Pli bassa la cefra, pli extensiv ch'igl entir menaschi ei per regla. L'ordinaziun davart ils pagaments directs fixescha denton era in effectiv da muvel minimal. El importa ella zona da val 1,0 EPS, ella zona da collinas 0,8 EPS, ella zona da muntogna I 0,7 EPS, ella zona da muntogna II 0,6 EPS, ella zona da muntogna III 0,5 EPS ed ella zona da muntogna IV 0,4 EPS. Las spessadads d'EPS ein las pli aultas en Val Calanca (1,23 EPS/ha), en Val Mesauc (2,05 EPS/ha) ed en Surselva (1,03 EPS/ha). Las spessadads las pli bassas anflan ins en Val Blegn (0,79 EPS/ha) ellas vischnauncas dalla Valrein (0,81 EPS/ha) ed en Lumnezia (0,91 EPS/ha; UFAG 2014).

Intragliauter importa il diember d'envernontas che maglian pavel schetg per menaschi (EPS/menaschi [M]) 18,7. Ei dat strusch differenzas regionalas (Val Blegn, 17,5 EPS/M; Val Mesauc, 19,3 EPS/M; Lumnezia, 20,1 EPS/M, Valrein, 20,6 EPS/M; Surselva, 21,4 EPS/M). Ina valur claramain pli bassa ha la Val Calanca cun ina media da 14,6 EPS/M (UFAG 2014).

Egl entir territori dil parc dat ei projects da colligiazion. La quota da contract importa el Grischun varga 90%. Per igl entir territori elavuran ins projects arisguard la qualitat dalla cuntrada. En Val Blegn ei il potenzial en quei risguard aunc buc exaurius. Projects da colligiazion e projects arisguard la qualitat dalla cuntrada ein pér en elavuraziun. Plinavon han liug en Val Blegn mintg'on sanaziuns structuralas el rom dallas qualas ins rumescha e planescha elements structuralas e grondas surfatschas per part sensibilas ord il punct da vesta ecologic. Tals elements e talas surfatschas legitimassen pagaments directs via projects da colligiazions e projects che

contribueschan alla qualitat dalla cuntrada. Ei fa senn da tgirar e da mantener els per garantir in'utilisaziun ecologica e la qualitat dalla cuntrada ella zona circumdonta dil parc.

Alpegiaziun: Ils loghens pli aultsituai e la zona centrala dil parc sesanflan per gronda part el territori d'alpegiaziun (naven da ca. 1300 m s.m.), las pastiras d'alp mesiran varga 20'000 ha. Cun calar d'utilisar quei terren han ins piars varga 200 ha dapi il 1980 (UST 2009). Las pastiras d'alp ein cun 2'600 ha meins impurtontas ed han piars el medem temps ver 373 ha. Vastas pastiras d'alp (bunamein 2000 ha) che han muort lur gronda biodiversitad ina gronda valur ecologica e ch'ei fetg impurtontas per la cuntrada dat ei aunc en Lumnezia ed en Val Blegn (UST 2009). El territori dil parc dat ei ver 100 alps da differenta grondezia che vegnan aunc adina cargadas. Sin varga 30 alps mulschan ins vaccas, nuorsas e cauras. La producziun da latg sa contonscher dapli che 2'000 tonnas ad onn, varga 90% ein latg vacca. La producziun annuala da latg caura sa muntar a varga 200 tonnas ed importa ver 9% dil latg mulsch. Sin alps da cauras en Surselva (Alp Puzetta), en Lumnezia (Alp Parvalsauns ed Alp Peil) ed en Val Mesauc produceschan ins annualmein tochen sis tonnas caschiel caura dad alp (UFAG 2014, UAG 2007a, b, c, d). La gronda part digl effectiv da muvel el cantun Grischun vegn alpegiaus. Tenor il center da formaziun e cussegliaziun agricola Plantahof Grischun (2014) ei la cumpart dallas vaccas da latg sereducida ils davos 20 onns per ver 4'000 tocs (23,7%), ferton ch'il diember dallas vaccas mumma e dallas vaccas che vegnan tenidas per engarschar ei s'augmentaus fetg.

3.1.1.8 Ulterius secturs economics ch'ei particularmein relevonts per il parc

Il secturs economics dall'agricultura e dall'economia d'alp, dil turissem en accord cun la natira e la cuntrada, dil commerci e digl artisanadi, dall'economia forestala e dall'economia da lenna sco era dall'economia d'energia e dall'economia d'aua ein particularmein relevonts per il Parc Adula. Ultra da quei gioga p.ex. la claustra da Mustér ina rolla economic-regiunala impurtonta sco la pli gronda patruina dalla vischnaunca da Mustér ed ina dallas grondas dalla Sursassiala. Il auters secturs economics han per il solit in connex direct ed arisguard certs camps parzials in connex indirect cun las finamiras da svilup dil Parc Adula. Els ein stai la basa per il projects gia realisai durant la fasa da fundaziun e per las mesiras da project planisadas durant la fasa da menaschi. El focus dil svilup economic dil Parc Adula ei claramein la zona circumdonta. Las duas finamiras impurtontas per la zona circumdonta – il svilup persistent dallas regiuns sco spazi vital e spazi economic ed igl effect da moderaziun per la zona centrala – vegnan harmonisadas.

Per quei motiv vala ei da sviluppar a maun dils secturs economics etabli, dallas resursas e dils potenzials existents strategias per l'economia regiunala. Las caracteristicas specificas per las regiuns ed il systems da referenza spazials ein specialmein relevonts. Aschia s'orientescha la Val Blegn tenor Biasca, la regiun Moesa tenor Bellinzona, la Surselva tenor Mustér e la regiun Valrein tenor Tusaun. En vesta als systems da referenza spazials ein l'activitad economica enteifer la regiun sco era la colligaziun sur la regiun centralas.

El center stattan differentas direcziuns d'acziun che focusseschan il svilup socioeconomic dallas regiuns. Ins sto promover las cadeinas da valorisaziun ed il exports cun agid dil turissem (cump. perioda da program 2016-19; fegl da project 2.3.1), rinforzar la capacitad da cumpra e la paletta da purschidas regiunalas (cump. perioda da program 2016-19; fegl da project 2.3.2) e sustener reits economicas enteifer ed ordeifer las regiuns (cump. perioda da program 2016-19; fegl da project 2.3.3).

Las direcziuns d'acziun menziunadas per las regiuns dil Parc Adula han denter auter en mira da prolungir cadeinas da valorisaziun regiunalas; d'augmentar igl export; da substituir imports ni d'accentuar specialmein products e survetschs che sedrezzan als basegns dalla populaziun. Las direcziuns d'acziun s'excludan buc, mobein cumpleteschan el cass ideal ina l'autra. Sulettas ni en cumbinaziun san ellas contribuir specificamein agl augment dalla forza economica e dalla beinstonza dallas regiuns. Ei vala da definir – sebasond sin las structurazions economicas existents e sin las schanzas e las rescas d'ina regiun en connex cun il svilup futur – ina cumbinaziun intenziunada da quellas direcziuns d'acziun.

La purtadra dil parc surpren en connex cun las mesiras che promovon l'economia la funcziun da coordinar e da colligiar il different secturs ed il acturs respectiv. Ella garantescha che las strategias da svilup dallas regiuns che duein vegnir realisadas tochen il 2023 vegnien risguardadas ensemen cun il process e las mesiras per la promoziun dall'economia. Tgei rolla economica ch'in parc gioga e sa giugar muossa la part Valorisaziun turistica – parcs nazionals e reservats da biosfera dall'UNESCO en cumparegliaziun, inclusiv la tabella 31.

3.1.1.9 Valurs culturalas – tradiziuns e fiastas

En tut las regiuns dil Parc Adula tgiran ins tradiziuns vivas sco part dall'ierta culturala immateriala. Ellas giogan ina rolla impurtonta per l'identitad locala e regiunala. Singulas tradiziuns ein econuschentas lunsch sur l'atgna regiun ed ein aschia era d'impurtonza turistica. In exempel enconuschent ei il *Chalandamarz* ell'Engiadina. Quel festiveschan ins era en Val Mesauc per scatschar igl unviern.

Sco ierta culturala immateriala valan artisanadi, sault, teater, musica, usits e fiastas – aschia per exempel era la fiera da nuorsas a Malvaglia. Tradiziuns impurtontas ella Val Blegn ein ils Artigiani bleniesi e la musica populara, sco quei ch'ins enconuscha ella cunzun dalla Vox Blenii. En tut las regiuns, inclusiv la Surselva, ein ils chors impurtonts. Ina particularitad dalla Val Blegn ein las milissas historicas da Leontica, d'Aquila e da Ponto Valentino che van anavos sin la campagna militar russa dil 1812. Ina tradiziun viva ei era la cultura da castognas, ils emprems vendiders da maruns derivavan dalla Val Blegn; ils uaulets da castagners, las aschinumnadas selvas, ein in'ierta culturala d'ina considerabla valor ecologica e culturala. La castogna cultivada vala en Val Blegn ed en Val Mesauc sco vivonda da basa; la cultura vegn oz apprezzada fetg, per exempel a Soazza. El Moesano (mintg'onn vegn tscharnida ina nova vischnaunca) fan ins igl atun ina fiasta da castognas. Tier l'ierta culturala s'auda era che lennaris construeschan e restaureschan a moda tradiziunala tetgs da crap. In artisanadi tradiziunal impurtont en Surselva ei la construcziun da pegnas scalegl. Era il cavar cristallas ha en Surselva ina liunga tradiziun.

Ellas regiuns catolicas – pia en Surselva ed en Val Blegn – van entuorn Buania gruppas da scolars sevestgi sco ils treis sogns Retgs da casa a casa. Els contan canzuns veglias e novas dils treis sogns Retgs e quei en ina ni pliras vuschs. Denter auter settracta ei era da melodias religiusas dil 17avel tschentaner. Novena ei in cant tradiziunal cun stgalins ch'ins fa avon Nadal el Moesano, en Val Calanca ed en Surselva van ins a cattar biemaun.

Processiuns religiusas han ina liunga tradiziun en regiuns catolicas, aschia la processiun da Venderdis sogn a Mustér ed a Val. Ina tradiziun da tscheiver ei il *Pschuuri* canerus dalla giuventetgna da Spligia. Giuvens vestgi cun peils dattan si ner a giuvnas cun cotgla. A Mustér festiveschan ins il gliendisdis suenter tscheiver la *Dertgira nauscha*, la dertgira penala tradiziunala. *Carnevale* ei ina tradiziun els vitgs dalla Val Mesauc e dalla Val Calanca. Tradiziuns purilas ein il *Schellenabend* avon la cargada il zercladur a Valrein ed a Spligia sco era igl *avemaria* en Surselva. En Surselva eis ei popular da dar troccas, ina veglia varianta dil giug da cartas tarot. Las cartas franzosas da troccas ein arrivadas il 17avel tschentaner el Grischun, probablamein cun mercenaris. Dapi il 2006 dat ei campjunadis grischuns da troccas officials.

Las valurs culturalas dil Parc Adula sco izonzas e tradiziuns, architectura, art e musica, aspects historics, artisanadi e puresser ni lungatgs ed idioms, ein fetg multifars e da character specific regiunal. Las expectoraziuns leutier el plan da management ch'ei avonmaun ein da capir sco exemplaricas e pretendan buca dad esser cumplets. Il Parc Adula vul tgirar las valurs culturalas, sviluppar e risguardar quellas d. a. en spartas, tgira dils monuments culturals e tgira dalla cuntrada cultivada, perscrutaziun (punct central da perscrutaziun explicit mira cap. 5.3.2), educaziun ambientala, turissem sco era ella lavur da comunicaziun generala dil parc.

3.1.2 Visitaders

3.1.2.1 Descripziun dallas gruppas en mira prioritarias e dallas purschidas gia existentas

Cun considerar la situaziun dil marcau turistic svizzer e quella dallas regiuns dil Parc Adula san ins restrenscher en in emprem pass ils marcaus principals en mira sin la Svizra, la Tiaratudestga e l'Italia (cump. tabella (29)). Pervia dalla vischinonza spaziala cun il territori dil parc vegn l'Italia classificada sco marcau en mira pli impurtont per il Parc Adula che la Frontscha.

Tabella 29: Svizra Turissem – derivonza dils hospis (UST 2015)

tiaras da derivonza	pernottaziuns en milliuns
Svizra	16
Tiaratudestga	4,4
Italia	1,0
Gronda Britannia	1,6
Frontscha	1,3
Hollanda	0,6
Belgia	0,6
Stadis Uni dall'America	1,6
Russia	0,5
autras tiaras	8,3
total	35,9

Il cantun Grischun ed il cantun Tessin han numerusas valurs naturalas e culturalas preziusas ed intactas che marcheschan decisivamein igl image e la percepziun respectiva viers anora. Quellas valurs stattan savens el center sco argument da vendita ed ein il motiv per far l'excursiun ni il viadi. Purtaders da prestaziuns turisticas drovan las particularitads regiunalas e localas intenziunadamein per lur comunicaziun. Quei munta che la natira e la cultura ein buca mo facturs decisivs per il turissem rural, mobein ch'ellas ein d'impurtonza centrala era per ils spazis turistics sco valorisaziun intensiva. Cunzun el turissem da stad cun bia potenzial acquista il turissem en accord cun la natira e la cultura adina dapli parts dil marcau. Mo era per il turissem d'unviern, che vegn ils davos onns per divers motivs als cunfins dalla carschientscha economica ed infrastrutturala, daventan l'intermediaziun e la concepziun da purschidas el segment natural e cultural adina pli impurtontas.

3.1.2.2 Auters visitaders dil parc potenzials

Sco quei che differentas analisas dil marcau muossan crescha en diversas classas dalla populaziun, cunzun era els marcaus en mira (Svizra, Tiaratudestga, Italia), il basegns d'autenticidad e da far veras experientschas ella natira e cun la cultura. Experientschas ein autenticas, sch'ellas han in stretg connex cun ils carstgauns ella regiun, cun la cuntrada, cun la cultura e cun eveniments actuals ni historics. L'autenticidad sereferescha denton buca mo alla conservaziun ed al manteniment, mobein cumpeggia era in aspect dinamic. Ei va era per sviluppar tradiziuns el temps dad oz, per il mintgadi e per la muntada reala da valurs naturalas e culturalas. Aschia sa per exempel era architectura moderna adattada al liug esser autentica.

Hosps interessai alla natira ed alla cultura prefereschan cuntradas naturalas oriundas, cuntradas cultivadas structuradas manedlamein, cuntradas selvadias, ina gronda varietad da specias e parcs regiunals ni parcs naziunals. Observaziuns d'animals ed experientschas ella natira en cuntradas intactas ein plinavon fetg impurtontas. In potenzial visitader dil parc ha – cuntrari ad in hosp cun in'affinitad pli pintga per la natira e la cultura – certas características ed interess tipics. Quei muossan ils suandonts resultats da Kappler et al. (2009) che sebasan sin il monitoring da Svizra Turissem (Federaziun svizra dal turissem 2007):

- ha ina preferenza per far vacanzas en muntogna (34% tier 21%)
- vul far experientschas ella natira (61% tier 42%)
- vul far experientschas en muntogna (56% tier 42%)
- vul encurir attracziuns naturalas (42% tier 17%)
- ei in tip pli famigliar, interessaus alla cultura e plitost pli vegls ch'in hosp meins interessaus alla natira ed alla cultura

Sin fundament da quellas analisas e dil punct da partenza special dil turissem da parc (p.ex. impurtonza centrala dall'educaziun ambientala e dalla formaziun per in svilup persistent) san ins metter el center tschun gruppas en mira principalas:

- Best agers (50 plus): En vesta all'inveteraziun carschenta ell'Europa daventa quella gruppa sociala adina pli gronda; entradas aultas ed in'affinitad particulara per las características dil turissem da parc sco autenticidad, ruaus, sanadad, regiunalidad, tratgas tipicas per la regiun e pusseivladads da pernottar, eav.
- DINKS (Double Income No Kids): Quella gruppa en mira seconcentrescha fetg sin la carriera e dispona d'aultas entradas comunablas. Quels pèrs senza affons fan sport duront las vacanzas ed enqueran aschia igl equilibrer al mintgadi da lavur. Els s'interesseschan per la gastronomia e per la qualidad dalla cuntrada. Els vegnan cunzun dalla Svizra (territoris urbans). Tier RailAway Svizra importan ils DINKS ed ils singles gia 25-27% dil marcau.
- Famiglias cun affons: Sin fundament dil svilup demografic supponan ins che quella gruppa en mira vegni plitost a regredir. Quei che risguarda las entradas eis ella plitost dispersa, denton specialmein interessada al turissem da parc: educaziun ambientala, experientschas en accord cun la natira e la cultura, regiunalidad, temps da famiglia qualitativ en in contuorn autentic, eav. Quella gruppa en mira s'orientescha specialmein tenor activitads e pretenda purschidas per tut ils scalems da vegliadetgna.
- Scolas: Gruppas en mira specificamein interessantas per parcs ein cunzun quellas dil sector dall'educaziun ambientala e dalla formaziun per in svilup persistent (buc exnum ord il punct da vesta dalla valurisaziun, mobein sco gruppa da multiplicatur impurtonta), purschidas adattadas als plans d'instrucziun el sector carstgaun ed ambient.
- Gruppas: Gruppas interessantas per parcs ein quellas che vegnan plidentadas cun purschidas pauschalas (p.ex. per il svilup dil team ni dall'organisaziun), cun l'educaziun ambientala, cun excursiuns, cun offerrtas en accord cun la natira e la cultura ni cun MICE (Meetings, Incentives, Conferences, Events) en general.

3.1.2.3 Potenzial plausibel per visitaders

Il parc naziunal Parc Adula seposiziunescha cun sias numerusas e singularas valurs el turissem en accord cun la natira e la cultura. Corrispudentamein sedrezzan las puschidas e las activitads turisticas a hosps che visetan la regiun e che enqueran experientschas en ina cuntrada naturala e cultivada che ha manteniu siu character original. Puschidas turisticas che possibiliteschan talas experientschas autenticas ella natira e cun la cultura cumpeglian tipicamein activitads sco viandadas ni turas en muntogna guidadas, da guder specialitads regiunals, da vegnir en contact cun la populaziun locala ni d'intermediar savida davart la natira e la cultura locala. Il segment dil turissem en accord cun la natira e la cultura ei vegnius pli impurtonts ils davos onns. Differentas retschercas muossan che la damonda suenter in turissem persistent daventa pli gronda e ch'il hosp ei era prompts da pagar dapli persunter. Ina retscherca representativa dalla Forschungsgemeinschaft Urlaub und Reisen Kiel (2015) muossa che ver 30% dallas persunas interrogadas spetgan che las vacanzas seigien ecologicas, favoreivlas per igl ambient e donnegeschien buca las resursas. La medema retscherca muossa era che la mesadad dallas persunas interrogadas spetgan che las vacanzas seigien raschuneivlas ord vesta sociala. Puschidas el parc naziunal Parc Adula corrispundan a quellas spetgas. Da principi san ins supponer che 30-40% dalla populaziun totala dall'Europa ed en special dall'Europa Centrala seigien visitaders potenzials dil parc (cump. tabella 30).

Tabella 30: gruppas en mira, activitads e potenzials da valorisaziun el Parc Adula (atgna illustraziun)

gruppas en mira	activitad/interess	potenzials da valorisaziun
Best Agers (50 plus) stad ed unviern	<ul style="list-style-type: none"> - experientschas ella natira e cun la cultura - viandar / recreaziun activa ella natira - excursiuns - consum da products regiunals - artisanadi 	<ul style="list-style-type: none"> - excursiuns d'in di - excursiuns da plirs dis - dimoras da vacanzas - products agricols ed artisanals
DINKS stad ed unviern	<ul style="list-style-type: none"> - sport e sport da muntogna - experientscha ella natira - experientscha outdoor - viandar - cultura, occurrenz - consum da products regiunals 	<ul style="list-style-type: none"> - excursiuns d'in di - excursiuns da plirs dis - products agricols ed artisanals
famiglias cun affons cunzun la stad	<ul style="list-style-type: none"> - experientschas ella natira, cunzun cun l'aua - sendas didacticas e viandar - educaziun ambientala - excursiuns - experientschas agricolas - consum da products regiunals - artisanadi 	<ul style="list-style-type: none"> - excursiuns d'in di - excursiuns da plirs dis - dimoras da vacanzas - products agricols ed artisanals
scolas cunzun la stad	<ul style="list-style-type: none"> - viadi da scola - jamna da formaziun - educaziun ambientala - viadis d'aventura 	<ul style="list-style-type: none"> - excursiuns d'in di - excursiuns da plirs dis - albierts per gruppas

gruppas en mira	actividad/interess	potenzials da valorisaziun
	<ul style="list-style-type: none"> - experientschas ella natira - excursiun 	
gruppas stad ed unviern	<ul style="list-style-type: none"> - experientscha ella natira - experientscha outdoor - viandar (sport ella natira) - excursiuns - cultura - consum da products regiunals - artisanadi 	<ul style="list-style-type: none"> - excursiuns d'in di - excursiuns da plirs dis - MICE - products agricols ed artisanals

Valurisaziun turistica – parcs naziunals e reservats da biosfera dall'UNESCO en cumparegliaziun

Differents studis davart la valorisaziun dalla Svizra, dall'Europa e dall'USA muossan che parcs naziunals e reservats da biosfera dall'UNESCO contribueschan grondamein alla valorisaziun dallas regiuns respectivas. Ils studis enumerai en tabella 27 muossan la valorisaziun turistica respectiva. La cundiziun per vegnir registraus dalla retscherca ei la cumprova che la dimora dils visitaders ha da far cun il parc ni cun il reservat da biosfera respectiv. Aschia risguardan ins las dependenzas relevantas. La valorisaziun secumpona dalla valorisaziun directa, indirecta ed inducida, las qualas vegnan declaradas ella part Cadeinas da valorisaziun regiunalas el Parc Adula.

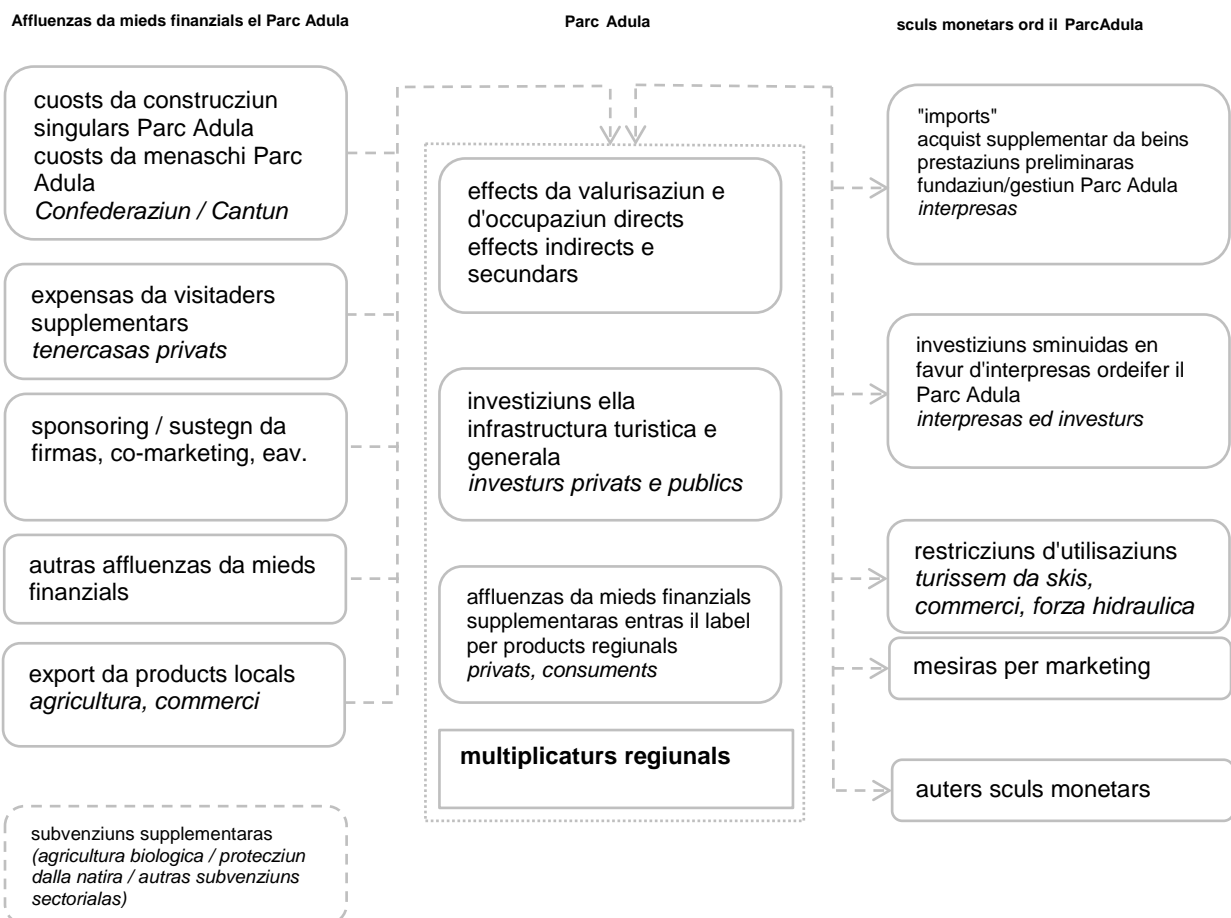
Valurisaziun turistica – parcs nazionals e reservats da biosfera dall'UNESCO en cumparegliaziun

Tabella 31: valorisaziun turistica en parcs svizzers (Knaus e Backhaus 2014)

studi	parc ed onn da fundaziun	dis da viseta dil parc resp. frequenza da hosps	visitaders cun gronda affinitad per parcs %	valorisaziun en miu. CHF/onn			grondezia en km ²
				direct	direct ed indirect	direct, indirect ed induciu	
Küpfer (2000)	Parc Naziunal Svizzer (CH); 1914	546'000	42				169
Backhaus et al. (2013)	Parc Naziunal Svizzer (CH); 1914	544'000	35			19,3	173
Backhaus et al. (2013)	parc natural Biosfera Val Müstair (CH); 2010	80'000	12			19,7	198
Knaus (2012)	biosfera dall'UNESCO Entlebuch (CH); 2001	600'000	16			3,8	400
Job et al. (2013)	reservat da biosfera dall'UNESCO Pfälzerwald (D); 1992	5'715'000	4		4,5	5,2	1'788
Job et al. (2013)	reservat da biosfera dall'UNESCO Röhn (D); 1991	6'370'000	14		14,8		1'852
Job et al. (2013)	reservat da biosfera dall'UNESCO Schaalsee (D); 2000	490'000	22		1,8		309
Job et al. (2013)	reservat da biosfera dall'UNESCO Spreewald (D); 1991	943'000	9		4,9		475
Job et al. (2013)	reservat da biosfera dall'UNESCO Vessertal – Thüringer Wald (D); 1979	487'000	11		0,8		170
Mayer et al. (2010)	parc naziunal Bayrischer Wald (D); 1970	760'000	46		9,0		242
Mayer et al. (2010)	parc naziunal Eifel (D); 2004	480'000	27		1,9		107
Mayer et al. (2010)	parc naziunal Müritz (D); 1990	400'000	44		3,9		322
Mayer et al. (2010)	parc naziunal Hainich (D); 1997	260'000	41		1,6		75
Lehar et al. (2004)	parc naziunal Hohe Tauern (A); 1981	1'750'000	16	3,2			1'856
Lehar et al. (2004)	parc naziunal Rieserferner-Ahrn (I); 1988	570'000	17	3,3			313
Stynes (2007)	Yosemite National Park (USA); 1864	3'300'000	75	175			3'027

Cadeinas da valurisaziun regionalas el Parc Adula

Il turissem surpren ina funcziun interdisciplinara denter l'agricultura, la hotellaria e la gastronomia, il commerci ed il sector da survetschs ellas regions dil Parc Adula. L'entira valurisaziun turistica secumpona dils effects economic-regiunals directs, indirects ed induci dil turissem. Effects direct resultan immediat, sche turists damondan beins (valurisaziun brutta). Effects indirects vegnan generai entras beins che interpresas cumpran per metter a disposiziun ella regiun dil parc (prestaziuns preliminaras), sco era entras investziuns che quellas interpresas fan ella regiun. Effects induci resultan dalla dumonda dils beins entras personas, las qualas anflan grazia alla damonda turistica ina piazza da lavur e las qualas genereschan puspei valurisaziun ella regiun cun lur expensas. Ils effects indirects ed induci numnan ins era process da multiplicatur (Job et al. 2005). Cunquei ch'ils process da multiplicatur s'extendan sur plirs scalems dalla valurisaziun (p.ex. sebas la producziun da prestaziuns preliminaras puspei sin prestaziuns preliminaras) ei lur consequenza ina multiplicaziun dalla valurisaziun (Backhause Knaus 2014). Aschia ei il turissem in motor central per l'economia e la carschientscha regiunala. Impurtonts ein cheu era ils effects complementars, q.v.d. ils effects che resultan, sch'ins sto recuorer per in product turistic a prestaziuns preliminaras d'ordeifer. Per ch'ina carschientscha regiunala seigi pusseivla, ston aschi biaras prestaziuns preliminaras sco pusseivel derivar dalla regiun sezza. Il suandont model davart las affluenzas da mieds finansials el Parc Adula muossa co las cadeinas da valurisaziun vegnan deducidas. Pervia da datas muncontas ni pervia dalla qualitat dallas datas per part buca sufficiente ei quei model suttoposts a sbagls. Malsegirtads e fontaunas da sbagls vegnan risguardadas e documentadas.

Illustraziun 21: affluenzas da mieds finansials el Parc Adula (BECO 2006 tenor Getzner, Jost, Jungmeier 2001, adattau)

- cuosts da fundaziun singulars e cuosts da menaschi Parc Adula (mieds da promoziun Confederaziun e Cantun)
- diember ed expensas da visitaders supplementars
- sponsoring / sustegn da firmas, co-marketing
- export da products locals
- subvenziuns supplementaras (parc sco spazi da promoziun regional-politic, entradas supplementaras per l'agricultura el rom dils instruments da promoziun dalla politica agrara actuala)

Intschess: Egl intschess dil Parc Adula vivan ver 600'000 hosps dil di cun mieds da transport privats ed in cuoz da viadi approximativ dad 80 minutas. Las zonas d'aglomeraziun las pli impurtontas ein las regiuns da Bellinzona, da Locarno, da Lugano, da Sargans, la Val dil Rein Sognaglia, il Principadi da Liechtenstein, la Val dil Rein da Cuera, la Tumljasca e parts dils cantuns da Sviz ed Uri.

En direcziun dall'Italia han ins prolungiu il temps da viadi per igl intschess sin 120 minutas. Las aglomeraziuns las pli impurtontas ein cheu Milano, Piacenza, Novara e Bergamo. Ensemen cun quella part taliana dumbra igl intschess dil Parc Adula 2,2 miu. hosps dil di cun mieds da transport privats ed in cuoz da viadi dad 80 resp. da 120 minutas. Quei intschess vala sco basa per las calculaziuns suandontas. Igl intschess cumplet ei pli gronds ed include era las regiunas da Turitg, da Lucerna / Svizra Centrala e parts dalla Tiaratudestga e dall'Italia.

Tabella 32: diember da pernottaziuns (UST 2008)

(Cauco, Braggio, Arvigo, Buseno e Valrein: negins menaschis registrai il 2008 / * = pli paucs che treis menaschis, neginas datas communalas / – = neginas datas)

vischnaucas	parahotellaria (2003)	pernottaziuns en hotels (2008)	pernottaziuns total (2003 e 2008)
Grischun			
Rossa	2'994	1'219	4'213
Mesocco	36'175	10'648	46'823
Soazza*	–	3'134	3'134
Medel/Lucmagn	9'380	3'054	12'434
Mustér	166'282	77'940	244'222
Sumvitg*	15'291	–	15'291
Trun	17'280	3'105	20'385
Vrin*	594	–	594
Val	50'180	93'830	144'010
Spligia	49'862	26'487	76'349
Nufenen*	1'128	–	1'128
Tessin			

Malvaglia	3'294	–	3'294
Semione	925	–	925
Ludiano	402	–	402-
Acquarossa	17'594	–	17'594
Blenio	54'261	–	54'261
Val Blegn	76'476	11'000	87'476
Parc Adula	425'642	230'417	656'059

Tabella 33: diember da pernottaziuns en vischnauncas turisticas (UST 2015)

	parahotellaria 2003	pernottaziuns en hotels 2012	summa 2003/2012
Blenio	54'261	5'755	60'016
Spligia	49'862	25'513	75'375
Mustér	166'282	55'664	221'946
Val	50'180	77'872	128'052
Mesocco	36'175	7'802	43'977
total	356'760	172'606	529'366

Scenaris da carschientscha:

hosps potenzials che pernotteschan = pernottaziuns actualas x rata da carschientscha

Scenaris per l'emprema fasa da menaschi dil Parc Adula

Calculaziun scenari realistic

Per il scenari realistic partan ins dallas suandontas supposiziuns:

La cumpart dils hosps interessai alla natira ed alla cultura digl entir intschess (2,2 miu. habitonts) importa 7% (SECO 2002). Las expensas dils hosps da hotel muntan a ca. CHF 110, quellas dils hosps dalla parahotellaria a ca. CHF 70, e quellas dils hosps dil di a ca. CHF 32. Ei vegn fatg attent ch'ei existan neginas datas statisticas per il Parc Adula quei che pertucca las expensas per di en connex cun las categorias da hosps. Perquei drovan ins per la calculaziun valurs medias che derivan da differents studis da valurisaziun (denter auter Rütter/Guhl/Müller 1996 e Knaus 2012). Per l'emprema fasa da menaschi calculeschans ins el scenari realistic cun in augment da visitaders da 5% per hotels e per la parahotellaria e cun in augment da 7% per ils hosps dil di.

Ins drova il multiplicatur regional sco factur aritmetic: mintga expensa dils hosps ha effects indirects (p.ex. in augment dalla sviulta per firmas da furniziun) ed effects induci (augment dallas entradas regionalas ha per consequenza in augment dalla sviulta grazia ad in consum amplificau). Quels systems complexs risguardan ins en studis da valurisaziun cun multiplicaturs. Per studis da valurisaziun turistics numna la litteratura corrispundenta (p.ex. Buser, Buchli, Giuliani 2003) in multiplicatur dad 1,4 tochen 1,8. Da quei han ins deduciu per la valetaziun presenta la valur media dad 1,6 sco multiplicatur regional.

Tabella 34: scenari realistic CHF (atgna calculaziun 2015)

pernottaziuns ella hotellaria	augment da 5%	pernottaziuns supplementaras
172'606	0,05	8'630
pernottaziuns ella parahotellaria	augment da 5%	pernottaziuns supplementaras
356'760	0,05	17'838
hosps dil di	augment da 7%	hosps dil di supplementaras
600'000	0,07	42'000
pernottaziuns en hotels	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
8'630	110	949'300
pernottaziuns supplementaras ella parahotellaria	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
17'838	70	1'248'660
hosps dil di supplementaras	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
42'000	32	1'344'000
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total / onn		3'541'960
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total / 10 onns		35'419'600
mieds da promoziun schazegiai CHF (Confederaziun e Cantun) 2018-2027	50'040'000	
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total	35'419'600	
multiplicatur regional	1,6	
valurisaziun turistica schazegiada CHF Parc Adula 2018-2027 scenari realistic	136'735'360	

Calculaziun scenari maximum

Per il scenari maximum partan ins dallas suandontas supposiziuns:

La cumpart dils hosps interessai alla natira ed alla cultura egl entir intschess (2,2 miu. habitonts) importa ver 30% (SECO 2002). El scenari maximum calculeschan ins per l'emprema fasa da menaschi cun in augment da 15% per hotels e per la parahotellaria e cun in augment da 30% per ils hosps dil di. Las expensas dils hosps da hotel schazegian ins tuttina sco el scenari realistic cun CHF 110, quellas dils hosps dalla parahotellaria cun CHF 70, e quellas dils hosps dil di cun CHF 32. Multiplicatur regional: 1,6

Tabella 35: scenari maximum CHF (atgna calculaziun 2015)

pernottaziuns ella hotellaria	augment da 15%	pernottaziuns supplementaras
172'606	0,15	25'891
pernottaziuns ella parahotellaria	augment da 15%	pernottaziuns supplementaras
356'760	0,15	53'514
hosps dil di	augment da 30%	pernottaziuns supplementaras
600'000	0,3	180'000
pernottaziuns supplementaras els hotels	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
25'891	110	2'848'010
pernottaziuns supplementaras ella parahotellaria	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
53'514	70	3'745'980
hosps dil di supplementaras	expensas CHF (Knaus 2012)	expensas supplementaras
180'000	32	5'760'000
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total / onn		12'353'990
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total / 10 onns		123'539'900

mieds da promoziun schazegiai CHF (Confederaziun e Cantun) 2018-2027	50'040'000
total / expensas dils visitaders supplementaras CHF total	123'539'900
multiplicatur regional	1.6
valurisaziun turistica schazegiada CHF Parc Adula 2018-2027 scenari maximum	277'727'840

Studis da valorisaziun turistics demuossan conta valorisaziun che resulta en ina regiun sco consequenza d'activitads turisticas d'in parc e con impurtonts ch'il turissem ei per l'entira economia regionala. La valorisaziun en parcs dependa da differents factors, per exempel dalla situaziun e dalla grondezia dil parc, dalla vegliadetgna, dalla popularitad, dallas purschidas turisticas, dall'infrastructura, dall'accessibilitad e dil nivel da prezi.

Studis da valorisaziun sebasan sin malsegirezias e supposiziuns accumuladas e sin differentas pusseivladads da calculaziun – perquei ein calculaziuns da valorisaziun adina d'interpretar mo sco valetaziun.

3.1.3 Mobilitad, avertura e traffic, currents da traffic

La mobilitad ei fetg impurtonta per in parc naziunal. Averturas, traffic e currents da traffic ein ina premissa da basa per la veta da mintgadi e l'economia ellas regions periferas. La mobilitad cumpeggia ultra dil traffic da lavur era il traffic da temps liber adina pli grond. Gia igl onn 2000 ha la cumpart da traffic da temps liber en Svizra superau claramain cun 44% dil traffic total il traffic da lavur cun 29% (ARE 2004). Mieds da transport publics, la reit da vias e da rodaias, indrezs da transport turistics ni era sendas da viandar e vias da velo fuorman l'infrastructura da basa che vegn utilisada dalla populaziun indigena e dils hosps. La purschida da mobilitad efectiva ei confruntada cun ils basegns da mobilitad dalla populaziun indigena e dils hosps el territori dil parc naziunal. Per mantener la situaziun reala e per analizar ils basegns da mobilitad ellas regions dil parc e sviluppar eventualas propostas da migliuraziun, han ins fatg il 2014 workshops da mobilitad a Spligia, a Glion ed a Bellinzona. Ensemen cun la purtadra dil parc e cun representants dallas vischnauncas, dil turissem e dallas corporaziuns regionalas han ins discutau la purschida actuala e damondas en connex cun il traffic public, il traffic da temps liber, il menaschi da parcadis sco era pusseivladads per sligiazions da mobilitad innovativas.

Ils workshops han mussau ch'ins sto cunzun prender en mira da far uraris cun intervals pli spess e da colligiar meglier ils centers regionalas. Plinavon vul ins migliurar survetschs da bus sin damonda ed extender la collaboraziun cun auters survetschs da mobilitad (p.ex. transport da bagascha, transport da hosps). Leutier vegn la purtadra dil parc a sorprendere l'incumbensa, sco gia lantschau ella fasa da fundaziun cun singuls projects, era ella fasa da menaschi ina impurtonta rolla tier pensums da coordinar e da colligiar ils acturs e porscha denter auter sustegn per contractivas cun interpresas da mobilitad. Cunquei duei vegnir prestau ina contribuziun alla mobilitad persistente el territori dil parc. Sebasond sil concept da mobilitad Parc Adula ein previdas gia all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi el feigl da project 2.5.3 diversas mesiras per promover la mobilitad persistente el territori dil parc (mira 3.1.3.4 mesiras mobilitad persistente).

El rom dil workshop han ins considerau en Surselva la purschida da mobilitad actuala sco buna. Quella vegn garantida primarmain dalla Viafier retica, digl AutoDaPosta e da bus sin damonda. Il territori da Valrein contonschan ins fetg bein e spert cun la lingia d'autos da posta sur il San Bernardino. Cheu drova ei en emprema lingia meglieras purschidas durant las uras marginalas ed ina distribuziun pli fina enteifer il territori. Las vals meridiunalas ein accessiblas cunzun cun bus ni cun survetschs privats (BusAlpin). Cheu vul ins migliurar la lingia sur il Pass dil Lucmagn, era per crear ina colligiazion cun la part miez e la part sut dalla Surselva. Aschia san ins possibilitar da circumdar regularmain e cumadeivlamein il territori dil parc cun mieds da transport publics e quei igl entir onn.

Da principi prendan ins en mira sligiazions da mobilitad che reduceschan il traffic individual e che favoriseschan in spustament dil traffic sin ils mieds da transport publics. Ins vul promover ina mobilitad pli persistente dils indigens e dils hosps. Perquei ha la purtadra dil parc sviluppu el sector dil traffic plaun l'idea dad E-Motion Mobility (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 2.5.3). Quella cumpeggia ina mobilitad che vul buca mo contonscher la finamira, mobein che accentuescha era l'experiencescha ella natira e cun la cultura ch'ins sa far durant il viadi. Ins vul rinforzar la capientscha per igl ambient e l'impurtonza d'ina mobilitad persistente (e-bike, viandar). El rom da quels projects planisai han ins era sviluppu l'idea dil "bus da burgheis". Cun il bus da burgheis vul ins nezegiar sinergias preziasas cun coordinar optimalmain las activitads da temps liber ed il transport da personas e da beins.

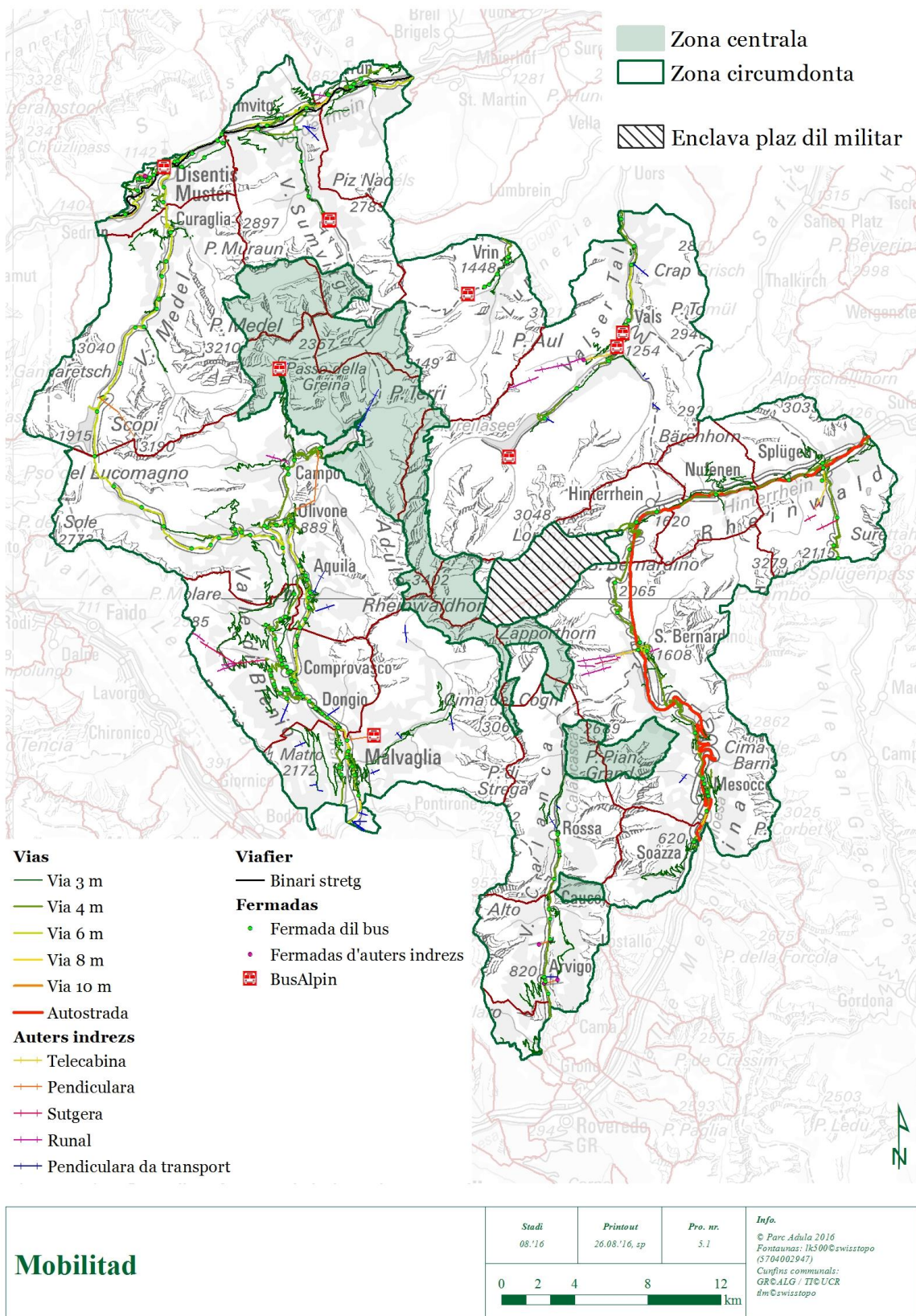
El perimeter dil parc dat ei ina vasta paletta da purschidas da traffic plaun etablidas. Ins vul cunzun promover a moda pli sistematica viandadas a liunga distanza cun transport da bagascha (viandadas

da sauma). Aschia daventa ei pli attractiv da viagià cun il traffic public al liug da partenza ed ei sedat ina purschida turistica che cumpeglia pliras regiuns dil parc. Denter auter elavuran ins quei intensivamein el rom dil project Sendas culturalas dil Parc Adula (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 2.2.1).

La purtadra dil parc vul sviluppar e realisar, en general en collaboraziun cun acturs regiunals ed interpresas da mobilitad, sligiazions da mobilitad persistentas. La finamira ei d'ademplir las pretensiuns dil parc naziunal (proteccziun dil process natural e svilup persistent) e d'establi il medem mument sligiazions da mobilitad che corrispundan al basegn dils indigens e dils hosps. Ina mobilitad persistenta ei in impurtant tema interdisciplinar per in parc naziunal. El secruscha denter auter cun il management da visitaders e l'utilisaziun turistica ch'ei da gronda impurtonza per la zona centrala, denton era per la zona circumdonta. La promoziun d'ina mobilitad persistenta ei era in potenzial economic per il territori dil parc naziunal Parc Adula. Hosps senza auto cumpran pli savens el liug e nezegian aschia purschidas ellas regiuns. Aschia san ins contonscher ina valorisaziun augmentada. Novas purschidas dil traffic plaun e dil traffic public ensemen cun restricziuns parzialas, repartiziuns e/ni planentadas dil traffic individual contribueschan medemamein alla finamira da reducir las emissiuns da gas cun effect da siara en Svizra tochen igl onn 2020 per 20% en cumparegliaziun cun igl onn 1990.

3.1.3.1 Avertura existenta

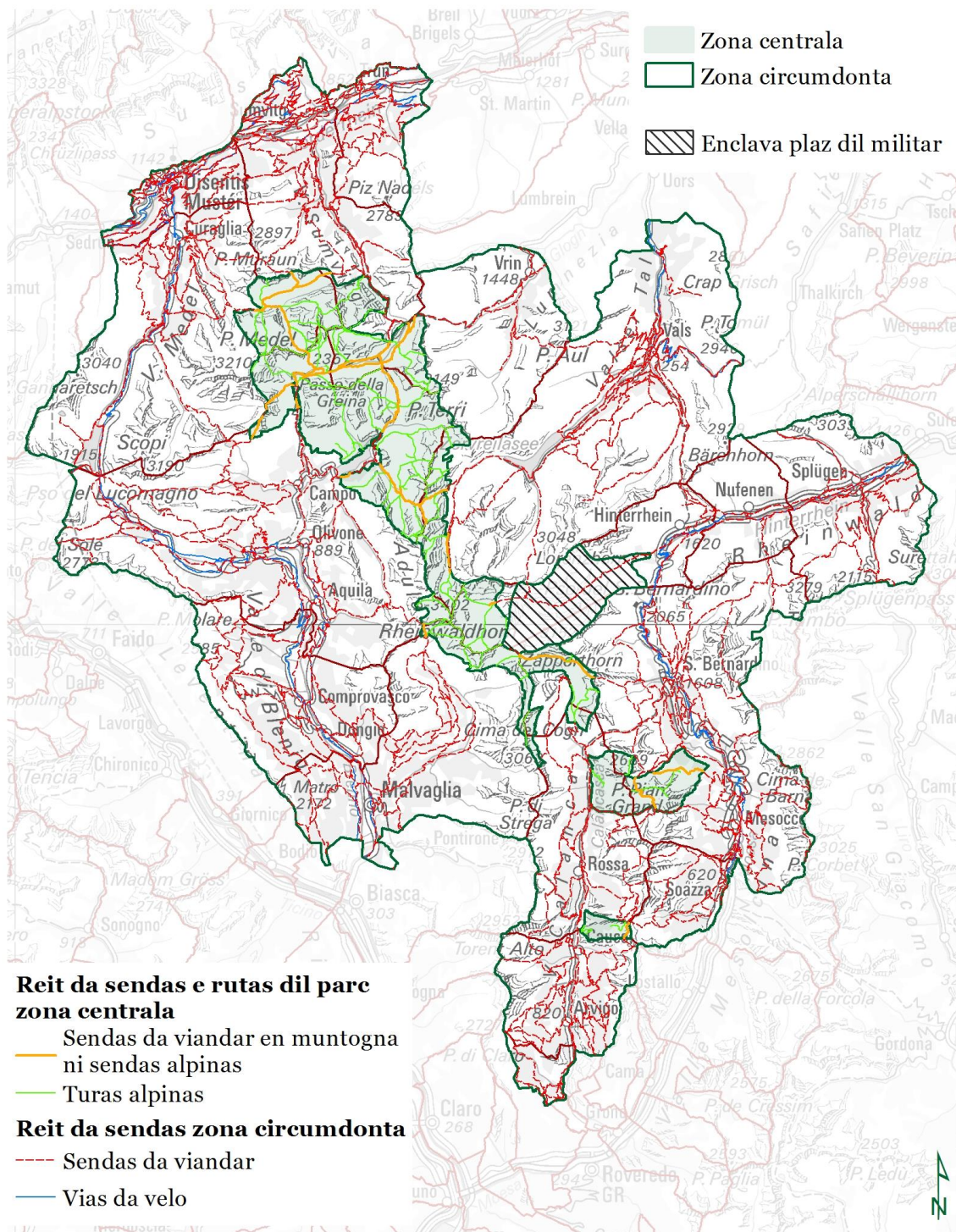
La suandonta carta muossa l'avertura existenta, q.v.d. la reit da vias e da rodaias, ils indrezs da transport turistics, eav.

Carta 14: averturas existentas (atgna illustraziun)

3.1.3.2 Avertura existenta per il traffic plaun

La suandonta carta muossa l'avertura existenta per il traffic plaun, q.v.d. la reit da sendas e rutas dil parc dalla zona centrala, las sendas da viandar e las vias da velo, eav.

- Reit da sendas e rutas dil parc zona centrala**
- Sendas da viandar en muntogna
 - ni sendas alpinas
 - Turas alpinas
- Reit da sendas zona circumdonta**
- Sendas da viandar
 - Vias da velo

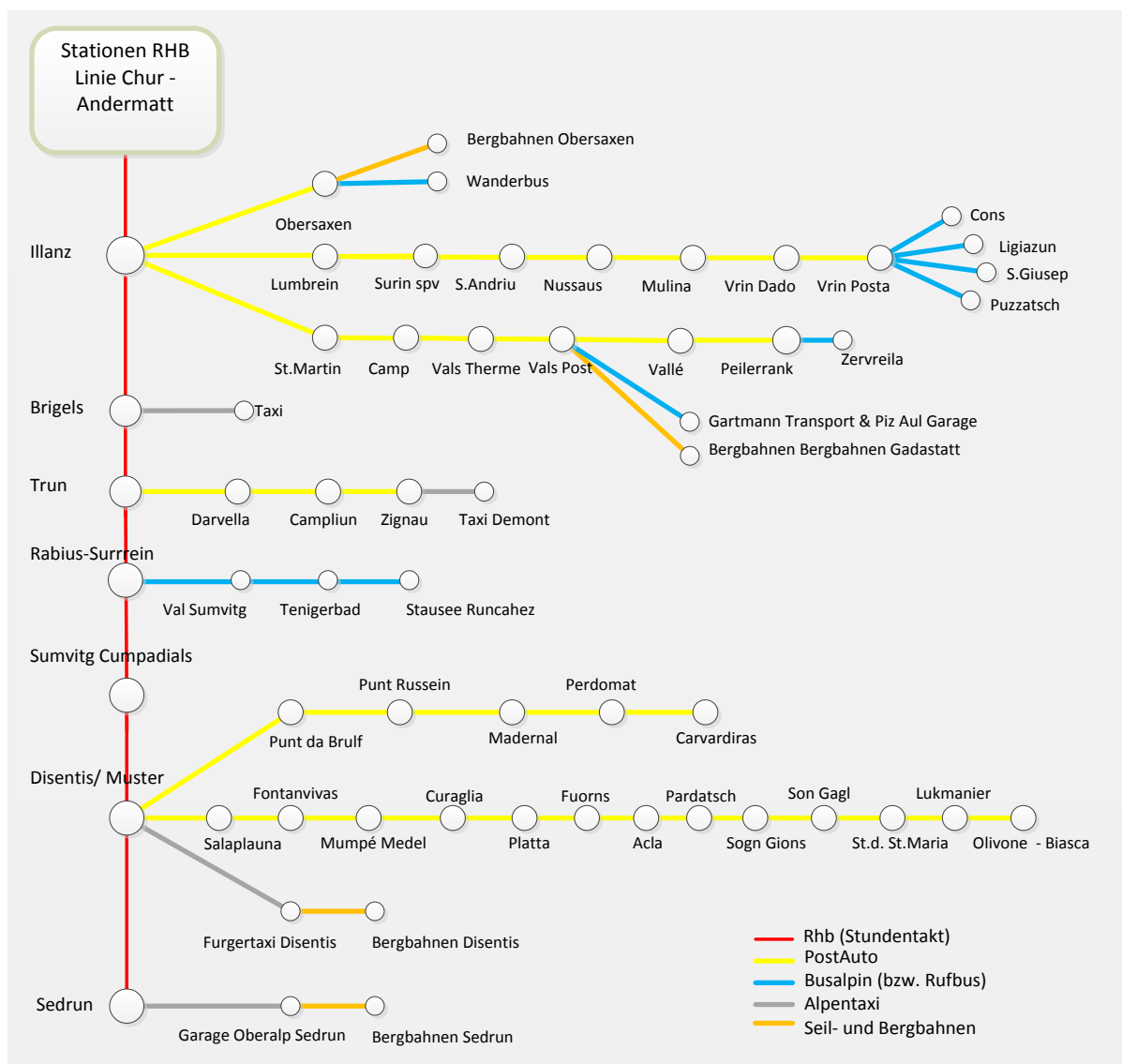
Traffic plaun	Stadi	Printout	Pro. nr.	Info. © Parc Adula 2016 Postanzas: 16300@swisstopo (5704002947) Curfins communal: GR©ALG / TIC©UCR Sendas da viandar GR©ARE GR Sentieri: TTC©SM TI Vias da velo©Schweizmobil
	08.'16	26.08.'16, sp	5.1	

Carta 15: traffic plaun (atgna illustraziun)

3.1.3.3 Frequenzas e capacitads dil traffic public e dils indrezs da transport turistics

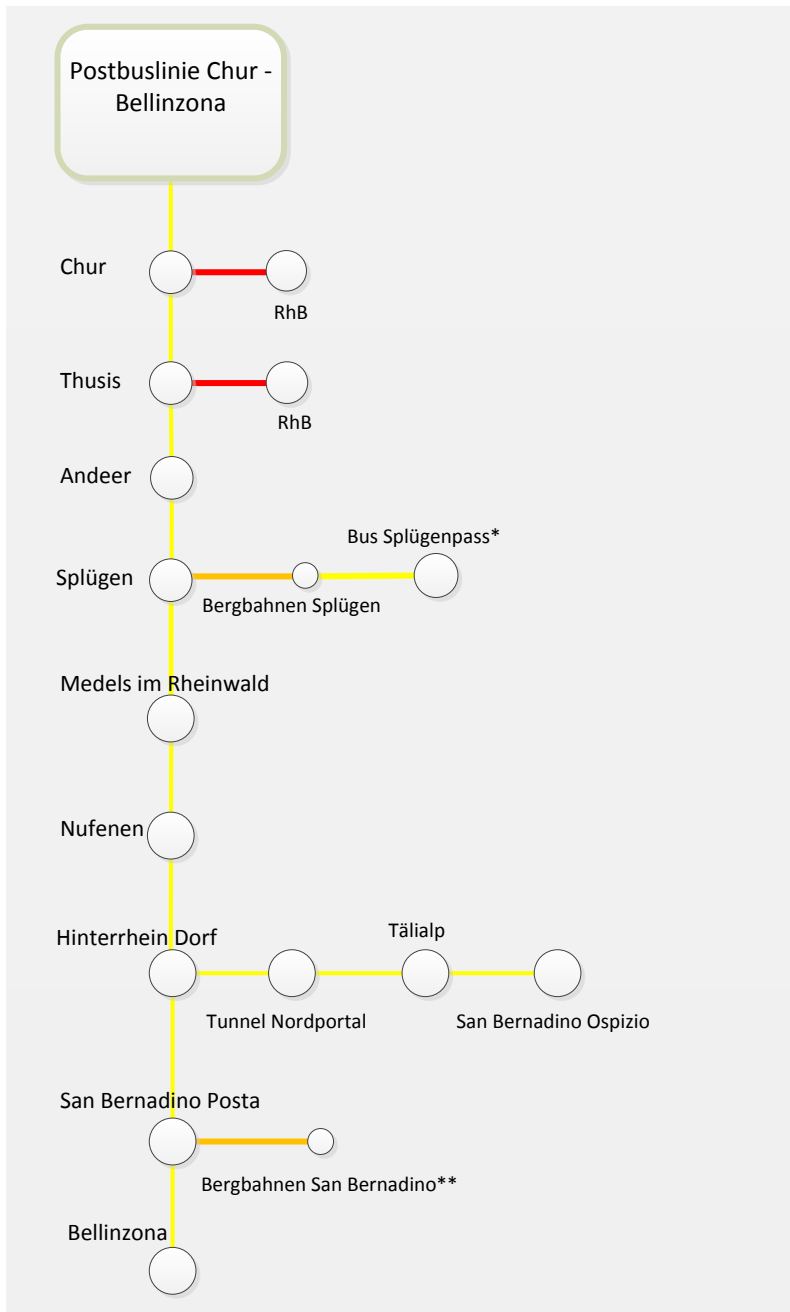
El rom dall'elavuraziun dil concept per ina mobilitad persistenta el Parc Adula han ins intercoretg l'avertura dil territori dil parc cun il traffic public. In'enumeraziun detagliada dallas purschidas da traffic public per las regions Valrein e Surselva sco era per las vals meridiunalas dil perimeter dil parc vesan ins sin las suandontas illustraziuns. Purschidas per il traffic plaun han ins buca risguardau el rom dall'analisa. Las mesiras e las recumandaziuns d'agir deducidas dalla retschercha per mauns dalla purtadra dil parc ein enumeradas ella part Mesiras currentas e planisadas per la repartiziun dils visitaders.

Surselva: L'illustraziun 22 muossa la purschida da traffic public dalla Viafier retica, dad AutoDaPosta, da pendicularas, da TaxiAlpin e da BusAlpin en Surselva. L'analisa muossa che las vischnaucas da Glion e da Mustér disponan da colligiaziuns da traffic pli spessas che las vischnaucas pli pintgas. En egl dat la purschida da mobilitad existenta BusAlpin e TaxiAlpin. Quella purschida ei fetg positiva per ils hospes e per ils indigens.

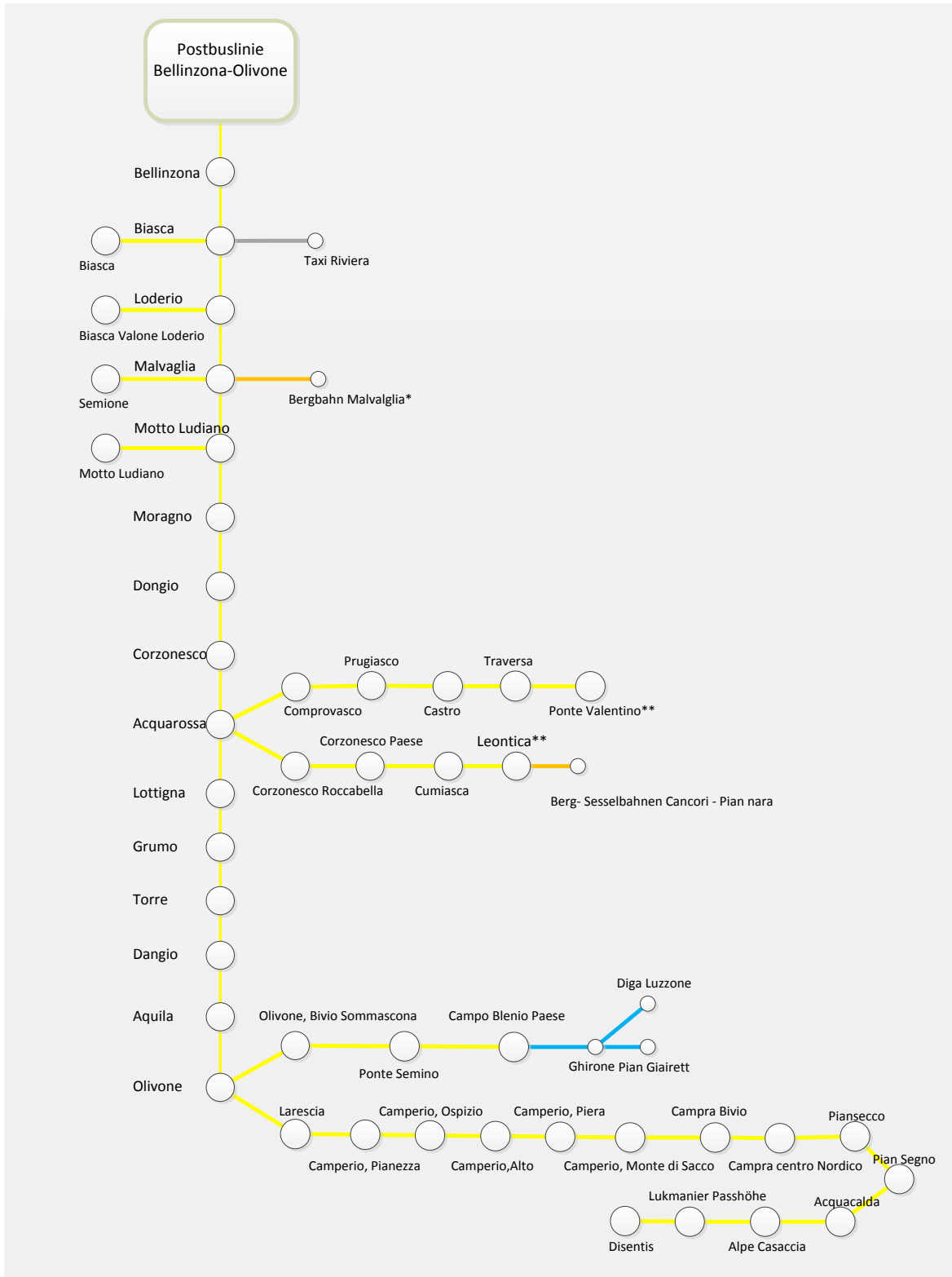

Illustraziun 22: purschida da mobilitad Surselva (atgna illustraziun)

Blenio, Calanca, Mesolcina, Valrein: Las illustraziuns 23 e 24 muossan la purschida da traffic public ellas vals meridiunalas dil territori dil parc ed en Valrein. La purschida da traffic public existenta cumpeggia survetschs d'auto da posta e purschidas da pendicularas, il TaxiAlpin ed il BusAlpin. La purschida da mobilitad ei en cumparegliaziun cun la Surselva claramein pli fleivla, quei ch'ins sa attribuir denter auter alla spessadad dalla populaziun. Enteifer las vals meridiunalas han cunzun Grono, Acquarossa ed Olivone colligaziuns da traffic pli spessas. Era las purschidas dil BusAlpin e dil TaxiAlpin ein buc aschi vastas.

Illustraziun 23: purschida da mobilitad auto da posta Cuera – Bellinzona (atgna illustraziun)

Illustraziun 24: puschida da mobilitad Bellinzona – Olivone (atgna illustraziun)

L'illustraziun 25 en connex cun l'avertura dil traffic public via la lingia d'autos da posta Bellinzona – San Bernadino – Cuera muossa che Grono ei in impurtont liug da colligiazion era per arrivar allas pendicularas dalla regiun.

Illustraziun 25: puschida da mobilitad Bellinzona – San Bernadino – Cuera (atgna illustraziun)

3.1.3.4 Conflicts da mobilitad el parc

Ina dallas finamiras dil Parc Adula ei da far valer il potenzial natural e cultural dallas regiuns. Il medem mument vul ins proteger ils spazis natural e culturals sensibels d'influenzas disavantages. Biaras dallas vischnauncas dil parc han da cumbatter cun in diember da habitonts regressiv. Plinavon ein quellas vischnauncas situadas ella periferia, quei che rinforza il trend negativ. Per quei seporscha ei specialmein per quellas regiuns periferas da promover in turissem en accord cun la natira e la cultura che contribuescha al svilup economic. La mobilitad persistenta gioga en quei context ina rolla centrala. Ella sa mitigar il conflict d'interess denter la protecziun, l'utilisaziun turistica ed in eventual squetsch d'utilisaziun el territori dil parc. Sligiazions da mobilitad attractivas e persistentas ein ina contribuziun impurtanta en quei connex. Era en vesta alla repartiziun dils visitaders ella zona centrala vegnan talas mesiras realisas.

Sco conflict pusseivel han ins identifichau il squetsch d'utilisaziun pli grond en consequenza digl augment dil traffic pervia dil menaschi dil parc. L'infrastructura stradala renovada ils davos onns savess caschunar in augment dil traffic e quei sin plaun regional e local. Cun il menaschi uffical dil parc naziunal e la commercialisaziun pli intensiva savess il traffic individual crescer en special pervia da hosps da vacanzas e personas che fan excursiuns d'in di.

La purtadra dil parc sestenta da prevegnir preventivamein a conflicts pusseivels cun mesiras intenziunadas sco l'informaziun e la signaletica.

Mesiras per ina mobilitad persistenta: Ell'elavuraziun dil concept per ina mobilitad persistenta el Parc Adula han ins eruiu munconzas da purschida e mesiras pusseivlas per las regiuns Surselva, Valrein e las vals meridiunalas. Las explicaziuns sequentas muossan exemplarmein tgei propostas da sligiazion e tgei mesiras che la purtadra dil parc examinescha, concretisescha resp. realisescha. Las activitads vegnan mintgamai fatgas en cunvegrientscha cun las organisaziuns turisticas, cun ils purtaders da prestaziuns ed ils acturs engaschai. Sebasond sil concept da mobilitad Parc adula ein previdas el feigl da project 2.5.3 dalla perioda da program 2016-19 gia per l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi differentas mesiras per promover la mobilitad persistenta el territori dil parc. Talas dueien vegnir risguardadas era ellas futuras periodas da planisaziun dil program (p. ex. Bus Alpin, planisar il slargiamet dalla purschida „traffic public“ ensemen culs acturs relevants, planisar purschidas conformas al basegns per populaziun e turissem, planisar e sviluppar novas purschidas el traffic plaun sco era scaffir parcadis ligiai vid igl intent, planisar la signalisaziun en connex cun ina mobilitad persistenta, coordinar cul management dils visitaders sco era sviluppar purschidas turisticas en cumbinaziun cun mobilitad persistenta, sco per exempel „destinaziun da viadi: la natira“).

Planisaziun da mesiras a liung termin: Per la regiun Valrein/Viamala han ins previu da concentrar ils intervals dils mieds da transport publics e d'endrizzar novas fermadas specificas per il parc. Plinavon vul ins organiser ed instradar il transport da bagascha e da beins ed ils survetschs da bus sin damonda ch'ei accessibels alla populaziun ed als hosps durant las uras marginalas. Ins ha en mira d'elavurar concepts per parcadis cun ina signaletica corrispudenta. Ulteriuras mesiras per amplificar il traffic plaun vegnan examinadas. Cheutier s'audan denter auter vias da velo, sendas da viandar, sendas da pass (San Bernadino) ni las rutas dil parc dallas loipas da cuorsa liunga. Cun planisar novas purschidas examineschan ins quellas e coordinescha ellas cun purschidas existentas el parc natural Beverin.

En Surselva vul ins migliurar il viadi en ed ord la val cun colligiazions dil traffic public incl. il transport da bagascha che corrispundan als basegns ed optimar la repartiziun fina el liug. Sco camp d'acziun impurtont han ins identifichau in'eventuala amplificaziun dallas purschidas da mobilitad cun BusAlpin, TaxiAlpin, bus da shuttle, bus locals e bus da viandar. La purtadra dil parc examinescha durant la fasa da menaschi mesiras corrispudentas e sustegn l'eventuala amplificaziun. Per la Surselva han ins previu ulteriuras lavurs el sector dil menaschi da parcadis e dalla signaletica. Plinavon examineschan ins l'installaziun da staziuns da cargar vehichels electrici e decida davart lur realisaziun. Aschia duei l'idea dad E-Motion Mobility vegnir pli visibla – era anoraviars. Da principi sesprovan ins da promover e da far visibla e perceptibla l'idea dad E-Motion Mobility egl entir perimeter dil parc e quei per ils indigens e per ils hosps. Era en Valrein promovon e sustegnan ins intenziunadamein sforzs per sviluppar purschidas da traffic plaun en cumbinaziun cun il transport da bagascha.

Las vals meridiunalas Val Blegn, Val Calanca e Val Mesauc ein puncts da partenza e loghens da destinaziun da biaras viandadas che traversan la zona centrala dil Parc Adula. Il medem mument ein els access impurtonts alla zona centrala ed alla zona circumdonta neu dalla regiun da fontaunas dil Tessin. Las purschidas e las pusseivladads d'access ein orientadas fetg tenor il traffic individual, schegie che la situaziun dil traffic public vegn valetada positivamein ellas vals meridiunalas. Cheu examineschan e concretiseschan ins cunzun mesiras per colligiar las regiuns cun la Surselva e la Valrein. Tuttina sco en tschellas regiuns fa il transport da bagascha part dil svilupp dalla purschida.

Planisaziun da mesiras a cuort termin ed a termin mesaun: All'entschatta dalla fasa da menaschi han ins previu da realisar treis pachets da mesiras concrets. Las mesiras planisadas secruschan cun il management da visitaders ella zona centrala ed ella zona circumdonta e cun il svilup dalla purschida el turissem en accord cun la natira e la cultura. La purtadra dil parc garantescha da coordinar e da colligiar sistematicamein las activitads corrispudentas.

Il project Sendas culturalas dil Parc Adula (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.2.1) unescha las purschidas da viandar existentas cun purschidas da viandar sin sendas liungas e venda ellas ensemen. Vitier vegn il svilup sistematic dalla purschida per liung dallas vias da tranist historicas el parc. Era quel secruscha puspei cun il turissem e la repartiziun dils visitaders. La purtadra dil parc coordinescha e garantescha la collaboraziun dils acturs relevonts sco ils purtaders da prestaziuns turisticas e las organisaziuns turisticas.

Il project Promoziun dalla mobilitad persistenta el territori dil parc (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.5.3) prevesa en emprema lingia da realisar purschidas persistentas dalla mobilitad. Plinavon planiseschan e concretiseschan ins la realisaziun da purschidas che corrispundan al basegns sco bus da shuttle, bus sin damonda ni taxis da rimnada. Concepts per la gestiun da parcadis ligiada ad in intent specific vegnan elavurai ensemen cun la purtadra dil parc. El rom dil project han ins era previu da render pli visibla e perceptibla l'idea dad E-Motion Mobility. Per exempel vul ins cumpensar munconzas da mobilitad el liug cun e-bikes ni vehichels electricis.

Il pachet da mesiras – svilup dalla purschida: moviment, plascher, experientschas ella natira (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.2.3) garantescha il svilup dalla mobilitad e secruscha cun il turissem en accord cun la natira e la cultura el territori dil parc. El center stat la colligiazion e la coordinaziun da purschidas existentas e novas el sector dil traffic plaun.

3.1.3.5 Mesiras currentas e planisadas per la repartiziun dils visitaders

La promoziun d'in turissem en accord cun la natira ed il sport ella natira colligiaus cun quel pretendan en special per la zona centrala in management da visitaders strict: ils visitaders ston vegnir informai, sensibilisai e menai per impedir conflicts denter la protecziun e l'utilisaziun.

Per il management da visitaders el Parc Adula han ins elavurau duront la fasa da fundaziun in concept (Konzept Besuchermanagement Basisversion, ZHAW 2014). Ultra dalla descripziun dalla reit da sendas e rutas dil parc ella zona centrala proponan ins era mesiras per la repartiziun dils visitaders ella zona centrala.

Las finamiras dil management da visitaders per igl entir territori dil parc ein las suandontas:

mantener las valurs naturalas
render perceptibels il Parc Adula
minimar conflicts cun/denter visitaders
concepir a moda dinamica il management da visitaders (management adaptiv)
reducir il squetsch da visitaders ella zona centrala
promover l'economia regiunala ella zona circumdonta
promover las purschidas ella zona circumdonta

Sco basa per il management da visitaders han ins elavurau ensemen cun la purtadra dil parc in concept d'utilisaziun cun finamiras da svilup e principis per sviluppar mesiras. Sebasond sin la metoda LAC (Limits of Acceptable Change) tenor Dearden e Rollins (2009), Alexander (2008) e Stankey et al. (1985) deduceschan ins finamiras concernent la capaciad ecologica e sociala dalla zona centrala e dalla zona circumdonta dil Parc Adula ed identifichescha aschia las mesiras necessarias per contonscher las finamiras. Il punct da partenza ei in'analisa dalla situaziun actuala che sefunda sin las datas da basa inclusiv ils conflicts d'utilisaziun existents ed ils basengs dalla fauna e dalla flora, per las qualas il Parc Adula ei in spazi vital impurtont.

Sebasond sin las datas ch'ei avon maun han ins elavurau el "Konzept Besuchermanagement Basisversion 2014" ils suandonts cuntegns:

- analisar las turas e purschidas alpinisticas
- definir ils access principals alla zona centrala
- analisar la sensibilitad dalla flora
- valetar l'utilisaziun dallas turas alpinisticas ella zona centrala en collaboraziun cun las gruppas da lavur resp. cun la purtadra dil parc
- cumpilar in'emprema versiun d'in concept d'utilisaziun cun finamiras e principis da svilup
- far empremas propostas per mesiras en connex cun la repartiziun dils visitaders (communicaziun e signaletica; per la zona centrala en special: survigiladers, centers da beinvegni, infopoints, alps e camonas cun access public
- definir il basegns da datas e planisar il monitoring naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi

3.1.3.5.1 Repartiziun dils visitaders ella zona centrala

La zona centrala ei il specificum dil parc naziunal, nua ch'ins pren mesiras per reparter ils visitaders. Per saver garantir il meglier pusseivel la finamira suprema dalla zona centrala, numnadamein il svilup liber dalla natira (art. 17 OParcs), sto l'utilisaziun dil temps liber vegnir menada intenziunadamein. Aschia san ins garantir da possibilitar ton experientschas duront il temps liber sco da proteger ils process naturals. Las particularitads dalla zona centrala duein esser perceptiblas. Ella zona centrala vala il scamond da bandunar vias e sendas (cump. reglament d'utilisaziun dalla zona centrala, annexa B1 ed annexa B2).

Tier las mesiras dil management da visitaders quenta ultra dalla repartiziun sco tala dils visitaders el senn pli stretg (strict scamond da bandunar vias e sendas ella zona centrala, cooperaziuns cun ils uffecis da catscha e pesca dil Grischun e dil Tessin per saver ordinar sancziuns ella zona centrala) era la regulaziun positiva dall'affluenza da visitaders: q.v.d. survigiladers e partenaris da cooperaziun informeschan e sensibiliseschan, ins realisescha mesiras d'educaziun ambientala e cooperaziuns cun differents utilisaders dalla zona centrala sco per exempel camonas, cavacristallas ed alps. Ella zona centrala vul ins cunzun informar davart las particularitads dalla flora, dalla fauna, dalla geologia, dall'economia d'alp e comunicar las reglas da secuntener, las qualas surveschan alla protecciun dalla flora e dalla fauna. Parts dil management da visitaders fuorman in'impurtonta basa per crear purschidas e per impedir e minimar conflicts.

Per in management da visitaders che funcziunescha ella zona centrala sto plinavon in monitoring da visitaders haver liug: cefras arisguard l'utilisaziun dil territori dil parc, informaziuns davart ils spazis

ecologicamein sensibels e retschercas en connex cun il potenzial da conflicts denter visitaders e selvaschina vegnan relevadas regularmeins naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi per saver valetar las affluenzas da visitaders las pli impurtontas, per enconuscher ad uras trends e conflicts potenzials e per saver deducir mesiras per reparter ils visitaders.

La repartiziun dils visitaders ella zona centrala se basa sin la reit da sendas e rutas dil parc e cuntegn l'informaziun e la sensibilisaziun dils visitaders sco era la repartiziun da tut las activitads da temps liber ella zona centrala. Per il svilup liber dalla natira prescrive igl art. 17 dall'OParcs regulaziuns d'utilisaziun generalas, denter auter il scamond da bandunar sendas e vias. La zona centrala san ins visitar igl entir onn a pei sillas sendas marcadas e rutas dil parc descrettas e star ellas zonas da dimora ed ellas camonas. Las rutas dil parc sedifferenzieschan tenor moda da semover ed ein cun quei dependentas dalla situaziun da neiv. Rutas d'unviern drovan ins cun skis, snowboard ni gianellas, sin rutas da stad van ins a pei. Il cunfin dalla zona centrala astga vegnir duvrada senza limitaziun, en situaziuns d'urgenza ein deviazions dallas rutas dil parc lubidas ella zona centrala. Supplementarmeins vegnan zavradas zonas da dimora per visitaders. Egl territori dallas piazzas d'armas dil militer sedrezza igl access supplementar tenor las publicaziuns corrispudentas dil departement federal per defensiun, schurmetg dalla populaziun e sport (VBS). Ils proprietaris e cultivaders dallas alps, dallas camonas cun access public e dils baghetgs ed implonts cun schurmetg dils dretgs acquistai sco era persunas legitimadas specialmeins e gruppas da persunas sco pasturs, guardiaselvaschinas, ils rangers engaschai dil management dil parc, cavacristallas patentai ni persunas che lavuran en in project da perscrutaziun lubius dil management dil parc astgan semover en quella limita che sedifferenziescha dil scamond da bandunar sendas e vias ella mesira che lur activitad pretenda ei. Las zonas da dimora ein surfatschas cunfinadas claraments. Sin ellas duein ins saver explorar ils spazis vitals characteristics. Sendas da viandar ein sendas accessiblas publicameins e per regla destinadas per viandonts. Ellas traversan il territori sche pusseivel lunsch naven da vias per il traffic motorisau ed ein buc asfaltadas ni betunadas (Norma Svizra SN 640829a: traffic plaun).

Cunquei ch'igl UFAM ha premiss stringentameins suenter l'emprema examinaziun preliminar dil dossier Parc Adula 2014 da saver presentar gia all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi ina reit da vias e sendas definitiva per la zona centrala, ha la gruppa da perscrutaziun per la planisaziun digl ambient dalla ZHAW realisau naven digl october 2014 tochen il mars 2015, se basond sin sendas e rutas dil parc enconuschentas ord la litteratura e da gruppas d'utilisaders, el rom d'in process da collaboraziun vast ensemen cun experts, uffecis cantunals e differentas gruppas d'utilisaders e sin fundament dall'emprema proposta el "Konzept Besuchermanagement Basisversion" ina reducziun giustificada.

La reit da sendas e rutas da stad definida per la zona centrala secumpona dalla sendas da viandar ufficalas e marcadas sco era da turas definidas exact, el terren buca signalizadas turas alpinisticas descrettas. La reit da sendas e rutas d'unviern secumpona principalmeins dallas rutas ufficalas per turas da skis.

Sin la reit da sendas e rutas dil parc che include la singularitad e las particularitads (purschida da vendita exclusiva) dalla zona centrala ed enteifer las zonas da dimora marcadas specialmeins san ins semover librameins ella zona centrala, ei vala il scamond da bandunar vias e sendas. Activitads ella zona centrala sco viandar, viandar en muntogna, viandar alpin, far activitads d'alpinissem, far turas cun skis, cun snowboard e cun gianellas ein permessas mo sin las sendas existentas, sin las rutas dil parc e turas sco era sin las rutas dil parc da turas cun skis e cun gianellas descrettas.

Signaletica: Se basond sin las directivas digl UFAM han ins elavurau aposta per la zona centrala in concept da signaletica. Duront l'emprema fasa da menaschi plazzeschan ins sin tut las entradas dalla

zona centrala tablas che fan attents allas particularitads dalla zona centrala (flora, fauna, beins culturals, eav.) e che informeschan davart las reglas da secuntener ella zona centrala. Quellas tablas d'informaziun vegnan buca mo postadas per liung dil cunfin dalla zona centrala, mobein era en loghens, nua ch'ils visitaders passan savens (fermadas dil bus, BusAlpin, staziuns dil tren, parcadis).

Infopoints e biros d'informaziun davart il parc: Ella zona centrala han ins previu d'installar infopoints, p.ex. cantuns d'informaziun en camonas dil CAS ni sin alps. Era ella zona centrala dat ei – en cooperaziun cun partenarias sco p.ex. las organisaziuns turisticas – en loghens strategicamein impurtonts infopoints e biros d'informaziun davart il parc. Leu san ins retrer tut las informaziuns davart la zona circumdonta e la zona centrala, las reglas da secuntener ella zona centrala e cartas topograficas cun las sendas.

Convegnas da cooperaziun cun camonas ed alps cun menaschi d'ustria: Ella zona centrala dat ei treis camonas cun e quater camonas senza menaschi d'ustria che porschan pusseivladads da pernottaziun e per part d'alimentaziun. Entginas ulteriuras camonas cun menaschi d'ustria sesanflan ella vischinonza dalla zona centrala. Ella zona centrala ein era varga 20 alps situadas. Las alps e las camonas vegnan a giugar duront la fasa da menaschi ina rolla impurtonta per informar e sensibilisar ils visitaders. La purtadra dil parc vegn perquei a far convegnas da cooperaziun cun entginas alps e camonas dalla zona centrala, per che quellas sappien agir sco infopoints ufficials dil parc nazional. Per saver garantir ina qualidad optimala organisescha la purtadra dil parc regularme in occurrenz d'informaziun per ils menaders dils menaschis. Las convegnas da cooperaziun defineschan la rolla dallas camonas e dallas alps sco posts d'informaziun dil parc, las prestaziuns necessarias per sensibilisar ils visitaders sco era las cunterprestaziuns dil parc.

Cartas topograficas: Ins sviluppescha cartas che faciliteschan igl access e la dimora ella zona centrala cun indicar sendas, rutas dil parc, attracziuns e camonas. Vitier s'auda era la comunicaziun dallas reglas da secuntener ella zona centrala.

La reit da sendas e rutas dil parc dil Parc Adula vegn communicada e publicada activamein dil center da gestiun. Las novas ediziuns dil guid da turas dil CAS ston vegnir adattadas alla reit da rutas dil parc. Auters canals pusseivels per la comunicaziun ein paginas-web cun portals per igl upload da rutas dil parc e da descripciuns da rutas dil parc. Plinavon eis ei impurtont da publicar material d'informaziun e guides davart la reit da sendas e rutas dil parc dil Parc Adula.

Survigiladers: Ils survegiladers intermediateschan denter il carstgaun e la natira. La purtadra dil parc prevesa da posiziunar naven dll'entschatta dall'emprena fasa da menaschi sin tut las entradas dalla zona centrala sco era enteifer quella survegiladers. Ils survegiladers dil Parc Adula han neginas cumpetenzas polizialas ed astgan buc ordinar sancziuns; els adempleschan denton differentas incumbensas en connex cun la repartiziun dils visitaders.

Ils survegiladers dil Parc Adula dalla qualificaziun necessaria grazia ad ina scolaziun corrispundenta (p.ex. Swiss Ranger) e sorprendan ina rolla impurtonta per la tgira dils visitaders dalla zona centrala. Els ein qualificai per far sezs excursiuns, per realisar dis da project e programs da scolaziun e formaziun e per tgirar infopoints dil Parc Adula. Ils survegiladers sustegnan el rom dalla planisaziun e dalla realisaziun mesiras en connex cun la repartiziun dils visitaders, p.ex. cun baghegiar seivs, piogns e cun metter si tablas. Els informeschan e sensibiliseschan ils visitaders ed ils indigens. Ils survegiladers sustegnan las camonas e las alps da realisar las mesiras d'informaziun e da sensibilisaziun. Ils survegiladers fan programs da monitoring per specias d'animals e da plontas e sustegnan projects da perscrutaziun. Els gidan a sviluppar ed a realisar ils programs da viseta e d'excursiun specifis per la zona centrala e sustegnan la vendita da purschidas e da survetschs.

La purtadra dil parc ha quita che las mesiras da protecziun e las reglas da secutener corrispundentas vegnien publicadas regularmein els organs ufficials sco per exempel els fegls ufficials dallas vischnaucas.

Formalmein ston ins saver perseguitar eventuels surpassaments dallas reglas da secutener. Las disposiziuns penals dalla legislaziun davart la protecziun dalla natira e dalla patria e dad autras legislaziuns specialas (sco per la planisaziun dil territori, per la catscha, per l'agricultura) cuvieran en lur fuorma hodierna buca tut las pusseivladads da sancziun necessarias. Per ina realisaziun formala dat ei actualmein els suandonts secturs largias ella regulaziun: ordinaziun per risguardar la reit da sendas e rutas dil parc igl entir onn, scamond d'entscheiver sgols, da setschentar e da sursgular il territori cun eroplans ni auters urdeins da sport (incl. parasguladers sco deltas e planaders), prender cun ins animals (auter che animals da nez, animals da sauma e tgauns da lavur sin las alps e tgauns da camona).

3.1.3.5.2 Repartiziun dils visitaders ella zona circumdonta

Ella zona circumdonta dat ei neginas restricziuns dallas activitats da sport e da temps liber. L'utilisaziun da temps liber duei cuntinuar senza restricziuns e contribuir agl augment dalla valorisaziun regionala.

Ella zona circumdonta valan ils principis "prender aschi paucas mesiras sco pusseivel" e "prender mesiras, nua che la situaziun sto vegnir migliurada".

Per la zona circumdonta han ins perquei planisau neginas mesiras activas per il management da visitaders. Persuenter dueien vegnir observadas activitats che savessen caschunar disturbis per la natira el senn d'in management da conflict e da contestaziun dil Parc Adula per saver optimar la puschida. Per gliez ein las suandontas mesiras necessarias:

- definir e comunicar in post da consultaziun per visitaders per contestaziuns ed ideas da migliuraziun
- definir la communicaziun interna denter las organisaziuns turisticas regionalas e localas, denter ils biros d'informaziun davart il parc, ils infopoints, ils survigiladers ed il center da gestiun dil parc arisguard il management da contestaziuns
- annunziar alla purtadra ils conflicts denter las personas che vulan serecrear e disturbis per la natira.

Plinavon vul ins examinar novas puschidas ella zona circumdonta arisguard la cumpatibladad cun la natira ed il potenzial da conflict cun autras puschidas existents. Perquei drova ei ina buna communicaziun davart dalla purtadra dil parc cun novs puschiders, p.ex. organisaziuns turisticas ni personas privatas. Ils visitaders vegnan informai ensemen ed unitarmein a maun da cooperaziuns cun las organisaziuns turisticas regionalas (cump. capetel La purtadra dil parc e la structura d'organisaziun dil parc). La creaziun da biros d'informaziun davart il parc en tut las regions duei pia vegnir colligiada cun ils posts d'informaziun turistics existents.

Per elavurar sligiazions da mobilitad innovativas che corrispundan als basegns dallas gruppas en mira e ch'ein favoreivlas agl ambient collaborescha la purtadra dil parc en coordinaziun cun il management da visitaders ed il turissem cun acturs ed interpresas da mobilitad regionalas. La realisaziun dil concept per ina mobilitad persistente corrispunda al rom da finamira digl UFAM per parcs naturals regionalas e per reservats da biosfera el sector dalla mobilitad persistente: il concept da mobilitad constituius a moda integrala per indigens e visitaders s'orientescha ton sco pusseivel tenor las realtads. Il traffic plaun inclusiv HPM (Human Powered Mobility) duei vegnir promovius

intenziunadamein e las cadeinas da transport per persunas e beins (traffic public e traffic individual motorisau) duein vegnir optimadas tenor il basegns. Per realisar il concpet per ina mobilitad persistenta el territori dil parc vul ins en emprema lingia coordinar meglier las activitads da temps liber ed il transport e concepir sper la reit da sendas da viandar ina reit da transport. La purtadra dil parc coordinescha quellas incumbensas e sustegn ellas activamein.

A maun da mesiras definidas vul ins limitar igl eventual augment dil traffic public e dil traffic individual motorisau ellas vals pertuccadas e sminuir effects disavantiagius per la reit da sendas locala. Quei san ins realisar denter auter cun promover e duvrar mieds da transport publics e vehichels pli persistents e pli efficients arisguard l'energia, p.ex. vehichels hibrids moderns che train a nez energias regenerablas ord la regiun. El concept per ina mobilitad persistenta el Parc Adula dattan ins la pli gronda peisa alla finamira da reducir aschi fetg sco pusseivel ils effects ch'il diember da turists previsiblamein carschent vegn ad haver sin il territori dil parc.

3.1.4 Rauba, survetschs e situaziun dil marcau

La regiun dil Parc Adula dispona d'ina excellenta purschida da rauba e da survetschs cun in potenzial tochen ussa buc exaurius. Gia duront la fasa da fundaziun han ins cumpilau ina survesta detagliada dils products, dils survetschs, dils canals da distribuziun e dallas cooperaziuns existentas.

Cun ina marca dat ins la pusseivladad als purschiders da quels products e da quels survetschs d'augmentar lur visibilitad, da mussar als clients la qualitat dalla purschida e lur identificaziun cun las valurs dil Parc Adula e d'aschia trer a nez il potenzial dalla purschida e da contonscher ina plivalur. Experienceschas en parcs existents muossan che la situaziun dil marcau sa vegnir influenzada positivamein cun introducir ina marca enteifer il territori dil parc.

Finamira dil Parc Adula eis ei da buca intensiviar ella zona centrala las capacitads actualas dalla produziun agricola sin fundament dalla concessiun dil label.

Igl Uffeci federal d'ambient (UFAM) metta a disposiziun per quei intent ina marca da product (che sto vegnir differenziada dil label, perquei che lez marchescha il parc sco tal). Ella senumna Parcs svizzers e sa vegnir surdada a products e survetschs generai enteifer ils parcs d'impurtonza naziunala.

Illustraziun 26: logo Parcs svizzers (Reit dils parcs svizzers)

L'utilisaziun dalla marca da product Parcs svizzers ei colligiada cun criteris rigurus ed igl acquist ei colligiau cun ina lavur birocratica relativamein gronda. Perquei fa la marca da product senn pér cura ch'ins venda ina certa quantitat da products. Per produziuns fetg pintgas fussen ils cuosts memia aults ed igl acquist dalla marca rendess buc. Plinavon sa la marca buca vegnir nezegiada per tut las sorts da purschidas. Sch'ins introducess pia unicamein la marca da product Parcs svizzers, muntass quei che numerus producents fussen exclus da bial'entschatta e savessen buc utilisar quei instrument. Quei cunterdi allas finamiras dil Parc Adula. Per quei motiv han ins elavurau in agen concept da marca modular per il Parc Adula che sa vegnir realisau pass per pass. Aschia sustegn ins l'integraziun dalla populaziun ed ins renda pli visibels ils products che derivan dil perimenter dil parc.

Il concept da marca dil Parc Adula secumpona da quater scalems/moduls:

- dil label Menaschi partenari dil Parc Adula per firmas
- dil label Survetsch recumandau dil Parc Adula per survetschs
- dil label Product dil Parc Adula per products
- dalla marca digl UFAM Parcs Svizzers per survetschs e products (naven dalla fasa da menaschi)

Suandontamein vegn entrau igl emprem cuortamein sin la situaziun dil marcau e declarau tgei schanzas che la creaziun d'in parc d'impurtonza naziunala porscha per l'economia regionala. Silsunter vegn il concept da marca presentaus detagliadamein.

3.1.4.1 Singularitad dalla rauba e dils survetschs dil territori dil parc

La fiera da victualias globala ed era ils marcaus da survetschs els secturs natira e temps liber ein suttaposts a midadas cuntinuadas. Cundiziuns da basa socialas ed economicas semidan. Las valurs socialas s'orienteschan oz vinavon tenor la persistenza, la cunscienza per igl ambient e la sanadad e quellas valurs influenzeschan la decisiun da cumpra dils clients. Cunquei che las attracziuns naturalas d'in parc naziunal representan exact quellas valurs, ei la midada dallas valurs constatada ina vera schanza per il turissem en accord cun la natira e la cultura per contonscher in'USP (unique selling proposition).

3.1.4.2 Marcaus per rauba e survetschs dil territori dil parc

Secapescha ch'ils acturs turistics el territori dil parc ston esser cunscients dalla damonda. Mo aschia san ins adattar las purschidas als basegns dils clients. Las characteristics numnadas sco pissiun per la natira, persistenza, interess per la cultura, cunscienza per la sanadad ein avon maun en differentas classas dalla populaziun. Las gruppas en mira ed ils marcaus corrispundents per la paletta da purschidas el turissem dil Parc Adula ein gia avon maun e vegnan aunc a s'augmentar ils proxims onns tenor las prognosas. Il label da parc vegn a daventar in segn distinctiv per la communicaziun grazia all'aulta affinitad dallas gruppas en mira per l'autenticitad. Aschia setracta ei buca d'in niev marcau, mobein biaz d'in potenzial da svilup per il turissem en accord cun la natira e la cultura gia existent. La sfida per schaffir in turissem prospereivel el territori dil parc vegn ad esser per ils differents acturs da crear purschidas turisticas concretas ed attractivas che offereschan al hosp in'experientscha ella natira. La stretga collaboraziun da tut ils acturs cumpigliai ei indispensabla, ils secturs natira, cultura e turissem ston vegnir colligai. La fundaziun dil Parc Adula ei la basa per l'entschatta da quella collaboraziun; el daventa la plattaforma da svilup per novas purschidas, allas qualas tut ils acturs contribueschan e dallas qualas ei neschan sinergias.

Sutvart suondan ils facturs che influenzeschan considerablamein l'impressiun dil hosp, al qual las purschidas enteifer il Parc Adula sedrezzan:

- La cunscienza per la sanadad e per igl ambient crescha en general. Ins untgescha territoris cun aria tschuffernada e cuntradas surbaghegiadas. Valurs ecologicas, socialas ed eticas daventan pli impurtontas (Bosshart e Frick 2006; European Travel Commission 2006). Quellas daventan motivs centrals ella decisiun da cumpra. Plinavon ston products e purschidas corrispunder pli e pli a diversas pretensiuns ecologicas ed eticas sco era a talas che pertuccan la sanadad e ch'ei tipicas per la regiun (Kappeler et al. 2009). Als hosps interessai alla natira ed alla cultura (che la perscrutaziun dil consum numna LOHAS, q.v.d. Lifestyle of Health and Sustainability) appartegnan gia dapli che 30% dils consuments ell'Europa resp. en Svizra.
- Valurs, normas e modas da s'exprimer culturalas s'adatteschan globalmein. En cuntradiziun cun quella tendenza crescha la damonda suenter il product regional incumparabel. Beins naturalas e culturalas singularas ein puspei dumandai e daventan pli prezios (Kappeler et al. 2009).
- La concorrenza daventa denton puspei pli intensiva. Buca mo las regiuns cun la marca parc d'impurtonza naziunala, mobein tut las regiuns cun ina cuntrada d'ina certa qualitat speran sin il turissem. Pervia dalla concorrenza daventa la relaziun da prezi e qualitat dallas purschidas in criteri selectiv. Quei vul buca dir che las purschidas ston sfurzadamein esser favoreivlas. Decisiva ei la relaziun denter la qualitat ed il prezi.

- Ils interess persunals enteifer la societad secruschan adina pli fetg e las valurs descrettas survart fuorman ina gronda quantidad d'intersecziun. Perquei eis ei grev da cunfinar claramain singuls segments turistics. Tuttina han ins saviu distinguer per ils parcs svizzers entgins segments principals (Siegrist 2009): il segment turistic dils bestagers (la gruppa da vegliadetgna denter 50 e 65) ch'ei gia oz ualti gronds vegn a daventar il pli impurtont segment, ferton ch'il segment/il marcau da turissem dallas famiglias, ch'era tochen avon in pèr onns il pli grond, vegn plitost a daventar meins impurtonts pervia dalla midada demografica. Ils bestagers vulan serecrear, enqueran autenticidad e regionalidad, ferton che las famiglias drovan secapescha purschidas per affons. Dus ulteriurs segments turistics ein pèr senza affons e singles. Omisduas gruppas ein beinstontas, enqueran ruaus e fan bugen sport.

Per il svilup dil parc ein quellas tendenzas socialas impurtontas. Ellas muossan che products e survetschs da parcs han in grond potenzial economic e ch'els san cuvierer impurtonts segments dils basegns descrets survart.

3.1.4.3 Rauba e survetschs sco era cadeinas da valorisaziun distinguidas ni che savessen vegnir distinguidas cun in label da products

Grazia al label san ins colligiar las valurs dil Parc Adula cun ils products ed ils survetschs dumandai dils clients dad oz. Il label stat per la derivonza e la qualidad dil product, dat credibladad al producent e gida il consument da s'orientar ella purschida.

Dapi entgins onns san ins era constatar sin plaun regional che labels e certificaziuns daventan pli impurtonts. Numerusas regions emprovan da seposizionar cun agid da labels ella concorrenza carschenta. Tals labels giogan era en strategias politic-regionalas da differents stadis ina rolla centrala, p.ex. en Frontscha cun il concept dils Parcs Naturels Régionaux. Labels san haver differents effects el context dil svilup regional:

Gudogn dad image: Cun la marca commerciala parc naziunal survegn ina regiun in image singular che fuorma e promova l'identidad dalla populaziun e ch'ei in'attracziun per turists. La bransch turistica, denton era products dall'agricultura e dil commerci san profitar d'in avantatg da concorrenza.

Augment dalla qualidad dalla purschida regionala: Cun duvrar il parc naziunal sco marca e cun activitads accumpignontas (marketing, tgira dils visitaders, branding da products, eav.) sa la qualidad dalla purschida vegnir multiplicada positivamein; cun stabilir in territori da protecziun san – ultra dils secturs economics pertuccai directamein – era secturs economics anteriurs e posteriurs profitar. In standard pli ault dalla purschida turistica ha per exempel era effects positivs per furniturs dad autras branschas ni augmenta en general l'attractividad d'ina regiun sco liug economic ni liug da habitar.

Promozion da facturs economics loms: Cunquei che las activitads en in territori da protecziun han en scadin cass per consequenza informaziuns, discussiuns, cuntraversas e cooperaziuns regionalas, san ins quintar cun effects positivs per l'identidad regionala, ina colligiaziun rinforzada da secturs e d'acturs, eav.

Moderaziun ed intermediaziun: La purtadra dil parc sa intermediar en vesta a discussiuns politicas denter la populaziun indigena ed ils posts statals. Las structurass san haver la funcziun da moderar e d'aschia preparar e formar las decisiuns politicas a moda pli maneivla als burgheis.

Regiuns da label sco regiuns d'exempel: Territoris da parc naziunal san survir sco regiuns d'exempel per differentes secturs politics. Ella politica agrara e culturala sco era ella politica d'energia daventa il svilup regional persistent adina pli impurtonts. Territoris da parc naziunal san seposiziunar sco regiuns da pilot, profitar dad autras prestaziuns da transfer ed accelerar mesiras da realisaziun lucrativas. Ins sa parter dil fatg ch'in label ha effects interns ed externs. Duront ch'il label sa contribuir agl intern e rinforzar leu l'identitad regiunala, ha el agl extern cunzun effects sin igl image dalla regiun. Il label ha effects sin las suandontas gruppas en mira:

- interpresas economicas ella regiun
- menaschis agricols ed interpresas industrialas ella regiun
- populaziun regiunala
- gruppas en mira specificas el turissem (damonda e purschida)

Segments da purschidas e da products che san survegnir in label:

- victualias (specialitads regiunalas che derivan directamein dall'agricultura ni victualias elavuradas resp. raffinadas ella regiun)
- artisanadi e commerci (products regiunals ord materials regiunals che vegnan produci ella regiun)
- purschidas da survetschs (en special purschidas el turissem en accord cun la natira e la cultura ed ell'educaziun ambientala)
- menaschis partenaris (hotellaria, gastronomia, ev. era auters purtaders da prestaziuns turistics)

Il concept da marca dil Parc Adula prevesa parallelamein alla marca Parcs svizzers in agen label da parc che possibilitescha da cumpigliar l'entira purschida existentia el territori dil parc senza excepziun e da completar il spectrum da marcas existent cun ina nova marca. Ultra dall'analisa dil marcau che fuorma adina la basa per crear in niv instrument da certificaziun e da comunicaziun, han ins analisau concepts gia existents e fatg intervestas cun experts da quellas domenas (Giuliani e Rohr 2015).

Il concept da marca dil Parc Adula vul ch'ins vesi claramain ch'ils menaschis che lavuran gia ussa tenor la filosofia dil Parc Adula appartegnien al parc.

La regiun dil Parc Adula dispona d'ina excellenta purschida da rauba e da survetschs. Biars products han gia oz in sigil da qualidad che atesta lur qualidad ni regiunalitad (Bio Suisse, Marchio Ticino, Alpinavera, eav.). Il concept da marca dil Parc Adula fa part da quei sistem e completescha el cun las finamiras fixadas ella charta dil Parc Adula. Il label Parc Adula conferma buca mo la qualidad dil product, mobein garantescha era ch'ils menaschis lavuran en accord cun las finamiras dil Parc Adula.

Promover l'identificaziun dalla populaziun enteifer il Parc Adula

La certificaziun da products e da survetschs duei mussar che la populaziun s'identifiescha cun il Parc Adula. Per sustener quei process porscha il Parc Adula in concept da marca modular, cun il qual mintga menaschi sa augmentar sia valur e quei independentamein dalla sort da sia purschida. La premissa ei sulettamein che las pretensiuns da qualidad e las finamiras dil Parc Adula vegnien risguardadas. Il concept secumpona da plirs scalems: aschia sa in menaschi per exempel mo vegnir

certificaus per luvrar tenor ils principis dil Parc Adula. Il medem mument han auters menaschis che san ademplir criteris pli rigurus la pusseivladad da manifestar quei cun ina marca "d'in scalem pli ault".

Motivaziun per ils menaschis el Parc Adula d'adattar lur activitads alla filosofia dil Parc Adula

Cun duvrar il parc naziunal sco marca e cun activitads accumpignontas (marketing, tgira dils visitaders, branding da products, eav.) sa la qualitat dalla purschida vegnir multiplicada positivamein: cun stabilir in territori da protecziun san – ultra dils secturs economics pertuccai directamein – era secturs economics anteriurs e posteriurs profitar. In standard pli ault dalla purschida turistica ha per exempel effects positivs per furniturs dad autras branschas ni augmenta en general l'attractivitat d'ina regiun sco liug economic ni liug da habitar.

Grazia alla structura da plirs scalems dil concept da marca san ins nezegiar las certificaziuns sco motivaziun per ils menaschis locals da realisar las finamiras dil Parc Adula el rom da lur activitads. La purtadra dil parc ha denton buca l'intenziun da crear in ulteriur instrument da controlla che muntass per ils menaschis – ultra dallas directivas cantunalas e naziunalas – aunc dapli sforzs. L'introducziun d'in concept da marca duei porscher als acturs locals la pusseivladad da sedistinguer e da profitar dalla preschientscha dil Parc Adula e d'augmentar aschia la plivalur da lur purschida.

Descripziun dil concept da marca dil Parc Adula

Ils labels sebasan sin l'idea d'in process: ins possibilitescha al menaschi in sempel access. El sto mo garantir da s'obligar allas finamiras ed alla filosofia dil Parc Adula (Menaschi partenari dil Parc Adula). Il proxim scalem ei il label Survetsch recumandau dil Parc Adula ni Product dil Parc Adula e sco label il pli stregn il label da products federal Parcs svizzers. Cun quei label san ils products ed ils survetschs vegnir certificai pér naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi.

Illustraziun 27: scalems da marca (atgna illustraziun)

Ei suonda ina cuorta survesta dils quater scalems da label elavurai per il Parc Adula:

Scalem 1: Il label Menaschi partenari dil Parc Adula: Il label Menaschi partenari dil Parc Adula ei ina marca d'entrada per interpresas interessadas. Quei label certifiescha ch'il menaschi orientescha sia activitad tenor la filosofia dil parc cun s'obligar p.ex. da duvrar sulettamein materias primas che derivan d'ina producziun regiunala e persistenta, da cooperar prioritarmein cun autras interpresas dalla regiun ni d'emploiar personal local. Pli tard sa il menaschi decider da schar certificar ses products ni ses survetschs cun in label Parc Adula pli ault.

Scalem 2: Il label Survetsch recumandau dil Parc Adula: Cun l'entschatta dalla fasa da menaschi ha il Parc Adula il dretg da duvrar la marca Parcs svizzers. Tut las activitads dallas partidas pertuccadas ni dil Parc Adula sez san purtar quei label. Quei vala denton buca per purschidas da tiarzs, era sche quels ein domiciliai el Parc Adula.

Ina dallas finamiras dil Parc Adula ei da daventar in center che unescha tut las activitads dalla regiun e che possibilitescha alla populaziun da concepì sezza siu futur. Per contonscher quei vul la purtadra dil parc sustener ina retscha d'iniziativas dalla populaziun ed installescha perquei il label Survetsch recumandau dil Parc Adula. A maun da quei label san ins distinguer ch'il survetsch vegn buca purschius directamein dil Parc Adula, mobein ch'el suonda la filosofia dil parc. Il label distinga survetschs che sebasan sin ils principis dil parc – p.ex. en connex cun las activitads el rom dalla protecziun digl ambient ni era per far visibla la rihezia culturala dalla regiun – e che adempleschan ils standards da qualidad dil Parc Adula.

Scalem 3: Il label Product dil Parc Adula: Il label Product dil Parc Adula conferma ch'il product respectiv ei vegnius producius ella regiun dil parc e ch'el ademplescha ils standards da qualidad dil Parc Adula. Per quei label ston criteris meins rigurus vegnir risguardai che per la marca da products Parcs svizzers ed el sa vegnir duvraus ton per victualias sco era per auters products, per ils quals valan lu autras disposiziuns.

Scalem 4: La marca da product Parcs svizzers: La marca da product Parcs svizzers ei enconuschenta ell'entira Svizra e posseda grazia al process da certificaziun serius e la survigilanza dil Post intercantunal da certificaziun (PIC) in'aula credibladad. Cun il diember carschent da products certificai e buc il davos pervia digl interess augmentau dils grossists (p.ex. Coop) crescha era la damonda davart dils consuments. Perquei ch'il Parc Adula metta era a disposiziun la marca da product Parcs svizzers dat el als menaschis locals la gronda schanza da contonscher ina nova gruppa da clients en mira ch'ei sensibilisada per las valurs dils parcs d'impurtonza naziunala.

Quei label vala sco davosa finamira dil process gradual. Aschiprest ch'ei gartegia d'unir e d'organisar sut quei tetg in grond diember d'activitads ella regiun ed aschiprest ch'ina indentidad Parc Adula ei avon maun eis ei imaginabel ch'ils menaschis vulan contonscher sco davosa finamira il label Parc Adula. Igl ei denton era pusseivel che l'identificaziun cun la regiun semida el decuors dil temps en in'identificaziun da character naziunal e che la marca da product Parcs svizzers daventa la davosa finamira. Ins ha sviluppu il concept da marca dil Parc Adula aschia ch'el possibilitescha ina transiziun culonta dil label Parc Adula alla marca da product Parcs svizzers.

Premissas e proceder per la certificaziun – utilisaziun dil label

Directivas: Il carnet da duers per la marca da product Parcs svizzers cuntegn cunzun las directivas digl UFAM. Cun elavurar las directivas per ils differents scalems da label Parc Adula han ins risguardau specialmein particularitads regionalas.

Las directivas ton per la marca da product Parcs svizzers sco era per il label Parc Adula sebasan aschilunsch sco pusseivel sin las directivas per las marcas regionalas che fuorman la basa per numerus labels regiunals (p.ex. Alpinavera). Aschia vegn il proceder da certificaziun per products che portan gia in auter label simplifiaus. La purtadra dil parc sustegn producents che han aunc negina certificaziun.

Post da certificaziun ed utilisaziun cun marcas e labels existents ed etabli: La marca da product Parcs svizzers sa sulettamein il Post intercantunal da certificaziun (PIC) surdar. Per che la purtadra dil

parc sappi garantir proceders da certificaziun e da controlla professionals, il manteniment dalla credibladad dil label e la transiziun currenta alla marca da product Parcs svizzers, vul ella era collaborar cun il PIC.

Il PIC garantescha ina certificaziun da products simplificada e sperta per products che possedan gia in label regional (p.ex. Alpinavera, la marca Ticino, eav.) ni in'otra marca (Bio Suisse, DOP, eav), cun quei ch'ella sa sebasar cheu sin rapports d'examinaziun gia existents. Grazia a quei proceder san ins era limitar ils cuosts dall'examinaziun.

Sustegn e cussegl per la certificaziun: La realisaziun d'in concept da marca per la purschida dil Parc Adula ei la basa dalla comunicaziun cun il hosp. Per ch'il Parc Adula ed ils acturs el liug sappien trer a nez il potenzial dalla marca, sto il label denton esser presents el territori e star en connex cun products d'alta qualidad.

Per contonscher quellus duas finamiras porscha il Parc Adula dus survetschs: elavurar ils carnets da duers e far la documentaziun necessaria per la certificaziun. La collaboraziun cun il post da certificaziun extern, la certificaziun e la controlla surpren la cumissiun da label dil Parc Adula.

Sustener las interpresas el territori arisguard damondas da marca: Ins motivescha ils menaschis d'acquistar las marcas dil Parc Adula. Cheu survegnan els sustegn dil team dil center da gestiun dil Parc Adula e tenor basegns vegnan purschi cussegliazions e cuors tier la tematica "label e certificaziuns".

Cumissiun da label dil Parc Adula

La cumissiun da label dil Parc Adula ha denter auter las suandontas incumbensas:

elavurar ils carnets da duers per tut las marcas (inclusiv la marca da product Parcs svizzers)
far la documentaziun necessaria per la certificaziun independentamein dalla collaboraziun cun in post da certificaziun extern
evaluar la pussevliadad da surdar la certificaziun dalla marca regionala al PIC (ni ad in auter post da certificaziun) e coordinar il label respectiv
certificar ed examinar ils labels che vegnan buca surdai ad in post da certificaziun extern e realisar sancziuns en cass da surpassaments dallas directivas

Per garantir la credibladad dalla cumissiun da marcas appartegnan entgins commembers externs ad ella ed ins applichescha plinavon ina metoda d'evaluaziun che sebase sin indicaturs mesirabels.

Survetsch per sustener las interpresas el Parc Adula: Il concept da marca dil Parc Adula ha denter auter la finamira da motivar ils menaschis cun il label d'amdemplir las visiuns dil parc. Quella finamira ei secapescha pér contonschida, cura ch'ils acturs locals vulan survegnir ina certificaziun per lur products, per quei ch'els considereschan quella sco plivalur. En general enconuscha il purschider la plivalur dalla marca grazia all'attractividad augmentada da sia purschida. Quella dependa denton puspei dalla popularitad dil label e con fetg che la grupp en mira s'identifiescha cun valurs sco qualidad e persistenza ecologica. Igl emprem duess ins pia sestentar ch'ils acturs locals drovien il label. Quei ei ina sfida, per quei che la marca sa igl emprem vegnir percepida plitost sco ulterior sforz biocratic che sco gudogn e per quei ch'ella ei plinavon colligiada cun cuosts supplementars.

Era suenter la fasa d'introducziun per promover l'utilisaziun dalla marca accumpogna e sustegn il Parc Adula vinavon las interpresas. Quei ei era ina motivaziun per perseguitar vinavon il proceder proponiu

d'ina certificaziun da plirs scalems. Per quei han ins planisau in survetsch che sustegn las interpresas el Parc Adula. La noziun dalla qualitat ei da capir en quei context el senn pli stretg ed en accord cun las finamiras dil Parc Adula.

Per ch'ils labels regiunals purschi cuarcien tut ils scalems, ei il survetsch che sustegn las interpresas el Parc Adula activs en treis secturs: ell'agricultura (per victualias), egl artisanadi (per auters products) ed el turissem (per purschidas turisticas).

3.1.4.4 Canals e cooperaziuns da vendita

Il products ed il survetschs dil Parc Adula san vegnir vendi via differents canals. La vendita communabla da products specifics per il parc coordinescha il center da gestiun ensemen cun differents partenaris sco per exempel las organisaziuns turisticas. Per segirar la vendita da products e da survetschs dil Parc Adula eis ei decisiv da nezegiar aschi bia canals da vendita adattai sco pusseivel. La suandonta tabella dat ina survesta dils canals da vendita potenzials per products e survetschs dil Parc Adula.

Tabella 36: canals da vendita potenzials per products e survetschs dil Parc Adula (atgna illustraziun)

products e survetschs	canals da vendita
<p>products</p> <ul style="list-style-type: none"> • products agricols • artisanadi • material d'informaziun • products commercials ed industrials, eav. <p>survetschs</p> <ul style="list-style-type: none"> • pernottaziuns • gastronomia • turas guidadas, excursiuns • purschidas culturalas, eav. 	<p>regiunal</p> <ul style="list-style-type: none"> • posts da vendita regiunals • gastronomia/hotellaria • organisaziuns turisticas • Parc Adula ed auters • partenaris da cooperaziun • vendita directa
	<p>cantunal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grischun vacanzas • Ticino Turismo • organisaziun da management da destinaziun • Reit dils parcs svizzers • Alpinavera • detaglists cun affinitad per las gruppas en mira
	<p>naziunal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svizra Turissem • Grischun vacanzas • Ticino Turismo • organisaziun da management da destinaziun • Reit dils parcs svizzers • Bio Suisse • detaglists cun affinitad per las gruppas en mira
	<p>internaziunal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svizra Turissem • Grischun vacanzas • Ticino Turismo • organisaturs da viadi cun affinitad per las gruppas en mira ed auters

Il label Parc Adula sa haver effects positivs sin differents secturs. El promova la collaboraziun regiunala ed interregiunala, rinforza l'identitad regiunala e stabilisescha ina nova identitad da parc. Cun effects economics positivs san ins quintar cunzun en connex cun il turissem en accord cun la natira e la cultura. Oravontut la vendita dil territori cun il label da parc naziunal porscha ina pusseivladad singulara per sedistinguer d'autras regiuns activas en in segment turistic semeigliant e d'auters parcs natural regiunals en Svizra.

In label regional sco quel dil parc naziunal sa haver effects interns ed externs. Ils effects externs dil label san cumpigliar ils suandonts puncts (cump. Scherer et al. 2005).

- Grad d'enconuschientscha pli ault ella regiun, en Svizra ed egl exteriur.
- Gudogn d'image: il label da parc naziunal augmenta l'attractivada d'ina regiun. Las purschidas dil Parc Adula stabilidas gia duront la fasa da fundaziun van a prau cun igl image d'in parc naziunal. Grazia al label da parc naziunal san quellas vegnir comunicadas a moda aunc pli effectiva.
- Effects positivs per il turissem, il commerci e l'agricultura: ins sa vender products e survetschs cun il label da parc naziunal. Ins sa era quintar cun effects positivs per il turissem da formaziun e da perscrutaziun.

Ins sa numnar las suandontas schanzas che resultan dils effects interns dil label (cump. Scherer et al. 2005)

- Augment dall'identificaziun: cun introducir il label da parc naziunal per pliras regiuns colligian ins ils acturs dallas regiuns e promova la capientscha per ina collaboraziun che survarga ils cunfins regionalis.
- Formaziun dalla cunscienza: cun introducir il label vegnan las habitontas ed ils habitonts cunscients dallas valurs naturalas e culturalas da lur regiun e san comunicar e vender quellas meglier.
- Migliurar la cooperaziun enteifer e denter las regiuns: stabilir in parc naziunal promova quella collaboraziun – ils acturs pertuccai ston vegnir perina quei che risguarda la qualidad, la comunicaziun, la protecziun ed il svilup el senn dalla visiun dil parc naziunal.

3.1.4.5 Partenadis existents cun menaschis da produenziun e da survetschs

Gia duront la fasa da fundaziun ha la purtadra dil parc collaborau el rom da differentis projects cun partenaris el sector dalla produenziun e dils survetschs (agricultura, turissem, commerci, formaziun, cultura). Cheutier s'auda per exempel il festival gastronomic realisau l'emprema ga il 2014 en cooperaziun cun RailAway Svizra. 20 menaschis gastronomicas dallas tschun regiuns dil parc han prendiu part. Las 20 ustrias dallas regiuns Val Blegn, Viamala, Val Mesauc, Val Calanca e Regiun Surselva han purschiu duront duas sesiuns in menu da parc ch'ei secumponius cunzun da products regionalis e che ha adempliu criteris stagionalis. Ellas tschun regiuns dil territori dil parc naziunal dat ei numerus products regionalis.

Projects cooperativs han medemamein gia giu liug duront la fasa da fundaziun per exempel el Center sursilvan d'agricultura a Mustér: l'Academia Vivian ed il tema agricultura da muntogna, nua ch'ils products regionalis, la collaboraziun cun ils producents ed ils survetschs ein da gronda muntada.

L'uniun Parc Adula contribuescha cun quellas e cun autras iniziativas alla promoziun dils products regionalis e realisescha projects semeglionts era duront l'emprema fasa da menaschi.

3.1.4.6 Partenadis potenzialis cun menaschis da produenziun e da survetschs

Partenadis cun producents e survetschs dil territori dil parc naziunal giogan duront l'emprema fasa da menaschi ina rolla centrala per la percepziun e l'acceptanza dil parc sco era per la promoziun d'ina valorisaziun augmentada grazia a products regionalis.

Duront la fasa da fundaziun ha la purtadra dil parc elavurau per las regiuns el perimeter dil parc in inventari cun ina survesta dils menaschis da produenziun e da survetschs ch'ein interessants per cooperaziuns cun la purtadra dil parc e per il label da products.

La paletta da products el Parc Adula ei fetg variada: ils products agricols tonschan da products da caschiel e da latg sur jogurts, andutgels, products da carn, mèl d'aviuls e tuargias tochen a carn da jaks, products da te e da jarvas, spirituosas, vin, farbuns e vin da farbuns. Biars dils menaschis agricols cumbineschan lur produenziun cun purschidas agroturisticas, cun turas guidadas ed excursiuns sco era cun programs da scola en connex cun l'educaziun ambientala sin il bein puril. Duront l'emprema fasa da menaschi vul ins consolidar la collaboraziun cun differents menaschis el parc. Ins vul animar ils menaschis da porscher lur products cun il label Parc Adula e mussar aschia ch'els contribueschan cun lur products grondamein alla visibladad culinara dil parc e damai era alla valorisaziun regiunala.

Ins vul engrondir il festival gastronomic e la collaboraziun cun las ustrias duront la fasa da menaschi. La finamira dil festival gastronomic ei ch'ins tscharni cun preferenza a liunga vesta pli savens products indigens e stagionals. Cun il festival gastronomic vul il Parc Adula avischnar ustrias innovativas, producents ed il commerci indigen.

3.2 Analisa da fermezias e fleivlezias e da schanzas e rescas

Dall'analisa detagliada san ins deducir per il camp d'acziun utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas centralas. Ei vegn rendiu attent che la purtadra dil parc ha luvrau duront la fasa da fundaziun intenziunadamein vid las fleivlezias identificadas e fatg lavur preliminara corrispundenta per la fasa da menaschi. Ins ha per gronda part reglau ni sligiau ils problems e sa ussa co tractar las fleivlezias indenticadas. Per saver dar in maletg cumplexiv dall'analisa vegnan tuttina presentai tut ils aspects relevonts.

Fermezias
Diember surproporzional da menaschis biologics – agricultura extensiva adattada al liug
Grad d'autoprovediment ault cun victualias e potenzial per energia regenerabla
Fetg bunas premissas per in turissem d'aulta qualitat
Patrimoni natural e cultural da gronda valur
Structuras pintgas e tradiziunalas
Multifaradad dallas tschun regiuns
Sendas historicas
Buna accessibladad (axas da traffic impurtontas: Bernardino, Gottard)

Fleivlezias
Midada demografica – munconza da purtaders d'innovaziun
Negina plattaforma per products e survetschs
Regress dils purs – perdita dalla structura
La cumpetitivad ei relativamein pintga
Turrisem stagnont tochen regressiv
Svilup socioeconomic tendenzialmein negativ
Svilup demografic negativ
Regress dallas plazzas da lavur
Per part structuras da pernottaziun turisticas munglusas
Per part auas surutilisadas
Utilisaziun d'uaul bia pli pintga che tagl annual (negina utilisaziun persistenta ed inveteraziun dils uauls)
Munconza da purtaders d'innovaziun

Schanzas

Valurisaziun da resursas tochen ussa buc utilisadas per il turissem en accord cun la natira e la cultura, seminaris, purschidas da formaziun, corporate volunteering, incentives

Potenzial per in grad d'autoprovediment fetg ault cun victualias ed energia regenerabla

Label da parc naziunal

Raffinaziun/labeling da products dil parc

Circulaziun da valorisaziuns regiunalas ed innovativas

Aulta valor da temps liber

Posiziunar il potenzial existent a moda conforma al marcau

Damonda da products e survetschs regional vegn a crescer

Schanzas per il turissem en accord cun la natira e la cultura en brat cun ils spazis turistics nezegiai intensivamein e sco cumpensaziun per las aglomeraziuns surbaghegiadas

Agricultura en accord cun la natira – tgira dalla cuntrada e produenziun

Resursas per energias regenerablas

Spazi da luvrar, da habitar e da viver innovativ per novs models da lavur (p.ex. plazzas da telelavur ella periferia)

Rescas

Ina cunscienza memia fleivla per las pusseivladads da svilup ella zona circumdonta en in parc naziunal e per il potenzial dil label da parc naziunal

Midadas demograficas e survetschs publics regressivs colligai cun quellas

Sfida per l'agricultura: l'avertura dil marcau e la nova orientaziun dalla politica agrara svizra muntan novas exigenzas per las puras ed ils purs

Ei dat neginas novas plazzas da lavur el sector da survetschs

Difficultads per il commerci

Ina perdita imminente da tradiziuns culturalas, da lungatgs e da particularitads dalla cuntrada cultivada

3.3 Finamiras strategicas e l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas

3.3.1 Biodiversidad e spazis vitalis

La cuntrada cultivada en accord cun la natira (ni caracterisada dall'agricultura) vegn tgirada: quei contribuescha all'identificaziun dalla populaziun locala cun lur patria ed ei in'attracziun per hosps che enqueran exact quellas valurs. Il Parc Adula sustegn nua che pusseivel il manteniment e la valurisaziun d'elements da cuntrada tipics.

3.3.2 Economia forestala ed agricultura

L'agricultura e l'economia d'alp ein da gronda impurtonza economica per il Parc Adula – oravontut ella zona circumdonta. Per las vischnaucas dil parc eis ei d'interess central da sustener projects innovativs dall'agricultura (fuormas da cultivaziun, products, eav.). A quei survescha era la distincziun da products cun il label da products dil Parc Adula ed il sustegn per scaffir pusseivladads da vendita.

In'ulteriura finamira impurtonta duront l'emprema fasa da menaschi ei ch'ils menaschis da restauraziun dallas vischnaucas dil parc retilien lur victualias per gronda part dall'agricultura locala. Per ch'ei vegni adina duvrau dapli products locals els menaschis gastronomics, drova ei mesiras da sensibilisaziun.

Per il Parc Adula ei ina collaboraziun constructiva cun l'economia forestala impurtonta. La populaziun duei vegnir motivada da duvrar dapli lenna ord ils uuls indigens. El sector dall'agricultura e dall'economia forestala promovon ins cun il label Parc Adula innovaziuns: il Parc Adula sensibilisescha e sustegn projects per mantener e per dar vinavon la savida digl artisanadi da lenn tradiziunal. Ins ha en mira cooperaziuns cun instituziuns existentas. In'ulteriura finamira ei d'examinar enteifer il territori dil parc pusseivladads da crear novs reservats d'ual. Quella incumbensa ha il Cantun. Il Parc Adula sustegn ton la fundaziun sco era la valurisaziun dils reservats d'ual.

3.3.3 Economia regionala

Ina finamira explicita dil parc naziunal futur ei da dar impuls per in svilup economic innovativ dalla regiun. La valurisaziun el territori dil parc duei vegnir augmentada cun products regionalis produci a moda persistenta. Il Parc Adula ha la finamira da sustener mesiras per augmentar e per realisar la valurisaziun regionala e da crear el territori dil parc ina plivalur cun products specificis per il parc e survetschs sco purschidas turisticas en accord cun la natira e la cultura. Il Parc Adula promova e sustegn ultra da quei era projects agricols e commercials. Ins ha en mira da colaborar pli stretgamein cun interpresas dallas regiuns da differentas branschas per sustener ellas a stabilir cadeinas da valurisaziun regionalas. Per quei intent han ins p.ex. planisau las suandontas mesiras: label da products dil Parc Adula, promover in marketing communabel sut il tetg dil Parc Adula, formar plattaformas regionalas (p.ex. per il commerci) e colaborar cun menaschis partenaris tenor recumandaziun dil parc.

3.3.4 Produenziun d'energia ed utilisaziun – energia regenerabla

Il Parc Adula s'engascha per la promoziun d'energias regenerablas e sustegn la perscrutaziun da tecnologias innovativas el territori dil parc. Sco perspectiva a liung termin vul ins posizunar il parc sco regiun d'energia. Ins vul realisar mesiras per certificar las energias regenerablas producidas el parc.

Aschia contribuescha il parc alla Strategia d'energia 2050 dalla Svizra. Per la perscrutaziun el sector dall'energia regenerabla han ins en mira cooperaziuns cun instituts da perscrutaziun existents. Per sensibilisar la populaziun locala per las energias regenerablas metta il parc a disposiziun informaziuns che sedrezzan a gruppas en mira specificas. Plinavon han ins planisau da collaborar cun posts locals e regiunals che cusseglian en damondas davart l'energia. Instituziuns privatas e publicas duein vegnir animadas da suprender ina rolla da pionier el parc e da duvrar adina dapli systems cun purtaders d'energia regenerabels. Era cun las camonas dil CAS che sesanflan el territori dil parc vul ins collaborar: ellas duein esser ambassaduras dalla Strategia d'energia 2050. Il Parc Adula s'engascha activamein per ina meglia cunscienza quei che risguarda il diever da resursas naturalas. Sco mesiras concretas han ins previu per l'entschatta dalla fasa da menaschi cunzun da promover l'energia solara e la forza idraulica (cump. perioda da program 2016-19; fegl da project 2.4.1). Plinavon han ins planisau mesiras concretas per promover innovaziuns el sector dall'efficienza energetica (cump. perioda da program 2016-19; fegl da project 2.4.2).

4 Sensibilisaziun ed educaziun ambientala

Parcs ein spazis ideals per emprender enzatgei davart la natira, igl ambient ed il svilup persistent. Cun la sensibilisaziun e l'educaziun ambientala en parcs vul ins contribuir al svilup persistent. Cumpigliai ein tut ils aspects dalla persistenza, damai temas ecologics, socials ed economics. L'educaziun ambientala ei in'incumbensa impurtonta che Confederaziun ha surdau al Parc Adula. La finamira ei da derasar a moda aschi vasta sco pusseivel las enconuschientschas davart la natira, la cuntrada ed igl ambient e cheutras rinforzar la capientscha dalla populaziun per il svilup persistent. Per la lavur da formaziun el Parc Adula han ins – sco era en auters parcs – duas gruppas en mira: gruppas en mira internas (formaziun interna) e gruppas en mira externas (formaziun externa).

Formaziun interna: La formaziun interna duei haver effect ella regiun. Ins sustegn la populaziun sco la pli impurtonta forza creativa da duvrar sias resursas a moda persistenta. La formaziun sedrezza denton era viers anora cun purschidas attractivas che creeschan ina publicitad positiva e che contribueschan ad in svilup persistent dall'economia regiunala. Las incumbensas da formaziun per las duas domenas sedifferenzieschan e pretendan differents programs. Omisduas han denton la finamira da derasar ella populaziun, seigi quei indigens ni hosps, a moda aschi vasta sco pusseivel la savida davart la natira, la cuntrada ed igl ambient. Pusseivladads attractivas d'emprender duein rinforzar la cunscienza per igl ambient e promover la motivaziun e la capacitad d'agir en siu agen spazi da viver da maniera persistenta.

Per las gruppas en mira externas dil parc accentueschan ins finamiras e cuntegns pedagogics che pertuccan la natira e l'intermediaziun da valurs culturalas existentas. Sin fundament da fenomens regiunals tipics san ins instradar temas d'interess superieur davart l'educaziun ambientala e cheutras visualisar process complexs e connexs locals, regiunals e globals. Ils temas ston esser attractivs e vegnir offeri en ina fuorma adattada alla clientella. Il spectrum tonscha dall'excursiun tochen a perfecziunaments specialisai per glied dil fatg.

Per las gruppas en mira internas dil parc munta l'incumbensa da formaziun en emprema lingia da contactar tut las gruppas socialas regiunalas, perquei che tuttas han in'influenza directa pli u meins gronda sin il svilup dil parc. Sco acturas socialas vul ins intimar ellas da sustener activamein ils interess e las finamiras dil parc. En secunda lingia vul ins promover las enconuschientschas regiunalas, ina cultura da negoziar regiunala e models d'uorden regiunals e socials el senn dil svilup persistent. La formaziun interna corrispunda al concept d'ina "regiun en scolaziun". Per las gruppas en mira internas stattan l'educaziun ambientala e la formaziun per in svilup persistent el center.

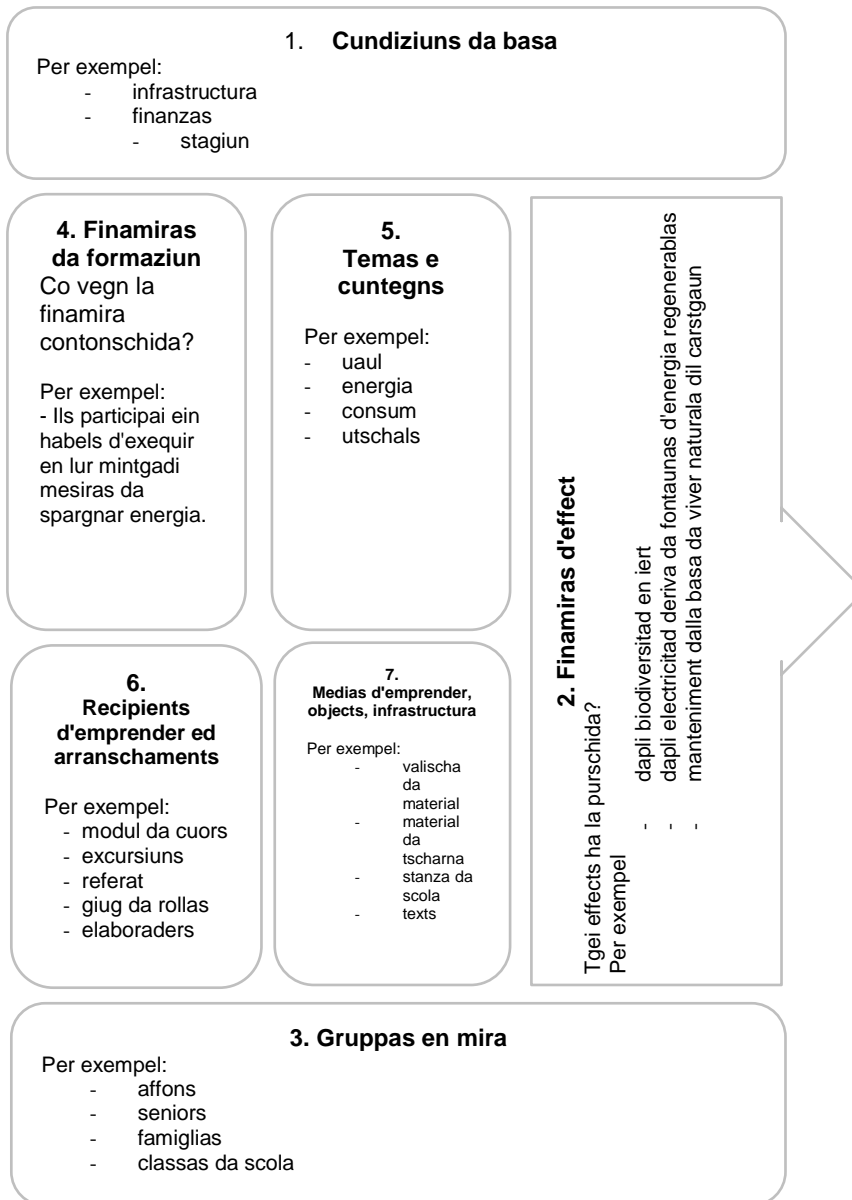
In'educaziun ambientala efficienta sebasa sin ina buna collaboraziun dils acturs cumpigliai quei che risguarda lur differentas rollas e funcziuns. Il meglier effect da formaziun contonschan ins cun presentar offertas da formaziun cumplexsivas per tut las fasas dalla veta e per tut las gruppas socialas. Per contonscher finamiras d'effect (p.ex. utilisaziun persistenta dallas resursas) drova ei avischinaziuns da formaziun che promovon stils da viver persistentes e cundiziuns da basa economicas, politicas e socialas favoreivlas (UFAM 2012).

4.1 Analisa dalla situaziun

Il Parc Adula surpren el sector dalla sensibilisaziun e dall'educaziun ambientala duas incumbensas centralas. Per l'ina porscha il parc sez offertas da sensibilisaziun e d'educaziun ambientala. Per l'otra eis el ina plattaforma per persunas ed instituziuns engaschadas ellas domenas da formaziun e da sensibilisaziun. En collaboraziun cun instituziuns da formaziun etablidas elavura il parc novas offertas e sviluppescha purschidas gia existentas che vegnan realisadas el perimeter dil parc. Igl accent schai en emprema lingia sin la sensibilisaziun e la formaziun dalla conscienza dalla populaziun locala (effect viers anen). En in secund pass vegnan ils hosps ed ils visitaders dil parc sensibilisai (effect viers anora). La finamira da quellas activitads da formaziun e da sensibilisaziun ei denter auter da posiziunar in'universitad populara el parc naziunal. Il Parc Adula vul crear e promover igl emprender individual e collectiv ed il brat d'enconuschientschas, quei s'auda tier process da svilup d'ina regiun en scolaziun e fa part dalla funcziun sco universitad populara ch'ins ha en mira. En quei connex ei d'accentuar che l'educaziun ambientala e la communicaziun van ina en l'otra (informaziun, relaziuns publicas). Mesiras e purschidas ein savens entretschadas. La purtadra dil parc surpren perquei la coordinaziun necessaria da quellas duas activitads.

El rom dalla fasa da fundaziun ha il Parc Adula sviluppu e realisau en collaboraziun cun instituziuns da formaziun regionalas programs cumplessivs d'educaziun ambientala. (cump. capetel Structuras e purschidas existentas / cooperaziuns existentas). La purschida regulara d'activitads d'educaziun ambientala ei s'establida ellas regiuns dil parc naziunal. Las activitads da formaziun vegnan evaluadas e svilupadas cuntinuadamein. Per quei intent han ins creau il 2014, en collaboraziun cun las gruppas dalla ZHW perscrutaziun, educaziun ambientala e communicaziun da persistenza in manual per l'educaziun ambientala el Parc Adula. Quel cumpeggia denter auter il "Raster d'analisa e da svilup da purschidas d'educaziun ambientala" che fuorma la basa per planisar, sviluppar e restructurar las purschidas d'educaziun ambientala duront la fasa da menaschi dil Parc Adula (cump. ill. 28).

Raster d'analisa e da svilup purschidas d'educaziun

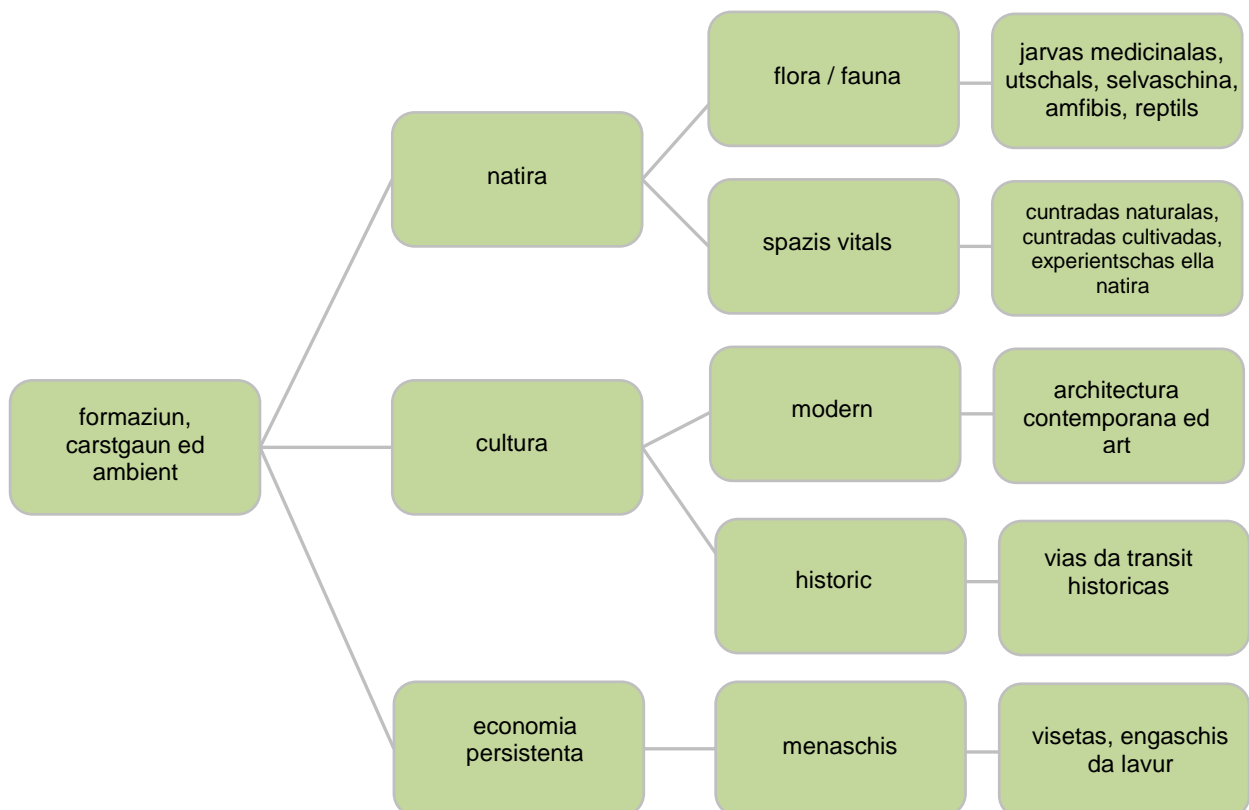

Illustraziun 28: raster d'analisa e da svilup dallas purschidas da formaziun (UFAM 2012)

Cheutras vegn la situaziun dall'educaziun ambientala analisada ed optimada incuntin ed ins sa identificar il basegns d'agir enteifer l'educaziun ambientala. Il raster ei vegnius elavuraus ed introducivus igl onn 2012 el rom dil svilup dil "Rahmenkonzept Bildung für Pärke und Naturzentren. Grundlagen für Bildungsverantwortliche" (UFAM 2012). Il raster secumpona dils suandonts cavazzins: cundiziuns da basa, gruppas en mira, finamiras d'effect, finamiras da formaziun, temas e cuntegns, recipients d'emprender ed arranschaments, medias d'emprender. A maun da quels cavazzins analyseschan ins la situaziun e deducescha novas mesiras. Partend dallas finamiras d'effect defineschan ins tgei novas purschidas che duein vegnir favorisadas per saver ademplir las finamiras dil parc.

4.1.1 Accents tematics

La natira, la cultura ed in'economia persistenta ein temas centrals dall'educaziun ambientala dil Parc Adula. La diversidad dil Parc Adula ei in dils puncts da partenza centrals che vegn elavuraus didacticamein ed intermediaus alla populaziun ed als visitaders. In focus dall'educaziun ambientala ei da render perceptibla la zona centrala per ils visitaders e da svegliar aschia la capientscha per la protecziun dil process natural. Ultra dalla protecziun ella zona centrala giogan denton era aspects dil svilup regional ina rolla. Sco model per in svilup regional persistent vegnan relaziuns denter carstgaun ed ambient perquei tematisadas sistematicamein ell'educaziun ambientala. Tractadas vegnan surtut damondas dall'economia persistenta, dalla qualitat da viver e dallas basas da viver en ina regiun periferica. Ils accents tematics defini duront la fasa da fundaziun vegnan manteni ella fasa da menaschi dil Parc Adula. Las vias da transit historicas dil Parc Adula vegnan tratgas a nez pli fetg che tochen ussa sco purschidas da formaziun. Sut il tetg tematic dallas vias da transit historicas eis ei previu d'amplificar las purschidas e las activitads dall'educaziun ambientala e da sviluppar novas. Las vias da transit historicas han in grond potenzial d'educaziun ambientala, surtut per classas da scola. Tematisada vegn d'ina vart la gronda diversidad ella regiun dil parc, da l'autra vart vul ins rinforzar la schientscha per l'atgna regiun. Ins ha en mira ina sensibilisaziun cuntinuada ed in brat denter las regiuns dil parc. Ins vul rinforzar la schientscha dall'atgna identitad ed a medem temps sviluppar aviartadad e stema per la diversidad culturala. Ils temas d'educaziun ambientala numnai cheu presentan ils principis da basa. Ils temas ein denton era suttamess ad ina certa dinamica e san perquei variar resp. ein buca terminai.

Illustraziun 29: orientaziun tematica dall'educaziun ambientala e dalla sensibilisaziun (atgna illustraziun 2014)

4.1.2 Gruppas en mira

El Parc Adula differenzieschan ins gruppas en mira internas ed externas. La populaziun regiunala (regiun che empren) fuorma ensemen cun la purtadra dil parc (organisaziun che empren) las gruppas en mira internas. Sco gruppas en mira externas dil parc vegnan ils visitaders ed ils hosps da vacanzas defini.

Per in'educaziun ambientala efficacia eis ei necessari d'enconuscher las caracteristicas dallas gruppas en mira. La populaziun regiunala ei d'impurtonza centrala per in menaschi efficient dil parc. Purschidas adattadas als interess p.ex. per purs, gastronoms ni classas da scola duein rinforzar la savida, la motivaziun e la participaziun activa en favur dils interess dil parc naziunal. La purtadra dil parc procura per in management dil parc che funcziunescha. Sco organisaziun che empren seperfectziunescha ella denton era cuntinuadamein. Quei svilup cuntinuau vul ins garantir cun perfectziunaments specifics, cun brats d'experiencescha cun autras organisaziuns da parcs e cun evaluar las prestaziuns da management e da coordinaziun. Cunzun per classas da scola sviluppeschan ins en mintga regiun purschidas che han in stretg connex tematic cun l'atgna regiun. En in concept modular duein quellas purschidas star a disposiziun pli tard era el rom da programs da brats da scola cun scolars d'autras regiuns da parc en Svizra. Las gruppas en mira externas (hosps da vacanzas e visitaders) vegnan dalla Svizra e digl'exteriur e pretendan purschidas d'educaziun ambientala specifics. Purschidas d'educaziun ambientala e purschidas turisticas ein savens semeglientas, surtut quei che risguarda il svilup da purschidas per hosps interessai alla natira ed alla cultura. La purtadra dil parc garantescha la coordinaziun dallas activitads.

4.1.3 Instruments

El Parc Adula succeda igl'emprender formal ed informal a moda participativa ed orientada all'acziun. Las lecziuns davart la flora e fauna en classas da scola (emprender formal) secumpletteschan per exempel cun activitads sco mesiras da reveletaziun ella cuntrada cultivada (emprender informal). La differenza denter gruppas en mira internas ed externas semuossa era el diever ed el svilup d'instruments da formaziun e da scolaziun che cunfan als basegns.

Per in'educaziun ambientala interna efficacia organischeschan ins per exempel ensemen cun politichers regiunals e la purtadra dil parc la viseta d'exempels da model. Ei vegn arranschau e realisau rundas da discussiun cun politichers e differentas gruppas d'interess enteifer ed ordeifer las regiuns dil parc. Impurtontas mesiras ein era purschidas adressadas a tuttas generaziuns ed a tuttas branschas, sco occurrenzas d'informaziun el rom d'in brunch (p.ex. preparaus dallas puras) cun activitads per affons. La populaziun indigena vegn informada ed a medem temps involvida ed activada. La purtadra dil parc surpren denter auter incumbensas da coordinaziun, ei denton era l'organisatura da talas occurrenzas.

Activitads classicas dall'educaziun ambientala per scolars per intents da scolaziun interns vegnan organisadas vinavon era durent la fasa da menaschi en fuorma dad jamnas da scola e da project, dad excursiuns cun classas da scola (scoletta tochen scalem superiur), da singulas lecziuns per classas da scola (primara e secundara), eav. Purschidas da formaziun ed intermediaziun ambientala sco visetas guidadas d'exposiziuns regiunals, excursiuns per famiglias e per carschi (program digl'entir onn), fins d'jamna per famiglias, workshops tematics, mo era activitads per la revitalisaziun dalla cuntrada cultivada sedrezzan a gruppas en mira internas ed externas. La purtadra dil parc garantescha el rom dall'educaziun ambientala in program equilibrau che s'orientescha tenor ils

basegns dalla populaziun regiunala e dils hosps, ed ella coordinescha las mesiras corrispundentas cun acturs e gruppas d'interess dalla regiun.

4.1.4 Structuras e purschidas existentas

Il program d'educaziun ambientala el Parc Adula ei s'establiu duront la fasa da fundaziun e cuntinuescha duront la fasa da menaschi. Las duas funcziuns principalas dil parc – plattaforma e purschider direct d'educaziun ambientala – vegnan mantenidas. Il 2013 han ins per exempel inziiau ensemen cun il scalem superiur ella Val Blegn (Acquarossa) in program da biodiversitad cun il tema "Biodiversitad dalla val". Igl emprem onn han ins gidau d'allontanar caglias d'ina pastira, dapi il 2014 separticipeschan las scolaras ed ils scolars activamein al project da neofitas en Val Blegn ed ein responsabels per ina surfatscha da saldagens d'aur ella vischinonza dalla scola. Las enconuschientschas ch'els acquistan ell'instrucziun e duront la lavur pratica dat la Fondazione Alpina per le Scienze della Vita (FASV) vinavon allas proximas classas dil secund scalem superiur che cuntinueschan e documenteschan il project.

Per garantir in brat cuntinuau d'informaziun e da colligiaziun enteifer la regiun dil parc e cun las differentas gruppas en mira organiseschan ins dapi il 2011 regularmein activitads interdisciplinaras resp. excursiuns. Ensemen cun commembers dall'uniun e cun la suprastonza dil parc ha il center da gestiun dil Parc Adula per exempel visitau l'alp Puzetta en Val Medel ni la crappera Polti ad Arvigo. Quellas activitads han liug mintg'onn e tractan differentes temas sco l'agricultura, la natira ed igl ambient ni era l'economia regiunala. La finamira ei mintgamai d'entrar en contact cun ils differentes acturs e las differentas gruppas d'interess dalla regiun per rinforzar la reit interna dil parc. Per la fasa da menaschi vul la purtadra dil parc cuntinuar ed intensivar quellas activitads.

Era ils products regiunals duein gidar ad illustrar e far enconuschenta la diversitad e las differentas qualitads dil parc naziunal. En collaboraziun cun il Center sursilvan d'agricultura ha il Parc Adula perquei inziiau programs da cuschnar cun products regiunals. Il 2013 han las scolas da cuschnar dalla Cadi cuschnau duront siat jamnas cun products locals. Il 2014 ein era la scola claustrala da Mustér e la scola dil scalem superiur da Sedrun separticipadas. Igl ei previu da cuntinuar cun quella purschida e d'amplificar las activitads.

Structuras e purschidas existentas vegnan sustenidas resp. mantenidas vinavon. Aschia per exempel il program digl entir onn: excursiuns el Parc Adula per familias e carschi, ni las jamnas da project fetg bein etablidas ellas selvas da castagners cun ill scalem superiur da Roveredo e da Mesocco. Plinavon organiseschan e realiseschan ins lecziuns davart la flora e fauna cun il memory davart la biodiversitad dil Parc Adula ni visetas guidadas d'exposiziuns ella regiun dil parc.

Repartiziun dallas incumbensas e tiarzas personas – Survesta dils projects ed activitads cullas instituziuns partenarias: D'ina vart ei il parc in offerider direct per purschidas da sensibilisaziun e formaziun. Dall'otra eis el ina plattafuorma per acturs ed instituziuns ch'ein activs ella formaziun e sensibilisaziun. Sco plattafuorma colligia il parc acturs engaschai. Sustenend quels surpren el incaricas ell'organisaziun, coordinaziun e comunicaziun. Plinavon vegn garantiu che purschidas ell'educaziun ambientala prestien ina contribuziun per ademplir las finamiras dil parc. Educaziun ambientala vegn capida e plazzada sco tematica traversala centrala.

Il Parc Adula cooperescha cun organisaziuns per la protecziun digl ambient, cun instituziuns da formaziun e cun acturs regiunals per sustener, coordinar e realisar purschidas d'educaziun

ambientala, engaschis per la tgira digl ambient ed auters projects. La tabella 33 cheu sut dat ina survesta.

Tabella 37: survesta dils projects e dallas acziuns cun organisaziuns partenarias (atgna illustraziun)

project / activitad	partenaris / instituziuns / acturs	entschatta / stadi actual
Project en favur digl uaul / engaschis da lavur voluntaria egl uaul da muntogna	- fundaziun Project en favur digl uaul - vischnauncas da Vrin / Sumvitg	2014 / current
selvas da castagners a Soazza / engaschis da tgira ellas selvas ed educaziun ambientala per scolas primaras indigenas	- Fondazione paesaggio Mont Grand - center didactic Nosal Rolet	2015 / current
memory dil Parc Adula / lecziuns davart flora e fauna ellas scolas	- scolas ella regiun dil parc	2014 / current
program davart la biodiversitad ella Val Blegn cumbat encunter las neofitas cun classas da scola	- scalem superiur Acquarossa - Fondazione Alpina per le Scienze della Vita (FASV)	2013 / current
Academia Vivian stabilir ina stanza da scola egl uaul e crear ina piazza da praticum per il svilup da purschidas e d'educaziun ambientala	- Center sursilvan d'agricultura ensemen cun l'Academia Vivian	2014 / current
exposiziun davart ils glatschers a Mesocco / Acquarossa l'exposiziun ei vegnida dada vinavon a scolas dil scalem superiur el Tessin ed en Val Mesauc	- Academia Engiadina, Samedan	2014 / terminau
dis tematics davart utschals, zonas alluvialas, aua, tuor, castognas (Animatura)	- scolas primaras ella regiun dil parc - Pro Natura - Differentas vischnauncas el perimeter	2012 / current
jamna davart la biodiversitad	- fundaziun battasendas Val Calanca	2013 / terminau
mirs schetgs, jamnas per carschi	- Fondazione Calanca delle Esploratrici - vischnaunca da Calanca	2013 / current
cuschinar en scola cun products locals	- Center sursilvan d'agricultura - vischnauncas da Mustér, Sumvitg, Trun - scola claustrala Mustér e scola dil scalem superiur Sedrun	2013 / current

Tabella 38: cooperaziuns e pusseivladads en connex cun l'educaziun ambientala senza scolas (atgna illustraziun)

Cooperaziuns existentas e collaboraziun informala cun instituziuns ellas regiuns					
	contract	informal regular	informal sporadic	informal unic	en planisaziun
Surselva					
Academia Vivian					
Center Sursilvan d'Agricoltura					
Geissherz					
Alp Glivers					
Lamaventura					
fundaziun Project en favur digl uaul					
Cauras Alp Puzetta					
Val Mesauc					
center didactic Nosall Rolet (selva da castagners)					
Ente Turistico Regionale del Moesano					
GPS delle cime					
Centro Culturale di Circolo Mesocco-Soazza-Lothallo					
Museo del Moesano (<i>planisau d'extender la collaboraziun</i>)					
Val Blegn					
Centro Pro Natura Lucomagno					
Fondazione Alpina per le Scienze della Vita					
CAS Ticino					
Blenio Turismo					
Ticino Sentieri					
Val Calanca					
center didactic Calvario, Rossa (en construcziun)					
fundaziun dils battasendas					
cuminonza da lavur Val Calanca					
Braggio Turismo					
Associazione Sentieri Alpini Calanca					
Archivio Regionale della Calanca					
Viamala					
Viamala Tourismus					

4.1.5 Mesiras planisadas

Per l'entschatta dalla fasa da menaschi ha il Parc Adula planisau treis pachets da mesiras (cump. perioda da program 2016-19; fegls da project 3.1.1.-3.1.3.). La collaboraziun cun scolas e centers da formaziun vegn intensivada; las pusseivladads da percepir la zona centrala vegnan rinforzadas cun informaziuns ed in clar program d'excursiuns; la sensibilisaziun, il brat d'informaziuns e las interacziuns enteifer il parc vegnan intensivadas. Ils pachets da mesiras reflecteschon igl intent dil Parc Adula da sviluppar e rinforzar las activitads da formaziun internas ed externas.

Formaziun interna ed externa: La collaboraziun pli intensiva cun las scolas ed ils centers da formaziun sedrezza oravontut alla populaziun indigena (effect vier anen). Denton san era visitaders, hosps ni classas da scola externas profitar da quellas purschidas supplementaras d'educaziun ambientala ella regiun dil parc. Per amplificar la collaboraziun cun scolas e centers da formaziun ein ulteriuras cunvegns da cooperaziun planisadas sper quellas che existan gia. La purtadra dil parc surpren primarmein la funcziun da coordinar e colligiar ils differents acturs ni las instituziuns ella regiun dil parc. Il program per l'educaziun ambientala vegn engrondius e sviluppaus vinavon ensemen cun ils partenaris da cooperaziun. Igl ei previu da tractar pli savens temas davart il parc naziunal ellas scolas situadas ella regiun dil parc. Ei vegn applicau metodos d'emprender e d'instruir tenor il concept dalla formaziun per in svilup persistent. Purschidas da sensibilisaziun e d'educaziun ambientala gia etablidadas vegnan transferidas sin ulteriuras regiuns dil parc, denton cun adattar ed integrar las caracteristicas specificas per quella regiun. Plinavon vegn stabilii in program da brat da scolaras e scolars denter las regiuns. Quel duei contribuir all'identificaziun ed alla stema per igl entir parc naziunal.

Cun l'entschatta dalla fasa da menaschi dil parc naziunal entra il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala en vigur. Quei mument ei il basegn d'ina clara communicaziun ed informaziun per indigens e hosps fetg grond. L'educaziun ambientala surpen ina funcziun impurtanta da sensibilisaziun ed intermediaziun leu, nua ch'ella secruscha cun il management da visitaders. Las transiziuns dall'educaziun ambientala al management da visitaders ein per part culontas. La purtadra dil parc coordinescha las mesiras ed activitads corrispudentas. La zona centrala duei esser claramein perceptibla e perquei vul la purtadra dil parc, ensemen cun acturs gia activs (p.ex. experts locals) e cun ils survegladers scolai specificamain, sviluppar in program d'excursiuns che seconcentrescha sin la zona centrala. La finamira ei da far pli capeivel als indigens ed als hosps surtut temas da perscrutaziun. Il Parc Adula vul garantir enconuschientschas ed informaziuns d'aulta qualitat davart il parc naziunal, ton dalla zona centrala sco dalla zona circumdonta, e perquei sustegn el la scolaziun supplementara da menaders d'excursiuns e d'operatori turistici di montagna. Entras in stretg contact cun ils possessurs resp. menaders da camonas ella zona centrala (cump. infopoints / management da visitaders) vul ins plinavon intermediar savida ed informaziun. Las mesiras planisadas sedrezzan d'ina vart als acturs regionalis ed als indigens. Da l'otra vart han ins en mira d'era contonscher hosps che vulan emprender d'enconuscher las particularitads dalla regiun e las caracteristicas dalla zona centrala (program d'excursiuns ella zona centrala). Cunquei sedrezzan quellas mesiras en in emprem pass ad acturs ed experts engaschai el perimeter dil parc (effect viers anen). En in secund pass contonschan quellas mesiras (program d'excursiuns) hosps interessai externs che vulan far experientschas ella zona interna.

Formaziun interna: Per ch'il menaschi dil parc hagi success vul ins sensibilisar ed informar cuntinuadamein enteifer e denter las regiuns dil Parc Adula ed era promover l'interacziun denter la purtadra ed ils utilisaders dil parc. Acturs locals, representants dallas differentas gruppas cumpigliadas ed ils politichers communal discuteschan in cun l'auter temas relevonts per il parc. La reit interna duei vegnir tgirada ed amplificada cuntinuadamein per rinforzar aschia la collaboraziun. Quei vul ins contonscher cun in brat regular d'informaziuns e cun activitads comunablas el parc, scolaziuns supplementaras ed excursiuns specialas, eav. Acturs locals e regiunals sescoleschan e seperfectiuneschan arisguard temas specifics per la zona centrala e per il parc. Els sorprendan ina impurtonta funcziun da comunicaziun e da sensibilisaziun per il parc, per ses habitonts e per ils visitaders. Las mesiras planisadas ed igl effect ch'ins vul contonscher sedrezzan alla populaziun regiunala (gruppas en mira internas).

Ord ina perspectiva puramein comunicativa vegn la purtadra dil parc a far sforzs da scaffir e rinforzar l'acceptanza per il parc. Quei vala sco accent central ella comunicaziun publica che implizescha la comunicaziun interna (mira cap. 6.1.4.3.1).

4.2 Analisa da fermezias e fleivlezas e da schanzas e rescas

Dall'analisa detagliada san ins deducir per il camp d'acziun sensibilisaziun ed educaziun ambientala fermezias, fleivlezas, schanzas e rescas centralas. Ei vegn rendiu attent che la purtadra dil parc ha luvrau duront la fasa da fundaziun intenziunadamein vid las fleivlezas identificadas e fatg lavur preliminara corrispundenta per la fasa da menaschi. Ins ha per gronda part reglau ni sligiau ils problems e sa ussa co tractar las fleivlezas indenticadas. Per saver dar in maletg cumplessiv dall'analisa vegnan tuttina presentai tut ils aspects relevonts.

Fermezias
Parc naziunal dalla nova generaziun – purschida da vendita exclusiva per purschidas da formaziun en cumparegliazion cun la cuntrada da parcs existenta dalla Svizra
Las resursas dil parc naziunal fuorman ina fetg buna premissa per purschidas da formaziun attractivas
Entras in management da visitaders sistematic san ins intermediar e render perceptiblas las particularitads dalla zona centrala e dalla zona circumdonta
Ins sa trer a nez las purschidas d'excursiun e da formaziun existentas ella zona circumdonta e scaffir novas purschidas
Grond know-how ellas regiuns davart historia ed usits
Excellents centers d'educaziun ambientala: Soazza, Academia Vivian, center da Pro Natura sin il Pass dil Lucmagn, Fondazione per le Scienze della Vita – trer a nez cooperaziuns existentas e reveletar ellas comunablamein
Las regiuns el perimeter dil parc porschan ina gronda paletta da temas per l'educaziun ambientala e per la sensibilisaziun (lungatg, usits, artisanadi) e la pussevltad d'organisar quellas en moda specifica per la regiun

Fleivlezas
Ei dat en Svizra ina purschida multifara d'educaziun ambientala; ei daventa adina pli difficil da sedistinguer entras purschidas attractivas
Situaziun periferica – liung viadi (p.ex. classas da scola) / mobilitad el liug
Vals e regiuns separadas ina da l'otra, quei fatg fa ch'igl ei pli grev da s'identificar cun igl entir parc ed engrevegia igl interess vicendeivel
Per part stattan instituziuns existentas en concorrenza (supponida) ina cun l'aura
Ellas regiuns ein ins aunc memia pauc cunscients dallas atgnas forzas

Schanzas

Intensivar la cooperaziun cun purschiders d'educaziun ambientala privats

In segment carschent da turists interessai alla natira ed alla cultura che dattan peisa ad in diever persistent dallas resursas (p.ex. potenzial per il menaschi dallas camonas ella zona centrala, products e survetschs)

Collaboraziun cun centers d'educaziun ambientala existents e novs (stabilir il center a Rossa) sin igl intschess dil parc

Pusseivladads per brat da scolas enteifer las tschun regiuns el territori dil parc

Trer a nez il caracter da model dil parc naziunal e porscher "formaziun per in svilup persistent" (per affons e carschi)

Interess carschent per purschidas da parc cun caracter da formaziun

Pusseivladad da francar purschidas d'educaziun ambientala els plans d'instrucziun

Regiun da model per ina cultivaziun persistenta (ciclus locals/regiunals, eav.)

Vals relativamein isoladas porschan bia potenzial per purschidas da recreaziun e d'educaziun ambientala (p.ex. ruasseivladad, usits bein manteni)

Rescas

"Concurrenza" cun acturs privats da purschidas d'educaziun ambientala

Coordinaziun munglusa dallas purschidas da formaziun muort la grondezia e la diversitad culturala dil territori dil parc

Buca pusseivel d'includer bein avunda las differentas gruppas en mira (reacziun negativa / bloccada da process)

In parc naziunal vegn vesius mo sco "verds", las schanzas per il svilup economic vegnan buca risguardadas avunda

Squetsch da visitaders sin la zona centrala

Ils menaders da camonas e dad alps han negin temps per surprendre incumbensas da sensibilisaziun

4.3 Finamiras strategicas per la sensibilisaziun e l'educaziun ambientala

La finamira strategica dil Parc Adula per il camp d'acziun sensibilisaziun ed educaziun ambientala ei da perfecziunar e da realisar l'educaziun ambientala ensemen cun instituziuns existentas. La populaziun regiunala ed ils hosps vegnan sensibilisai per las particularitads ecologicas, culturalas, historicas ed economicas digl intschess dil parc, aschia ch'els ein capavels d'agir da maniera ecologica el mintgadi e duront il temps liber.

Render perceptibla la zona centrala per ils visitaders: La zona centrala dil Parc Adula ei aviarta e perceptibla per indigens e hosps. La flora e fauna duein buca pitir giudlunder. Per che quei seigi pusseivel, drovi in bien management e controllas adequatas.

Ella zona centrala vala il scamond da bandunar vias e sendas. In'impurtonta finamira per l'emprema fasa da menaschi ei d'informar e da comunicar a moda cumplessiva, per ch'ils visitaders capeschien igl intent dalla zona centrala e secunegnien corrispudentamein. L'offerta d'excursiuns porscha plinavon als visitaders dil parc naziunal la pusseivladad da separticipar ad excursiuns menadas da guides scolai per aschia s'informar davart ils process ella zona centrala e per capir ils principis dalla protecciun dil process natural. En cooperaziun cun differents partenaris ella zona centrala vegnan guides d'excursiun scolai per lur nova resp. per lur funcziun amplificada ella zona centrala ad aschinumnai Swiss Rangers (cump. perioda da program 2016-19; feagl da project 2.6.4): quels "ambassadurs dil parc naziunal" han ina funcziun d'intermediaziun, els fan controllas, astgan denton ordinar neginas sancziuns ni multas.

Camonas ella zona centrala: Camonas, refugis ed era alps giogan ina rolla impurtonta per l'educaziun ambientala. Quei ein puncts d'orientaziun decisivs per ils visitaders. Ils possessurs resp. cultivaturs han ina funcziun impurtonta sco intermediaturs d'informaziun. Il Parc Adula ed ils menaders da camonas fan cunvegns da cooperaziun. Per las incumbensas definidas en quellas cunvegns survegnan ils menaders sustegn material e finanziel. En mintga camona duei ei esser pusseivel da survegnir informaziuns e cussegliaziuns davart il parc e surtut davart la zona centrala. Las camonas ed era las alps eligidas che sorprendan las incumbensas d'infopoint per il parc e la zona centrala en special vegnan equipadas corrispudentamein e sustenidas dalla purtadra dil parc.

Educaziun ambientala en scolas – brats: Ella regiun dil Parc Adula ei l'educaziun ambientala in element impurtont dall'instrucziun. Temas specifics dil parc san vegnir integrai cun ina finamira precisa ell'instrucziun. Cun agid dil parc duein las scolas tematisar e tractar in tema digl ambient impurtont per lur regiun. Cheutras vegn la schientscha per la natira, igl ambient e l'impurtonza dil parc rinforzada ellas vischnauncas purtadras.

In principi impurtont dil Parc Adula el sector dall'educaziun ambientala ei d'elavurar las purschidas en cooperaziun cun las gruppas localas en mira. Igl ei previu da stabilir in brat regular denter il parc e las scolas sco era denter las scolas dallas differentas regiuns dil Parc Adula. Quellas scuntradas da brat organisadas s'occupeschan cun ils temas ni cun projects actuals che pertuccan l'educaziun ambientala. Era differenzas culturalas e linguisticas vegnan tematisadas e duein rinforzar il sentiment d'esser ina part dil parc naziunal.

Per contonscher quei scopo eis ei previu da schaffir ell'emprema fasa da menaschi cun sustegn dil Parc Adula infrastructures permanentas per pernottar e per realisar il program da purschidas. Era instituziuns d'educaziun ambientala existentas e planisadas duein vegnir sustenidas. Igl ei previu da far cunvegns da cooperaziun cun il center d'educaziun ambientala a Soazza, cun l'Academia Vivian en Val Medel, cun il center d'educaziun ambientala da Pro Natura sin il Pass dil Lucmagn, la Fondazione Alpina per le Scienze della Vita e cun il center d'educaziun ambientala a Rossa. Las

scolas ellas regiuns dil Parc Adula duein vegnir informadas regularmein davart ils projects d'educaziun ambientala. A liunga vesta vul ins possibilitar brats da scolaras e scolars cun scolas d'auters parcs svizzers ni era digl'exteriur.

Savida culturala tradiziunala – lungatgs e dialects: Il Parc Adula s'extenda sur tschun regiuns cun differentas tradiziuns culturalas e divers dialects locals. Il Parc Adula s'engascha per mantener ed intermediar ils lungatgs e dialects locals sco era la reha savida culturala sco per exempel ils num's locals. El survecha sco plattaforma el senn d'ina "universitad populara" el parc. Plinavon vegn ei elavurau en cooperaziun cun purschiders da cuors existents in program da cuors, ina scolaziun supplementara, exposiziuns ed events ed ei vegn susteniu in brat regular denter las regiuns dil parc.

Formaziun per in svilup persistent: Il niev parc naziunal svizzer Parc Adula porscha alla populaziun indigena ed als visitaders dil parc ina plattaforma ideala dalla formaziun per in svilup persistent. Ultra d'in program d'occurenzas variav en collaboraziun cun instituziuns da formaziun e NGOs dallas regiuns dil parc eis ei previu d'iniziar dapli activitads per sensibilisar la populaziun indigena per l'impurtonza dil svilup persistent e dall'utilisaziun responsabla dallas resursas naturalas.

Ulteriurs temas d'educaziun ambientala e da sensibilisaziun: La tscharna dils temas d'educaziun ambientala e da sensibilisaziun variescha e sebasea ultra dallas caracteristicas dil parc sin projects actuals el perimeter. Sco presentau ella survesta dils projects e dallas activitads cun organisaziuns partenarias cuntinueschan ins cun las purschidas d'educaziun ambientala etablidas. Cun ina perspectiva a pli liung termin (secunda mesadad dalla fasa da menaschi) vegn per exempel offeriu programs davart il tema aviuls (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 1.1.5.), beins che tgiran la cuntrada (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 1.1.4), menaschis per la diversitad dallas spezias (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 1.1.2). Il Parc Adula patratga era a novs temas sco curtins d'exposiziun cun plantas da nez e da decoraziun, la diversitad culturala el parc cun emprender d'enconuscher ils lungatgs ni a temas orientai alla pratica sco cuors per far tetgs da crap. A cuort termin tochen a termin mesaun duein temas davart las vias da transit historicas (cump. perioda da program 2016-19; feigl da project 2.2.1) survegnir dapli peisa ell'educaziun ambientala.

5 Perscrutaziun

5.1 Analisa dalla situaziun

Per il Parc Adula han ins fundau già duront la fasa da fundaziun ina cumissiun scientifica. Ins ha planisau da menar vinavon la cumissiun era duront la fasa da menaschi. Naven dall'emprema fasa da menaschi vegnan la cumissiun scientifica e la cumissiun economica reunidas alla cumissiun da perscrutaziun. Il 2015 ha la cumissiun scientifica dil project Parc Adula elavurau in concept da perscrutaziun e da monitoring per la fasa da menaschi dil Parc Adula (cump. annexa A, Siegrist e Fuchs 2015).

El concept da perscrutaziun e da monitoring fixescha la cumissiun scientifica dil Parc Adula per ils proxims diesch onns ils camps da lavur prioritars, ils accents tematics e l'organisaziun dalla perscrutaziun e dil monitoring. Il concept sedrezza a perscrutaders en Svizra ed egl'exteriur ed a lur instituziuns ed organisaziuns. Plidentai ein plinavon ils organs dil Parc Adula e dils parcs d'impurtonza naziunala sco era ils posts d'administraziun attribui dalla Confederaziun e dils Cantuns. Basas essenzialas ch'ins ha consultau per elavurar il concept da perscrutaziun e monitoring ein:

perscrutaziun:
Koordination Parkforschung Schweiz. (2011). Parkforschung Schweiz – Ein Themenkatalog. Berna
monitoring:
Netzwerk Schweizer Pärke (2012). Schlüsselgrösse Schweizer Pärke. Berna.
Koordination Parkforschung Schweiz. (2014). Erfolgskontrolle Pärke Schweiz – Grobkonzept Entwurfsversion Indikatoren. Berna.

5.2 Situaziun da partenza

Il Parc Adula cumpeggia in territori d'ina grondezia da 1'250.5 km² els cantuns Grischun e Tessin, 142.4 km² da quels vegnan attribui alla zona centrala. Il territori dil Parc Adula ei in dils territoris ils pli gronds en Svizra senza intervenziuns humanas. Biars territoris el parc che vegnevan aunc surutilisai avon in tschentaner vegnan oz strusch ni già buca pli utilisai. La cuntrada naturala e cultivada ei marcada d'ina aulta qualitad estetica e da spazis vitals naturalis intacts e dispona d'ina varietad geografica, geologica e culturala particulara e d'ina fauna e flora alpina multifara. Dapi il 2010 posseda il Parc Adula il status da candidat per in parc naziunal. La fasa da menaschi ei prevedida naven dil 2018.

Tenor las prescripziuns dalla Confederaziun survescha in parc naziunal alla perscrutaziun scientifica, en special dalla flora e fauna indigena, da lur spazis vitals e dil svilup natural dalla biodiversitad e dalla cuntrada. La purtadra d'in parc naziunal sto procurar en cunvegrientscha cun las instituziuns da perscrutaziun existentas e renconuschidas che la perscrutaziun scientifica e la survegionza sistematica dils process naturalis (monitoring) el parc seigien garantidas. La purtadra dil parc duei era surprender la funcziun d'intermediar e duei possibilitar projects da perscrutaziun el parc. (BAFU 2014).

Ils gronds potenzialis ecologicis, estetics e culturals fuorman la basa dalla perscrutaziun actuala e futura el territori dil Parc Adula. Cun quei che las zonas dil territori dil Parc Adula ein savens habitadas e cultivadas a moda tradiziunala, stat ina vasta capientscha dalla perscrutaziun el center. Quella tonscha naven dalla perscrutaziun da basa (en special monitoring a liung temps ella zona centrala), sur la perscrutaziun applicada (per exempel valurisaziun regiunala, management da visitaders) tochen

ad avischinaziuns da perscrutaziun transdisciplinaras (p.ex. studis da governance, perscrutaziun dall'acceptanza). La perscrutaziun da parcs naziunals ei ina basa impurtanta per il monitoring el Parc Adula ed duei generar en special ina plivalur economica e sociala per las regiuns.

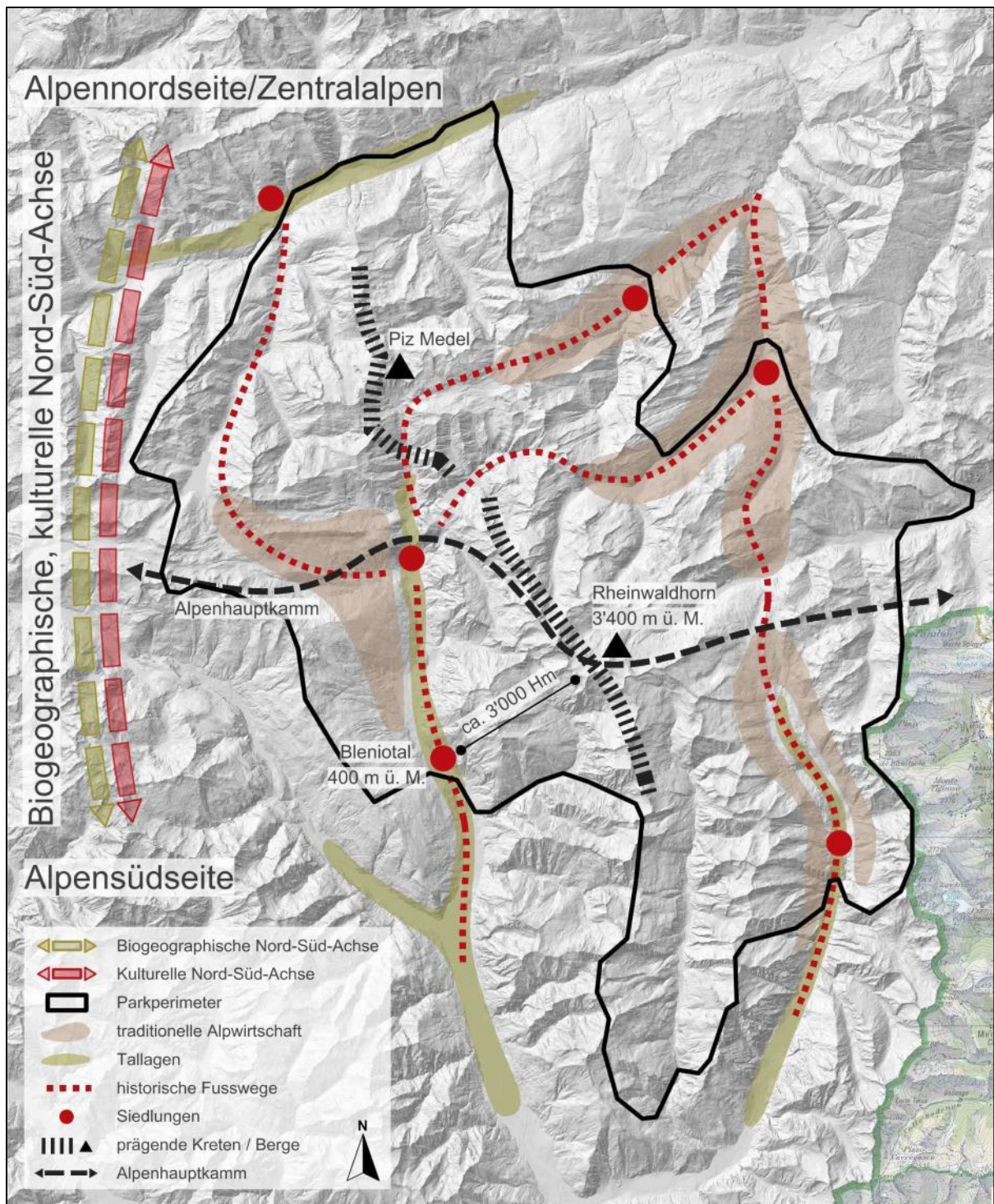
5.3 Principis dalla concepziun da perscrutaziun dil parc

5.3.1 Caracteristicas exclusivas dil Parc Adula per la perscrutaziun

Il Parc Adula porscha sco spazi natural e cultural particular el center dallas Alps ina buna premissa per la perscrutaziun, era sur ils cunfins dalla protecziun digl ambient. Auter ch'el Parc Naziunal Svizzer stattan damondas en connex cun ils temas economia, societad e cultura pli savens el center – quei perquei ch'il parc ei situaus en spazis economics alpins e pervia dalla varietad culturala.

La cumissiun scientifica ha identifichau per il Parc Adula pliras purschidas caracteristicas che san esser interessantas era per la perscrutaziun (cump. ill. 30):

- **Territori cun ina gronda extensiun el nord ed el sid:** Il Parc Adula cumpeglia ton regiuns biogeograficas dallas Alps Meridionalas sco era dallas Alps Centralas cun ina gronda varietad da spazis vitals ed ina vasta diversitad geografica e geologica. Ultra d'ina gronda diversitad biogeografica porscha il perimeter ina gronda multifaradad culturala che semanifestescha en treis lungatgs naziunals e numerus idioms, en tschun grondas vals ed en varga dus tozzels vitgs per part fetg different. Gest quella varietad culturala possibilitescha ina perscrutaziun innovativa el rom intercultural.
- **In parc naziunal dalla nova generaziun:** Ensemen cun il candidat Parco Nazionale del Locarnese intermediessa il Parc Adula, 100 onns suenter l'avertura dil Parc Naziunal Svizzer, ina nova moda da patertgar. Ils accents da perscrutaziun da tochen uss en connex cun la protecziun dalla natira e dil process natural vegnan completai cun temas dil svilup socioeconomic. Il tractament different da surfatschas ella zona centrala ed ella zona circumdonta porscha pusseivldadas da cumparegliaziun interessantas.
- **Ina gronda extensiun d'altezia da 400 tochen 3'400 m s.m.:** Quei ei enzatgei particular ell'Europa dil Vest. Ils differentes scalems d'altezia possedan facturs locals specifics ch'ins sa observar e perscrutar el Parc Adula sin spazis fetg pign. En strusch in auter parc naziunal vegnan ins enteifer paucs kilometers da zonas climaticas submediterranas en in territori aultalpin cun surfatschas senza vegetaziun e per part englatschadas.

Illustraziun 30: illustraziun concepziunala dallas purschidas da vendita exclusivas el Parc Adula (basa dalla carta: www.map.geo.admin.ch; negina scala)

5.3.2 Accents da perscrutaziun

En in parc nazional ei la perscrutaziun fetg impurtanta. La Confederaziun pretenda perscrutaziun scientifica dalla flora e fauna e dil svilup natural dalla cuntrada. Ultra dalla dimensiun spaziala ei l'axa cronologica impurtanta per la perscrutaziun, pertgei ils process ella cuntrada ein sutaposts a midadas cuntinuadas. Il Parc Adula porscha era puncts da referiment per la perscrutaziun socioeconomica, nua che las tensiuns denter las structuradas localas ed ils process globals s'expriman (Rieder 2009). La Perscrutaziun da parcs svizzers focussescha avischinaziuns transdisciplinaras e socioeconomicas

applicablas per plirs parcs, denton buc exnum specificas per in parc. Plinavon eis ei impurtont dad era perscrutar temas che san sustener la lavur dalla pertadra dil parc. Ils accents che vegnan presentai cheu emprovan da risguardar ils differents basegns interns ed externs enviars la perscrutaziun.

Ils accents e las damondas da perscrutaziun enumerai sutvart ein da capir sco propostas che ston vegnir approfondadas ensemen cun las societads da perscrutaziun ed enteifer quellas:

Accent da perscrutaziun 1: Diversitad dall'axa nordsid biogeografica e culturala

dimensiun globala vs. dimensiun locala

Accent da perscrutaziun 2: Nova veta ellas Alps – societad, economia, cultura

Quels accents da perscrutaziun s'orienteschan tenor ils differents nivels, dalla dimensiun locala tochen alla dimensiun globala. Aschia influenzescha la dimensiun globala las resursas localas e la relaziun cun valurs naturalas e culturalas. Il nivel local ha effects sin ils process ed ils systems surordinai. Omisdu accent da perscrutaziun possedan era ina dimensiun temporal, seigi quei sin l'axa cronologica socioculturala pli cuorta ni quella geologica pli liunga.

5.3.2.1 Accent da perscrutaziun 1: Diversitad dall'axa nordsid biogeografica e culturala

En vesta dil grond perimeter dil parc arva il Parc Adula in camp da perscrutaziun extraordinari en confront cun parcs cumparegliabels ell'Europa dil Vest. Las differentas sutregiuns biogeograficas possibiliteschan da perscrutar midadas quei che risguarda la protecziun digl ambient enteifer ina regiun dil parc, denton era da cumparegliar quellas cun territoris da referenza che fan buca part dil parc. Aschia san ins intercurir midadas dil clima naturalas che han per consequenza in spustament dalla flora e fauna en direcziun dallas Alps dil Nord ni en regiuns pli aultas. Spazis vitals multifars, divers scalems d'altezia, la midada denter la cuntrada naturala intacta e la cuntrada cultivada a moda tradiziunala, utilisada extensivamein ni intensivamein, tut quei porscha in grond spectrum per la perscrutaziun. D'interess particular ein las zonas centralas, ferton che las zonas circumdantas sedifferenzieschan igl emprem forsa buca fetg da territoris ch'ei dat era ordeifer d'in parc. A maun da contracts d'utilisaziun cun proprietaris da terren san ins denton crear era ordeifer la zona centrala surfatschas da perscrutaziun interessantas. In tema da perscrutaziun specific per il Parc Adula ei il management da selvaschina, inclus la catscha, la tematica digl uaul e la selvaschina, la repartiziun dils visitaders, ils asils da selvaschina e las zonas da repaus per selvaschina, eav. (Meile 2008).

Per la perscrutaziun geologica porscha il parc ina varietad remarcabla, cunzun el sector dalla tectonica da plattas. La stresa digl Adula ei sesbassada ils davos 350 milliuns onns duas gadas en profunditads da tochen 50 kilometers. Ins ha saviu eruir che la crappa seformada sut pressiuon ei 38 tochen silmeins 330 milliuns onns veglia – e sesanfla directamein ina sper l'autra. Enteifer la geologia dall'Europa Centrala occupescha la stresa digl Adula cun sias caracteristiacs (spessadad minima, subducziun dallas plattas tectonicas, eav.) ina posiziun particulara (Löw 1987). Puncts da referiment interessants dat ei era per la perscrutaziun geomorfologica (Scapozza e Ramelli 2011, cump. concept da perscrutaziun).

L'axa nordsid culturala che sesanfla al liug da transiziun principal dallas Alps, l'influenza dall'Europa dil Sid e dall'Europa Centrala sco era la topografia dalla regiun entuorn il massiv digl Adula cun sutregiuns per part fetg distinctas han influenzau el passau numerusas tradiziuns ed usits. Gest

quellas differenzas regiunalas porschan in vast spectrum da temas da perscrutaziun potenzials en connex cun las scienziass culturalas. Il territori triling entuorn il massiv digl Adula possibilitescha da perscrutar midadas linguisticas e culturalas (Pollini-Widmer 2010, cump. concept da perscrutaziun). Aschia san ins intercurir la dinamica dils differents lungatgs ed idioms. Gest quella pusseivladad da far perscrutaziun el rom intercultural fa ch'il Parc Adula sedifferenziescha dad auters parcs. El niev camp tematic cultura architectonica – sendas culturalas e maletgs dils vitg digns da vegnir protegi – porscha il Parc Adula premissas adattadas per projects da perscrutaziun applicada. Il perimeter grond cun sias differentas sutregiuns possibilitescha il studi dils concepts da vitg specifics (p.ex. Surselva/Lumnezia, Val Blegn, Val Mesauc, Val Calanca) che sedifferenzieschan in da l'auter era arisguard lur cultura architectonica. Rutas dil parc da traffic historicas sco colligiazions tradiziunalas denter ils spazis culturals porschan in ulteriur camp da perscrutaziun interessant.

Accent da perscrutaziun 1: Diversitad dall'axa nordsid biogeografica e culturala / Damondas da perscrutaziun pusseivlas – axa nordsid biogeografica

- Sa il Parc Adula sviluppar ina megliera resilienza encunter ils spustaments d'areal spitgai pervia dil scauldament dil clima? Ella zona centrala? Ella zona circumdonta?
- Survescha il Parc Adula sco pool da specias per las regiuns vischinontas che fan buca part dil parc? Sche gie, per tgei gruppas d'organissem?
- Tgei midadas dat ei per l'utilisaziun dil terren ed il caracter dalla cuntrada el rom dalla midada structurala generala e tgei munta quei per l'urbarisaziun e l'atgnadad dallas sutregiuns e dils singuls vitgs?
- Tgei muntada ha il management d'uaul el rom dil Parc Adula (p.ex. pastiras egl uaul, reservats d'uaul, regiuvinaziun munconta, neofitas, eav.)?
- Dat ei differenzas denter la zona centrala, la zona circumdonta ed il territori che fa buca part dil parc?
- Tgei muntada ha il management da selvaschina, cheu en special il connex uaul e selvaschina, e co influenzescha la catscha siu svilup?
- Co sesviluppescha resp. semida l'economia d'alp ella zona centrala resp. ella zona circumdonta?

Damondas da perscrutaziun pusseivlas – axa nordsid culturala

- Con fetg representan ils differents concepts da vitg e las differentas fuormas da habitar las atgnadads dallas sutregiuns?
- Tgei muntada historica ed actuala han differents toponims el territori dil Parc Adula?
- Tgei muntada historica e tgei potenzials futurs han ils systems da vias spazius ch'ei colligai in cun l'auter?
- Tgei effect han ils differents territoris economics e culturals dallas vals dil nord e dallas vals dil sid dil Parc Adula giu el vargau?
- Mida il parc las modas da baghegiar e co san ins transformar resp. sviluppar adattadamein la cultura architectonica tradiziunala? Sa ei p.ex. dar reinterpretaziuns d'edificis historics en in niev "vestgiu" (p.ex. stiva da morts a Vrin)?

5.3.2.2 Accent da perscrutaziun 2: Nova veta ellas Alps – societad, economia, cultura

Las tematicas societad-economia e cultura ein in dils dus accents principals da perscrutaziun per l'emprema fasa da menaschi. Era tematicas historicas e socialas dueien vegnir risguardadas. Il parc sestenta d'elaborar cun partenaris universitars ed auters ina vasta paletta da tematicas per damondas dalla perscrutaziun. Il secund accent s'orientescha tenor ils camps tematics dalla Perscrutaziun da parcs svizzers e vegn approfondaus da constataziuns dils partenaris da savida. Igl accent da perscrutaziun "Nova veta ellas Alps" sedrezza tenor aspects socioeconomics e riguarda buca mo il Parc Adula sez, mobein s'orientescha tenor il svilup persistent dall'entira regiun entuorn il massiv digl Adula. Corripundentamein setracta ei cheu da perscrutaziun transdisciplinara che pertucca differentas sutdisciplinas e che sa vegnir capida en connex cun il Parc Adula sco perscrutaziun da conflicts e da sinergias. Impurtont ei buca mo il svilup social ed economic digl entir Parc Adula, mobein era quel dallas singulas sutregiuns e vischnaucas.

Cunquei ch'il Parc Adula ei in'uniun regiunala da differentas unitads territorialas (sin nivel administrativ, politic ni funcziunal), vul ins far perscrutaziun el sector social, el sector dalla governance regiunala ed el sector dall'economia regiunala. Per la governance setschenta la damonda arisguard l'integrasiun dalla regiun dil parc ella politica regiunala, cunquei che quella fuorma buc in'unitad el senn dil spazi natural ni el senn politic, administrativ ni funcziunal. Quei tema cuntegn damondas concernent las schanzas e las sfidas da parcs, da regiuns e da vischnaucas el rom dallas structuraz existentas e digl agir en novas reits. La via dall'idea dil parc tochen all'identificaziun dalla populaziun locala cun quel sepresenta sco process social e politic. Igl ei in process, el rom dil qual la populaziun sto seconfruntar cun las finamiras idealas e materialas dil parc. Ils conflicts da finamiras ed interess che seresultan ston vegnir valetai e tractai a maun da proceders ed instruments participativs adattai. La finamira fuss da sminuir ella populaziun quitaus e temas arisguard il parc naziunal e d'examinar il medem mument avantatgs da concorrenza che san sedar per la regiun, sch'il parc s'etablescha. Ins duess sclarir, sche parcs ein propi ina plivalur e sch'els contribueschan alla "nova veta ellas Alps" (Rieder e Schürch 2008).

Qualitad da veta el territori da muntogna sefunda essenzialmein era sin in'economia regiunala che funcziunescha. Tenor la Nova Societad Helvetica (NSH) surveschan ils parcs buca mo alla protecziun dalla natira e dalla cuntrada, mobein contribueschan era al svilup economic persistent dallas regiuns. Aschinavon ei la tematica tgei rolla ch'il parc sa surprender per il svilup regional d'impurtonza particulara per la perscrutaziun da parcs. Ins stuess intercurir co il Parc Adula promova sco actur regional sinergias, co el augmenta la valorisaziun resp. sche l'identitad regiunala dalla populaziun semida. En special drova ei retschercas els singuls camps d'acziun economic-regiunals, naven dil turissem en accord cun la natira sur ils products e survetschs regiunals tochen alla regiun da habitar attractiva (Boller et al. 2010; Backhaus et al. 2012).

Accent da perscrutaziun 2: Nova veta ellas Alps – economia, societad, cultura / Damondas da perscrutaziun pusseivlas – intersecziuns transdisciplinaras

- Tgei concepts ein adattai per reducir ils conflicts (p.ex. repartiziun dils visitaders, colligiar l'ecologia e l'utilisaziun leu, nua ch'ellas secruschan)?
- Tgei proceders ein adattai per anflar sligiazziuns harmonicas en cass da conflicts d'interess?
- Co utilischeschan ils visitaders la zona centrala e la zona circumdonta (rutas dil parc e sendas, activitads, basegns, tenuta enviers restricziuns, eav.)?

Damondas da perscrutaziun pusseivlas – governance regiunala

- Tgei cumpetenzas ed instruments directivs ein necessaris per ch'il Parc Adula vegni francaus ella governance regiunala e per ch'el sappi promover quella a moda innovativa?
- Co sesviluppescha la governance regiunala el Parc Adula en cumparegliaziun cun auters parcs e cun territoris che fan buca part dil parc?

Damondas da perscrutaziun pusseivlas – identitad, acceptanza e formaziun ambientala

- Con bia contribuescha il svilup economic promovius dil Parc Adula al rinforz dall'identitad regiunala?
- Co san las differenzas dil svilup regiunal el Parc Adula en cumparegliaziun cun territoris che fan buca part dil parc vegnir presentadas a moda evidenta?
- Tgei consequenzas ha la mischeida dalla populaziun cun indigens e novarrivai per il svilup dallas vischnaucas el Parc Adula?

Damondas da perscrutaziun pusseivlas – economia regiunala

- Tgei rolla gioga il parc sco niev actur per il svilup regiunal e per tgei bransch localas porta el avantatgs economics e schanzas per il futur?
- Co san resursas e valurs localas resp. regiunalas vegnir valorisadas e vendidas en in contuorn marcaus dalla globalisaziun?
- Tgeinina ei l'influenza dallas ovras hydraulicas concernent il svilup futur persistent ed economic dallas vischnaucas?
- Tgeinins ein ils marcaus da fontauna dil Parc Adula e co san cadeinas da valorisaziun vegnir prolungidas ed ils exports vegnir rinforzai grazia a canals da vendita che funcziuneschan?

5.4 Organisaziun e coordinaziun da perscrutaziun

El sector dalla perscrutaziun dispona il Parc Adula d'ina cumissiun da perscrutaziun independenta dalla purtadra dil parc. Impurtont ei ch'ils commembers da quella cumissiun seigien era activs praticamein ella perscrutaziun da parcs e ch'els hagien idealmein ina relaziun cun il territori dil Parc Adula. La cumissiun secumpona da silmeins tschun commembers d'instituziuns da perscrutaziun, da camps da perscrutaziun impurtonts e da representants politic-strategics cun experientschas da perscrutaziun. Novs commembers dall suprastanza elegia la purtadra dil Parc Adula sin proposta dalla cumissiun da perscrutaziun. La direenziun dalla cumissiun da perscrutaziun surpren il president, il secretariat meina la persuna responsabla per la perscrutaziun el team dil Parc Adula.

L'incumbensa dalla cumissiun da perscrutaziun ei igl'empre da stabilir la perscrutaziun el Parc Adula, da determinar accents da perscrutaziun strategics, da sviluppar programs da perscrutaziun e pli tard d'accompagnar perscrutaders en contact cun instituziuns da perscrutaziun (Perscrutaziun da parcs svizzers, cumissiuns da perscrutaziun dil Parc Naziunal Svizzer e d'alters parcs, Perscrutaziun dallas Alps, eav.) ed en contact cun societads da perscrutaziun. Malgrad che la cumissiun ei independenta, collavura ella stretgamein cun la purtadra dil parc.

Per garantir a diversas instituziuns e vischnancas la pusseviltad da gidar a concepir il parc eis ei previu da principi d'includer quellas ellas agendas da perscrutaziun cun ideas per tematicas. Il contact denter management dil parc e la cumissiun da perscrutaziun ei dada tras il commember responsabel dil parc il qual ei d'ina vart cumpetents per la coordinaziun da tematicas da perscrutaziun, quella persuna agescha era sco secretari/a dalla cumissiun da perscrutaziun. Ella ei la persuna da contact per perscrutaders, per il management da parc, per autoritads, per la Perscrutaziun da parcs svizzers ed autras personas ed instituziuns. Ina da sias incumbensas ei da far cunvegns da perscrutaziun cun ils perscrutaders. Quella persuna ei il motor operativ dil management da perscrutaziun el Parc Adula e dalla cumissiun da perscrutaziun ch'ella sustegn praticamein cun sebrattar intensivamein cun il president dalla cumissiun.

In liug da perscrutaziun attractiv: Il Parc Adula vul porscher als perscrutaders premissas aschi optimalas sco pusseivel ed aschia daventar enconuschents sco liug da perscrutaziun attractiv. El manual da perscrutaziun dalla fasa da fundaziun han ins gia previu l'indemnisaziun dallas spesas dil perscrutaders sco p.ex. ils cuosts d'alimentaziun, ils cuosts per workshops, las lavurs el liug, ils transports ni la stampa. Aschia han ins saviu sbassar la barriera per lavurs da students (Parc Adula 2012).

Infrastructura: La purtadra dil parc ha en mira da crear ella regiun dil Parc Adula in ambient favoreivel per la perscrutaziun. Aschia vul ins garantir la cuntinuitad da projects da perscrutaziun e stabilir e tgirar ina collaboraziun stabila cun instituziuns da perscrutaziun.

El center stat la fundaziun d'in center da perscrutaziun en Val Blegn e d'ina biblioteca per il Parc Adula (cump. capitel La purtadra dil parc e la structura d'organisaziun dil parc). Il center duei render attractiv il Parc Adula e survir als perscrutaders indigens e digl'exteriur sco post da consultaziun e sco muossavia. Per valetar las pusseviltads ed ils loghens che vegnan en damonda fan ins in studi davart la realisabilitad (2017-2018). En cass da resultats positivs determineschans ins in liug ed elavura ina project preliminar per il center da perscrutaziun dil Parc Adula. Ellas discussiuns davart igl'endrizzament dil center da perscrutaziun ston instituts, instituziuns, posts e/ni personas privatas cun in interess pusseivel vegnir involvidas.

Sco hotspots per la perscrutaziun e la formaziun surveschan ils centers didactics ed ils instituts da perscrutaziun existents ni planisai el territori dil parc (Fondazione Alpina per le Scienze della Vita,

Centro Pro Natura Lucomagno, Center sursilvan d'agricultura, center didactic Nosáll/Rolétt a Soazza, Academia Vivian a Medel/Lucmagn, center didactic planisau Calvario a Rossa). Per l'entschatta dalla fasa da menaschi dil Parc Adula han ins planisau cunvegnas arisguard cooperaziuns e sinergias pusseivlas. Metter a disposiziun l'infrastructura necessaria sco pusseivladads da pernottar, datas da basa ed il sustegn logistic davart dil parc ein parts essenzialas dall'organisaziun da perscrutaziun. Il brat specialisau dil Parc Adula cun reits da perscrutaziun da parcs internaziunalas e naziunalas sto esser garantius. Ins ha previu partenadis da perscrutaziun cun universitads, scolas aultas e fundaziuns. Per sia perscrutaziun vegn il Parc Adula a tgirar las relaziuns publicas, pertgei l'experiencescha muossa che pli enconuschents ch'in parc naziunal ei e dapli ch'ei vegn perscrutau.

Access als loghens da perscrutaziun

Per saver realisar vinavon projects da perscrutaziun existents resta la pusseivladad ella zona centrala da sgular cun helicopter per motivs da perscrutaziun ella sparta dalla perscrutaziun dils glatschers. Quei schebein tals sgols vegnan giudicai sco objectivamein necessaris tenor ils projects da perscrutaziun lubi. Per la documentaziun transparenta vegnan tut ils sgols da helicopter ella zona centrala documentai.

Segirada da datas: Per il management da perscrutaziun dil Parc Adula eis ei fetg impurtont d'endrizzar ina segirada da datas centrala che sebase sin in concept special e che vegn accordada cun bancas da datas existentas. Ultra d'ina banca da datas drovan ins in sistem da geoinformaziun unitar, a maun dil qual ins sa segirar ed administrar resultats da perscrutaziun. Ina structura da model ed in proceder unitar el rom da projects (management da datas e da documents) faciliteschan la lavur e possibiliteschan pli tard da cumparegliar meglier ils resultats. Ils dretgs d'autur ston esser sclari claramain. Aschia duei il Parc Adula observar ch'el survegni ils dretgs da duvrar las datas suenter che lavurs da perscrutaziun ein terminadas.

Garanzia dalla qualid e controlling: Cun sustegn dalla persuna responsabla per la perscrutaziun vul la cumissiun da perscrutaziun dil Parc Adula haver la survesta dallas activitads da perscrutaziun el territori dil parc. Plinavon vul ella gidar da garantir la qualid dalla perscrutaziun da parcs. Ella ei conscienta ch'ins astga buca surlaschar la garanazia da qualid – en special dalla perscrutaziun applicada – al peer reviewing da revistas scientificas. Novs projects da perscrutaziun el Parc Adula ston ils perscrutaders annunziar e la cumissiun da perscrutaziun sto lubir els. Aschia sa il parc survegnir la survesta dallas datas relevadas e memorisar quellas. Plinavon san ins era evitar aschia che memia biars perscrutaders sesanflien il medem mument ella medema part dil territori, cunzun ella zona centrala.

Finanziaziun: Tuttina sco il Parc Naziunal Svizzer vul il Parc Adula promover projects en fuorma da cofinanziaziuns per la perscrutaziun externa ni agens projects finanziari dil parc. Il Parc Adula duess haver a disposiziun in budget sufficient per saver ademplir sias incumbensas en connex cun la perscrutaziun ed il monitoring a liung termin.

Relaziuns publicas: La communicaziun ed il transfer da resultats da perscrutaziun ein ina sfida per il Parc Adula. La finala gida quei da sensibilisar la populaziun per ils basegns dalla perscrutaziun. Sco basa duess ins haver a disposiziun ina banca da datas cuntinuonta ed actuala da tut ils projects da perscrutaziun currents e terminai. Resultats da perscrutaziun san p.ex. vegnir communicai via ils suandonts canals:

- publicaziuns en medias dil fatg, ev. in'atgna retscha da pulicaziuns Parc Adula
- publicaziun sin la website dil Parc Adula ed ellas medias
- educaziun ambientala en fuorma d'excursiuns e da seminaris per laics ed experts

- dis da perscrutaders, workshops, seminaris, dietas
- publicaziun sin plattaformas sco Reit dils parcs svizzers, Perscrutaziun da parcs svizzers, Cumissiun interacademica Perscrutaziun alpina (ICAS)

Collaboraziun cun ulteriurs parcs: Ins dat gronda peisa alla cooperaziun cun ulteriurs parcs. Il Parc Adula sa profitar particularmein dallas grondas experientschas dil Parc Naziunal Svizzer existent. Quel dispona d'ina retscha d'instruments cumprovai per il management da perscrutaziun.

Collaboraziun arisguard la perscrutaziun cullas vischnauncas el territori dil parc: Generalmein vala il principi da promover la participaziun dalla populaziun vid il parc ed era d'instradar ella fasa da menaschi cooperaziuns en vesta a tematicas dalla perscrutaziun. En connex culla perscrutaziun vegn dau speciala atenziun da trer a néz ellas vischnauncas il potenzial per crear atgna valur. Con anavon che las vischnauncas san s'integrar concretamein cun damondas dalla perscrutaziun vegn la suprastanza ad examinar ed a decider da cass tier cass.

5.5 Concept da monitoring

5.5.1 Incumbensas e finamiras

El rom dil monitoring vegnan las midadas dalla natira, dalla cuntrada, dalla societad e dall'economia el Parc Adula ed en ses sutspazis – forsa parallelamein en ses spazis da referenza – observadas duront plirs onns.

Il monitoring previus el plan da management dil Parc Adula vul ins elavurar ensemen cun la perscrutaziun sco basa da datas per la lavur dalla purtadra dil parc e duei ademplir las suandontas finamiras:

- observar duront plirs onns las midadas dalla cuntrada, dalla societad e dall'economia (monitoring territorial)
- promover la collaboraziun dil Parc Adula e dalla perscrutaziun
- implementar temas centrals dil monitoring ella perscrutaziun (sinergias denter monitoring e perscrutaziun)
- promover cooperaziuns denter il Parc Adula ed instituziuns da perscrutaziun
- s'orientar tenor las finamiras strategicas dil Parc Adula

Ina part dallas datas da basa necessarias per il monitoring relevescha il Parc Adula sez. Ulteriuras datas da basa duein vegnir generadas da tiazs el rom da projects da perscrutaziun finanziaj dad auters. La finanziaziun dil monitoring vegn per l'ina fatga via il budget ordinari dil Parc Adula. Plinavon furneschan projects da perscrutaziun e da monitoring finanziaj externamein ulteriuras datas.

5.5.2 Finamiras ed indicaturs

Il 2014 han ins elavurau ensemen cun la cumissiun scientifica ed auters partenaris da savida il concept da monitoring dil Parc Adula a maun d'ina retschercha da basa davart camps tematics e criteris ed indicaturs pusseivels. La finamira ei stada da generar in catalog dils indicaturs adattai e specifics per il Parc Adula. A basa dallas finamiras strategicas, da recumandaziuns d'agir, dalla controlla dils effects da Parcs svizzers ed a basa d'impuls da partenadis da savida vul ins crear pli tard en in ulteriur pass da lavur (plan da monitoring) in pool definitiv d'indicaturs per il monitoring. Il catalog d'indicaturs cumpeggia aschia all'entschatta in spectrum pusseivel, igl emprem buca valetaus e senza prioritad. L'impurtonza dils singuls indicaturs vegn a depender da lur relevonza per il Parc Adula, denton era da lur impurtonza generala e da lur impurtonza per las societads da perscrutaziun.

5.5.3 Indicaturs da monitoring

En collaboraziun cun la cumissiun scientifica e cun partenaris da savida tscharni han ins deduciu ils indicaturs per il monitoring proponi sutvert. La suandonta tabella dat ina survesta dils indicaturs pusseivels per il monitoring el Parc Adula.

Tabella 39: indicaturs pussevils per il monitoring el Parc Adula (atgna illustraziun, stadi december 2014)

	nr.	indicatur	criteri e finamira
Ecologia	Ö1	specias da responsabladad	mantener e sviluppar specias specificas per il Parc Adula
	Ö2	praus schetgs e pastiras schetgas	mantener e sviluppar ils praus e la pastiras utilisadas extensivamein
	Ö3	bellezia percepida dalla cuntrada	mantener la varietad e la singularitad dalla cuntrada cultivada
	Ö4	fragmentaziun dalla cuntrada e construcziun sparpagliada	mantener spazis naturalis e cuntradas vastas e buca fragmentadas
	Ö5	conflict dall'utilisaziun recreativa cun selvaschina	valurisar e colligiar ils spazis viduals prezios
	Ö6	qualitad dil maletg dil vitg	mantener la varietad e la singularitad dalla cuntrada cultivada
	Ö7	midada dil clima local	s'adattar alla midada climatica
	Ö8	surfatscha d'uual cun aulta valur da biotop	promover uuals variis e naturalis
	Ö9	cumpart da differentas classas da vegliadetgna digl uual	promover uuals variis e naturalis
	Ö10	diember da sligiazions da conflict en connex cun la tematica digl uual e la selvaschina	possibilitar in management da selvaschina optimal
	Ö11	diember da conflicts ella zona centrala	possibilitar il svilup liber dalla natira ella zona centrala
	Ö12	part dalla surfatscha da biotops e da reservats d'uual proteggi	mantener e promover la biodiversitad
	Ö13	part dalla surfatscha che promova la biodiversitad ell'agricultura	mantener e promover la biodiversitad
	Ö14	cumpart da flums ed uuals cun in ault grad da naturalitad	mantener e promover la biodiversitad
	Ö15	effectivs da specias d'animals d'uual tscharni	mantener e promover la biodiversitad
Economia	W1	valurisaziun da products dil parc e da survetschs tscharni tenor vischnauncas	mantener resp. migliorar la valorisaziun regionala
	W2	diember d'emploiai e moviments da pendularis tenor vischnauncas	mantener las plazzas da lavur el Parc Adula
	W3	varietad d'utilisaziun e dil liug sin la surfatscha d'uual	promover uuals variis e naturalis
	W4	situaziun da regiuvinaziun en uuals da protecziun	impedir donns d'uual entras selvaschina
	W5	effectivs da muvel sin las alps cultivadas	cultivar las alps a moda persistenta
	W6	sort dallas activitads dils visitaders	garantir in turissem persistent ed en accord cun la natira
	W7	diember da posts da vendita, stizuns, menaschis da hotellaria cun products regionalis	migliorar la valorisaziun e l'identitad regionala

	nr.	indicatur	criteri e finamira
	W8	producziun d'energia ecologica el Parc Adula	segirar ina producziun ed in provediment d'energia persistent
	W9	consum d'energia el Parc Adula tenor vischnaucas	segirar ina producziun ed in provediment d'energia persistent
	W10	diembers da visitaders e da pernottaziuns el Parc Adula	garantir in turissem persistent ed en accord cun la natira
Societad	G1	diember da habitonts e structura da vegliadetgna tenor vischnaucas	stabilisar la populaziun permanenta
	G2	diember da persunas che tschontschan romontsch	mantener la cultura linguistica romontscha
	G3	constataziuns en connex cun la reit da sendas e rutas dil parc sco davart l'impurtonza e l'utilisaziun dallas singulas sendas e rutas dil parc, inventari dallas vias da transit historicas	optimar la reit dil traffic plaun e dallas sendas historicas
	G4	popularitad dil parc e dil label Parc Adula	migliurar il grad d'enconuschientscha dil Parc Adula
	G5	consciencia dils indigens / dils visitaders dallas valurs dalla natira e dalla cuntrada dil Parc Adula	informar e sensibilisar la populaziun ed ils visitaders per la natira e la cuntrada (incl. uaul)
	G6	rapports da medias, access alla website dil parc, contacts social media (diember)	migliurar il grad d'enconuschientscha dil Parc Adula

5.5.4 Implementar il concept da perscrutaziun e da monitoring

La purtadra dil parc ei responsabla per la realisaziun dil concept da perscrutaziun e da monitoring. El center da gestiun dil Parc Adula vegnan ils collaboraturs responsabls numnai explicitamein. La cumissiun da perscrutaziun dil Parc Adula surpren igl accumpignament specialisau. La perscrutaziun ed il monitoring el Parc Adula duein sche pusseivel adina vegnir coordinai. In impurtont punct en connex cun la realisaziun dil concept da perscrutaziun dil Parc Adula ei da collavurar cun la cumissiun da perscrutaziun existenta dil Parc Naziunal Svizzer e cun las structurass da perscrutaziun dil parc naziunal Parco Locarnese ch'ei medemamein ella fasa da fundaziun. En convegnoentscha cun la Perscrutaziun da parcs svizzers vul ins realisar structurass da cooperaziun adattadas.

Bancas da datas: PARCS, il "Protected Areas Research Center for Spatial Information", ei in center da competenza virtual ch'ei era responsabls per l'administraziun dallas bancas da datas da parcs dil SIG, denter quels il Parc Naziunal Svizzer, il Wildnispark Zürich sco era la Reit dils parcs svizzers. La fundaziun d'in Data Center per il Parc Adula ei en planisaziun e duei vegnir realisada durant l'emprema fasa da menaschi (www.parcs.ch).

La Perscrutaziun da parcs svizzers: La coordinaziun dalla perscrutaziun dils parcs dallas Academias svizras dallas ciencias ha la finamira da sustener ils parcs d'impurtonza naziunala ed auters territoris da protecziun (p.ex. territoris che fan part dil Patrimoni cultural mundial dall'UNESCO) el sector dalla perscrutaziun e d'accumpignar lur collaboraziun en connex cun temas surordinai. Ella metta a disposiziun ina banca da datas cun projects da perscrutaziun da parcs, la quala documentescha biars projects da perscrutaziun actuals en parcs svizzers. Projects da perscrutaziun specifics per il Parc Adula vegnan medemamein registrai en quella banca da datas da perscrutaziun. Durant la fasa da fundaziun han ins sviluppau ell'administraziun dil Parc Adula ina banca da datas interna per documentar datas. Il brat cun ils systems da bancas da datas numnai survart ei garantius.

5.6 Analisa da fermezias e fleivlezas e da schanzas e rescas

Dall'analisa detagliada san ins deducir per il camp d'acziun perscrutaziun fermezias, fleivlezas, schanzas e rescas centralas. Ei vegn rendiu attent che la purtadra dil parc ha luvrau duront la fasa da fundaziun intenziunadamein vid las fleivlezas identificadas e fatg lavur preliminara corrispundenta per la fasa da menaschi. Ins ha per gronda part reglau ni sligiau ils problems e sa ussa co tractar las fleivlezas indenticadas. Per saver dar in maletg cumplessiv dall'analisa vegnan tuttina presentai tut ils aspects relevonts.

Fermezias
Camp da retscherca interessant e strusch perscrutau
Zona centrala mesira 145 km ² – pouca activitad humana – svilup liber dalla natira
Gronda varietad naturala e culturala
Grazia alla zona centrala ed alla zona circumdonta camp ideal per la relaziun denter il carstgaun ed igl ambient
Populaziuns da selvaschina existentas (basa per il monitoring)

Fleivlezas
Basa da datas incumpleta davart la flora e fauna e l'economia sociala dalla regiun dil parc
Vischnauncas participadas han difficultads da relevar las datas e d'elavurar ellas
Pouca infrastruttura per perscrutaders
Grad d'enconuschientscha bass

Schanzas
Integrar la populaziun per il monitoring en connex cun temas specifics
Sco secund parc naziunal en Svizra dalla nova generaziun in hotspot per la perscrutaziun arisguard igl effect reciproc dalla zona centrala / zona circumdonta
Perscrutaziun davart la midada dil clima en special el territori dalla zona centrala
Surfatscha da cumparegliaziun pusseivla per ils territoris el nord ed el sid dil parc
Parc sco plattaforma da perscrutaziun, sin plaun naziunal ed internaziunal

Rescas
Memia paucas resursas per projects da perscrutaziun / monitoring a liung termin
Conflicts d'interess pusseivels denter la natira intacta (liber svilup dalla natira) ed utilisaziuns existentas ella zona centrala

5.7 Finamiras strategicas dalla perscrutaziun

Tematicamein cuarcla la strategia da perscrutaziun tut ils treis camps dalla persistenza (natira, societad ed economia). In'impurtonta finamira eis ei da render enconuschents ed interessants il territori dil parc sco spazi da perscrutaziun e da collaborar cun ina reit d'instituziuns da perscrutaziun existentas ed eventualmein novas e quei sin plaun naziunal ed internaziunal. Ultra dalla perscrutaziun da basa specifica dil parc vul ins era praticar perscrutaziun applicada. Il Parc Adula vegn a far sez perscrutaziun ed a finanzia quella mo a moda fetg restrenschida. El sustegn denton perscrutaders cun metter a disposiziun infrastructures els infopoints planisai ni p.ex. cun metter a disposiziun contacts per la perscrutaziun, cun crear plattaformas per las presentaziuns e cun endrizzar in center da perscrutaziun.

La finamira per l'emprema fasa da menaschi ei da far in'analisa dalla situaziun reala arisguard flora e fauna, facturs da disturbi potenzials (p.ex. frequenza da visitaders), spazis vitals e biotops. Plinavon sviluppeschan ins indicaturs definitivs per relevar il svilup socioeconomic ella zona circumdonta e l'acceptanza dil parc. Omis dus aspects duein vegnir realisai en stretga collaboraziun cun instituziuns da perscrutaziun.

Per ina part dallas activitads da monitoring ch'ei d'exequir (p.ex. il monitoring da visitaders) ha l'uniun Parc Adula previu in agen post da budget: la purtadra dil parc fa senza il monitoring en cooperaziun cun instituziuns da perscrutaziun, cun vischnaucas ed acturs dil territori sco p.ex. survegladers e guides ella zona centrala, cautebias ed auters. A temas specifics en connex cun las activitads da monitoring savess ins era s'approximar a moda innovativa, aschia che la populaziun dil parc e scolas savessen surprendre incumbensas da monitoring. Projects corrispundents sviluppeschan ins ell'emprema fasa da menaschi.

Las activitads da perscrutaziun el Parc Adula vegnan coordinadas cun la Perscrutaziun da parcs svizzers. Indicaturs existents tilan ins a nez per il concept da monitoring dil Parc Adula e sche necessari vegnan quels modificai ed adattai. Il set d'indicaturs dil Parc Adula vegn testaus arisguard sia realisabladad e sch'ei fa da basegns vegn el adattaus.

Ina plattaforma cun ils projects da perscrutaziun vegn a porscher ina survesta dallas activitads da perscrutaziun el Parc Adula. Ultra dalla perscrutaziun da basa sustegn il Parc Adula instituziuns da perscrutaziun da far retschercas el sector dils effects reciprocs dalla natira/societad e dall'economia. En special en connex cun projects da perscrutaziun applicada sco p.ex. l'acceptanza, l'economia sociala, il turissem, l'agricultura ed auter vul ins elavurar ils resultats dil territori dil parc e presentar quels alla populaziun. Sur in pli liung temps han ins planisau dad era registrar ils effects reciprocs dalla zona centrala e dalla zona circumdonta el territori dil parc cun regiuns cumparegliablas ordeifer il territori.

Ultra d'ina banca da datas che documentescha la perscrutaziun el Parc Adula han ins plinavon planisau da publicar resultats da perscrutaziun tsharni era en ina retscha da publicaziuns davart la perscrutaziun el Parc Adula. Quei coordineschan ins cun la Perscrutaziun da parcs svizzers e la Reit da parcs svizzers.

6 Management, comunicaziun e garanzia territoriala

6.1 Analisa dalla situaziun

Il territoris muntagnards vegnan confrontai adina pli fetg cun differentas sfidas: la garanzia dil provediment da basa, la midada da structura ell'industria, el commerci ed ell'agricultura, il manteniment e l'utilisaziun persistenta dallas resursas naturalas, las consequenzas directas ed indirectas dalla midada dil clima, l'impurtonza adina pli gronda dalla cumpetitivada economica, dalla perscrutaziun e dil svilup sco era dallas innovaziuns e dall'iniziativa dad intreprenidras ed interprendiders (Cussegl federal: La politica dalla Confederaziun per ils spazis rurals ed ils territoris muntagnards 2015).

El Parc Adula s'entaupan divers acturs da differentas culturas che scuffleschan interdependenzas e concepeschan activamein lur avegnir. Il Parc Adula sco parc naziunal dalla secunda generaziun surpren in'incumbensa impurtonta sco center che rinforza las regiuns el perimeter dil parc naziunal. El ei in instrument per mantener e sviluppar valurs dalla natira ed activitads culturalas e duei esser il motor per in svilup regional persistent.

6.1.1 Management

6.1.1.1 Management ella zona centrala

La finamira suprema dalla zona centrala ei la protecziun dil process natural che duei garantir il svilup per gronda part liber dalla natira. Quei pretenda duas differentas finamiras da management principalas:

- permetter process natural senza intervenziuns aschilunsch che quei ei pusseivel
- minimar influenzas directas ni indirectas sin il svilup natural ch'ei caschunadas dil carstgaun

Per la zona centrala dil Parc Adula vala il reglament d'utilisaziun. Il center da gestiun dil parc naziunal procura cun igl agid da differents partenaris dalla scienza che fan perscrutaziun accumpignonta e monitoring che process relevants per la zona centrala vegnien survegliai (p.ex. monitoring da visitaders, surveglionza dallas consequenzas ch'els visitaders han per il svilup dils spazis vitals ella zona centrala, alpicultura, management da selvaschina, prighels dalla natira, eav.). Sin basa da quei eis ei pusseivel da prender mesiras da precauziun corrispudentas resp. da far adattaziuns. Quellas mesiras succedan el senn d'in management adaptiv.

Per realisar e far valer il reglament d'utilisaziun ein organs da surveglionza per la zona centrala indispensabels. La purtadra dil parc desista sapientivamein dad installar agens organs da polizia cun la pusseivladad da far sancziuns. Oz ed egl avegnir vegnan tut las funcziuns da surveglionza polizialas ademplidas exclusivamein dad organs statals el rom da lur cumpetenzas legalas. Il Parc Adula sez ha ensemen cun ses survegliaders l'incumbensa dad informar, sensibilisar e motivar ils visitaders aschia ch'els observeschan las reglas. Il Parc Adula ha l'intenziun da suandar il model da l'associaziun Swiss Park Rangers.

6.1.1.2 La rolla dil parc ella regiun e prestaziuns da management

L'Uniun Parc Adula ei ina purschida da survetschs per tut ils acturs domiciliari ellas regiuns dil parc ed ha l'intenziun da promover ultra dalla protecziun dil process natural ella zona centrala in svilup persistent dallas vischnauncas el parc. La sedia administrativa e sias filialas sustegnan las vischnauncas participadas tier la realisaziun da projects per in svilup regiunal persistent. Per quei intent vegnan curvengnas da cooperaziun fixadas cun las associaziuns regionalas cumpetentas e las organisaziuns turisticas.

L'Uniun purtadra Parc Adula consista d'in plaun strategic e d'in plaun operativ ed organsiescha e meina il menaschi dil parc naziunal duront la fasa da menaschi (cump. il capitel Organisiun e purtadra dil parc). Tenor ils statuts valan sulettamein las vischnauncas participadas sco commembras ordinarias dall'uniun purtadra. Ellas diregian il parc da principi mo tras lur suttascripziun e la conferma dil contract dil parc ch'ei necessaria mintga diesch onns. Il menaschi current vegn menaus strategicamein dalla suprastanza, ella quala mintga vischnaunca ei representada cun ina persuna. La direcziun operativa suttastat al center da gestiun dil parc ed allas cumissiuns. Differentas incumbensas ell'organisiun dil parc (p.ex. mantener sendas, monitoring, informar ils visitaders) vegnan ademplitas en cooperaziun cun las vischnauncas, las associaziuns regionalas, las organisaziuns turisticas, ils ufficis specialisai cantunals ed autras gruppas d'interess. L'Uniun Parc Adula sa el rom da sias pusseivladads:

iniziari	communicar
inspirar (funzioniun d'exempel)	sensibilisar
motivari	finanziari
coordinari	concepir
integrar/colligiar	realisar

L'uniun purtadra fa diever da tut sias resursas, en special da sia suprastanza e dil center da gestiun operativ cun sias qualificaziuns. Vitier vegnan savida dil fatg, cumpetenzas e know-how, sco p.ex.:

- communicaziun, marketing, concepziun da purschidas, formaziun, protecziun dalla natira e dalla cuntrada, moderaziun e mediaziun, management da projects
- instruments sco SIG, mieds da communicaziun sco web, distribuziun da plectas ni newsletter
- temps/ capacita da lavur ed era resursas finanzialas

L'Uniun Parc Adula funcziunescha sco centrala el parameter dil parc, sco plattaforma, reit, coordinatura, motivatura, accumpignadra ed intermediatura. Ella agescha denton el rom da sias incumbensas definidas e pusseivladads finanzialas e sustegn mesiras che contribueschan ad in svilup complessiv che risguarda il concept da basa. L'uniun purtadra ei buc ina nova autoritad per las vischnauncas dil Parc Adula. Sil scalem dalla vischnaunca, regiun e dallas strategias dalla politica sectoriala dils cantuns vegnan tuttas activitads, projects e mesiras coordinadas cun programs existents sco per exempel strategias dalla politica economica. La stretga collaboraziun cullas autoritads cantunala ei leutier essenziala ed ei d. a. garantida mintgamai sur la curvegna da program da quater onns nua che las finamiras e las prestaziuns ein definidas..

6.1.1.3 Iniziaziun da projects da tiazs e participaziun a tals

Per ademplier las incumbensas operativas dil Parc Adula vegnan il center da gestiun e las cumissiuns esser d'impurtonza centrala. Els garanteschon ch'ils purtaders da decisiuns disponan dad

informaziuns cumpletas e tematicamein correctas. Els fuorman era in sistem da preavertiment per svilups che san influenzar – positivamein ni negativamein – las qualitads dil Parc Adula.

6.1.2 Collavuraziun dad acturs locals e regiunals

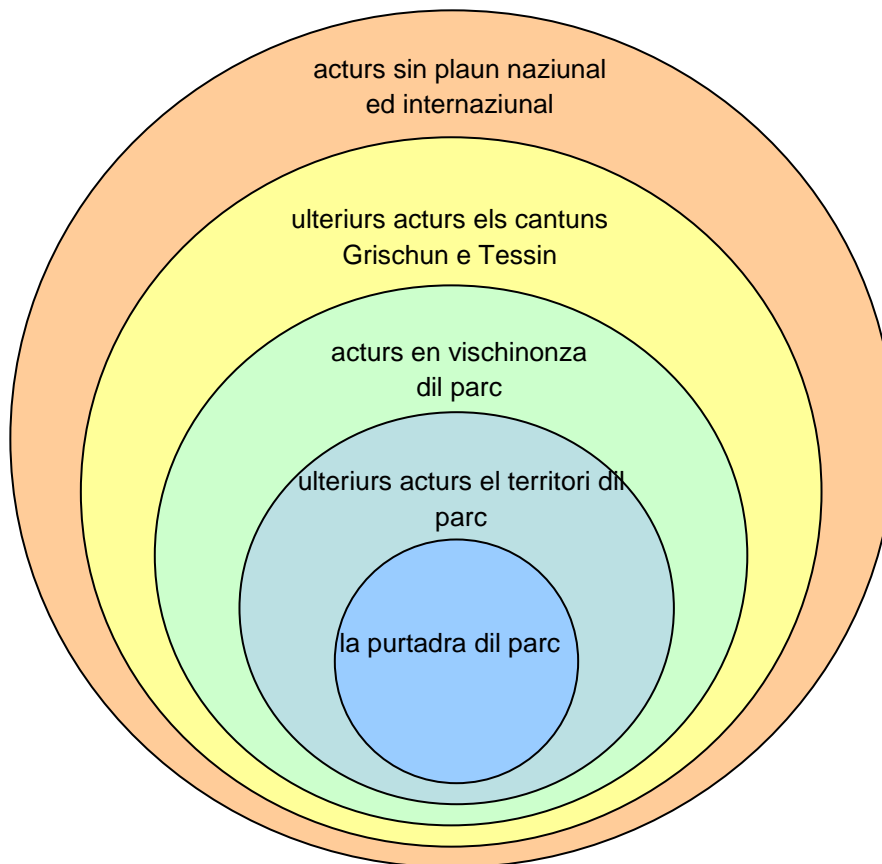
Per ina fasa da menaschi positiva e per l'existenza dil parc ei ina stretga collaboraziun da tut ils acturs decisiva.

6.1.2.1 Process ed instruments per garantir la collaboraziun – participaziun

Ils parcs svizzers ein concepì tenor il principi bottom-up; ina participaziun aschi gronda sco pusseivla dalla populaziun pertuccada, da singulas gruppas d'interess sco era da menaschis ed instituziuns ei la finamira ed in factur essenzial per il success ni il naufragi d'in project da parc. El Parc Adula duei la participaziun dils burgheis vegnir vivida ed ir pli lunsch che la spira informaziun: cooperaziuns cun acturs ella zona centrala sco cautevias, guides da muntogna; l'integraziun dils menaschis ella zona circumdonta en differents projects; cooperaziuns directas cun instituziuns d'educaziun ambientala; collaboraziun cun organisaziuns turisticas ed associaziuns regiunals ellas diversas regiuns: tut quei ein mo in pèr exempels co ina participaziun activa duei vegnir contonschida. Ultra dallas stentas d'integrar las vischinas ed ils vischins ellas activitads e planisaziuns dil parc agescha la sedia administrativa era sco plattaforma surordinada che porscha als differents acturs la pusseivladad da contribuir lur ideas alla concepziun dil Parc Adula, al svilup ellas 17 vischnauncas. Tut tenor basegns sa ei dar plattaformas per differents temas sco p.ex. la mobilitad persistenta, il commerci, la cultura e la formaziun.

6.1.2.2 Ils acturs ils pli impurtants el territori dil parc e lur rolla presenta

Ils acturs dil parc san vegnir representai tenor lur proximitad funcziunala e geografica en rudials concentrics. Da dadens anora dat quei il suandont maletg:

Illustraziun 31: schema gruppas d'interess (atgna illustraziun)

Sutvart suondan ils acturs actuals ed ils acturs potenzials (gruppas d'interess) tenor categorias (las indicaziuns ein buca conclusivas):

Ils purtaders dil parc

- las vischnauncas sco commembras (partenarias da contract)
- radunonza da commembers dall'unìun Parc Adula (representanta dallas vischnauncas dil parc)
- suprastonza dall'unìun
- center da gestiun
- cumissiuns: cumissiun da perscrutaziun, cumissiun da label

Ulteriurs acturs el territori dil parc

- instituziuns: vischnauncas, vischnauncas burgheisas el cantun Tessin, regiuns, organisaziuns turisticas, differentas associaziuns dall'economia e dil commerci
- turistichers, ulteriurs interprendiders, hotels e restaurants, menaschis da sport, purs, catschadurs, pescadurs, cautevias, possessurs e cultivaturs d'alps, artisans, personas dall'educaziun ambientala, eav.
- instituts, uniuns e fundaziuns
- representants dall'economia (sco p.ex. utilisaziun dall'energia e dallas resursas).

Acturs en vischinonza dil parc

- vischnauncas vischinas e las vischnauncas burgheisas corrispundentas
- destinaziuns turisticas vischinas
- representants dils projects dils parcs regionalis svizzers, en special dil Parc Natiral Beverin che cunfinescha cun il Parc Adula

Ulteriurs acturs els cantuns Grischun e Tessin

Autoritads cantunalas

Gia duront la fasa da concepziun ha ei dau ina collavuraziun intensiva cun tut las autoritads dils cantuns Grischun e Tessin. Quella collavuraziun vegn cuntinuada ella fasa da menaschi ed instituzionalisada en singuls secturs en fuorma da curvegns da cooperaziun (p.ex. per la funcziun da survigilanza).

Ulteriurs:

- gruppa da lavur Parcs dils dus cantuns
- secziuns da catscha, uniuns da pesca, uniuns purilas
- differentas universitads e scolas aultas specialisadas
- bibliotecas e museums dalla natira cantunals
- Uniun dils parcs grischuns
- Parc Naziunal Svizzer
- project dil parc naziunal Parco Locarnese
- Pro Natura Svizra e las secziuns cantunalas Grischun e Tessin
- WWF Svizra e las secziuns cantunalas Grischun e Tessin
- Club Alpin Svizzer e las secziuns pertuccadas sco Rätia (Camona Zapport), Péz Terri (Camona da Terri), Piz Platta, Bodan (Camonda da Länta), Uto (Camona da Medel), Ticino (Camona Motterascio, Camona Adula), Locarno, Bellinzona e Valli.
- Federaziune Alpinistica Ticinese (FAT)
- Cuminonza grischuna per las sendas da viandar (BAW)
- Ticino Sentieri
- uniuns da cavacristallas
- centers da cussegliaziun agricols cantunals
- Grischun Vacanzas / Ticino Turismo
- center da cultura circuital Mesocco-Soazza-Lothallo
- museums regionalis

Acturs sin plaun naziunal ed internaziunal

- Differentes uffecis federalis sut l'egida dil Uffeci federal d'ambient (UFAM): igl UFAM ei l'autoridad cumpetenta per parcs d'impurtonza naziunala ed ei medemamein responsabla per

l'execuziun dalla Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria sco era per la finanziaziun da projects da parc da muntada naziunala.

- Reit dils parcs svizzers
- Perscrutaziun dils parcs svizzers
- Institut federal per la perscrutaziun d'uaul, neiv e cuntrada (WSL)
- differentas universitads e scolas aultas specialisadas
- auters parcs en Svizra ed egl'exteriur
- International Union for the Conservation of Nature (IUCN)

6.1.2.3 Cunvegns da cooperaziun

Per saver garantir il menaschi dil parc naziunal e per realisar incumbensas relevontas (p.ex. survigilanza, turissem, svilup regiunal, informar e sensibilisar ils visitaders, monitoring, management da selvaschina eav.) vegnan cunvegns da cooperaziun fixadas cun numerus acturs da differents secturs. Las contractivas corrispundentas cun divers acturs han giu liug gia igl onn 2015, denter auter cun ils posts cantunals ils 14 d'avrel 2015. Il principi dallas cunvegns da cooperaziun vegn explicaus en connex cul plan da management. Ei vegnan denton buca numnadas ni indicadas el detagl cunvegns da cooperaziun individualas cun singuls acturs.

Intent e cunfinaziun cun auters contracts

Cun las cunvegns da cooperaziun garantescha la purtadra dil parc che las prestaziuns da tiarzs, necessarias per in menaschi gartegiau dil parc, vegnien propi furnidas. En special sto ella documentar enviars ils cantuns e per mauns dalla Confederaziun en mintga perioda da program (cunvegna da program da 4 onns) che las finamiras fixadas ein vegnidadas contonschidas. In mied impurtont per planisar a moda fideivla las mesiras ch'ei drova per contonscher quellas finamiras ein las cunvegns da cooperaziun cun ils differents partenaris resp. furniders da prestaziuns.

Garanzia dalla qualitat e singuls camps d'applicaziun

L'uniun Parc Adula ei sco purtadra dil parc responsabla per il menaschi e la garanzia da qualitat dil parc naziunal (art. 25 OParcs, cump. en special era art. 2 dils statuts e cefra 6 contract dil parc). Quella incumbensa pretenda en emprema lingia ina stretga collavuraziun cun las singulas vischnauncas participadas e cun differents posts cantunals.

Pil management dalla zona centrala ei la regulaziun fideivla dalla collaboraziun specialmein impurtonta, damai che las vischnauncas ed il cantun ein vinavon responsabels era cheu (sco secapescha ella zona circumdonta) per l'execuziun dallas incumbensas attribuidas ad els tenor lescha (p.ex. mantener sendas, emetter patentas da cavar cristallas, management da selvaschina, survigilanza dalla catscha, survigilanza forestala). Ella zona centrala ei plinavon ina collaboraziun specialmein stretga cun utilisaders privats necessaria, surtut cun ils possessurs ed ils utilisaders dallas alps e dallas camonas publicas sco era cun ils possessurs da baghetgs e stabiliments privats.

Egl'entir territori dil parc (zona centrala e zona circumdonta) ein previdas cunvegns da cooperaziun cun differents ulteriurs furniders da prestaziuns, p.ex. els secturs dil turissem, dil svilup regiunal, dall'informaziun e dalla sensibilisaziun dils visitaders, dall'educaziun ambientala sco era leu, nua ch'ei va per observar e registrar differents indicaturs dil svilup el territori dil parc (monitoring).

In cass special ei il menaschi dalla piazza da tir a Valrein. Schebein che lezza sesanfra buc el perimeter dil parc, duei ina cuvegna da cooperaziun reglar la coordinaziun dils dus menaschis parc nazional e piazza da tir sco era las differentas prestaziuns necessarias dalla purtadra dil parc, dalla vischnaunca e dad armasuisse. Tras ina informaziun e e repartiziun adattada dils visitaders sco era in monitoring corrispudent duei la purtadra dil parc registrar potenzials pusseivels da conflicts denter il parc e l'utilisaziun militar.

Sco cuvegna da cooperaziun vegnan cheu mo dessignai contracts che involvan la purtadra dil parc sco partenaria da contract. En pli va ei sulettamein per prestaziuns che han in effect immediat sin la purschida dil parc per la populaziun ed ils visitaders (p.ex. sustegn dad occurrenz culturalas, cuvegna cun organisaziuns turisticas en connex cun l'informaziun dils visitaders) ni in effect direct sin la garanzia da qualitat necessaria (p.ex. garanzia contractuala dil concept da menaschi d'ina alp che secunfa cun las pretensiuns dalla zona centrala, cuvegna cun cavacristallas davart lur prestaziuns els secturs dall'educaziun ambientala ni dalla survigilonza dil parc).

Basas e prioritads: El rom dall'elavuraziun dils singuls concepts tematics dil Parc Adula ein resorti ils eventuals temas d'ina cuvegna da cooperaziun. Las cuvegna da cooperaziun davart ils singuls secturs da regulaziun dil reglament d'utilisaziun per la zona centrala ein specialme in impurtontas ed ein da fixar cun emprema prioritad. Las mesiras las pli impurtontas per garantir il svilup liber ella zona centrala ston numnadamein vegnir realisadas gia all'entschatta dall'emprema fasa da menaschi (p.ex. accompagnar ils visitaders, survigilar il scamond da bandunar vias e sendas ed il scamond da pescar sco era las ulteriuras reglas da secuntener generalas) ni ch'ei sto dar silmeins a termin util cuvegna da cooperaziun corrispudentas (p.ex. davart ils concepts da menaschi per alps cun infrastruttura ella zona centrala sin il pli tard dus onns suenter l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi).

Stadi d'elavuraziun da singuls secturs tematics: La tabella 37 muossa d'ina vart ils cuntegns da quellas cuvegna da cooperaziun ch'ei gia vegnidadas tractadas en vesta als cuntegns da regulaziun cun ils partenaris da contract – cunzun cun ils posts specialisai dils cantuns GR e TI. Per ulteriuras cuvegna da cooperaziun impurtontas vegnan presentai ils cuntegns pusseivels, era sch'ei ha aunc buca dau tractativas per propi ni sche quellas ein aunc buca progredidas ni sch'ils cuntegns detagliai ein aunc buca determinai. En quels cass ein ils puncts menziunai da capir sco prestaziuns pusseivlas ni sco giavischs enviars ils partenaris da contract.

Elements centrals d'ina cuvegna da cooperaziun vegnan presentai sutvart el senn dad in sistem modular.

Tabella 40: elements centrals da cuvegna da cooperaziun

I. Contrahents	purtadra dil parc ed in u plirs partenaris da contract
II. Preamblel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Intent dil contract 2. Basas giuridicas ed ulteriuras basas relevontas 3. Descripziun dalla situaziun da partenza
III. Prestaziuns dils contrahents	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prestaziuns tematicas dils contrahents (evtl. incl. ina descripziun dallas activitads concretas/ incumbensas) 2. Principis dalla collaboraziun denter ils contrahents (incl. obligaziuns d'informar egl intern e comunicaziun viers anora) 3. Finanziaziun/indemnisaziuns
IV. Disposiziuns	<ol style="list-style-type: none"> 1. La modificaziun dalla cuvegna en accordanza vicendeivla ei pusseivla

finalas	<p>da tut temps. Indispensabladad da contractar da niev, sche quei ei necessari p.ex. pervia da midadas da fegls da project e dil preventiv ella planisaziun dil program (midadas dil cuntegn ni da termins ni novas cundiziuns da basa finanzialas).</p> <p>2. La visada ei da principi mo pusseivla sin la fin d'ina fasa da menaschi cun in termin da visada commensurau (p.ex. 1 onn).</p> <p>3. Entrada en vigur (termin individual) e cuoz (tochen alla fin d'ina fasa da menaschi currenta cun ina prolungaziun implicita per in'ulteriura fasa da menaschi).</p>
V. Suttascripziuns	

Cunvegns da cooperaziun planisadas per la fasa da menaschi

Tabella 41: cunvegns da cooperaziun planisadas per la fasa da menaschi (atgna illustraziun, stadi 04/2015)

uffeci	incumbensas	purschida dil parc	basegns dil parc enviers il cantun Grischun	basegns dil parc enviers il cantun Tessin
Uffeci da catscha e pesca / Ufficio della caccia e della pesca	<p>- regulaziun dad effectivs da selvaschina</p> <ul style="list-style-type: none"> dumbraziun da selvaschina analisa dil stadi dalla selvaschina monitoring da selvaschina perscrutaziun <p>- concepts da pasculaziun</p> <p>- perimeters da pasculaziun defini e consolidai claramein</p> <p>- planisaziun ed organisaziun dalla catscha (tenor la legislaziun vertenta davart ils asils federals da selvaschina)</p>	<ul style="list-style-type: none"> dumbraziun da selvaschina (cumpetenzza Uffeci da catscha e pesca dil Grischun: il Parc Adula procura per survegladers sco forzas da lavur supplementaras) monitoring da selvaschina (coordinaziun, sustegn finanziel) perscrutaziun concepts da pasculaziun perimeters da pasculaziun defini e consolidai claramein brat da datas e d'informaziuns 	<p>- regulaziun dad effectivs da selvaschina:</p> <ul style="list-style-type: none"> dumbraziun da selvaschina (sco tochen uss) analisa dil stadi dalla selvaschina monitoring da selvaschina (specias lubidas per la catscha, capricorns, animals scarponts gronds) <p>- planisaziun ed organisaziun dalla catscha (tenor la legislaziun vertenta davart ils asils federals da selvaschina)</p> <p>- brat da datas e d'informaziuns</p>	<p>- regulaziun dad effectivs da selvaschina:</p> <ul style="list-style-type: none"> dumbraziun da selvaschina (sco tochen uss) analisa dil stadi dalla selvaschina monitoring da selvaschina (specias lubidas per la catscha, capricorns, animals da rapina gronds) <p>- planisaziun ed organisaziun dalla catscha (tenor la legislaziun vertenta davart ils asils federals da selvaschina)</p> <p>- brat da datas e d'informaziuns</p>
	scamond da catscha		tenor la legislaziun vertenta davart ils asils federals da selvaschina	tenor la legislaziun vertenta davart ils asils federals da selvaschina
	impediment da donns da selvaschina		impediment da donns da selvaschina	impediment da donns da selvaschina
	<ul style="list-style-type: none"> scamond da pescar scamond da rimnar (bulius, plontas) 		survigilanza poliziala	survigilanza poliziala
	intensivaziun dil monitoring da selvaschina el territori dil parc	<ul style="list-style-type: none"> monitoring da selvaschina (coordinaziun, sustegn finanziel, evaluaziun da datas) perscrutaziun 	intensivar il monitoring da selvaschina el territori dil parc (p.ex. Tigra); brat da datas e d'informaziuns	intensivar il monitoring da selvaschina el territori dil parc (p.ex. Tigra); brat da datas e d'informaziuns

		<ul style="list-style-type: none"> brat da datas e d'informaziuns 		
Uffeci d'uaul e prighels dalla natira / Sezione forestale	cultivaziun digl uaul		tenor cumpetenzas actualas e planisaziuns d'uaul surordinadas vertentas	tenor cumpetenzas actualas e planisaziuns d'uaul surordinadas vertentas
	zavrada da reservats d'uaul ella zona centrala		tenor planisaziuns d'uaul surordinadas vertentas; risguard dils giavischs dil parc ellas revisiuns dallas planisaziuns d'uaul	tenor planisaziuns d'uaul surordinadas vertentas; risguard dils giavischs dil parc ellas revisiuns dallas planisaziuns d'uaul
	intensivaziun dallas relevaziuns davart ils donns da selvaschina brat da datas e d'informaziuns	concept da perscrutaziun e da monitoring (sustegn finanziel e scientific) brat da datas e d'informaziuns	relevaziuns davart ils donns da selvaschina (sco tochen uss) brat da datas e d'informaziuns	relevaziuns davart ils donns da selvaschina (sco tochen uss) brat da datas e d'informaziuns
	intensivaziun digl inventari forestal	concept da perscrutaziun e da monitoring (sustegn finanziel e scientific)		intensivaziun digl inventari forestal
	manteniment da vias e sendas			
	scamond da bandunar vias e sendas	survigiladers (informar e sensibilisar)	signaletica (lubientscha e manteniment)	signaletica (lubientscha e manteniment)
Uffeci d'agricultura e da geoinformaziun / segirtad da victualias e sanadad dils animals / Sezione dell'Agricoltura ed Ufficio Veterinario cantonale	pasculaziun	il Parc Adula procura per survigiladers sco forzas da lavur supplementaras e per il sustegn finanziel per seivs	controlla	controlla
	protecziun da muntaneras	<ul style="list-style-type: none"> sensibilisaziun informaziun 	<ul style="list-style-type: none"> sensibilisaziun informaziun 	<ul style="list-style-type: none"> sensibilisaziun informaziun

Cooperaziuns supplementaras cun tiarzs: educaziun ambientala, organisaziuns turisticas, commerci, agricultura, alps, Club alpin svizzer e FAT, armasuisse

Tabella 42: cooperaziuns supplementaras (atgna illustraziun)

Incumbensas
products <ul style="list-style-type: none"> • svilup da purschidas e commercialisaziun dils products, promoziun dalla cooperaziun ellas regiuns
turissem <ul style="list-style-type: none"> • contracts da cooperaziun denter ils representants dil turissem ed il Parc Adula; svilup da purschidas comunabel cun agid da posts finanziaj ensemen
commerci ed industria <ul style="list-style-type: none"> • cooperaziun fixada
agricultura <ul style="list-style-type: none"> • cooperaziun fixada (qualitad dalla cuntrada e colligiazion cun il turissem)
Nova politica regiunala (NPR) <ul style="list-style-type: none"> • Cunvegna da cooperaziun. Co san la NPR ed il Parc Adula realisar comunablamein projects? Sclarir las damondas davart la finanziaziun dubla. Definir pusseivladads per ina cooperaziun e completaziun vicendeivla.
camonas <ul style="list-style-type: none"> • p.ex. informar ils visitaders, sensibilisaziun ed educaziun ambientala, menaschis da pilot per differents temas (p.ex. energia, provediment, dismessa, eav.)
armasuisse <ul style="list-style-type: none"> • Cunvegna da cooperaziun. Piazza da tir Valrein: reglar la coordinaziun dils dus menaschis parc naziunal e piazza da tir sco era las prestaziuns necessarias dalla purtadra, dalla vischnaunca e dad armasuisse.

6.1.3 Collaboraziun cun partenaris ordeifer il territori dil parc

6.1.3.1 Collaboraziun cun marcaus e vischnauncas ordeifer il territori dil parc

Tuttina sco duront la fasa da fundaziun collavura la purtadra dil parc era duront la fasa da menaschi cun differents marcaus e differentas vischnauncas dalla Svizra e digl exteriur. Duront la fasa da fundaziun han ils suandonts marcaus e las suandontas vischnauncas susteniu finanziamein il project: Aarau, Baden, Lugano, Turitg, Bellinzona, Binningen, Bedano, Bioggio, Cham, Comano, Küsnacht, Magliaso, Massagno, Mezzovico Vira, Muzzano, Paradiso e Vezia.

6.1.3.2 Collaboraziun en projects da parc e cun parcs en Svizra ed egl exteriur

Era la collaboraziun cun differents parcs ed en projects da parc e cun las instituziuns e cuminanzas corrispudentas vegnan tgiradas ella fasa da menaschi. Duront la fasa da fundaziun ha il Parc Adula collaborau cun il Progetto Parco Nazionale del Locarnese, il Parc Naziunal Svizzer, il Parc natiral Beverin, l'Uniun dils parcs grischuns, differents parcs en Svizra ed egl exteriur, la Reit parcs svizzers e la Reit territoris da protecziun alpins (Alparc).

6.1.3.3 Collaboraziun tematica cun instituziuns

Per tut las tematicas dils singuls camps d'acziun enquera la purtadra dil parc cooperaziuns da project cun differentas instituziuns. Specialmein el sector sensibilisaziun ed educaziun ambientala han ins gia duront la fasa da fundaziun schaffiu ina reit (cump. la gliesta dallas cooperaziuns ella tabella 34 dil capetel Sensibilisaziun ed educaziun ambientala). Ina cooperaziun pli intensiva cun ils museums regiunals e cantunals ei planisada. Il center da gestiun dil Parc Adula meina ed actualisescha cuntinuadamein ina gliesta da tut ils partenaris da cooperaziun.

6.1.4 Communicaziun

6.1.4.1 Canals da communicaziun existents per las purschidas dil parc

Il Parc Adula sesanfla dapi igl onn 2010 ella fasa da fundaziun, meina la marca dils parcs svizzers e suonda la strategia da marca corrispudenta. Cun agid dils differents canals da communicaziun duei il parc informar regularmein la gruppa d'interess primara, numnadamein la populaziun che viva el perimeter dil parc, davart projects, perscrutaziuns e svilups, pussevladads da participaziun, schanzas e sfidas el mintgadi dil parc e las differentas purschidas da formaziun. Il Parc Adula duei buca mo esser in construct el tgau. El vul vegnir associaus cun luschezia, identitad, stema e respect per las resursas naturalas e culturalas.

La purtadra dil Parc Adula ei organisada sco uniun d'utilitad publica, per la quala vala il principi dalla trasparenza completa. Quei munta che la populaziun e las autoritads communalas, regionalas e cantunals san prender envesta dils protocols dallas sesidas dall'uniun.

Las gruppas d'interess dil Parc Adula ein:

la populaziun dallas 17 vischnauncas

ils organs dall'uniun Parc Adula
las autoritads dallas vischnauncas e regiuns
las autoritads dils cantuns e dalla Confederaziun
ils partenaris e sponsurs
ils amitgs dil Parc Adula
la populaziun dalla Svizra

Duront la fasa da fundaziun ha il parc sviluppu il suandonts canals da communicaziun:

<p>magazin Parc Adula:</p> <p>Quei magazin gratuit cumpara duas gadas ad onn e vegn tarmess a tut las casadas el perimeter dil parc ed a partenaris interessai ordeifer il perimeter.</p>
<p>newsletter Parc Adula:</p> <p>La newsletter dil Parc Adula cumpara dapi il 2013 en intervals irregulars sco fegl d'informaziuns regionalas per render attent ad occurenzas ed eveniments.</p>
<p>website: www.parcadula.ch</p>
<p>profil sin Facebook, Twitter, Youtube, ISSUU e Panoramio</p>

En connex cun occurenzas ed eveniments producescha la purtadra dil parc atgnas brochuras d'informaziun, differentas documentaziuns davart projects ed activitads el territori dil parc, cartas, films cuorts, merchandising e material d'informaziun e da reclama per presentaziuns publicas sco p.ex. fieras. Tut quels mieds da communicaziun vegnan manteni e per part sviluppai vinavon ella fasa da menaschi. Ultra da quei nezegia il Parc Adula canals da communicaziun da partenaris strategics e tgira ina stretga cooperaziun cun las medias.

Il partenaris strategics per la communicaziun ed il marketing ein:

Reit dils parcs svizzers
Uniun dils parcs grischuns (fundaziun il 2015 cun il Parc Adula sco commember da fundaziun)
Turissems Svizra
Grischun Vacanzas
Ticino Turismo

Las relaziuns dalla purtadra dil parc cun la pressa locala e regionala ein gia duront la fasa da fundaziun bein etablidas, ferton ch'ils contacts cun la pressa naziunala ed internaziunala ston vegnir sviluppai tut secund las pusseivladads ensemen cun ils partenaris strategics duront la fasa da menaschi. Tenor basegns organisescha la purtadra dil parc conferenzas da pressa. Regularmein cumparan communicaziuns allas medias ed era reportaschas pagadas ed inserats en medias stampadas ed electronicas.

6.1.4.2 Contribuziun dil parc alla comunicaziun ed all'enconuschientscha dils parcs svizzers

Il Parc Adula ei commember dalla Reit dils parcs svizzers e commember da fundaziun dall'Uniun dils parcs grischuns. L'integrasiun en quella cuminonza possibilitescha il brat vicendeivel e rinforza la comunicaziun in cun l'auter. Per l'Uniun dils parcs grischuns han ins elavurau il 2015 ina strategia da comunicaziun comunabla che communichescha d'ina vart las particularitads da mintga parc e survescha da l'autra vart sco plattaforma da comunicaziun e da marketing comunabla per far reclama per ils parcs el Grischun.

6.1.4.3 Accents dalla comunicaziun

La comunicaziun el Parc Adula vegn garantida dalla purtadra (center da gestiun en coordinaziun cun la suprastonza dall'uniun) ed ha las suandontas finamiras:

- render visibels activitads, prestaziuns e projects
- procurar per l'acceptanza e rinforzar ella
- francar il parc ellas regiuns ed ella populaziun
- render visibels las schanzas ed il nez dil parc
- crear e promover reits
- informar transparentamein e regularmein las differentas gruppas d'interess

La strategia da comunicaziun dil Parc Adula, elavurada il 2014, secumpona da treis strategias singulas independentas, mo colligidas ina cun l'autra: branding, comunicaziun publica e marketing per il product e la puschida Parc Adula. Branding munta il diever d'ina representaziun grafica coordinada cun ina valor da reconuschientscha. Quella representaziun grafica transportescha l'identitad dalla marca Parc Adula (corporate design). Ina cumparsa uniforma procura per ina gronda valor da reconuschientscha ed ei in element impurtont dalla strategia da comunicaziun dil parc. Il corporate design colligia il Parc Adula, ils indigens, ils hosps e la publicitad generala ei la basa per in'identitad visuala consistenta el territori dil parc e sin ils scalems center da gestiun e purtadra dil parc.

La comunicaziun publica munta da representar a moda transparenta las activitads dalla purtadra dil parc viers anen ed anora. Il marketing cumpeggia la commercialisaziun da tut ils products, da tut ils survetschs e da tut las puschidas en connex cun il parc naziunal e quei ton quels dalla marca Parc Adula sco era quels da tiarzs ch'ei presents el territori dil parc.

6.1.4.3.1 Comunicaziun interna

Igl accent principal dalla comunicaziun – contonscher e rinforzar l'acceptanza – implizescha la comunicaziun interna ed ha la finamira da formar ella populaziun l'acceptanza per il parc naziunal e da rinforzar cuntinuadamein quella. En connex cul project planisau «sensibilisaziun e participaziun» (mira perioda da program 2016-19: fegl da project 3.1.3) ein previ il svilup e la realisaziun sistematica dallas mesiras dalla comunicaziun intern. Ei vegn rendiu attent che la comunicaziun interna ei colligiada stretg cul camp d'acziun «educaziun ambientala» ed igl ein previdas mesiras corrispudentas per la sparta dall'educaziun ambientala.

Il messadis dalla comunicaziun publica

Tier la comunicaziun stat il posiziunament (cump. capitel 7.2. Posiziunament) dil Parc Adula sco tema surordinau el center. Da quei derivan ils suandonts messadis essenzials:

Messadis essenzials
in parc naziunal dalla nova generaziun: protecziun dalla zona centrala ed utilisaziun e svilup persistent dalla zona circumdonta
manteniment dall'ierta naturala e culturala
parc naziunal dalla diversitad
pass nord/sid
instrument per il svilup social ed economic (turissem en accord cun la natira e la cultura, products e survetschs regiunals)
il parc naziunal sco plattaforma per activitads ellas tschun regiuns

La realisaziun concreta dalla comunicaziun publica

Il Parc Adula vegn a far diever dils suandonts mieds da comunicaziun:

Mieds da comunicaziun
sentupadas regularas cun la populaziun (seras d'informaziun)
preschientscha ad events, fieras ed occurrenzas da sport ella regiun
spediziun da products stampai a tut las casadas
preschientscha egl internet (website, newsletter, medias socialas)
activitads en scolas e material didactic
material da reclama e d'informaziun per interprendiders e partenaris potenzials dalla regiun
uniun dils amitgs e sosteniders dil Parc Adula
signaletica e comunicaziun specifica per la zona centrala
comunicaziuns allas medias localas, regiunalas e naziunalas
spediziun da products stampai ad instituziuns cantunalas (Grischun/Tessin) ed als meinaopiniuns sin plaun naziunal
sustegn d'iniziativas e da projects locals relevonts

Realisaziun concreta dil branding
signaletica
online (website e medias socialas)
magazins, brochuras, material d'informaziun, documentaziuns
vestgadira ed accessoris cun il logo dil parc
vestgadira dils survigiladers
material da biro
inscripziuns dils vehichels

Messadis dil marketing

il pli grond parc naziunal dalla Svizra

ina pintga Svizra el cor dallas Alps

Realisaziun concreta dil marketing

preschientscha sistematica a fieras ed occurrenz localas, regiunalas e naziunalas

preschientscha egl internet (website, newsletter, medias socialas)

communicaziuns allas medias localas, regiunalas e naziunalas

Il Parc Adula ei commember da fundaziun dall'uniun Plattaforma dils parcs grischuns. Ils parcs lavuran comunablamain vid il posiziunament e la differenziaziun turistica dils parcs (messadis clav, elements visuals essenzials, basas per la communicaziun). Medemamein vegn in concept da communicaziun comunabel elavuraus. Quel possibilitescha ina ferma preschientscha generala dils parcs grischuns sin la fiera e rinforza la posiziun dil cantun Grischun sco metropola naturala dallas Alps. En pli nezegia il Parc Adula ils differents canals da communicaziun da partenaris strategics sco la Reit dils parcs svizzers, Svizra Turissem, Grischun Vacanzas, Ticino Turismo e las uniuns da turissem regiunalas. Las uniuns da turissem regiunalas vegnan a cooperar cun la purtadra dil parc sin basa da curvegns da cooperaziun.

La damonda interna: Igl ei impurtant da buca mo risguardar las spetgas dil visitader occasional, mobein era quellas dalla populaziun locala. Il Parc Adula vuless tener quen dil basegn dalla populaziun stabla el perimeter ed ella vischinonza immediata cun la finamira da promover il traffic da rauba e da survetschs cun km 0. La promoziun activa dalla damonda interna intenziunescha buca mo ina participaziun pli ferma dalla populaziun locala al project. Ella migliurescha era la qualidad da viver e l'attractivitat dalla regiun sezza. Quei ei in aspect essenzial, damai ch'igl ei igl intent da garantir aschia in svilup demografic positiv dall'entira regiun.

Label parc naziunal: Il spazi natural e cultural dil pli grond parc naziunal dalla Svizra porscha in grond potenzial per in turissem en accord cun la natira e la cultura che sa esser in motor per il svilup economic dil Parc Adula: da purschidas da sport tochen activitats scientificas; dalla gastronomia tochen la historia dils loghens, dallas vias e dils territoris; da products regiunals tradiziunals tochen purschidas da formaziun innovativas.

Il Parc Adula ei d'ina vart la plattaforma per differentas purschidas e realisescha da l'autra vart gia dapi la fasa da fundaziun sez ina retscha d'activitats turisticas, da programs da formaziun e revalitaziun sco era iniziativas culturalas sco il Festival gastronomic ed il project Vias historicas. Ultra da quei sustegn el diversas occurrenzas sportivas, eveniments culturals ni autras iniziativas da tiarzs ch'ei activs el territori dil parc. Il marketing e la reclama rendan il Parc Adula enconuschents e visibels. Il marketing dil Parc Adula vul presentar ad ina clientella potenziala ils products e survetschs specifics dil parc e render enconuschents quels per promover lur vendita. Ils marcaus en mira ein regiunals e surregiunals. Per las consumentas ed ils consumers ei ina purschida autentica, ecologica e persistente ozildi fetg impurtanta. Il Parc Adula harmonisescha per quei motiv ses products e survetschs cun las spetgas da gruppas en mira che han in interess pli grond per purschidas e survetschs persistentes (p.ex. purschidas el turissem en accord cun la natira e la cultura, products specifics dil parc, eav.). Buca mo las spetgas dil visitader occasional duein vegnir risguardadas,

mobein era quellas dalla populaziun locala: q.v.d. la promoziun da rauba e survetschs cun km 0. La promoziun activa dalla damonda interna intenziunescha buca mo ina participaziun pli ferma dalla populaziun locala al project. Ella migliurescha era la qualitat da viver e l'attractivitat dalla regiun sezza. Quei ei in aspect essenzial, damai ch'igl ei igl intent da garantir aschia in svilup demografic positiv el perimeter dil parc.

Publicaziuns: Per ina communicaziun cumplexsiva che vul contonscher il public en mira eis ei impurtont da comunicar cuntegns selecziunai sur ils canals adattai. Ultra dallas publicaziuns ch'il Parc Adula edescha sez duei vegnir mess a disposiziun ella fasa da menaschi capital da partenza per promover publicaziuns (cudischs, videos, apps) che tractan temas che han da far cun il parc e ch'ei relevonts per la perscrutaziun. Cheu s'auda era il svilup da cooperaziuns cun casas edituras. Duront l'emprema fasa da menaschi cumparan vinavon las publicaziuns existentas sco la revista Parc Adula e la newsletter. Dasperas eis ei planisau dad edir en connex cun occurrenzas e projects cartas, guides (en special era per la zona centrala), videos e cudischs. Era el sector digital vegn il Parc Adula a professionalisar sia preschientscha ed a s'adattar als svilups tecnics: quei cumpeglia profils sin ils differents canals dallas medias socialas, l'atgna website e diversas apps.

Contacts cun las medias: Quei munta la tgira dallas relaziuns cun las medias stampadas ed electronicas sco era cun televisiun e radio. Las relaziuns cun la pressa locala e regiunala ein gia bein etablidadas, ferton ch'ils contacts cun la pressa naziunala ed internaziunala ston pér vegnir sviluppai e slargai. Il contact cun las medias cumpeglia communicaziuns da pressa (medias stampadas ed electronicas); conferenzas da pressa; reclama ed inserats (medias stampadas ed electronicas); monitoring medial: Argus (medias stampadas ed electronicas).

Partenaris per communicaziun e marketing: Il Parc Adula commercialisescha buca sez sias purschidas sur ils cunfins regionalas ora (cun excepziun dad entgins mieds da communicaziun sco igl internet). Sias activitads per promover la vendita sebasan pia en emprema lingia sin la presentaziun ed il diever dalla purschida enteifer il perimeter dil parc ed ellas regiuns en vischinonza immediata. Per quei motiv eis ei l'incumbensa dils partenaris da communicaziun e da marketing da posiziunar il Parc Adula e sias activitads e purschidas sin plaun naziunal, europeic ed internaziunal.

Ils partenaris da communicaziun e da marketing strategics dil Parc Adula ein:

- Reit dils parcs svizzers
- Svizra Turissem
- Preschientscha svizra
- Grischun Vacanzas
- Ticino Turismo
- uniuns da turissem regionalas
- Uniun dils parcs grischuns
- Pro Natura
- Agid svizzer per la muntogna
- Club alpin svizzer

Communicaziun specifica per la zona centrala: La zona centrala ei il specificum dil parc naziunal. Leu vegnan realisadas mesiras per reperter ils visitaders. Ella zona centrala ei cunzun necessaria l'informaziun davart las particularitads en connex cun la flora, la fauna, la geologia, l'alpicultura sco era

la communicaziun dallas reglas da secuntener ch'ein essenzialas per proteger la fauna e la flora. Specialmein per la zona centrala han ins elavurau sin basa dallas prescripziuns digl Uffeci federal d'ambient (UFAM) in concept da signaletica (veser era il tema signaletica sin las paginas che suondan).

A tut las entradas ella zona centrala duein ell'emprema fasa da menaschi vegnir piazzadas tablas che duein far attent ad attracziuns (dalla natira, fauna ni cultura) ella zona centrala sco era informaziuns davart ils principis da cumportament ella zona centrala. Las tablas d'informaziun vegnan buca mo piazzadas per liung dil cunfin dalla zona centrala, mobein era en loghens, nua ch'ils visitaders passan savens (fermadas da bus, BusAlpin, staziuns, parcadis).

Posts d'informaziun (infopoints) e biros d'informaziun davart il parc: Ella zona centrala ed ella zona circumdonta ein previ ina retscha dad infopoints (p.ex. cantuns d'informaziun en ina camona dil Club alpin svizzer, sin in'alp, etc.) e biros officials che informeschan davart il parc en cooperaziun cun partenaris sco p.ex. las informaziuns turisticas. Leu san ils visitaders s'informar davart la zona centrala e circumdonta e davart las reglas da secuntener e retrer cartas topograficas dallas vias e sendas.

Cartas topograficas: Ei vegn a dar cartas che faciliteschan igl access e la dimora ella zona centrala cun informaziuns davart sendas, rutas dil parc, attracziuns e camonas. Cheutier s'audan era la reglas da secuntener ella zona centrala. Sco alternativa sper las cartas topograficas classicas vegn in'applicaziun per smartphones sviluppada. Quella san ils visitaders duvrar era sco GPS per s'orientar el territori dil parc.

Survigiladers: Ella zona centrala, mo era els secturs d'entrada, vegnan survegladers ad esser presents. Els fan attents ils visitaders ch'els sesanflan ella zona centrala, nua ch'ins astga buca bandunar las sendas e sto observar las reglas da secuntener. Ils survegladers han negina incumbensa poliziala ed astgan buc ordinar sancziuns.

Signaletica: Cun la surdada dil label da parc ei colligiada l'incumbensa d'applicar la marca *parc d'impurtonza naziunala* e cunquei era la signaletica tenor las prescripziuns digl UFAM. La signaletica duei sustener effectivamein la sensibilisaziun e l'informaziun dalla populaziun indigena sco era dils hosps e comunicar a moda cumplexsiva e capeivla la purschida da mobilitad el perimeter dil parc. La signaletica sto vegnir harmonisada cun premura cun ils differents spazis locals e naturals. Per la signaletica en parcs svizzers ha igl Uffeci federal d'ambient elavurau basas corrispudentas: il manual da marcas per parcs svizzers, capetel 3 Signaletica (UFAM 2013). Quellas basas ein buc applicablas en quella fuorma per ina signaletica commensurada ella zona centrala. Per ils basegns d'informaziun ella zona centrala vegn sviluppau in sistem adequat. Ultra da quei sto vegnir elavurau in concept tipografic che tegn quen dalla plurilinguitad indispensabla el perimeter dil Parc Adula. Il perimeter dil parc cuviera treis zonas linguisticas e culturas multifaras: per la signaletica partan ins d'ina inscripziun en treis lungatgs (tudestg, romontsch, talian tut tenor regiun) ed engles.

Cun il preproject davart la signaletica (2014) duront la fasa da fundaziun ei la situaziun el perimeter dil parc vegnida examinada ed il basegns d'informaziun probabel ei vegnius quantificaus e structuraus. Quei ei stau la basa per sviluppar ils puncts inizials d'in concept d'informaziun cumplexsiv. Il Parc Adula vul intermediar informaziuns ton davart la zona centrala sco era davart la zona circumdonta. En pli eis ei planisau da menar ils visitaders cun ina signaletica surveseivla ed adattada sur igl entir perimeter dil Parc Adula e da render visiblas las purschidas da mobilitad cun risguardar medemamein las treis zonas linguisticas e las culturas multifaras. Igl ei denton da far atenziun ch'ei detti buc ina

lavina da novs elements d'informaziun che – ensemen cun quels che existan gia – disturba l'atmosfera da quels loghens.

La signaletica duei sustener a moda efficienta la sensibilisaziun e l'informaziun dalla populaziun indigena sco era dils hosps e comunicar a moda cumplexiva e capeivla la purschida da mobilitad el perimeter dil parc. Ei setracta cheu d'in sustegn illustrativ dad ulteriuras mesiras sco infopoints, biros d'informaziun davart il parc e purschidas ellas regiuns dil parc. Per quei intent informescha la signaletica als puncts d'entrada e da colligiazion centrals davart il Parc Adula. Ella orientescha leu era davart la purschida da mobilitad e davart particularitads localas e regionalas. Allas entradas ella zona centrala informeschan tablas davart las particularitads e las reglas da secuntener ella zona centrala.

Las finamiras da quella structura ein da render conscients la populaziun ed ils visitaders aschi bein sco pusseivel dils potenzials prezius el perimeter dil parc. Ultra da quei duei ella procurar in access tgunsch alla purschida da mobilitad e menar a moda segira sin las sendas e rutas dil parc allas destinaziuns el perimeter dil parc. Ils visitaders dalla zona centrala vegnan famigliarisai cun las particularitads e las reglas da cumportament en quella zona. Ils elements d'informaziun necessaris vegnan tscharni cun quita, per che lur quantidad fetschi buca donn agl ambient sensibel. Ils instruments principals per beneventar e guidar ils visitaders ein ils biros d'informaziun davart il parc sco centers da beinvegni, ils infopoints sco posts d'informaziun ed ils access alla zona centrala. Sin basa dil concept da management da visitaders, versiun da basa 1/2014 dalla scola aulta turitgesa per ciencias applicadas, ein differentas funcziuns vegnidas definidas ch'ins ha cumpletau el concept da signaletica cun ils basegns dil parc.

Funcziuns
comunicar las valurs naturalas e culturalas
comunicar las finamiras da protecziun
comunicar las reglas da secuntener
mussar las pusseivladads da far turas
intermediar ils puncts culminonts dil parc e dalla regiun corrispudenta
beneventar ils visitaders
svegliar igl interess per il Parc Adula
far reclama per purschidas dil Parc Adula e sias regiuns
comunicar ils infopoints
comunicar informaziuns generalas davart il parc

La tipologia dils elements d'informaziun ella zona circumdonta:

Tablas d'annunzias e da beinvegni turisticas (per signalisar destinaziuns) sper autostradas e vias cantunalas sco era sper vias principalas e lateralas vegnan lubidas el Grischun mo, sch'ellas corrispundan al concept dalla signalisaziun turistica dil cantun Grischun digl onn 2014. In concept semegliant enconuscha il cantun Tessin. Posts che informeschan davart il parc ein ils puncts d'access ni da colligiazion: staziuns, fermadas d'autos da posta bein frequentadas, staziuns da pendicularas ni parcadis.

L'inscripziun dils biros d'informaziun davart il parc e dils infopoints sto harmonisar cun lur architectura e sa perquei esser fetg differenta. Co els vegnan endrizzai cun tablas d'informaziun, vitrinas,

distribuiders da fepls sglonts ed ulteriurs elements dalla famiglia digl UFAM vegn planisau tenor ils basegns locals. Cun apparats electronics san grondas quantitads d'informaziun vegnir intermediadas senza far donn alla cuntrada. Las informaziuns stuessen vegnir cargadas sin ils apparats ordavon a casa u sin via (p.ex. els biros d'informaziun davart il parc ni als infopoints). Mintga tabla ch'ei da plazzar influenzescha il budget. Per realisar successivamein la signaletica el Parc Adula durant l'emprema fasa da menaschi seporscha ina cooperaziun cun differents partenaris.

Ils partenaris en mira per ina realisaziun successiva dalla signaletica dil Parc Adula ein:

- UFAM (consultaziuns regularas)
- uffecis da construcziun bassa dil Grischun e Tessin, uffecis da construcziun locals
- tecnica da traffic policia cantunala dil Grischun e Tessin, Uffeci federal da vias (UVIAS)
- Sendas svizras
- Svizra Turissem, Grischun Vacanze, Ticino Turismo, uniuns da turissem regionalas
- proprietari da terren (Viafier retica, Auto da posta Svizra, Club alpin svizzer, cantuns, vischnaucas, pleivs, vischnaucas burgheisas, interpresas, persunas privatas, eav.)
- autoritads incumbensadas cun la protecziun dalla natira, dall'aua, dall'agricultura e digl uaul sco era autoritads responsablas per la catscha

Per il Parc Adula eis ei central da realisar gia per l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi in'emprema „signaletica d'avertura“ provisoria. Quei ei specialmein impurtont per la communicaziun als cunfins dil perimeter (zona centrala), per l'ina per informar ils hosps naven da tgei mument ch'els sesanflan ella zona centrala e tgei reglas da secutener che valan leu, per l'autra per far attent ad iniziativas dil parc e particularitads dil territori.

Portas agl Adula: reparter ils visitaders, nua che activitads culturalas secruschon e porscher spazi per sentupadas

Per saver reparter ils visitaders e comunicar a moda efficienta enquera il Parc Adula la cooperaziun cun acturs che han lur ragischs ellas regiuns. En quei cass concret va ei per il brat e la collaboraziun cun igl architect grischun Gion A. Caminada. Per la fasa da menaschi dil Parc Adula han architects futurs dalla Scola politecnica federala creau sut sia bitgetta ideas co ins savess concepir ils access geografics e locals dil parc. Las construcziuns skizzadas sedistinguan p.ex. entras elements tipics per la regiun. Ellas reflecteschan aschia denter auter la cultura locala e las tradiziuns indigenas. Ei dat skizzas per varga diesch access che vegnan attribui als loghens Moesano e Valrein, Surselva e Blenio. In'elavuraziun pli detagliada dallas ideas exista actualmein buc, ei denton en discussiun.

Ultra dalla manifestaziun fisica dils access al parc ei l'idea da dar spazi per sentupadas, brats ed activitads culturalas ellas vischnaucas dil parc. Quei duei procurar per in'identificaziun cun il parc nazional e rinforzar l'appreziaziun enviars las valurs naturalas e culturalas dil territori. Ils access al parc duein gidar a reparter ils visitaders ed esser in element d'identificaziun per la populaziun dallas vischnaucas dil parc.

6.1.5 Garanzia territoriale

Remarca preliminara davart la cunfinaziun sin camp communal

Ei vegn fatg attent che fusiuns da vischnauncas realisadas e planisadas han negina influenza sin il menaschi dil parc. Las vischnauncas da Cauco, Arvigo, Selma e Braggio han fusiunau alla vischnaunca da Calanca. La reforma territoriale dil cantun Grischun che vegn realisada tochen il 2016 ha medemamein negina influenza sin il parc naziunal Parc Adula. Cun la reforma daventa la regiun Mesolcina/Calanca da niev la regiun Moesa e la regiun Viamala/Grischun Central daventa la regiun Alvra.

Ultra dallas fusiuns da vischnauncas vegn explicau cheu in'ulteriura caussa. Cunquei ch'il Parc Adula cumpeggia parts da dus cantuns, ein las pretensiuns specialas. Ils cunfins communals denter ils cantuns Grischun e Tessin ein per il mument buca defini tenor mintga parcella quei che pertucca il Tessin. Quei ha da far cun il fatg che la migraziun dils cunfins communals ei aunc buca vegnida exequida tenor la mesiraziun uffiziala MU ell'unitad da datas swissBOUNARIES3D. Il 2015 han ins iniziou in program per saver integrar ils cunfins territorials dil Tessin homologisai tenor la MU era ell'unitad da datas swissBOUNARIES3D. Quei cunteroperescha ad inexactadads potenzialas arisguard il perimeter dil parc e las responsablads correspudentas.

Principi

La garanzia territoriale e la harmonisaziun dallas activitads cun effect sin il territori ston succeder tenor art. 27 dall'Ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) sur il plan directiv e la planisaziun d'utilisaziun. Damai che la charta (contract dil parc e plan da management) sefatschenta medemamein cun la harmonisaziun territoriale, ei ina coordinaziun denter la charta dil parc ed il plan directiv cantunal necessaria. Ei vala da sclarir tgei cuntegns dalla charta ch'ei adattai per l'integraziun el plan directiv e schebein ulteriurs aspects ein da risguardar e surprender. Tier parcs naziunals sco il Parc Adula eis ei necessari da garantir la zona centrala a moda obligonta per ils proprietaris da terren el rom dalla planisaziun d'utilisaziun.

6.1.5.1 Basas da planisaziun ed instruments relevonts

Planisaziun sectoriala dalla Confederaziun

La planisaziun sectoriala dalla Confederaziun ei ina basa impurtonta per la realisaziun dil Parc Adula. Per la realisaziun resp. il management dil parc ein da risguardar ils suandonts plans sectorials dalla Confederaziun:

Tabella 43: plans sectorials dalla Confederaziun

plaun	temas
Confederaziun	<ul style="list-style-type: none">• plan sectorial surfatschas cun cultivaziun alternonta (terren agricol)• concept da cuntrada Svizra• plan sectorial militar• plan sectorial lingias da transmissiun• plazzas d'atterrament per helicopters: plan sectorial infrastruttura aviatica

Planisaziuns directivas cantunales

Els plans directivs cantunals eis ei fixau co ils cantuns e las vischnauncas concepeschon, structureschan e harmoniseschan in cun l'auter lur svilup territorial. Per consolidar la surfatscha e la qualitad dil Parc Adula ein ils plans directivs dil cantun Grischun (RIP 2000) e dil cantun Tessin (Piano direttore cantonale) instruments impurtonts.

Il plan directiv Grischun distingua quater differents tips da spazi:

- spazis urbans / aglomeraziuns
- spazis turistics
- spazis rurals
- spazis naturalis

Il perimeter dil parc naziunal Parc Adula cumpeggia exclusivamein dus tips da spazi, numnadamein spazis rurals e spazis naturalis. La zona centrala consista da spazis naturalis, ferton che la zona circumdonta cuviera spazis rural. Il plan directiv vertent dil cantun Grischun di il suandont davart ils parcs da muntada naziunala:

Ella cumpletaziun dalla legislaziun federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria digl 1. da december 2007 ei francada la pusseivladad da fundar parcs d'impurtonza naziunala. Ei dat treis categorias da parcs: il parc naziunal, il parc natural regional ed il parc natural da recreaziun. Mintga categoria sto ademplir differentas pretensiuns arisguard la surfatscha, la structura e las utilisaziuns lubidas.

La politica da parc se basa sin tschun principis fundamentals: voluntariadad, participaziun e condecisiun dalla populaziun pertuccada, realisaziun cun ils instruments existents, valurs naturalas e valurs dalla cuntrada particularas, protecziun ed utilisaziun persistenta dallas resursas. La qualitad dils parcs vegn segirada cun in label da parc e da product che la Confederaziun surdat suenter in'evaluaziun. La surdada dil label ei colligiada cun in sustegn finanziel dalla Confederaziun e dil cantun per la fundaziun e la gestiun sin basa da cunvegns da prestaziun e da program. La surdada

dil label vegn examinada periodicamein. La garanzia territoriala succeda cun ils instruments dalla planisaziun dil territori (planisaziun directiva e planisaziun d'utilisaziun).

Quels principis ein da risguardar tier la realisaziun dil Parc Adula.

Il plan directiv Tessin ha ils quater secturs suandonts:

- Patrimonio
- Rete urbana
- Mobilità
- Vivibilità

Plinavon vegn differenziau denter ils suandonts tips da spazi :

- Centro
- Suburbano
- Penurbano
- Retroterra
- Montagna

El niev plan directiv dil cantun Tessin, approbaus dil Cussegl federal ils 16 d'october 2013, ei il Parc Adula cumpigliaus ella Scheda P5 "Parchi Naturali" e qualifiaus leu sco resultat intermediar. Nus citein el suandont las indicaziuns relevantas per il Parc Adula dil fegl d'object menziunau.

(cf. era http://www.ti.ch/dt/dstm/sst/Temi/Piano_direttore/PD_revisione/Schede_carto/Schede.htm)

Situaziun e problems

Ina gronda part dallas tiaras europeicas dispona da mesiras adequatas che promovon cun la fundaziun da parcs naturalis in svilup integrau e persistent en territoris cun ina natira e cuntrada da valor particulara. La revisiun dalla Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria, pretendida dad exponents dalla protecziun dalla natira e dalla politica regiunala, ha giu per consequenza ch'ins ha schaffiu ella politica da natira e cuntrada svizra cundiziuns da basa ch'ei stadas igl'empre pass alla fundaziun da parcs naziunals en accord cun la nomenclatura internaziunala (IUCN). Las novas ordinaziuns (lescha e decret) ein en vigur dapi igl 1. da december 2007.

Sin plaun cantunal introducescha la lescha davart la protecziun dalla natira (veser era carta P4) la fundaziun da parcs naziunals (art. 12, lit. d), e quei en territoris cun cuntradas specialmein preziasas ch'ei adattadas sco spazis da recreaziun, mo era per la promoziun didactica, economica e sociala.

Quei che risguarda la fundaziun da parcs naziunals ein ils davos onns dus territoris potenzials vegni considerai: il Locarnese ed il territori digl Adula, nua ch'ins ha gia fatg lavur impurtanta per la reconuschienscha e l'integraziun dalla publicitad.

La suandonta tabella muossa ils singuls temas dils plans directivs dils cantuns Grischun e Tessin ch'ei'n d'impurtonza per il Parc Adula:

Tabella 44: intents relevonts per il parc tenor ils plans directivs cantunals

plaun	tema
cantun Grischun	<ul style="list-style-type: none"> • territoris per proteger la cuntrada e la natira • explotaziun ed utilisaziun da material • traffic sin via • energia (ovras hidraulicas pintgas e grondas, lingias da transmissiun electricas) • energia da vent (object per il plan directiv en preparaziun) • agricultura • uaul (cun funcziun da protecziun speciala) • maletgs dil vitg ed objects digns da vegnir protegi • turissem (spazis rurals e spazis turistics) • utilisaziun militar
cantun Tessin	<p>Patrimonio</p> <ul style="list-style-type: none"> • P1/ P2: Paesaggio e progetto di paesaggio comprensoriale • P3: Paesaggi con edifici e impianti degni di protezione (rustici) • P4: Componenti naturali • P5: Parchi naturali • P8: Territorio agricolo • P9: Bosco • P10: Insediamento ISOS di importanza nazionale <p>Rete urbana</p> <ul style="list-style-type: none"> • R12: San Gottardo, progetto di sviluppo territoriale e regionale <p>Vivibilità</p> <ul style="list-style-type: none"> • V5: Pericoli naturali • V7: Discariche • V8: Cave • V11: Attività militari • V12: Infrastrutture per lo svago e il turismo

Planisaziuns regionalas directivas cantun Grischun

Tabella 45: intents relevonts per il parc tenor il plan directiv regional dil cantun Grischun

plaun	objects
cantun Grischun	<p>Surselva</p> <p>Cuntrada:</p> <p>2.110: territoris per proteger la cuntrada, territoris da paus, territoris serrai igl unviern</p> <p>2.452: sendas da viandar, tschancuns da mountainbike e rutas dil parc da trekking (en elavuraziun)</p> <p>Turissems:</p> <p>2.525: territori da skis Val (situaziun da partenza)</p> <p>Producziun da current electric en implonts pli gronds:</p> <p>02.VE.03: Sumvitg Runcahez engrondiment spazi d'accumulaziun (preorientaziun)</p> <p>02.VE.06: conduct da transmissiun Lumnezia conduct Zervreila (preorientaziun)</p> <p>02.XY.04: Lampertschalp Val spazi d'accumulaziun supplementar (opziun)</p> <p>Lingias da transmissiun:</p> <p>SÜL 817: construcziun nova lingia da Sedrun a Bodio (preorientaziun)</p> <p>Explotaziun ed utilisaziun da material:</p> <p>2.610 / 2.620: Sumvitg Marias, Vals Jossagada (crappa), Val Schmitteli Fadretsch</p>
	<p>Viamala</p> <p>Cuntrada:</p> <p>3.200 territoris per proteger la cuntrada, Parc Natural Beverin, zonas da repaus per selvaschina</p> <p>3.335 turissems e recreaziun, sendas</p> <p>Turissems:</p> <p>4.311 territori da skis Spligia (situaziun da partenza)</p> <p>slargaziun Pass dil Spligia-Tamborello (resultat intermediar)</p> <p>Explotaziun da material adattaziun dil plan directiv 2013 (approbaziun aunc pendenta):</p> <p>3.610 cava da gera Dürrabüel, Valrein (situaziun da partenza)</p> <p>volumen d'explotaziun ca. 6'000 m³ (mo per tetgs da plattas crap)</p> <p>3.611 cava da gera Marscholegg, Valrein volumen d'explotaziun ca. 95'000 m³ (situaziun da partenza)</p> <p>3.604 cava da gera Brunst cun utilisaziun da material Valrein situaziun da partenza / resultat intermediar)</p> <p>volumen d'explotaziun ca. 80'000 m³</p> <p>Explotaziun da rumien adattaziun dil plan directiv 2013:</p> <p>04.VD.01/3.624: deponia per substanzas inertas Gadenstatt, Valrein (situaziun da partenza)</p> <p>04.VD.02: deposit da material Buchlisch Rüthi Spligia (situaziun da partenza)</p> <p>3.629: deponia da material duront la realisaziun dil lag artificial Curciosa, Nufenen (resultat intermediar)</p> <p>(mo en cass dalla realisaziun dil lag artificial ca. 125'000 m³)</p>

cantun Grischun	<p>Mesolcina</p> <p>Cuntrada: 14.103 aree regionali di protezone del paesaggio (fixaziun)</p> <p>Turisssem: 14.301 area sciistica San Bernardino / slargada Vigon 14.302 ennevada Confin (preorientaziun)</p> <p>Traffic plaun: 14.303 traffico non motorizzato: adattaziun dil plan directiv 2014 cun sendas, camonas, passadis sur ils cunfins, vias da velos, tschancuns da mountainbike</p> <p>Producziun da current electric en implonts pli gronds: 14.VE.01 Corina: spazi d'accumulaziun supplementar (preorientaziun)</p> <p>Deposito materiale / gestione dei rifiuti edili: 14.602 Mesocco / Torf: deposito materiale pulito: 25'000 m³ (fixaziun)</p>
	<p>Calanca</p> <p>Cuntrada: 15.103 aree regionali di protezone del paesaggio (fixaziun)</p> <p>Traffic plaun: 15.303 traffico non motorizzato: adattaziun dil plan directiv 2014 cun sendas, camonas, passadis sur ils cunfins, vias da velos, rutas dil parc da mountainbike</p> <p>Producziun da current electric en implonts pli gronds: 15.VE.01 Valbella spazi d'accumulaziun supplementar (preorientaziun)</p> <p>Deposito materiale / gestione dei rifiuti edili: 15.602 Arvigo / Cave: deposito detriti cave: 360'000 m³ (fixaziun)</p> <p>Estrazione sassi, ghiaia e sabbia: 15.603 Arvigo / Cave: estrazione: 700'000 m³ (fixaziun)</p>
cantun Tessin	neginas planisaziuns directivas regionalas

Plans per il svilup d'ual: Il plan per il svilup d'ual (PSU) reglescha las basas per l'utilisaziun e la cultivaziun. Ils aspects relevonts sco protecziun da prighels dalla natira, (remplazzau tras la zavrada digl uaul da schurmetg 2012 sebasond sin criteris unitars en Svizra), selvaschina e catscha, natira e cuntrada, producziun da lenna, agricultura sco era recreaziun e turissem vegnan representai els singuls PSU sco surfatschas.

Ils PSU dil Grischun vegnan revedi per igl entir Cantun. En vigur ein ils suandonts:

Tabella 46: plans per il sviup d'ual

plaun	regiuns d'ual
regiuns el Grischun	<ul style="list-style-type: none"> • PSU Suttassiala • PSU Foppa Rueun • PSU Lumnezia-Val • PSU Val Schons-Avras-Valrein • PSB Mesolcina/Calanca
cantun Tessin	<p>negins plans per il svilup d'ual</p> <p>Plan forestal cantunal: ei igl instrument che deffinescha las finamiras, strategias e prioritads da gestiun digl uaul tessines per ils proxims 20 onns. Quei document ligiont per las autoritads, il PFC ei stretgamein correlaus cul plan directiv cantunal (cfr. scheda P9 Bosco)</p>

Planisaziun d'utilisaziun dallas vischnauncas: Sin il plaun communal ei la planisaziun d'utilisaziun igl instrument cun il pli grond effect sin il territori. Las planisaziuns d'utilisaziun dallas vischnauncas astgan buca cunterdir al concept dil parc naziunal. Tenor las planisaziuns d'utilisaziun vertentas dallas vischnauncas pertuccadas sesanflan las zonas da baghegiar dallas vischnauncas ella zona circumdonta e buc ella zona centrala dil parc naziunal. La zona centrala dil parc ei situada per gronda part sin territori d'ual, en zonas agricolas cun ina zona surpostada per proteger la cuntrada, en zonas per la protecziun dalla natira ni ella zona per ulteriur territori communal. Pervia dalla situaziun dil spazi natural (zona da colonisaziun limitada al funs dalla val) eis ei era suenter la fundaziun dil Parc Adula buca da quintar cun conflicts pli gronds, schinavon ch'ei vegn garantiu che la zona centrala resta nuntangada d'infrastructuras architectonicas e da zonas d'utilisaziun specialas (excepziuns tenor reglament d'utilisaziun zona centrala).

Tabella 47: plans d'utilisaziun

plaun	instruments
vischnauncas grischunas	<ul style="list-style-type: none"> • lescha da construcziun • plan da zonas • plan d'avertura general • Rapport da planisaziun e da cooperaziun
vischnauncas tessinesas	<ul style="list-style-type: none"> • regolamento edilizio • piano delle zone • piano dell'urbanizzazione • rapporto pianificatorio

Cumpatibladad e conflicts pusseivels

Ilis principis generalis e las definiziuns per la zona centrala e la zona circumdonta s'orienteschan tenor la Lescha federala davart la protecziun dalla natira e dalla patria, l'Ordinaziun federala davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) e las directivas per la planisaziun, la fundaziun ed il menaschi da parcs.

Tenor art. 17 OParcs eis ei buca pli pusseivel da cuntinuar sco tochen oz cun differentas utilisaziuns ella zona centrala dil parc naziunal:

- negina catscha e pesca (excepiu dalla regulaziun digl effectiv muort donns d'uaul);
- rimnar crappa, minerals, plontas e bulius e pigliar animals (excepciuns per cavar cristallas ein planisadas);
- utilisaziun agricola e forestala cun excepciun dad utilisaziuns da pasculaziun tradiziunalas (alps);
- recreaziun concentrada sin sendas (scamond da principi da bandunar sendas prescettas e rutas dil parc alpinas sco era da prender animals cun ins, tochen tier las excepciuns tenor reglament d'utilisaziun).

Largias ed adattaziuns plans directivs

Ei dat neginas largias. Il plan directiv dil cantun Grischun digl onn 2000 registrescha il Parc Adula sco preorientaziun ed el plan directiv dil cantun Tessin figurescha el sco resultat intermediar. Il perimeter dil parc definitiv e concludius dallas vischnauncas vegn decidius ed approbaus sco fixaziun els plans directivs regionalis dil Grischun sco era els plans directivs cantunals dil Grischun e dil Tessin.

6.1.5.2 Projects cun effect sin il territori el perimeter dil parc

Ils suandonts projects cun effect sin il territori ein en discussiun per il perimeter dil parc. Ils projects vegnan realisai exclusivamein ella zona circumdonta.

Tabella 48: projects cun effect sin il territori el Grischun e Tessin

Projects cun effect sin il territori el perimeter dil parc, Grischun
Lingias da transmissiun (tenor plan sectoral dalla Confederaziun) <ul style="list-style-type: none">• SÜL 817 construcziun nova lingia da Sedrun a Bodio (preorientaziun)
Producziun da current electric en implonts pli gronds <ul style="list-style-type: none">• lag artificial Zervreila existent• 02.VE.03: Runcahez (Sumvitg): engroindiment spazi d'accumulaziun: preorientaziun• 02.VE.06: conduct da transmissiun Lumnezia (Vrin): conduct ad implonts existents (Zevreila): preorientaziun• 14.VE.01: Corina (San Bernardino): spazi d'accumulaziun supplementar: preorientaziun• 15.VE.01: Valbella (Rossa): spazi d'accumulaziun supplementar: preorientaziun• 02.XY.02: Lampertschalp (Val): spazi d'accumulaziun supplementar (salvar l'opziun)• 04.XY.02: Stutzbach (Spligia): utilisaziun ovra electrica cun spazi d'accumulaziun supplementar (salvar l'opziun)
Construcziun e manteniment da vias <ul style="list-style-type: none">• H19: Via digl Alpsu (02.TS.01): sviament Muster, resultats intermediars
Engroindiments da territoris da skis <ul style="list-style-type: none">• 04.FS.10/14.301: San Bernardino: engroindiment el territori Alp Vigon: fixaziun
Plazzas da tir (tenor plan sectoral dalla Confederaziun) <ul style="list-style-type: none">• 04.MS.01: piazza da tir Valrein / San Bernardino, cuntinuaziun dall'utilisaziun militar el rom sco tochen oz: fixaziun Areal b1 piazza da tir Valrein: ordeifer il perimeter dil parc• Areal b2 piazza da tir da contract San Bernardino Areal b3 piazza da tir da contract Suretta Spligia• 04.MS.01: piazza da tir Val Cristallina (utilisaziun dils 15-5 tochen ils 14-4, dano 2 jamnas il fenadur): cuntinuaziun dall'utilisaziun militar el rom sco tochen oz: fixaziun <p>Sefundond sillas directives dils uffecis federals ed en cunvegrientscha cun vischnaunca ed Armasuisse han ins fixau il perimeter dil parc aschia ch'el excluda ord il territori dil parc ils areals a1/b1 dalla piazza da tir Hinterrhein-Rheinwald (cantunament e plaz da tir Hinterrhein/Valrein per armas da defensiu encunter carrs armai) fixai el plan sectorial «plazzas d'armas e da tir». Ultra da quei han ins zavrau ina zona circumdonta denter la zona centrala el territori Péz Valrein/Rheinwaldhorn ed il perimeter dalla piazza d'armas respectiv la «enclava». Quella zona circumdonta survescha leu sco zona neutrala denter parc e piazza d'armas, nua che la cunfinaziun dil plan sectorial el territori ei buca da leger claramein silla vart orograficamein seniastra dalla val. Grazia alla topografia ideala (effect d'obstachel) dat ei ord vesta dalla canera negins motivs per ina zona neutrala. La valeta da planisaziun dall'ES I ei risguardada gia pli anora la val. Tras ina informaziun e repartiziun dils visitaders adattada sco era in monitoring corrispudent dueien vegnir retenì potenzials pussevils per conflicts denter parc ed utilisaziun militar.</p>

Explotaziun ed utilisaziun da material

- 15.603 crappera ad Arvigo: fixaziun

Projects cun effect sin il territori el perimeter dil parc, Grischun**P1: Paesaggio**

Linee di forza del paesaggio

P3: Paesaggi con edifici e impianti degni di protezione

(e Piano d'utilizzazione cantonale *Paesaggi con edifici e impianti protetti*)

P4: Componenti naturali

Sistema delle aree protette, tra cui:

1. IFP Greina e Lucomagno
2. zona palustre Lucomagno
3. golene d'importanza nazionale Brenno e Campra
4. torbiere d'importanza nazionale
5. paludi d'importanza nazionale e cantonale
6. siti di riproduzione degli anfibi d'importanza nazionale e cantonale
7. Corridori ecologici

P8: Superfici per l'avvicendamento delle colture (SAC)

- Acquarossa
- Serravalle

P9: Bosco

- Riserve forestali
- Bosco con particolare funzione di protezione

P10 Beni culturali

- ISOS

V3: Energia

- produzione efficiente e diversificata
- uso più efficace dell'energia
- conversione dei vettori energetici di origine fossile

V5: Pericoli naturali

- Alluvionamento
- Fenomeno geologico complesso
- Movimento di versante
- Valanga

V7: Discariche

- discarica di materiali inerti (Grumo)
- Serravalle (Malvaglia)

V8: Cave

- Comparto estrattivo Serravalle Malvaglia

V12: Infrastrutture per lo svago e il turismo

- impianti di risalita
- ampliamento delle aree sciistiche del Nara, Campo Blenio, pista di fondo Campra

Remarcas finalas: Sco resumaziun san ins dir ch'ils projects cun effect sin il territori ein en general d'impurtonza subordinada. Surtut ils volumens dils loghens d'explotaziun e da deposit sutpassan per bia quels che la Confederaziun definescha sco donnegius per la cuntrada.

Enteifer il perimeter dil parc dat ei ils suandonts projects cun effect sin il territori:

- turissem: averturas centers turistics Nara, Campo Blenio, Campra, San Bernardino, Spligia, Val
- explotaziun da material: crappera ad Arvigo cun 700'000 m³ sut la valur directiva dalla Confederaziun, denton cun effect sin il territori muort la stretgaded dalla Val Calanca
- produenziun da current electric en implonts pli gronds: lags artificials Luzzone, Zervreila, Lampertschalp
- militar (plazzas da tir Valrein / San Bernardino e Cristallina)

6.1.5.3 Instruments da planisaziun per la garanzia territoriala enteifer il concept dil parc

La garanzia territoriala enteifer il concept dil parc succeda sin basa dalla legislaziun dalla planisaziun dil territori e dallas directivas corrispondentas dils dus cantuns cun ils suandonts instruments da planisaziun:

Tabella 49: instruments da planisaziun

Plans directivs cantunals dil Grischun e Tessin (ligionts per las autoritads):
<ul style="list-style-type: none">• carta dil plan directiv Grischun cun<ul style="list-style-type: none">- perimeter dil parc- zona centrala- zona circumdonta• carta dil plan directiv Tessin<ul style="list-style-type: none">- perimeter dil parc- zona centrala- zona circumdonta• gliesta d'objects cun rapport explicativ
Plans directivs regiunals dil Grischun (ligionts per las autoritads):
<ul style="list-style-type: none">• carta dil plan directiv cun<ul style="list-style-type: none">- perimeter dil parc- zona centrala- zona circumdonta- vias e sendas, camonas, zonas da dimora• text dil plan directiv cun rapport explicativ
Planisaziuns localas dil Grischun per vischnauncas cun zonas centralas (ligiontas per ils proprietaris da possess):
<ul style="list-style-type: none">• lescha da construcziun cun determinaziuns per las zonas centralas• plan da zonas cun cunfinaziun zonas centralas• plan d'avertura general: vias e sendas, zonas da dimora• rapport da planisaziun e da collaboraziun
Piani regolatori Ticino per comuni con zona centrale (vincolante per i proprietari fondiari):
<ul style="list-style-type: none">• regolamento edilizio• piano delle zone con la delimitazione della zona centrale• piano dell'urbanizzazione con sentieri, capanne/rifugi, zone di sosta• rapporto sulla pianificazione e sulla procedura di partecipazione

Remarcas davart ils singuls instruments da planisaziun

Principi per tut ils plauns da planisaziun: Tut ils mieds da planisaziun vegnan exequi a moda uniforma per tut ils purtaders dalla planisaziun sin basa da sbozs dil representant dalla squadra dil parc che coordinescha la planisaziun ni sin basa da models. Aschia ein ils instruments da planisaziun da tut ils purtaders dalla planisaziun cumparegliabels in cun l'auter e pli levs da capir.

Plans directivs dils cantuns Grischun e Tessin: Ils plans directivs cantunals cuntegnan las fixaziuns dil perimeter dil parc e dalla zona centrala obligatorias tenor l'ordinaziun da parcs ed ultra da quei la fixaziun dalla zona circumdonta. Quella mesira duei promover la trasparenza enviers la populaziun e sminuir ils dubis en connex cun restricziuns ordeifer la zona centrala.

Plans directivs regiunals dil Grischun: Ils plans directivs regiunals cuntegnan ultra dil perimeter dil parc e las zonas centralas e circumdontas era l'infrastructura d'avertura enteifer las zonas centralas cun vias, camonas, spazis da dimora ed eventualas ulteriuras infrastructuras dil parc.

Planisaziuns d'utilisaziun communalas el Grischun e Tessin: Las vischnauncas realiseschan la zona centrala, tenor la cunfinaziun el plan directiv regiunal, sco parc naziunal Adula el plan da zonas e cun igl artechel da model corrispundent "zona centrala Parc Adula" ella lescha da construcziun, aschia ch'igl ei ligiont per ils proprietaris da terren.

Utilisaziuns ed activitads ein mo lubidas el senn dil reglament d'utilisaziun dalla zona centrala (annexa dil contract dil parc) e sin basa dallas determinaziuns respectivas dalla Confederaziun, dils cantuns e dallas vischnauncas.

Las vischnauncas franchiseschan tenor las determinaziuns el plan directiv vertent la reit da vias e sendas, las camonas, las zonas da dimora dil parc els plans d'avertura generals, aschia ch'igl ei ligiont per ils proprietaris da terren.

Ella zona centrala ein construcziuns ed infrastructures existentas protegidas dalla garanzia digl inventari architectonic. Construcziuns utilisadas per diever privat astgan vegnir mantenidas e duvradas mo ella moda lubida tochen uss; igl ei exclus dad engrondir, rumper giu e reconstruir sco era da reutilisar ellas en in'otra moda. Construcziuns ed implonts che possedan ina funcziun pil menaschi dil parc, vegnan denominai sco conforms alla zona centrala tenor il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala e san vegnir baghegiai entuorn ni engrondi tenor las necessitads objectivas. Leutier s'audan oravontut camonas cun access public, baghetgs ed implonts per l'alpegiaziun sco era implonts en connex culla repartiziun dils visitaders ni per l'informaziun ed educaziun ambientala.

Remarcas finalas: Cun quels instruments da planisaziun ein la garanzia territoriala el rom dil concept dil parc e la harmonisaziun dallas activitads cun effect sin il territori tenor art. 27 dall'ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala realisadas.

6.2 Analisa dallas fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas

In'analisa detagliada permetta dad eruir per il camp d'actividad management, communicaziun e garanzia territoriala las fermezias, fleivlezias, schanzas e rescas centralas. Ei vegn fatg attent ch'ins ha luvrau sistematicamein vid las fleivlezias identificadas durant la fasa da fundaziun e che la purtadra dil parc ha fatg prelavurs corrispundentas per la fasa da menaschi. Las fleivlezias eruidas ein per gronda part vegnidas liquidadas ni regladas tenor basegns. Per dar in maletg cumplet dall'analisa vegnan tuttina tut ils aspects relevonts presentai.

fermezias
squadra dil center da gestiun dil parc en plirs loghens
avertura externa

fleivlezias
la confidanza ella purtadra dil parc manca en entgins loghens
la populaziun sesenta buc informada avunda
en general incumbenza da management difficila
avertura interna

schanzas
innovaziuns el sector dil management
l'administraziun dil parc sco model per in menaschi persistent (procuraziun ecologica, persistenza el mintgadi da biro, eav.)
la preschientscha el liug, datier dalla populaziun, procura per ina megliera acceptanza e percepziun dil parc sco piattaforma era per giavischs ed interess locals e regiunals

rescas
plirs loghens (il parc ha negin center per propi)
differenzas culturala nord-sid
barrieras linguisticas

6.3 Finamiras strategicas dil management, dalla communicaziun e dalla garanzia territoriala

Sco menziunau all'entschatta vegn l'uniun Parc Adula ad esser ina purschida da survetschs dallas regiuns participadas che ha igl intent da promover la protecziun dil process natural ella zona centrala ed in svilup persistent dallas vischnauncas el parc.

Participaziun dalla populaziun locala: Il Parc Adula sa mo esser ina plattaforma ni in rom. In niev parc naziunal entscheiva a viver cun la natira che sesviluppescha ella zona centrala per gronda part senza disturbis, cun la participaziun dalla populaziun locala e cun igl interess d'ina publicitad pli vasta. In principi essenzial ei l'integraziun dalla populaziun locala en projects ed activitads dil Parc Adula. Ideas per projects dalla populaziun locala ein pia giavischadas explicitamein. Cheu gidan sentupadas persunalas, ina plattaforma electronica ed occurrenzas d'informaziun regularas. Ultra dallas activitads top-down giogan ils process bottom-up ina rolla impurtanta e duein vegnir etabli sco cultura da management. L'integraziun dalla populaziun cumpeggia plinavon ina consultaziun davart l'acceptanza dil parc duront l'emprema fasa da menaschi.

Garanzia territoriala: La garanzia territoriala sin plaun cantunal succeda simultanamein cun la votaziun ellas vischnauncas. Per quei intent vegn il plan directiv cantunal adattaus. Ils dus perimeters da zona vegnan fixai tenor la carta dil plan directiv. Ultra da quei vegnan igl intent, las finamiras ed ils principis dil parc formulai en general, mo era en detagl per la zona centrala e la zona circumdonta sco text dil plan directiv. A medem temps ein las planisaziuns d'utilisaziun dallas vischnauncas da cumpletar per la zona centrala (cump. annexa dil contract dil parc). Ei va era per cunfinar las zonas accuratamein tenor parcelas (exactadad dalla mesiraziun ufficala) sco era per garantir la segirtad giuridica en favur dils proprietaris da terren pertuccai; ils proprietaris da terren disponan mo ella procedura dil plan d'utilisaziun d'in mied legal.

Davart il manteniment dallas responsabladas giuridicas, cunzun era quei che pertucca la rolla dallas regiuns el cantun Grischun, las funcziuns da survigilanza dils cantuns sco era controllas e castitgs, cump. il capetel La purtadra dil parc e la structura d'organisaziun dil parc. La midada dil perimeter dil parc e dalla cunfinaziun dalla zona centrala ei pusseivla tenor ils statuts; per quei intent fuss ei necessari da far las adattaziuns corrispudentas dalla planisaziun directiva e dalla planisaziun d'utilisaziun cun las proceduras giuridicas previdas.

Communicaziun: Il team da communicaziun dil Parc Adula vegn ad informar regularamein davart ils progress el parc naziunal cun differents mieds e tenor ils basegns dallas gruppas en mira enteifer ed ordeifer il territori dil parc naziunal.

7 Facit e posiziunament

7.1 Facit e realisaziun dallas finamiras strategicas

Sco quei ch'il plan da management present muossa stattan per l'emprema fasa da menaschi da diesch onns dil Parc Adula 2018-2027 prestaziuns specificas per il project tenor las planisaziuns da quater onns el center. Era la consolidaziun dalla structura d'organisaziun strategica ed operativa ellas regions dil parc naziunal ei fetg impurtonta. In menaschi prospereivel ed il svilup dil parc pretendan ultra d'ina finanziaziun segira enconuschientschas da management e cumpetenza professiunala davart dalla purtadra dil parc, la quala ils acturs, la populaziun regiunala ed experts sustegnan cun lur engaschament. Quella fuorma da cooperaziun muossa era la stema per il Parc Adula e fuorma ina basa impurtonta per il svilup dil parc naziunal.

Ina valetaziun positiva digl effect ed ina gronda acceptanza dil parc sco era la stabilisaziun durabla dalla zona centrala e dalla zona circumdonta ein finamiras d'etappa impurtontas per l'emprema fasa da menaschi dil Parc Adula. La realisaziun dallas finamiras strategicas colligiadas cun quei semanifestescha era ella planisaziun da project e da budget per l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi e vegn a cuntinuar en quella maniera las proximas periodas da program. Sco parc naziunal dalla nova generaziun ha il Parc Adula en mira in svilup cumplessiv ed equilibrau. Per possibilitar quei svilup – ed aschia era contonscher las finamiras strategicas per quella fasa da menaschi – lantscha el activitads sin tut ils camps d'acziun. La ballanza denter il svilup liber dalla natira e la pusseivladad da cuntinuar cun las utilisaziuns tradiziunalas ella zona centrala ein essenzialas. Decisiva ei l'intenziun da sviluppar l'economia regiunala ella zona circumdonta a moda persistenta. Perquei vegn dau el rom dalla planisaziun da project e da budget tochen il 2019 la pli gronda peisa al camp d'acziun utilisaziun dallas resursas naturalas. A temas interdisciplinars sco l'educaziun ambientala vegn dau en cumparegliaziun pli pauca peisa, cun quei ch'ella ei ina part integrala da biars projects.

Tut en tut san ins trer ina conclusiun impurtonta digl emprem plan da management: la finamira suprema communabla ei d'establi in menaschi prospereivel e dureivel dil Parc Adula en favur d'in spazi vital cun in futur empermettent.

7.2 Posiziunament

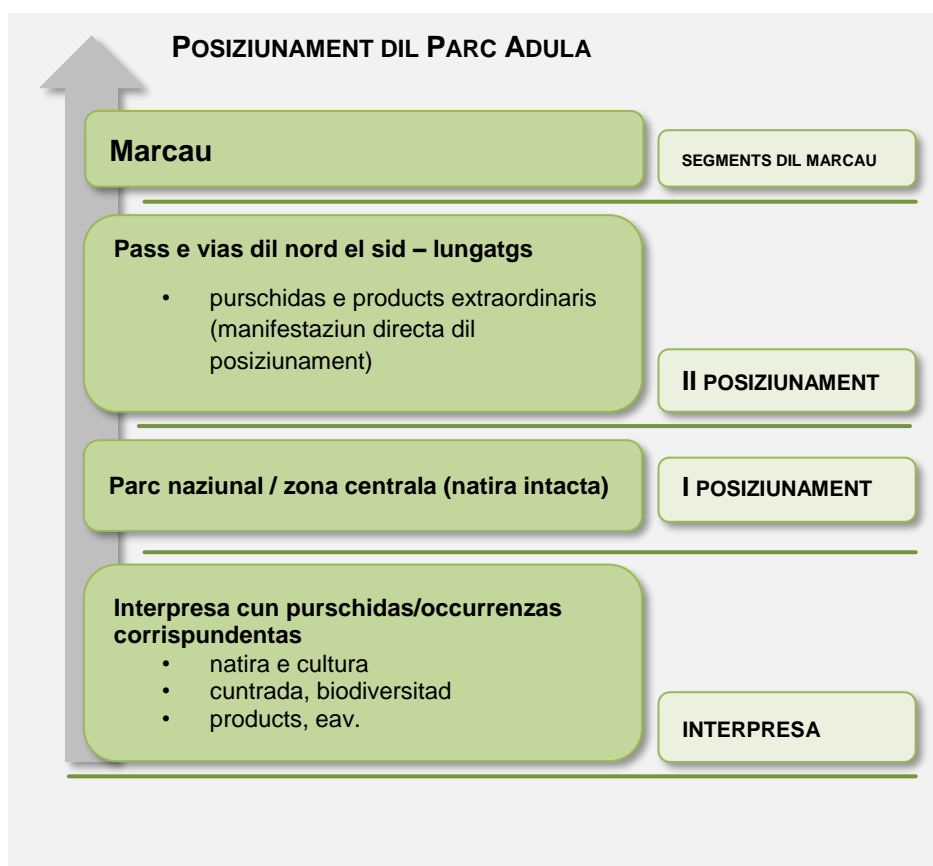
Posiziunaments orientai allas purschidas ed als products: L'analisa dallas fermezas e dallas fleivlezas e las finamiras strategicas fuorman la basa per il posiziunament. In clar posiziunament enteifer la cuntrada da parcs svizra ei decisivs per il success economic-regiunal e per l'identitad regiunala d'in parc. La presentaziun communabla cun la marca parcs d'impurtonza naziunala ha differents avantatgs en cumparegliaziun cun territoris buca renconuschi sco parcs. Denter auter ei la noziun enconuschenta internaziunalmein ed empermetta aventuras naturalas e culturalas ch'ei dumandadas pli e pli. Tuttina eis ei era impurtont ch'ils parcs sedifferenzieschien in da l'auter cun in posiziunament singular, per ch'els vegnien visibels ed unics ella cuntrada da parcs svizra. Il posiziunament duess plidentar la grappa en mira e semanifestar corrispudentamein el svilup dallas purschidas e dils products.

Il fatg ch'ei vegn a dar el decuors dils proxims onns probablamein varga 20 novs parcs naturalas regiunals e dus novs parcs naziunals muossa la gronda muntada dil label parc naziunal. Parcs

naziunals cun ina zona centrala protegida ein en quei senn ils "parcs da premium" futurs cun ina purschida da vendita exclusiva en Svizra.

Per quei seporscha la categoria parc naziunal sco emprema posiziun per il Parc Adula. Posiziunaments ein fetg impurtants cunzun per augmentar la visibladad, sco agid d'access per hosps eventuels e sco cuntegn da communicaziun redistinguibel. Ei setracta da metter el center ina singularitad ni d'occupar in tema aunc vacant ed exclusiv. Per il Parc Adula vegn ins per quei a tematisar sut la categoria singulara – il pli grond parc naziunal dalla Svizra – la varietad culturala sco secunda posiziun (en special la varietad linguistica, las cuntradas cultivadas ed ils pass sco era las vias culturalas dil nord el sid; cump. illustraziun 32).

1. posiziun: il pli grond parc naziunal dalla Svizra (zona centrala cun status da protecziun ault)
2. posiziun: treis lungatgs, cuntradas cultivadas e pass, vias culturalas dil nord el sid

Illustraziun 32: posiziunament dil Parc Adula (atgna illustraziun)

Model da gruppas en mira e posiziunament: Segments da hosps e da clients san ins buca mo pli mussar en gruppas en mira structuradas claramain. Ella perscrutaziun dil consum discuoran ins per quei plitost da segments da lifestyle. La persistenza, la sanadad, la natira e la cultura vegnan adina pli impurtantas en tut ils secturs dalla veta da gruppas da clients che cumpeglian pliras generaziuns. Il parc naziunal porscha a moda exemplara quels attributs impurtants per la decisiun da cumpra e stabilescha sin quei fundament il svilup dallas purschidas e dils products. Sco gruppas en mira classicas san tuttina persunas interessadas alla natira ed alla cultura (hosps individuals, pèrs ed era

famiglias cun affons), gruppas da hosps pli vegls (50 plus e bestagers), scolas, gruppas e gruppas da perscrutaziun specificas star el center.

Model da purschidas e posiziunament: In model da purschidas che reflectescha ils posiziunaments procura per orientaziun – anenviars per la populaziun ed anoraviars per ils hosps – ed augmenta l'attenziun. Il model categorisescha las purschidas e dat ina directiva nizeivla per la planisaziun structurala ed organisatoria. El Parc Adula stabileschan ins il suadont model da purschidas:

- purschidas da posiziunament e purschidas extraordinarias reservablas (vias culturalas dil nord el sid el pli grond parc naziunal dalla Svizra) sco basa constanta dil posiziunament
- excursiuns e guides cun termins fixs (scolas, gruppas, hosps individuals, perscrutaziun)
- ideas da purschidas elavuradas specificamein per gruppas en mira (famiglias cun affons, gruppas, perscrutaziun, eav.)
- purschidas per l'educaziun ambientala per scolas, famiglias cun affons, gruppas
- occurrenzas: per tut ils hosps e per la populaziun indigena
- purschidas pauschalas da plirs dis cun termins fixs en cooperaziun cun organisaturs da viadis specialisai corrispudentamein

Model da products e posiziunament: Il posiziunament ei buca mo ina basa impurtonta per il svilup da purschidas turisticas. En tut ils auters secturs dil parc vul ins denter auter sviluppar products innovativs che duein sebasar sin il posiziunament. En special ein quei products agricols, products d'interpresas commercialas ed artisanalas ed era products dil sector dallas energias regenerablas.

8 La purtadra dil parc e la structura d'organisaziun dil parc

8.1 Ils iniziants ed il svilup dalla purtadra dil parc tochen ussa

Cuort sunter che Pro Natura ha lantschau igl onn 2000 l'idea da scaffir novs parcs naziunals en Svizra, ha ina gruppa da persunas dallas regiuns enturon il Péz Adula indentificau igl intschess sco territori ideal per in secund parc naziunal e perschadiu las regiuns participadas da pigliar a mauns il project Parc Adula. Las iniziantas dil project ein stadas las quater regiuns che fagevan part quella ga dils programs da svilup el senn dalla Lescha federala davart agids d'investiziun per territoris da muntogna (LIM):

- Regione Tre Valli
- Organizzazione Regionale del Moesano
- RegioViamala
- Regiun Surselva

Las regiuns ein era stadas las empremas purtadras cun in gremi directiv sco organ strategic. Il 2008 ein ellas seconstituidas sco uniun. Igl atun 2007 han ins entschiet duront la fasa da projectaziun cun la reorganisaziun dalla direcziun strategica ed operativa. Ils 16 da schaner 2008 ha il project survegniun cun la fundaziun dall'uniun Parc Adula ina basa legala segira. Las commembras da fundaziun ein stadas las regiuns participadas.

La structura dalla fasa da fundaziun 2010-17: Duront la fasa da fundaziun ei la purtadra dil project Parc Adula in'uniun el senn dad art. 60ss. dil Cudisch civil svizzer cun sedia el center da gestiun dil project. L'uniun ei vegnida fundada ils 16 da schaner 2008 a San Bernardino cun l'approbaziun dils statuts. Commembras dall'uniun Parc Adula ein las vischnauncas participadas e las organisaziuns regionalas Regiun Surselva, regioViamala, Organizzazione Regionale della Calanca, Regione Mesolcina ed Ente regionale per lo sviluppo del Bellinzonese e Valli. La davosa substituescha il 2013 la Regione Tre Valli.

Ils organs statutar: L'uniun Parc Adula ha actualmein (stadi 2015) ils suandonts organs statutar:

- la radunonza da commembers (organ suprem dall'uniun)
- la suprastonza
- il center da gestiun
- las cumissiuns specialisadas permanentas
- il post da revisiun

Il nivel operativ: Il nivel operativ survegn siu mandat dil gremi directiv dall'uniun. Ad el appartegnan:

- la direcziun cun in directur ed in vicedirectur ch'ei responsabels per ils process operativs dil project, las decisiuns operativas e las relaziuns cun il gremi directiv
- duront la fasa da fundaziun seconstituescha il team dad intragliauter otg collaboraturs cun rodund 600 pertschiens da plazzas

Cumissius

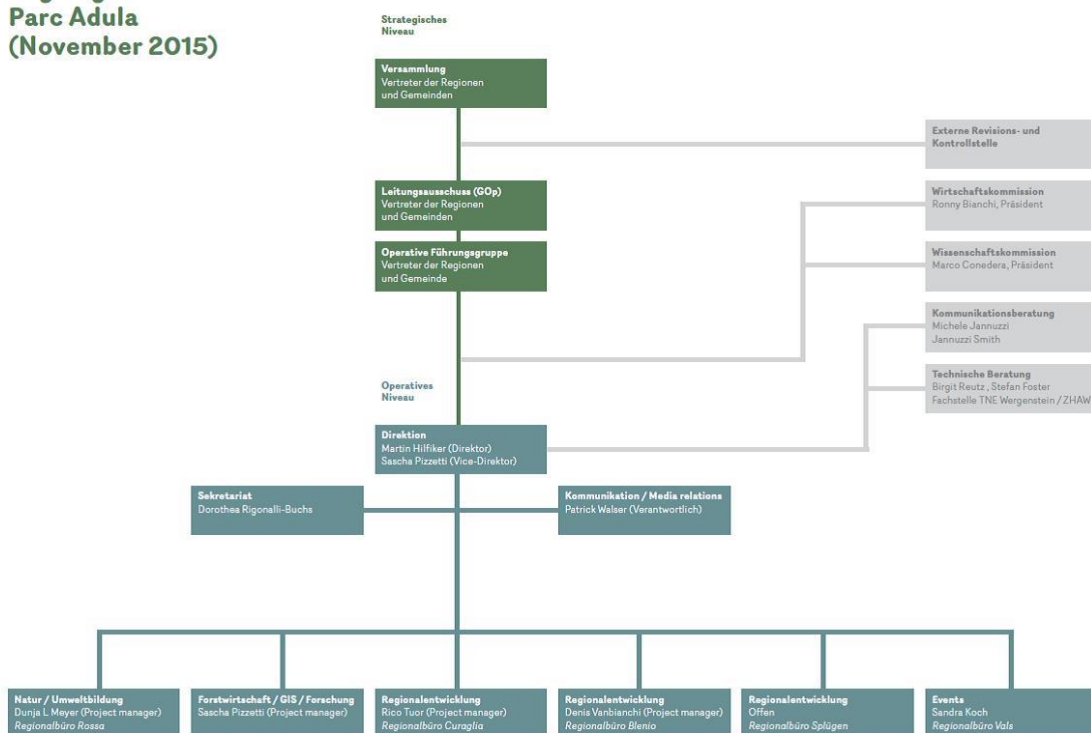
Duront la fasa da fundaziun ha l'uniun Parc Adula las suandontas cumissius:

- la cumissiuun scientifica
- la cumissiuun economica

Organigram

Igl organigram dall'uniun duront la fasa da fundaziun vesa ora sco suonda:

Organigramm Parc Adula (November 2015)

Illustraziun 33: organigram dall'uniun Parc Adula – fasa da fundaziun (atgna illustraziun 2015)

8.2 Fuorma giuridica

L'Oridinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) lai per gronda part aviarta la cumposiziun e la fuorma giuridica dalla purtadra dil parc. Indispensabla ei ina representanza decisiva dallas vischnauncas cun territori el parc (art. 25 al. 2 OParcs).

La fuorma organisatoria sco uniun ei tochen oz secumprovada per ils basegns dalla purtadra dil parc. Per la fasa da menaschi eis ei planisau che l'uniun duei consistier mo pli dallas vischnauncas che separticipeschian al project. L'uniun Parc Adula vegn ad esser la purtadra dil parc era duront la fasa da menaschi. Sco fuorma organisatoria alternativa han ins era considerau ina fundaziun ed in'associaziun da vischnauncas (tenor la terminologia dalla Lescha da vischnauncas dil cantun Grischun, art. 50ss.). Per il Parc Adula ei l'associaziun da vischnauncas denton buc adattada, perquei ch'el cumpeglia territoris da dus cantuns. La fundaziun muntass in corset memia stretg (la representanza dallas vischnauncas ei buca garantida sco quei ch'igl ei il cass tier in'uniun).

8.3 Commembradi

Purtadras dil parc = vischnauncas

Era duront il menaschi dil parc vegnan las cumpetenzas els singuls secturs tematics sco la planisaziun directiva, la planisaziun dall'utilisaziun, il manteniment dallas sendas, la construcziun ordeifer la zona da baghegiar, l'agricultura, l'economia forestala ni la catscha e la pesca, mo era tut ils dretgs politics buca midadas. Quei vala era per la zona centrala: cun il contract dil parc vegn ei determinau, nua che las regulaziuns dalla zona centrala duein valer (cunfinaziun), tgei svilup a liunga vesta ch'ins ha en mira (finamiras strategicas) e cun tgei mesiras ch'ins vul realisar quellas finamiras (annexa dil contract dil parc e plan da management). Vid las cumpetenzas, p.ex. en connex cun il guardiacatscha ni cun lubientschas da baghegiar ordeifer la zona da baghegiar, semida denton nuot. Perquei eis ei impurtont che la purtadra dil parc consisti sulettamein dallas vischnauncas dil parc.

Cun quei eis ei pusseivel da definir claramain la rolla e la posiziun dallas vischnauncas enviers il Cantun (en special quei che pertucca sia funcziun da survegionza) ni era enviers las organisaziuns regiunalas (en special quei che pertucca lur funcziun da coordinaziun). Ils statuts dall'uniun Parc Adula ein vegni adattai tenor las explicaziuns survart. Mintga vischnaunca vegn representada d'in delegau, las vischnauncas cun zona centrala sin lur territori supplementarmain cun delegai tenor la clav da repartiziun art. 8° dils statuts dall'uniun. Las vischnauncas defineschan lur delegai e regleschan la substituziun. Mintga delegau ha ina vusch. Conclus dils statuts pretendan che treis quarts da tuts commembers approbeschian els.

Commembras dall'uniun: Commembras dall'uniun ein sulettamein las 17 vischnauncas dil parc. Las vischnauncas tessinesas cun dus tochen treis resp. cun sur quater delegai s'obligeschian da designar sco delegai silmeins in resp. dus representants dallas vischnauncas burgheisas.

Organs dall'uniun: Ils organs dall'uniun ein: a) la radunonza da commembers, b) la suprastonza, c) il center da gestiun, d) las cumissiuns specialisadas permanentas, e) il post da revisiun (cump. artechel 7 dils statuts dall'uniun).

Radunonza dils commembers: La radunonza da commembers ei igl organ suprem dall'uniun. La radunonza dils commembers secumpona dils delegai dallas vischnauncas dil parc; mintga vischnaunca vegn representada d'in delegau ch'ella nominescha sezza. Las vischnauncas cun zona centrala sin lur territori vegnan representadas supplementarmein cun delegai tenor la clav da repartiziun art. 8a dils statuts dall'uniun. La radunonza da commembers elegia la suprastonza, il post da revisiun ed ils commembers dallas cumissiuns. Ella decida davart impurtontas damondas organisatorias e finanzialas sco il contract dil parc, la midada dils statuts ni las contribuziuns da commember. Ils rapports da gestiun dalla suprastonza e dallas cumissiuns, il quen annual ed il preventiv sco era il plan da management e la planisaziun da quater onns cun il plan da finanzas ein da suttametter ad ella per approbaziun.

Suprastonza

La suprastonza tscharnida dalla radunonza da commembers consista d'in president, d'in vicepresidente e da treis tochen tschun ulteriurs commembers ed ei igl organ executiv dall'uniun. Las differentas regiuns geograficas e linguisticas dil parc naziunal duein esser representadas ella suprastonza a moda commensurada. Las vischnauncas dil Tessin han il dretg sin silmeins dus representants ella suprastonza. Sco secretari funcziuna il directur en uffeci cun vusch consultativa.

La suprastonza ei en emprema lingia responsabla per il management e la controlla generala dils interess dall'uniun e per l'execuziun dallas decisiuns dall'uniun. Plinavon representa ella l'uniun enviers tiarzs. La suprastonza tscharna la direcziun.

Cumissiuns specialisadas permanentas

La cumissiun scientifica e la cumissiun economica activas duront la fasa da fundaziun vegnan reorganisadas cun l'entschatta dall'emprema fasa da menaschi. Sco organs dall'uniun lavuran la cumissiun da perscrutaziun e la cumissiun da label cun atgnas cumpetenzas. Per garantir la cumpetenza dil fatg necessaria consistan ellas da silmeins tschun experts qualificai els secturs tematics corrispundents. Las incumbensas ein descrettas en reglaments separai che vegnan fixai dalla radunonza da commembers.

- **Cumissiun da perscrutaziun:** Per la fasa da menaschi dil parc eis ei indispensabel che la lavur dils organs consultativs cuntinueschi. Las duas cumissiuns vertentas ageschan duront la fasa da menaschi sco ina cumissiun da perscrutaziun fusiunada. Las incumbensas dalla cumissiun da perscrutaziun vegnan fixadas en in reglament determinau dalla radunonza da commembers.
- **Cumissiun da label:** Da niev vegn installada ina cumissiun da label. Ella determinescha las pretensiuns per la surdada d'in label, examinescha las damondas en quei connex e surdat il label Parc Adula. Ils commembers dalla cumissiun ein representants interns ed externs da differentes secturs sco p.ex. dil turissem, dil commerci e dall'agricultura. Las incumbensas dalla cumissiun da label vegnan fixadas en in reglament determinau dalla radunonza da commembers.

Cumissiuns accumpignontas

La suprastonza sa convocar cumissiuns accumpignontas per temas specificis ni singuls projects. Ellas ein activas duront il temps dall'incumbensa e vegnan dissolidas suenter che lezza ei terminada. Las expensas per lur mandat ein budgetadas. Las cumissiuns accumpignontas han negina funcziun d'organ. Ellas san dumandar la suprastonza d'approbar fatschentas, han sezzas denton negina cumpetenza da decider. Sill'entschatta dall'emprema fasa da menaschi eis ei planisau da formar ina

cumissiun accumpignonta «sendas e rutas dil parc» la quala sa importar propostas per adattaziuns vid sendas, rutas dil parc sco era zonas da dimora.

Plattaformas

Ultra da quei dat ei la pusseivladad dad installar plattaformas tenor basegns, p.ex. els secturs dalla mobilitad persistenta, turissem, mistregn e commerci, dalla cultura e dalla formaziun.

Center da gestiun e posts da menaschi

Il Parc Adula sesanfla sin in territori fetg heterogen quei che riguarda il spazi natural e la situaziun politica e culturala. Per quei motiv drova ei in'organisaziun adattada a quellas circumstanzas per saver far la lavur quotidiana. Cun l'entschatta dalla fasa da menaschi ein previ, reparti territorialmein, treis centers, numnadamein en Surselva, en Mesolcina ed en Val Blegn. La centrala en Val Blegn loschescha il center da perscrutaziun. Treis posts externs supplementars che s'occupeschan dil svilup regiunal garanteschon ina cooperaziun optimala cun ils acturs locals e regiunals per la realisaziun da projects ellas regiuns (posts per il svilup regiunal: Surselva, Valrein, Calanca). La decisiun davart ils loghens da menaschi pren la suprastanza e succeda en in andament ed ina procedura da decisiun transparenta. L'uniun Parc Adula garantescha la circulaziun corrispundenta dallas informaziuns. Il svilup da purschidas turisticas vegn realisau en stretga cooperaziun e sin basa da mandat cun ils responsabels per las destinaziuns e las organisaziuns turisticas ellas tschun regiuns. Ils differents posts da menaschi ein colligiai stretgamein cun il sistem d'informaziun dils visitaders. Ils centers dil parc, ils posts externs ed ils biros da turissem participai ein posts da contact per la populaziun indigena. Il center da gestiun secumpona d'in directur, da dus vicedirecturs e dad ulteriurs collaboraturs.

L'incumbensa dil center da gestiun ei dad organisar, menar, survegilar e realisar quei ch'ei previu per la fasa da menaschi el contract dil parc, el plan da management ed els fegls da project sco era ellas cunvegnas da prestaziun denter l'uniun ed ils cantuns Grischun e Tessin. La suprastanza controllescha ils progress dalla lavur dil center da gestiun. Lez elavura las documentaziuns e las propostas sco basa per decisiuns ch'ei necessarias per la cuntinuaziun dallas lavurs.

Tabella 50: il center da gestiun e ses posts da menaschi (atgna illustraziun)

incumbensas / posts	pertschiens	profil	post funcziun supplementara
center dil parc ost / vest – Moesano / Surselva			total 340 %
direcziun (direcziun generala)	100	management / gestiun / comunicaziun	casa dil parc naziunal I / post d'informaziun ed exposiziun
zona centrala / GIS	80	biologia / ecologia / SIG / mangement dalla natira	
comunicaziun / label	80	marketing / comunicaziun	
administraziun	80	quens e contabilitad / persunal / administraziun	
center dil parc ost / vest – Moesano / Surselva			total 420 %
products/ economia regiunala (subst. direcziun generala)	100	economia / geografia / turissem	casa dil parc naziunal II / post d'informaziun ed exposiziun
educaziun (ambientala)	80	cuntrada / formaziun /	

		intermediaziun culturala	
agricultura / svilup regional	80	agronomia / geografia / economia	
cultura	80	historia / scienziass culturalas	
administraziun	80	quens e contabilitad / personal / administraziun	
center dil parc e da perscrutaziun Val Blegn			total 360%
direcziun da projects perscrutaziun (subst. Il direcziun generala; direcziun perscrutaziun)	100	scienziass naturalas ni scienziass socialas / humanas	plazzas da lavur scientifica / localitads da cuors
svilup regional Blenio	100	economia / turissem / geografia	en cooperaziun cun organisaziuns turisticas, svilup regional, vischnauncas burgheisas ed autras instituziuns dil dretg public
natira / biodiversitad	80	biologia / ecologia / management dalla natira	
monitoring / direcziun	80	planisaziun ambientala / geografia / management dalla natira	
posts externs per il svilup regional dil parc			Total 200%
Valrein	50	economia / geografia / educaziun ambientala / ecologia / tgira dalla cuntrada	en cooperaziun / mandat cun Regiun
Surselva	50 + 50		
Calanca	50		
total emploiass Parc Adula	1'320		
turissem: svilup da purschidas / informaziun / vendita (en collaboraziun cun organisaziuns dil management da destinaziuns)			
Surselva Turissem / Mustér Sendrun	(60)	turissem	en cooperaziun / mandat turissem / post d'informaziun dil parc
Viamala Turissem (Spligia)	(30)		
Moesano / San Bernardino (Mesocco)	(30)		
Moesano / Cauco	(30)		
Valle di Blenio (Olivone)	(30)		
survigiladers dil parc: informaziun, cussegliaziun e survigilonza dalla zona centrala			
ellas tschun regiuns	(300)	informaziun / cussegliaziun / survigilonza	mandat
total mandats externs	(480)		
<i>plazzas per praticantas e praticants els centers e posts externs per il svilup regional</i>	600		

Survigilonza dil parc

Durant la fasa da menaschi dil parc vegnan las cumpetenzas els singuls secturs sco il manteniment dallas sendas, la construcziun ordeifer la zona da baghegiar, l'agricultura, l'economia forestala ni la catscha e la pesca buca midadas.

Quei vala era per la zona centrala: cun il contract dil parc vegn determinau, nua che las regulaziuns dalla zona centrala duein valer (cunfinaziun), tgei svilup a liunga vesta ch'ins ha en mira (finamiras strategicas) e cun tgei mesiras ch'ins vul realisar quellas finamiras (annexa dil contract dil parc e plan

da management). Vid las cumpetenzas communalas e cantunalas, p.ex. en connex cun la catscha, la pesca, rimnar bulius e minerals, la concessiun da lubientschas da baghegiar, eav. semida denton nuot. Igl ei previu che la purtadra dil parc sebase sin la cooperaziun cun las instituziuns cumpetentas existentas cun incumbensas polizialas. L'intenziun ei pia da colaborar stretgamein cun las autoritads cantunalas e communalas.

Collaboraturs regiunals vegnan a surprender surtut era l'incumbensa da tgirar il parc (senza cumpetenzas polizialas). Els duein intermediar denter carstgaun ed ambient. Lur incumbensas sedrezzan tenor il concept dall'associaziun Swiss Rangers. Igl ei planisau ch'ils collaboraturs cun survetschs externs, surtut denton ils collaboraturs regiunals, frequentien la scolaziun dall'associaziun Swiss Rangers.

Collaboraziun cun cantuns e vischnauncas – formaziun d'ina cumissiun intercantunala dil parc naziunal

Ils cantuns fixeschan mintga quater onns cul parc ina cunvegna da prestaziun. Quella implizescha ch'il cantun coordinescha cul parc las tematicas ch'ei relevantas per quel. En connex cullas agendas dil parc ston ils uffecis cantunals coordinar in cun l'auter, entochen ussa succedeva quei sur la gruppia cantunala dils parcs. Cull'avertura dil menaschi dil parc quei quella moda da coordinaziun intercantunala vegnir instituziunalisada. Ina stretga collaboraziun culs uffecis cantunals, la coordinaziun d'activitads e la cunfinaziun dallas cumpetenzas ei garantida (d. a. tras la cunvegna da program da mintga quater onns, ella quala las finamiras e las prestaziuns ei definidas). Dalla vart dils cantuns vegn ina cumissiun intercantunala per il parc naziunal preparada sill'entschatta dall'emprema fasa da menaschi.

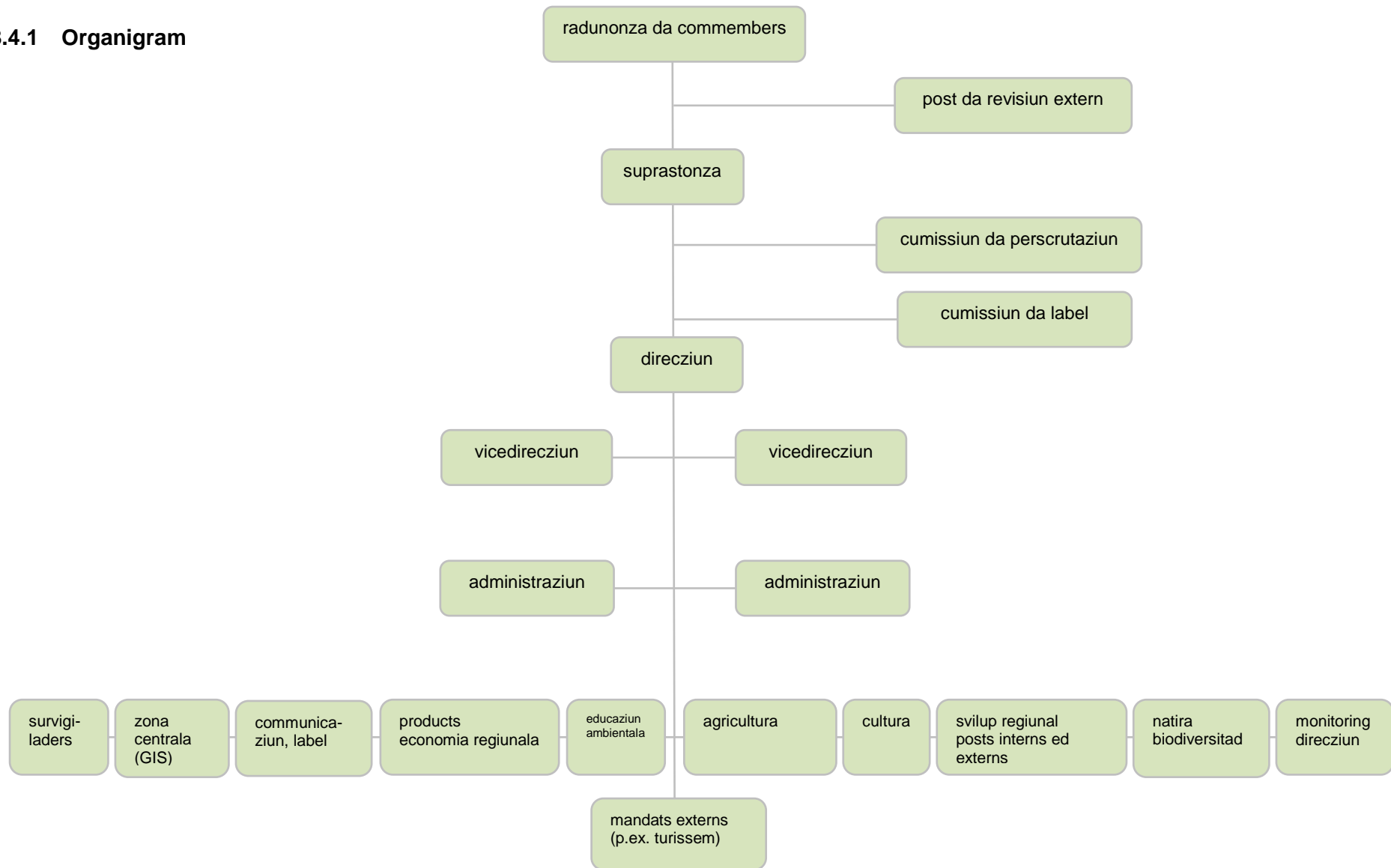
8.3.1 Posts d'informaziun/ centers da visitaders

Il parc vegn a sviluppar vinavon la collaboraziun cun las organisaziuns activas sin il liug e lur indrez per crear novas purschidas e nezegiar sinergias. En quei connex vegnan era las cunvegna da prestaziun cun acturs impurtants el parc a giugar ina rolla essenziala.

8.4 Incumbensas e rollas dils singuls organs

La structura d'organisaziun dil Parc Adula semanifestescha en in'uniun che secumpona dils organs corrispundents.

8.4.1 Organigram

Illustraziun 34: organigram dall'uniun Parc Adula – fasa da menschi (atgna illustraziun 2015)

8.4.2 Incumbensas, cumpetenzas e cumposiziun digl organ directiv strategic

La suprastonza dil Parc Adula consista d'in president, d'in vicepresidente e da treis tochen tschun ulteriurs commembers ed ei igl organ executiv dall'uniun. Las differentas regiuns geograficas e linguisticas dil parc naziunal duein esser representadas ella suprastonza a moda commensurada. Las vischnauncas tessinesas han il dretg da haver silmeins in representant ella suprastonza. Sco secretari funcziuna il directur dil center da gestiun cun vusch consultativa. Il presidi ed ils commembers da suprastonza vegnan tscharni per ina perioda d'uffeci da quater onns. Per il rest seconstituescha la suprastonza sezza.

La suprastonza salva ils interess dall'uniun en tut ils risguards, per ils quals la radunonza da commembers ei buc explicitamein responsabla. Ad ella suttastattan en special las suandontas incumbensas: exequir las decisiuns dall'uniun e menar las fatschentas en general; convocar la radunonza da commembers; purtar plogns, desister da tals e far confruntaziuns. Las cumpetenzas en caussas finanzialas sedrezzan tenor il reglament da fatschenta.

8.4.3 Incumbensas, cumpetenzas e cumposiziun dil center da gestiun

La suprastonza elegia la direcziun dil center da gestiun che secumpona d'in directur e da dus vicedirecturs; ella emploiescha ulteriurs collaboraturs. La grondezia, la cumposiziun e las incumbensas dil center da gestiun ein regladas el reglament da fatschenta. Il center da gestiun dil Parc Adula meina las fatschentas dil di operativas e garantiescha che la planisaziun dil program da quater onns vegn realisada.

8.4.4 Ulteriurs organs impurtonts

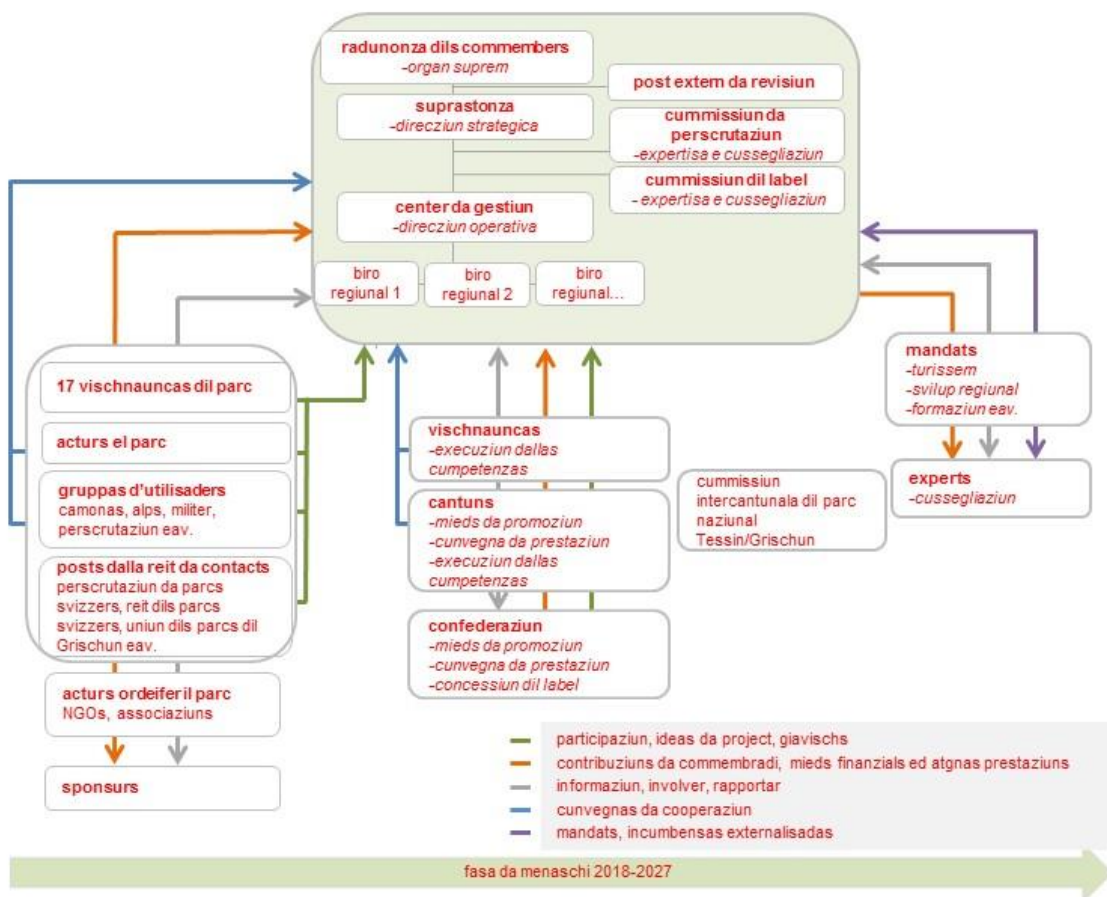
Igl organ suprem ei la radunonza da commembers. Ella elegia il president ed il vicepresidente ed ils ulteriurs commembers dalla suprastonza; ils commembers dallas cummissiuns specializadas permanentas e dil post da revisiun. Plinavon decida la radunonza dils commembers davart l'integrasiun da novas resp. davart l'exclusiun da vischnauncas dil parc (resalvada resta la permissiun entras la Confederaziun ed il Cantun); il decret e la midada dils statuts; la conclusiun e la midada dil contract dil parc cun las vischnauncas dil parc inclusiv las annexas; l'altezia dallas contribuziuns da commember; emprests; la dissoluziun dall'uniun inclusiv il diever dalla facultad sunter la liquidaziun; l'exclusiun d'in commember. Ultra da quei approbescha ella il decret e la midada dils reglaments tenor art. 17; il rapport da gestiun dalla suprastonza e dallas singulas cummissiuns; il quen annual (inclusiv la descharscha dalla suprastonza); il budget; la planisaziun da quater onns inclusiv la planisaziun da finanzas ed il plan da management.

Auters organs impurtonts ein las cummissiuns specializadas permanentas: la cummissiun da perscrutaziun e la cummissiun da label. Las cummissiuns specializadas permanentas secumponan da silmeins tschun commembers e seconstitueschan sezzas. Dil rest vegn l'activitad commerciala da quellas duas cummissiuns regladas mintgamai en in reglament. La suprastonza sa convocar per temas specials ni singuls projects cummissiuns accumpignontas. Ils cuosts per las cummissiuns accumpignontas ston esser budgetai. Lur activitad ed existenza ein limitadas alla durada dall'incumbensa. Quellas cummissiuns san far propostas alla suprastonza, han sezzas denton negina cumpetenza da decider.

Il post da revisiun vegn eligius dalla radunonza da commembers tenor las prescripziuns dalla Lescha federala davart la survigilanza dalla revisiun. Il post da revisiun admess vegn tscharnius per in onn da menaschi. Siu uffeci terminescha cun l'acceptaziun dil quen annual. Ina reelecziun ei pusseivla.

8.4.5 Proceduras enteifer la structura organisatorica Parc Adula

Sco portadra dil parc ei l'uniun Parc Adula tenor art. 25 OParcs competente per il menaschi e la garanzia dalla qualitat dil parc naziunal. La portadra dil parc s'oblighescha d'impunder sias resursas cumpleinamein per realisar projects e per contonscher las finamiras strategicas ed operativas. Per la selezziun e priorisaziun da projects riguarda la portadra dil parc damondas e propostas dallas vischnauncas politicas, vischnauncas burgheisas, la populaziun, ils posts ed uffecis publics sco era d'instituziuns, posts ed autras personas dil dretg privat che sesanflan enteifer il perimeter dil parc ni ordeifer quel, che s'interesseschan denton per il parc. La realisaziun succeda en collaboraziun cun tuts participai e pertuccai. L'illustraziun 36 suonda muossa en ina presentaziun cumplessiva igl andament dallas proceduras. Demai che process ein suttoposts ad ina certa dinamica, ein da spitgar pil menaschi era optimaziuns dils andaments.

Illustraziun 35: andament dallas proceduras (atgna illustraziun)

8.5 Enragischaziun ed acceptanza dil parc

En collaboraziun cun la cumissiun scientifica dil project Parc Adula ha igl Institut federal per la perscrutaziun d'ual, neiv e cuntrada (WSL) fatg il december 2013 ina retscherca ellas 20 vischnauncas che fan actualmein part dil perimeter: la part sura dalla Mesolcina, la Val Calanca, la Val Blegn, la Valrein e la Surselva. La finamira dalla retscherca anonima realisada sin basa scientifica ei stada d'eruir la savida, ils basegns, ils giavischs e las temas dalla popluaziun locala en connex cun il Parc Adula.

Ils perscrutaders han tarmess en total 7'322 questiunaris a tut las casadas, tut tenor regiun en talian, tudestg ni romontsch. 924 questiunaris ein vegni returnai. Quels han ins saviu evaluar. Ils resultats muossan ch'il project Parc Adula ei en general bein enconuscents. Otg da diesch personas interrogadas savevan gia da tgei ch'ei setracti e la mesadad ha indicau dad esser bein informada dil project. Munconzas da savida dat ei arisguard la cultivaziun futura dil territori dil Parc Adula planisau: 62% dallas personas interrogadas ein buca pertschartas ch'ins ha previu per il Parc Adula in'otra cultivaziun ch'el parc naziunal existent ell'Engiadina. La mesadad dallas personas interrogadas enconuscha buca bein las differenzas da cultivaziun ella zona centrala ed ella zona circumdonta.

En general valeteschan las personas interrogadas il stadi da lur atgna regiun sco mediocher. Ei dat denton differenzas denter las regiuns: en Val Calanca ed ella part sura dalla Mesolcina vegn il stadi dall'atgna regiun percepiv sco meins positiv ch'en Valrein, en Val Blegn e cunzun en Surselva. La populaziun quenta ch'il Parc Adula hagi effects levamein positivs sin la regiun. Puspei anflan ins differenzas sin nivel regional: ella part sura dalla Mesolcina, en Val Calanca, en Valrein ed en Val Blegn percepeschan ins ils effects a moda plitost positiva, en Surselva a moda plitost negativa. Ils effects dil project Parc Adula sin il stil da viver personal vegnan medemamein valetai sco levamein positivs, puspei cun differenzas regionalas considerablas: ella part sura dalla Mesolcina, en Valrein, en Val Blegn ed en Val Calanca a moda plitost positiva, en Surselva a moda plitost negativa.

Arisguard l'acceptanza eis ei semussau che las personas interrogadas han ina tenuta plitost positiva envers il project Parc Adula. Ins sa reparter ellas en treis gruppas: 32% ein claramein persunter, 27% claramein encunter e 41% han aunc buc in clar meini dil parc (en quella gruppa ein 19% plitost persunter, 6% plitost encunter, 16% han in meini neutral ni negin meini). Denter las tschun regiuns dil parc dat ei puspei differenzas considerablas: la part sura dalla Mesolcina ha la tenuta la pli positiva, suandada dalla Val Calanca, Val Blegn e Valrein. Il meini il pli negativ dil parc ha la Surselva.

Cun il studi han ins era intercoretg tgei facturs che influenzeschan l'acceptanza dil parc. Semussau ei denter auter il suadont: sche las personas sesentan bein informadas davart il parc, sustegnan ellas plitost la fundaziun d'in parc naziunal. Plinavon gioga la percepziun dall'atgna regiun ina rolla impurtanta: sche la situaziun dall'atgna regiun vegn percepida plitost sco critica, ein ins plitost per la fundaziun d'in parc naziunal.

La participaziun alla retscherca d'opiniun en connex cun il Parc Adula ei stada mediocra en cumparegliaziun cun auters studis en Sivra. Da quei san ins deducir ch'il Parc Adula ei il mument aunc buc in grond tema ella regiun. Quei ha probablamein era da far cun il fatg che la fundaziun dil Parc Adula resp. la votaziun dil pievel ein aunc lunsch naven. Sin fundament dil pign diember da personas interrogadas ellas differentas regiuns dil parc duess ins perquei interpretar ils resultats dalla retscherca d'opiniun cun precauziun. Tuttina san ins concluder il suadont sin fundament dallas emprenas enconuschientschas:

Persunas bein informadas han ina tenuta pli positiva enviers la fundaziun d'in parc che persunas informadas meins bein. Quei tschontscha per la gronda muntada dalla lavur d'informaziun en connex cun il parc.

Per che la populaziun sappi votar sin fundament d'enconuschientschas complessivas eis ei impurtont d'informar davart las differenzas denter il Parc Adula ed il parc naziunal ell'Engiadina e davart las utilisaziuns futuras ella zona centrala ed ella zona circumdonta.

Il resultat che las persunas, las qualas valeteschan criticamein il stadi actual dallas regiuns da parc sustegnan pli fetg il parc, muossa las spetgas positivas che quellas regiuns han enviers la fundaziun d'in parc.

Naven dall'entschatta dalla fasa da menaschi han ins planisau – sco era en auters parcs svizzers – da far silmeins ina ga per fasa da menaschi in studi davart l'acceptanza dil parc naziunal.

9 Planisaziun

9.1 Stimaziun dils cuosts per l'entira fasa da menaschi

Per la budgetaziun dall'emprema fasa da menaschi partan ins dallas suandontas supposiziuns e cundiziuns da basa: ils 11 da settember 2014 ha il Cussegl naziunal approbau la moziun Imoberdorf "finanziaziun adequata da parcs d'impurtonza naziunala". La moziun prevesa da duplicar ils mieds finansials per parcs gia naven dil 2016. Parcs naziunals vegnan risguardai surproporzionalmein.

Contribuziuns federalas: Per ils onns da menaschi planisai naven dil 2018 calculeschan ins ils emprems onns cun ina contribuziun federala annuala da ver CHF 3 miu. en favur dil parc naziunal Parc Adula. Il budget total dil Parc Adula parta da contribuziuns federalas da 60%.

Contribuziuns cantunalas (Grischun e Tessin): La purtadra dil parc propona ch'ils dus cantuns prestien ensemen ina cumpart dallas contribuziuns da 20%. La repartiziun sin ils dus cantuns savess vegnir fatga tenor la grondezia dils territoris respectivs.

Contribuziuns communalas: Las contribuziuns dallas vischnauncas dil parc vegnan calculadas naven dall'entschatta dil menaschi dil parc, q.v.d. naven dil 2018, sco suonda: CHF 6 per habitont ed onn. Igl import calculaus en quella maniera vegn normaus, aschia ch'el importa in minimum da CHF 1'000 ed in maximum da CHF 10'000 per onn e vischnaunca.

Contribuziuns dalla purtadra: L'uniun Parc Adula surpren sco purtadra medemamein 20% dil budget annual. Quella contribuziun vegn repartida en sis categorias da contribuziuns:

- contribuziuns dallas vischnauncas en lur funcziun sco commembras dall'uniun Parc Adula (cump. survart contribuziuns dallas vischnauncas)
- contribuziuns da commembers fauturs dall'uniun Parc Adula
- contribuziuns da sponsurs
- ulteriuras contribuziuns da tiarzs e da legats
- contribuziuns en connex cun la surdada da label
- entradas dil parc

Pagaments d'indemisaziun: Naven dall'entschatta dall'emprema fasa da menaschi han ins previu da far pagaments d'indemisaziun da CHF 300'000 ad onn, sch'ei vegn renunziu cumprovablamein ad utilisaziuns ella zona centrala. La purtadra dil parc, igl Uffeci federal d'ambient UFAM ed ils cantuns defineschan aunc el detagl davart l'altezia e la repartiziun dils pagaments d'indemisaziun sco era la moda da sbursament als pertuccai.

Tabella 51: contribuziuns communalas annualas per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun)

Contribuziuns communalas annualas per l'emprema fasa da menaschi naven dil 2018 en CHF		
	habitonts	contribuziun annuala
Acquarossa	1'856	10'000
Blenio	1'690	10'000
Serravalle	2'045	10'000
Mesocco	1'260	7'560
Soazza	352	2'110
Valrein	66	1'000
Nufenen	157	1'000
Spligia	406	2'430
Mustér	2'045	10'000
Medel/Lucmagn	422	2'530
Sumvitg	1'247	7'480
Trun	1'221	7'320
Val	986	5'910
Lumnezia	2'139	10'000
Calanca	205	1'230
Buseno	94	1'000
Rossa	120	1'000
Total	16'311	90'570

Las autoritads communalas decidan davart quellas contribuziuns directas per la fasa da menaschi.

Tenor la cunvegna da prestaziun eis ei la finamira da contonscher 20% dil preventiv tras contribuziuns dallas vischnauncas e da sponsurs. Gia ella fasa da fundaziun ha la purtadra dil parc adina contonschiu quella finamira. Cun damondas per finanziaziun tier organisaziuns, fundaziuns e sponsurs vegn il Parc Adula a segirar giu baul avunda, el vegn buca a calcular cun in preventiv ch'ei buca garantius. Discuors cun sponsurs potenzials ha la purtadra dil parc menau gia ella fasa da fundaziun. Quels discuors vegnan concretisai suenter la votaziun ed il 2017 cun inoltrar la damonda per contribuziuns. Quei succeda cugl intent da saver calcular il 2018, cull'entschatta dil menaschi dil parc, cun contribuziuns da sponsurs fixes ed el cass ideal che valan per plirs onns.

Organisaziuns publicas ed organisaziuns d'utilitad publica

La purtadra ha contact cun differentas fundaziuns en Svizra. Quellas ein activas els suandonts secturs:

- perscrutaziun
- valurisaziun dalla cuntrada
- ecologia e promoziun dalla biodiversitad
- protecziun dalla natira
- cultura e fatgs socials
- projects forestals
- turissem en accord cun la natira e turissem cultural
- energias regenerablas
- educaziun ambientala

L'uniun Parc Adula quenta era el futur cun il sustegn da fundaziuns e d'uniuns che han gia cofinanziau il project duront la fasa da fundaziun. Cheutier s'audan era partenaris instituziunals sco vischnauncas e marcaus svizzers. Duront la fasa da fundaziun han las suandontas vischnauncas ed ils suandonts marcaus susteniu il project finanziamein: Aarau, Baden, Lugano, Turitg, Bellinzona, Binningen, Bedano, Bioggio, Cham, Comano, Küsnacht, Magliaso, Massagno, Mezzovico Vira, Muzzano, Paradiso, Vezia.

Plinavon han uniuns e fundaziuns (sco per exempel Pro Natura e la fundaziun MAVVA) susteniu projects duront la fasa da fundaziun. L'uniun Parc Adula quenta vinavon cun lur sustegn e cun igl agid d'auters partenaris instituziunals che partan il giavisch da porscher alla populaziun svizra in parc naziunal modern che sebase sin valurs sco autenticitad e naturalitad.

Sponsurs: Il sustegn da sponsurs privats han ins concludiu per la fasa da fundaziun. El vegn ad esser centrals era duront la fasa da menaschi dil parc. L'uniun Parc Adula fa contracts cun personas privatas activas en differentes secturs ell'entira Svizra e porscha aschia ad ellas la pusseivladad da contribuir activamein alla protecziun dalla natira ed ad in svilup persistent dallas regiuns ed aschia era da seprocurar in effect da publicitad positiv. Per il sponsoring dil parc entras interpresas e menaschis privats ha l'uniun Parc Adula elavurau in concept cun treis categorias da sponsurs:

- sponsurs principals: maximalmein 5
- sponsurs: diember illimitau
- sponsurs da project: diember illimitau

Commembers fautors: Commembers fautors ein personas naturalas e personas giuridicas che sustegnan il parc cun ina contribuziun annuala da minimalmein CHF 100. Quella contribuziun sa in commember fautor alzar sco el vul mintg'onn cu ella scada. Dapi la fasa da fundaziun dumbra l'uniun Parc Adula varga 100 "amitgs dil Parc Adula". Quei ei cunzun personas singulas ni famiglias che habiteschan en Svizra. Cun l'entschatta dil menaschi dil parc quantan ins cun in augment dil diember dils commembers fautors dil Parc Adula.

9.2 Budget total planisau per l'emprema fasa da menaschi

Tabella 52: budget total planisau per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun)

	onn 1	onn 2	onn 3	onn 4	onn 5	onn 6	onn 7	onn 8	onn 9	onn 10	total
Confederaziun 60%	3'120'000	3'120'000	3'660'000	3'660'000	3'660'000	3'900'000	3'900'000	3'900'000	3'900'000	3'900'000	36'720'000
cantuns Grischun / Tessin total 20%	1'040'000	1'040'000	1'220'000	1'220'000	1'220'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	12'240'000
vischnaucas / regions / sponsurs 20%	1'040'000	1'040'000	1'220'000	1'220'000	1'220'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	12'240'000
budget da project total CHF	5'200'000	5'200'000	6'100'000	6'100'000	6'100'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	61'200'000

Generalmein vegn rendiu attent al fatg ch'ils daners vegnan impundi conform agl intent pils projects dil parc tenor la perioda da planisaziun da quater onns. Tenor la planisaziun 2016-2019 van ils daners per 70% en projects e 30% en cuosts da menaschi.

9.3 Contribuziuns materialas

Las contribuziuns materialas per l'emprema fasa da menaschi schazegian ins suandontamein:

Tabella 53: contribuziuns materialas planisadas per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun)

	onn 1	onn 2	onn 3	onn 4	onn 5	onn 6	onn 7	onn 8	onn 9	onn 10	total
affittaziun / infrastruttura / material (CHF)	84'300	54'300	76'300	76'300	80'000	90'000	90'000	100'000	100'000	110'000	861'200
lavor buca scuntrada (p.ex. da vischnaucas, en dis da lavor)	50	130	130	120	140	140	140	145	150	150	1'295
lavor voluntara (en dis da lavor)	40	40	50	50	70	70	70	75	80	80	625

9.4 Cumposiziun da tut las expensas finanzialas per camp d'acziun durant l'emprema fasa da menaschi da diesch onns

Tabella 54: expensas per camp d'acziun (atgna illustraziun)

	onn 1	onn 2	onn 3	onn 4	onn 5	onn 6	onn 7	onn 8	onn 9	onn 10	
biodiversidad e cuntrada	1'030'000	1'030'000	1'270'000	1'270'000	1'270'000	1'350'000	1'350'000	1'350'000	1'350'000	1'350'000	
promoziun dall'utilisaziun persistenta da resursas naturalas	1'500'000	1'590'000	1'750'000	1'750'000	1'750'000	1'840'000	1'840'000	1'840'000	1'840'000	1'840'000	
sensibilisaziun ed educaziun ambientala	305'000	305'000	430'000	430'000	430'000	490'000	490'000	490'000	490'000	490'000	
perscrutaziun	1'000'000	910'000	1'150'000	1'150'000	1'150'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	1'300'000	
management, comunicaziun e garanzia territoriala	1'065'000	1'065'000	1'200'000	1'200'000	1'200'000	1'220'000	1'220'000	1'220'000	1'220'000	1'220'000	
Indemnisaziun per renunziar ad utilisaziuns ella zona centrala	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	300'000	
total CHF	5'200'000	5'200'000	6'100'000	6'100'000	6'100'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	
<i>Confederaziun 60%</i>	<i>3'120'000</i>	<i>3'120'000</i>	<i>3'660'000</i>	<i>3'660'000</i>	<i>3'660'000</i>	<i>3'900'000</i>	<i>3'900'000</i>	<i>3'900'000</i>	<i>3'900'000</i>	<i>3'900'000</i>	<i>36'720'000</i>
<i>cantuns Grischun / Tessin total 20%</i>	<i>1'040'000</i>	<i>1'040'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>12'240'000</i>
<i>vischnaucas / regiuns / sponsurs 20%</i>	<i>1'040'000</i>	<i>1'040'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'220'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>1'300'000</i>	<i>12'240'000</i>
budget da project TOTAL CHF	5'200'000	5'200'000	6'100'000	6'100'000	6'100'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	6'500'000	61'200'000

9.5 Investiziuns pli grondas previdas

Per la fasa da menaschi drova ei investiziuns per il center da gestiun e per las fatschentas dil di operativas els secturs da hardware e software sco era per igl equipament da biro. Vitier vegn la signaletica che semanifestescha sco investiziun directamein el territori dil parc.

Tabella 55: investiziuns planisadas – stimaziun dils cuosts (atgna illustraziun)

	CHF
hardware: PC, server (duas gadas en 10 onns), colligiaziun dils biros, centrala da telefon, mobiglias da biro, corporate identity	490'000
software: licenzias per l'informatica (Office, contabilitad, GIS)	75'000
signaletica	2'500'000

9.6 Tiarms impurtonts e termins per l'emprema fasa da menaschi

Per l'emprema fasa da menaschi da diesch onns stat la consolidaziun dil parc naziunal Parc Adula el center. Ella cumparegliaziun internaziunala valan 20 onns sco valur d'experientscha per stabilir in parc naziunal cun success e per transferir quel en in menaschi durabel. Tiarms impurtonts dalla fasa da menaschi pertuccan differentas finamiras, s'addresseschan a differentas gruppas en mira ed ein avon maun en fuorma detagliada per ils emprems dus onns dalla fasa da menaschi (cump. planisaziun dil progam 2016-2019). El rom dalla nova perioda da progam naven dil 2020 cuntinueschan ins per l'ina cun projects dalla perioda 2016-2019 (p.ex. perscrutaziun e monitoring) e sviluppescha e definescha per l'otra era novs projects. Da quei resultan sin la fin dil 2018 novs tiarms impurtonts e termins relevonts. Il process d'elavuraziun ed il process da consultaziun dallas periodas da program respectivas vegnan fatgs en in ritmus da quater onns. Ins rapportescha denton annualmein davart la lavur ch'ins ha prestau e davart ils indicaturs defini dil Parc Adula e digl Uffeci federal d'ambient UFAM ch'ins ha ademplier.

Sco bilanza intermediara impurtonta e sco barometer d'opiniun realiseschan ins durant l'emprema fasa da menaschi in studi davart l'acceptanza dil Parc Adula tier la populaziun indigena. Da quel san ins deducir novs focus per l'activitad dil Parc Adula el sector participaziun. Per perseguitar il svilur vegnan las retschercas fatgas en intervals regulars.

Sin fundament dalla gronda dinamica dil project vegn ei era a vegnir vitier cuntinudamein novs tiarms impurtonts arisguard ils camps d'acziun defini. L'illustraziun suandonta (cump. tabella 52) muossa il stadi da planisaziun actual 2015. Ils ciclus da planisaziun s'orienteschan fetg tenor las periodas da program.

Tabella 56: survesta dalla planisaziun da tiarms impurtonts e da termins (atgna illustraziun)

onn	tiarms impurtonts e termins
1 (2018)	Avertura ed inauguraziun dils biros regionalis
	Il rapport digl onn precedent ei avon maun ed ils indicaturs digl onn precedent ein adempli (vala per mintga 1. quartal digl onn current)
	La structura d'organisaziun dil center da gestiun ei cumpleta
	Survigiladers dil parc garanteschon la survigilanza dil parc e la repartiziun dils visitaders
	Communicaziun anenviars
2 (2019)	Surdada dil label "parc d'impurtonza naziunala"
	Emprema fiasta officiala dil Parc Adula (ritmus annual ni biennial)
	Il rapport annual dil Parc Adula ei avon maun ed ils indicaturs ein adempli (vala per mintga 3. quartal digl onn current)
	Elavuraziun dalla perioda da program 2020-23
	Planisaziun dalla perioda da program 2020-23 ei avon maun e vegn inoltrada
3 (2020)	Las curvegna da cooperaziun cun ils acturs defini ein avon maun
	Tractativas cun igl Uffeci federal d'ambient UFAM en connex cun la damonda per igl agid finanziel global per la perioda 2020-23
	Terminaziun dalla perioda da program 2016-19
4 (2021)	Entschatta dalla nova perioda da program 2020-2023
	Realisaziun dils projects dalla perioda da program (cuntinuadamein)
5 (2022)	Resultats intermediars dil monitoring
	Realisaziun cuntinuada dils projects
6 (2023)	Planisaziun dil studi davart l'acceptanza
	Elavuraziun dalla perioda da program 2024-27
7 (2024)	Planisaziun dalla perioda da program 2024-27 ei avon maun e vegn inoltrada
	Entschatta dalla nova perioda da program 2024-2027
8 (2025)	Entschatta dalla retschercha en connex cun il studi davart l'acceptanza
	Preparaziun dalla charta per la secunda fasa da menaschi
	Realisaziun dil studi davart l'acceptanza
9 (2026)	Charta per la secunda fasa da menaschi
	Communicaziun interna rinforzada / preparaziun per la votaziun
	Votaziun per la secunda fasa da menaschi
10 (2027)	Planisaziun dalla perioda da program 2028-31 ei avon maun
	Inoltraziun dalla charta per la secunda fasa da menaschi agl Uffeci federal d'ambient UFAM
	Inoltraziun dalla damonda per igl agid finanziel global 2028-2031

10 Controlla dil success

Duront la fasa da menaschi sebas la controlla dil success sin ils indicaturs da prestaziun e d'effect dils projects (fegls da project) dalla perioda da program respectiva, sin ils indicaturs dil concept da monitoring e sin las finamiras specificas dil parc per la zona centrala e per la zona circumdonta. Ils indicaturs da prestaziun e d'effect dils differents projects san ins mintgamai attribuir allas finamiras strategicas ed als camps d'actividad dalla zona centrala e dalla zona circumdonta. Sco indicaturs ils pli impurtonts per in'emprema fasa da menaschi gartegiada valan l'acceptanza generala e la legitimaziun democratica – per quei intent realiseschan ins in'analisa dall'acceptanza duront l'emprema fasa da menaschi.

La controlla dil success dils projects currentes vegn fatga mintg'onn en fuorma d'ina controlla dils tiarms impurtonts ed en fuorma d'ina analisa dil stadi da project. En emprema lingia settracta ei da controllar ils projects currentes cun cumparegliar la planisaziun da termins e da tiarms impurtonts cun il stadi da project actual. Plinavon consulteschan ins ils indicaturs da prestaziun e d'effect. Ils indicaturs da prestaziun san ins verificar sco ils tiarms impurtonts ed ils termins directamein a maun dil stadi da project. Per la controlla d'effect ston ins duvra tut tenor indicatur per part resultats da retschercas en fuorma d'emprovas da controlla, il diember da visetas online, da reservaziuns ni da comunicaziuns da pressa, eav. Ils resultats dalla controlla dil success van alla purtadra dil parc. En cass che las prescripziuns vegnan buca risguardadas, sa ella presentar mesiras per la migliuraziun.

Ulteriurs elements dalla controlla dil success ein ils reportings annuals per mauns digl UFAM (realisaziun dallas cunvegns da program) e dils dus cantuns (realisaziun dalla cunvegna da prestaziun denter ils cantuns ed il Parc Adula). Ils cantuns pagan las transchas annualas mo, sch'in rapport davart las prestaziuns fatgas ella zona centrala ed ella zona circumdonta ed il rapport annual dall'uniun cun il quen annual examinaus ein avon maun.

11 Register dallas basas da planisaziun e concepts

Las basas da planisaziun ein expertisas externas. Ils cuntegns da quellas ein integrai el plan da management dil Parc Adula. Ils concepts per ils temas clav dalla zona centrala ein medemamein expertisas externas che serefereschan cuntrari allas basas da planisaziun explicitamein alla zona centrala. Las basas da planisaziun ed ils concepts han ins elavurau duront la fasa da fundaziun. Sebasond sin quellas lavurs han ins sviluppu il cuntegns per il reglament d'utilisaziun dalla zona centrala e per il plan da management.

11.1 Basas da planisaziun

Camenisch, M. (2015): Konzept Sammeln im Parc Adula – Schwerpunkt Sammeln von Gesteinen und Mineralien (Strahlen). Cuera.

Camenisch, M. (2015): Konzept Fischerei im Parc Adula. Cuera.

Diggelmann, H.. (2013): Rechtsgutachten Sicherung der Kernzone in Nationalpärken. Turitg.

Egli, W. (2015): Parc Adula Signaletik – Vorprojekt.

Franc, E. (2014): Nutzungskonzept der Alpen in der Kernzone des Parc Adula.

HTW – Voll, F., Luthe, T. und Parc Adula Lüscher, J. (2014): Konzept zu Anlagen und Bauten in der Kernzone. Cuera.

HTW – Chur Voll, F. solerworks.ch Soler R. (2014). Bericht und Konzept. Nachhaltige Mobilität im Parc Adula Wegnetz, Verkehrsmittel und Information (nachhaltige Mobilität).

HSR – Siegrist, D. und Fuchs, M. (2014): Forschungs- und Monitoringkonzept Parc Adula. Rapperswil.

Meile, P. (2015): Konzept für minimale jagdliche Eingriffe in der Kernzone des Parc Adula.

Meile, P. (2014): Begründung des partiellen Schutzstatus für einige Bereiche der Kernzone.

Parc Adula – Pizzetti, S. (2014): Konzept für die Waldbewirtschaftung in der Kernzone. Roveredo.

Rieder P. (2009): Nutzungskonzepte für Alpweiden in der Kern- und Umgebungszone des Parc Adula in der Region Surselva und im Blenio.

Trifolium – Andres, F. und Koch, B. (2015): Perimeter der bewirtschafteten Alpen in der Kernzone des Parc Adula. Cuera.

Solerworks – Soler, R. und HTW – Voll, F. (2015): Nachhaltige Mobilität im Parc Adula – Bericht und Konzept.

WSL – Bebi, P.; Leibold, E.; Schmid, U.; Psomas A.; Zimmermann, N. und Conedera, M. (2014): Schlussbericht Definition und Potential der Waldgrenze in der Kernzone des Parc Adula. Bellinzona.

ZHAW – Rupf, R., Wytenbach, M. und Edelkraut, K. (2014): Konzept Besuchermanagement Basisversion. Wädenswil.

ZHAW – Hofstetter, T. und Müller, U. (2014): Leitfaden Umweltbildung Parc Adula. Wädenswil.

11.2 Concepts per ils temas clav dalla zona centrala

- 1) Camenisch, M. (2015): Konzept Sammeln im Parc Adula – Schwerpunkt Sammeln von Gesteinen und Mineralien (Strahlen). Cuera.
- 2) HSR – Siegrist, D. und Fuchs, M. (2014): Forschungs- und Monitoringkonzept Parc Adula. Rapperswil.
- 3) Meile, P. (2015): Konzept für minimale jagdliche Eingriffe in der Kernzone des Parc Adula.
- 4) Trifolium – Andres, F. und Koch, B. (2015): Perimeter der bewirtschafteten Alpen in der Kernzone des Parc Adula. Cuera.
- 5) WSL – Bebi, P.; Leibold, E.; Schmid, U.; Psomas A.; Zimmermann, N. und Conedera, M. (2014): Schlussbericht Definition und Potential der Waldgrenze in der Kernzone des Parc Adula. Bellinzona.
- 6) ZHAW – Rupf, R., Wytenbach, M. und Karlen, B. (2015): Weg- und Tourennetz Parc Adula. Festlegung des Weg- und Tourennetzes für den Sommer und Winter der Kernzone des Parc Adula. Wädenswil.

12 Litteratura e fontaunas

- ARE, UFT, DATEC (eds.) (2001). Installaziuns da transport turisticas dalla Svizra. TTA-Statistik, 6avla ediziun.
- ARE (2014). Concept territorial dil Grischun.
<http://www.gr.ch/DE/institutionen/verwaltung/dvs/are/richtplanung/Raumkonzept%202014.pdf>.
Consultau ils 25-06-2015.
- Backhaus, N. et al. (2012). Wirtschaftliche Auswirkungen des Sommertourismus im UNESCO Biosphärenreservat Val Müstair Parc Naziunal.
- Backhaus N., Knaus F. (2014). Touristische Wertschöpfung in Schweizer Pärken. Swiss Academies Factsheets 9. (3) Berna.
- Bosshart, D., Frick, K. (2006): Die Zukunft des Ferienreisens – Trendstudie. Insitut Gottlieb Duttweiler per incumbensa da Kuoni.
- Buser B., Buchli S., Giuliani G. (2003). movingAlps – Blick in die Wirtschaft einer Bergregion, en: Montagna 3/2003.
http://www.movingalps.ch/ITA/O1/iaw_documenti/17_12_Artikel_Montagna.pdf.
- Conedera M., Bebi P., Zimmermann N., Leibold E., Psomas A., (2014). Definition und potenzial der Waldgrenze in der Kernzone des Parc Adula, WSL Birmensdorf/Bellinzona, SLF Tavau.
- Cussegl federal svizzer (2007). Ordinaziun davart ils parcs d'impurtonza naziunala (OParcs) dils 7 da november 2007. Disponibla online sut: <http://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2007/5241.pdf>.
- Dearden P., Rollins R., (2009). Parks and Protected Areas in Canada, Planing and Management.
- Delarze R. (2008). Lebensräume der Schweiz. Ökologie – Gefährdung – Kennarten.
- DDPS (2013). Approbaziun dil plan militara. Ella procedura da planisaziun ordinaria 7-21 MPV.
<http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/de/home/documentation/publication/aktuelle.parsys.24037.downloadList.66739.DownloadFile.tmp/130104medel.pdf>. Consultau ils 25-06-2015.
- European Travel Commission (2006): Tourismus Trends für Europa. Londra.
- Federaziun svizra dil turissem (2007). Tourismus Monitor Schweiz. Turitg.
- FUR Forschungsgemeinschaft Urlaub und Reisen, associaziun registrada (2015). Abschlussbericht zu dem Forschungsvorhaben: Nachfrage für Nachhaltigen Tourismus im Rahmen der Reiseanalyse.
- Getzner M., Jost S., Jungmeier M. et al. (2001). Regionalwirtschaftliche Auswirkungen von Natura 2000-Schutzgebieten in Österreich. Klagenfurt. En: BECO (2006). Ökonomische Analyse von Regionalen Naturpark-Projekten im Kanton Bern.

- Gredig, H., Bitter, G. (2014). Historische Verkehrswege im Parc Adula – Potenzial und Umsetzungsstrategie. Rapport nunpublicau.
- Inderbitzin, J. (2009). Bedeutung der Regionalzentren für die Entwicklung ländlicher Regionen. Lavur da perscrutaziun finanziada dalla HSLU. Lucerna.
- Job H., Harrer B., Metzler D., Hajizadeh-Almdary D. (2005). Ökonomische Effekte von Grossschutzgebieten. Untersuchung der Bedeutung von Grossschutzgebieten für den Tourismus und die wirtschaftliche Entwicklung der Region. BfN-Skripten 135. Bonn.
- Kappler A, Siegrist D., Forster St. (2009). Wertschöpfung in Naturpärken durch Tourismus. Ein praxisorientierter Leitfaden. "Von der Strategie zum marktgerechten Angebot".
- Knaus F. (2012). Bedeutung, Charakteristiken und wirtschaftliche Auswirkungen des Sommertourismus in der UNESCO Biosphäre Entlebuch. Resultate einer umfassenden Gästebefragung. Rapport intern, SPF Turitg e management da biosferas UBE, Schüpheim.
- Knaus F., Backhaus N. (2014). Touristische Wertschöpfung in Schweizer Pärken. Swiss Academies Factsheets 9. (3). Berna.
- Krebs P., Moretti M., Conedera, M., (2007). Castagni monumentali nella Svizzera sudalpina. Inventario e caratteristiche distributiva. Sherwood 13, 10: 5-10.
- Miriam Lutz (2012). Rapport oral davart las colonias da miez miur e miez utschi el cantun Grischun. (*Miriam Lutz ei incumbensada per la protecziun dils miez miur e miez utschi dil cantun Grischun*).
- Pollini-Widmer (2010). Alpe Soreda. Un insediamento alpino bleniese nel tardo Medioevo nella Valle di Vals – Lampertschalp. Eine Blenieser Alpsiedlung des Spätmittelalters im Valsertal.
- Rütter H., Guhl D., Müller H. (1996). Wertschöpfer Tourismus. Ein Leitfaden zur Berechnung der touristischen Gesamtnachfrage, Wertschöpfung und Beschäftigung in 13 pragmatischen Schritten. Institut da perscrutaziun per il temps liber ed il turissem dall'Universitad da Berna.
- Scapozza C, Scapozza G. (2012). Inventario e proposte di valorizzazione del geopatrimonio del territorio del Parc Adula / Parte 1: Stato attuale della geodiversità del parco. Claro S. Gliesta "20150817_Planungsgrundlagen.xlsx".
- Scapozza, C., Ramelli, G. (2011). Datazione relativa con il martello di Schmidt delle età di esposizione di alcuni rock glaciers delle Alpi Bleniesi (Ticino, Svizzera). Bollettino della Società ticinese di Scienze naturali, vol. 99 pp. 13-24.
- SECO (2002): Naturnaher Tourismus in der Schweiz. Angebot, Nachfrage und Erfolgsfaktoren. Forschungsstelle für Freizeit, Tourismus und Landschaft der Hochschule Rapperswil und Abteilung Sozialpsychologie II der Universität Zürich im Auftrag des Staatssekretariats für Wirtschaft Seco. Berna. Online sin www.ftl.hsr.ch.

- Scherer R., Johnson J., Strauf S. (2005). Die wirtschaftlichen Effekte einer UNESCO Weltkulturlandschaft Bodensee – Expertise im Auftrag der Internationalen Bodenseekonferenz. Institut per survetschs publics e turissem, Universitad da Sogn Gagl.
- Schilperoord P., Fried Padruot (2013). Der biologische Anbau von Braugerste im Berggebiet – eine Sortenprüfung. En: Agrarforschung Schweiz 4(3), 146-149, 2013.
http://www.agrarforschungschweiz.ch/archiv_11en.php?id_artikel=1861.
- Spengler Neff A., Pedotti R, Schmid A (2010): Schlussbericht: Projekt Biozucht Graubünden. Institut da retscherca dall'agricultura biologica (IRAB), Frick.
- Stankey G.H., Cole D.N., Lucas R.C., Petersen M., Frissell S.S. (1985). The Limit of Acceptable Change (LAC).
- Stuber A. (2008): Qualität von Natur und Landschaft: Instrument zur Bewertung. Handbuch für die Feldaufnahmen und die Auswertung. Annexa al messadi digl UFAM sco autoritad executiva "Pärke von nationaler Bedeutung. Richtlinie für Planung, Errichtung und Betrieb von Pärken". Umwelt-Vollzug nr. 0802. Uffeci federal d'ambient, Berna.
- SVS, Protecziun d'utschals svizra (2001). Für welche Vogelarten trägt die Schweiz eine besondere Verantwortung? En: Der Ornithologische Beobachter 98: 323–340 (2001).
http://www.wsl.ch/info/mitarbeitende/bollmann/download/2001_pdf_Keller_Bollmann_OB.pdf. Consultau ils 25-06-2015.
- UCP (negina data). Asils da selvaschina.
<http://map.geo.gr.ch/wildschutzgebiete/wildschutzgebiete.phtml>. Consultau ils 25-06-2015.
- UCP (2015). Asils da selvaschina. <http://map.geo.gr.ch/wildschutzgebiete/wildschutzgebiete.phtml>. Consultau ils 03-04-2015 (data fictiva).
- UFAM (2010). Aueninventar. Das Verschwinden der Auen. <http://www.bafu.admin.ch/schutzgebiete-inventare/07839/index.html?lang=de>. Consultau ils 25-06-2015.
- UFAM (2011). Tipologia dallas cuntradas svizras: las cuntradas dalla Svizra.
<http://www.are.admin.ch/themen/raumplanung/00244/04456/index.html?lang=de>. Consultau ils 25-06-2015.
- UFAM (ed.) (2012). Rahmenkonzept Bildung für Pärke und Naturzentren. Grundlagen für Bildungsverantwortliche. Uffeci federal d'ambient. Umwelt-Wissen nr. 1220: 71 s.
- UFAM (2014). Specias sin la gliesta cotschna.
<http://www.bafu.admin.ch/biodiversitaet/10372/10393/index.html?lang=de>. Consultau ils 25-06-2015.
- UFAM (ed.) (2014). Handbuch für die Errichtung und den Betrieb von Pärken von nationaler Bedeutung. Messadi digl UFAM sco autoritad exectuvia a petents. Uffeci federal d'ambient, Berna. Umwelt-Vollzug nr. 1414: 141 s.

- Ufficio della Caccia e della Pesca (2013). Rapport oral davart las colonias d'animals ad unglia el perimeter dil parc el cantun Tessin.
- Uniun Parc Ela (2012). Managementplan für den Betrieb des Parc Ela 2012 – 2021. Casti 2012.
- UST (2010). Populaziun.
http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/03/blank/key_kant/03/18.html.
- UST (2000). Mobilitad dils pendularis.
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/11/04/blank/04.html>.
- UST (2012). Agricultura – indicaturs da structuradas – diember da menaschis.
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/07/03/blank/ind24.indicator.240201.2402.html>.
- UST (2014). Retschercas, fontaunas – dumbraziun da menaschis agricols – relevaziun supplementara. Stadi 2013. <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/07/03.html>.
- UST (2012). Svilup dils menaschis agricols.
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/07.html>.
- UST (2014). Statistica d'alloschament (HESTA). 2005-2015.
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/10/03/blank/key/01/04.html>.
- UST (2015). Hotellaria: arrivadas e diember da pernottaziuns dils menaschis aviarts tenor onn, meins, cantun, tiara d'origin ed indicatur. <https://www.pxweb.bfs.admin.ch>.
- Wenzel, E., Rauch, C., Kirig, A. (2007): Zielgruppe LOHAS. Zukunftsinstitut GmbH. Kelkheim.

13 Register dallas illustraziuns

13.1 Cartas

Carta 1: carta da survesta Parc Adula (atgna illustraziun)	16
Carta 2: territoris da protecziun el Parc Adula tenor inventaris da protecziun dalla natira e dalla cuntrada dils cantuns (atgna illustraziun).....	41
Carta 3: cuntradas da paliu el Parc Adula (atgna illustraziun)	46
Carta 4: cuntradas alluvialas (atgna illustraziun).....	49
Carta 5: praus schetgs e territoris da pasculaziun el Parc Adula (atgna illustraziun)	51
Carta 6: igl uaul el Parc Adula (atgna illustraziun)	58
Carta 7: asils da selvaschina (atgna illustraziun)	63
Carta 8: asils da selvaschina (atgna illustraziun)	64
Carta 9: incommodaziuns el territori dil parc (atgna illustraziun)	76
Carta 10: corridors da selvaschina (atgna illustraziun)	83
Carta 11: zonaziun Parc Adula (atgna illustraziun)	87
Carta 12: potenzial d'uaul.....	93
Carta 13: pastiras egl uaul (atgna illustraziun)	104
Carta 14: averturas existentas (atgna illustraziun).....	171
Carta 15: traffic plaun (atgna illustraziun).....	172

13.2 Tabellas

Tabella 1: presentaziun cuorta dil Parc Adula (atgna illustraziun 2015)	16
Tabella 2: Finamiras strategic-territorialas (atgna grafica).....	26
Tabella 3: vischnaucas el Parc Adula (*populaziun totala Lumnezia 2'139) (atgna illustraziun 2015) 28	
Tabella 4: Resultats da la valetaziun davart la qualitat da natira e cuntrada ellas vischnaucas dil parc tenor la metoda UFAM (atgna presentaziun 2014)	31
Tabella 5: Corridors da selvaschina da muntada surregionala	37
Tabella 6: Corridors da selvaschina da muntada regionala	38
Tabella 7: territoris da protecziun registrai tochen uss enteifer il perimeter (atgna illustraziun 2015) ..	39
Tabella 8: reservats d'uaul natural Parc Adula, stadi 2015 (atgna illustraziun)	59
Tabella 9: asils da selvaschina Grischun el Parc Adula (UCP 2015):.....	60
Tabella 10: reglas da secuntener ellas zonas da repaus per selvaschina (atgna illustraziun)	61
Tabella 11: asils da selvaschina Val Blegn (atgna illustraziun).....	61
Tabella 12: asils federals da selvaschina (atgna illustraziun)	61
Tabella 13: categorias integral, parzial e territoris cun donns da selvaschina (atgna illustraziun)	62
Tabella 14: asil federal da selvaschina zona centrala Parc Adula – categorias (atgna illustraziun).....	62
Tabella 15: Gliesta dils geotops naziunals (atgna descripciun)	67
Tabella 16: gliesta dallas propostas per geotops el Parc Adula ch'ein buca registrai els auters inventaris da geotops menziunai (atgna illustraziun)	68

Tabella 17: territoris da skis ella zona circumdonta (ARE 2001: actualisaziun dalla statistica arisguard las installaziuns da transport turisticas; TTA-Statistik, 6avla ediziun).....	73
Tabella 18: singuls indrezs (ARE 2001: actualisaziun dalla statistica arisguard las installaziuns da transport turisticas; TTA-Statistik, 6avla ediziun)	73
Tabella 19: effectivs da selvaschina il zercladur 2015, sebasond sin las dumbraziuns da selvaschina digl onn 2014 (cump. basa da planisaziun Meile 2015)	81
Tabella 20: surfatschas d'ual tenor differentas categorias d'ual, stadi 2014 (atgna illustraziun)	91
Tabella 21: capacidad d'ual potenziala sur il cunfin d'ual actual (atgna presentaziun) (1 = limitadamein capavel da crescher en cun uaul , 2 = capavel da crescher en cun uaul)	92
Tabella 22: survesta dalla lunghezia da sendas e rutas alpinas dil parc da stad ella zona centrala (atgna illustraziun)	100
Tabella 23: intensitad dall'utilisaziun dallas alps ella zona centrala, stadi 2015 (trifolium, atgna retscherca).....	105
Tabella 24: alps ella zona centrala, stadi 2015 (Trifolium 2015).....	106
Tabella 25: perimeter da pasculaziun e corridors d'animals ella zona centrala, stadi 2015 (Trifolium 2015).....	107
Tabella 26: statistica dils pendularis Grischun e Tessin (UST 2013).....	136
Tabella 27: populaziun cun activitad da gudogn e pendularis tenor districts (UST 2013)	136
Tabella 28: populaziun cun activitad da gudogn e pendularis Parc Adula e vischnaucas (UST 2000)	137
Tabella 29: Svizra Turissem – derivonza dils hosps (UST 2015)	159
Tabella 30: gruppas en mira, activitads e potenzials da valorisaziun el Parc Adula (atgna illustraziun)	161
Tabella 31: valorisaziun turistica en parcs svizzers (Knaus e Backhaus 2014).....	163
Tabella 32: diember da pernottaziuns (UST 2008)	165
Tabella 33: diember da pernottaziuns en vischnaucas turisticas (UST 2015)	166
Tabella 34: scenari realistic CHF (atgna calculaziun 2015)	167
Tabella 35: scenari maximum CHF (atgna calculaziun 2015).....	168
Tabella 36: canals da vendita potenzials per products e survetschs dil Parc Adula (atgna illustraziun)	193
Tabella 37: survesta dils projects e dallas acziuns cun organisaziuns partenarias (atgna illustraziun)	206
Tabella 38: cooperaziuns e pusseivladads en connex cun l'educaziun ambientala senza scolas (atgna illustraziun).....	207
Tabella 39: indicaturs pusseivels per il monitoring el Parc Adula (atgna illustraziun, stadi december 2014).....	225
Tabella 40: elements centrals da cunvegns da cooperaziun	236
Tabella 41: cunvegns da cooperaziun planisadas per la fasa da menaschi (atgna illustraziun, stadi 04/2015).....	238
Tabella 42: cooperaziuns supplementaras (atgna illustraziun)	240
Tabella 43: plans sectorials dalla Confederaziun.....	251
Tabella 44: intents relevonts per il parc tenor ils plans directivs cantunals	253
Tabella 45: intents relevonts per il parc tenor il plan directiv regional dil cantun Grischun	254

Tabella 46: plans per il sviup d'uaul	256
Tabella 47: plans d'utilisaziun.....	256
Tabella 48: projects cun effect sin il territori el Grischun e Tessin	258
Tabella 49: instruments da planisaziun	261
Tabella 50: il center da gestiun e ses posts da menaschi (atgna illustraziun)	272
Tabella 51: contribuziuns communalas annualas per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun)	281
Tabella 52: budget total planisauus per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun).....	283
Tabella 53: contribuziuns materialas planisadas per l'emprema fasa da menaschi (atgna illustraziun)	283
Tabella 54: expensas per camp d'acziun (atgna illustraziun)	284
Tabella 55: investiziuns planisadas – stimaziun dils cuosts (atgna illustraziun)	285
Tabella 56: survesta dalla planisaziun da tiarms impurtonts e da termins (atgna illustraziun)	286

13.3 Illustraziuns

Illustraziun 1: activitads ella zona centrala cun adattaziuns necessarias duront la fasa da menaschi dil Parc Adula (atgna illustraziun 2015, sin fundament dall'expertisa dalla ZHAW arisguard la planisaziun digl ambient 2014)	114
Illustraziun 2: svilup dalla populaziun el cantun Grischun 1971-2010 (UST 2010).....	134
Illustraziun 3: svilup dalla populaziun el cantun Tessin 1971-2010 (UST 2010).....	134
Illustraziun 4: svilup dil diember da habitonts el territori dil Parc Adula 1981-2010 (UST 2010)	135
Illustraziun 5: svilup dils menaschis agricols el cantun Grischun, el cantun Tessin ed el territori dil Parc Adula 1996-2005-2012 (UST 2012)	140
Illustraziun 6: cultivaturs tenor classas da vegliadetgna; indicada ei la cumpart procentuala dils cultivaturs, dils quals ins econuscha la vegliadetgna (UAG 2014; UFAG 2014).	141
Illustraziun 7: svilup dils menaschis agricols ellas regions dil Parc Adula 1996-2005-2012 (UST 2012)	141
Illustraziun 8: diember da plazzas ell'agricultura dils cantuns Grischun e Tessin ed el territori dil Parc Adula 2005-2008 (UST 2008)	142
Illustraziun 9: forzas da lavur agricolas ellas regions dil Parc Adula 2005 (JET, Grischun; Ufficio Statistica Ticino 2013)	143
Illustraziun 10: svilup dils menaschis el sector industrial ed el sector da survetschs ella region dil parc 1995-2008 (UST 2008).....	144
Illustraziun 11: svilup dils menaschis el sector industrial ed el sector da survetschs dalle singulas regions dil territori dil Parc Adula 1995-2008 (UST 2008)	144
Illustraziun 12: svilup dil diember da forzas da lavur el sector industrial ed el sector da survetschs ella region dil parc 1995-2008 (UST 2008).....	145
Illustraziun 13: svilup dil diember da forzas da lavur el sector industrial ed el sector da survetschs ella region dil parc 1995-2008 (UST 2008).....	145
Illustraziun 14: diember da letgs ella hotellaria dalle vischnauncas dil territori dil Parc Adula 2013 (HESTA, UST 2014); *vischnaunca da Calanca dapi il 2014, vischnaunca da	

Lumnezia** dapi il 2013 (anteriuramein: Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vignogn, Vella e Vrin), el territori dil parc sesanfla actualmein mo Vrin.	146
Illustraziun 15: svilup dallas pernottaziuns ella hotellaria els cantuns Grischun e Tessin 2008-2012 (UST 2014) (2004*: <i>neginas indicaziuns</i>)	147
Illustraziun 16: svilup dallas pernottaziuns ella hotellaria dallas tschun vischnauncas turisticas el territori dil parc 2008-2012 (UST 2014).....	148
Illustraziun 17: svilup dil diember da letgs ella hotellaria dallas tschun vischnauncas turisticas el territori dil Parc Adula 2008-2012 (UET ed UST 2013).....	149
Illustraziun 18: utilisaziun da lenna 2008-2012, cumpart grischuna dil Parc Adula (UUP 2014)	151
Illustraziun 19: utilisaziun da lenna 2008-2012, cumpart Tessin (Ufficio forestale 3° circondario, 2014)	152
Illustraziun 20: utilisaziun da lenna 2008-2012, Grischun e Tessin (UUP ed Ufficio forestale 3° circondario, 2014).....	152
Illustraziun 21: affluenzas da mieds finansials el Parc Adula (BECO 2006 tenor Getzner, Jost, Jungmeier 2001, adattau)	164
Illustraziun 22: purschida da mobilitad Surselva (atgna illustraziun).....	173
Illustraziun 23: purschida da mobilitad auto da posta Cuera – Bellinzona (atgna illustraziun)	174
Illustraziun 24: purschida da mobilitad Bellinzona – Olivone (atgna illustraziun).....	175
Illustraziun 25: purschida da mobilitad Bellinzona – San Bernadino – Cuera (atgna illustraziun)	176
Illustraziun 26: logo Parcs svizzers (Reit dils parcs svizzers)	185
Illustraziun 27: scalems da marca (atgna illustraziun)	189
Illustraziun 28: raster d'analisa e da svilup dallas purschidas da formaziun (UFAM 2012)	202
Illustraziun 29: orientaziun tematica dall'educaziun ambientala e dalla sensibilisaziun (atgna illustraziun 2014)	203
Illustraziun 30: illustraziun concepziunala dallas purschidas da vendita exclusivas el Parc Adula (basa dalla carta: www.map.geo.admin.ch ; negina scala).....	216
Illustraziun 31: schema gruppas d'interess (atgna illustraziun).....	233
Illustraziun 32: posiziunament dil Parc Adula (atgna illustraziun)	266
Illustraziun 33: organigram dall'uniun Parc Adula – fasa da fundaziun (atgna illustraziun 2014)	269
Illustraziun 34: organigram dall'uniun Parc Adula – fasa da menschi (atgna illustraziun 2015)	275
Illustraziun 35: andament dallas proceduras (atgna illustraziun)	277

14 Annexa

Per migliurar il diever dil document cumplet dil plan da management ein ils cuntegns dall'annexa aschuntai el document separau Annexa dil plan da management.

14.1 Annexa A: Concept da perscrutaziun e da monitoring

14.2 Annexa B: Gliestas da specias dalla flora e fauna; inventari da beins culturals e da geotops

14.2.1 Annexa B I: Gliestas da specias dalla flora e fauna

14.2.2 Annexa B II: Inventari da beins culturals

14.2.3 Annexa B III: Inventari da biotops

14.3 Annexa C: Definiziun e potenzial dils cunfins d'uaul ella zona centrala dil Parc Adula